Međimurje – razine prostornih identiteta pogranične tradicijske regije

Jukopila, Danijel

Doctoral thesis / Disertacija

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:217:004232

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb

Sveučilište u Zagrebu

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRIRODOSLOVNO-MATEMATIČKI FAKULTET
GEOGRAFSKI ODSJEK

DANIJEL JUKOPILA

MEĐIMURJE – RAZINE PROSTORNIH IDENTITETA POGRANIČNE TRADICIJSKE REGIJE

DOKTORSKI RAD

MENTOR
PROF. DR. SC. BORNA FUERST-BJELIŠ

Zagreb, 2017.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF SCIENCE
DEPARTMENT OF GEOGRAPHY

DANIJEL JUKOPILA

MEĐIMURJE – SPATIAL IDENTITY LEVELS OF TRADITIONAL BORDER REGION

DOCTORAL THESIS

Supervisor:
PROFESSOR BORNA FUERST-BJELIŠ, PhD

Zagreb, 2017.

ŽIVOTOPIS MENTORA

Borna Fuerst-Bjeliš redovita je profesorica u trajnom zvanju. Diplomirala je, magistrirala i doktorirala na Sveučilištu u Zagrebu. Nakon doktorata usavršavala se na više inozemnih instituta i sveučilišta u okviru kraćih studijskih boravaka (St. Gallen, Bern, Madrid, Boston). Nakon četiri godine rada u uredništvu Kartografskog odjela Leksikografskog zavoda *Miroslav Krleža*, od 1989. godine do danas zaposlena je na Sveučilištu u Zagrebu Prirodoslovno-matematičkom fakultetu, u Zavodu za regionalnu geografiju i metodiku Geografskog odsjeka.
Područje djelovanja u znanosti odnosi se na prostorne percepcije i prostorne (regionalne) identitete, pogranična područja, historijsku geografiju i kartografiju te povijest okoliša. Bila je voditeljica znanstvenog projekta MZOŠ-a (2007. – 2013.) i potpore Sveučilišta u Zagrebu (2013.) o promjenama okoliša, kulturnim pejzažima regionalnim identitetima te koordinatorica i suradnica na više međunarodnih i domaćih projekata. Prepoznatljivost njezina istraživanja regionalnih identiteta, prostornih slika i percepcija u pograničnim, multikulturnim prostorima Hrvatske rezultirala je većim brojem pozvanih predavanja u Europi, Kanadi te pozvanih poglavlja i članaka. Noviji su radovi usmjereni na pitanja metodologije istraživanja percepcije i konstrukcije vernakularnih regija.
Od početka nastavne djelatnosti predaje na Sveučilištu u Zagrebu na studijima Geografije i Znanosti o okolišu na svim razinama studija, od preddiplomske do doktorske, te na doktorskim studijima sveučilišta u Zadru i Mostaru. Koautorica je sveučilišnog udžbenika *Historijska geografija Hrvatske,* urednica, redaktorica i autorica poglavlja u dvije knjige: *Globalna povijest okoliša,* (Simmons. I.G.) i *Što je povijest okoliša* (Hughes, D). Do sada je bila mentorica sedamdesetak završnih (diplomskih) radova studenata, dva magistarska rada i deset doktorskih disertacija.
Obnašala je više dužnosti na Sveučilištu u Zagrebu, na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu te na Geografskom odsjeku. Članica je većeg broja međunarodnih kao i hrvatskih znanstveno-stručnih asocijacija, a u većini je članica upravnih tijela. Na brojne je načine sudjelovala u popularizaciji znanosti. Koordinatorica je Regionalnog akcijskog centra *2016. Međunarodne godine globalnog razumijevanja* (IYGU), projekta Međunarodne geografske unije (IGU), za Hrvatsku.
Dobitnica je nagrade *Federik Grisogono* za znanstvena ostvarenja i osobit doprinos razvoju geografije u Hrvatskoj 2012. godine te plakete i medalje Sveučilišta u Zadru 2015. godine u znak priznanja za poseban doprinos suradnji.

ZAHVALE

Svaka nova životna etapa donosi uzbuđenje susreta s novim, ali istovremeno i strahove i samopreispitivanja. Upravo nam je zato na tom putu potrebna podrška okoline pa je ovo mjesto na kojemu možemo zahvaliti svima onima koji su nas pratili svojim dobrim željama, podrškom i molitvom. Prije svega zahvaliti treba onima koji su nam najbliži, a to su moja majka Antonija s bezuvjetnim povjerenjem u moje sposobnosti te moja sestra Danijela koja je uvijek bila spremna pomoći i koja je bila stalna „tehnička podrška“ bez koje mnoge stvari ne bi izgledale onako kako je potrebno. Stalna podrška su i moji prijatelji: Domagoj, koji je uvijek bio siguran da ja mogu i onda kada sam ja bio siguran da ne mogu te Ivan koji je, prošavši i sam čitav ovakav proces, najbolje razumio moja povremena posrnuća i vraćao me natrag na put. Velika su podrška bile i moje enkageovske prijateljice koje su slušale moje povremene jadikovke i uvjeravale me kako su na svakom putu teškoće prisutne, ali su uvijek i rješive. Čini se da su bile u pravu. Posebna zahvala Zdravki bez čijih bi klasičnih i engleskih prijevoda sve bilo puno teže i kompliciranije. Zahvaljujem i svojim međimurskim prijateljicama Danijeli i Silviji na višekratnoj praktičnoj pomoći u izradi ovoga rada, kao i svima meni nepoznatim stanovnicima Međimurja koji su sudjelovali u istraživačkome dijelu rada. Na kraju, iako ne i najmanje važno, zahvaljujem dr. Heršaku i dr. Šakaji koji su me pratili u radu tijekom studija te posebno mojoj mentorici dr. Borni Fuerst-Bjeliš koja me pratila svojim savjetima, prešućivala mi stvari koje bi me mogle pokolebati tijekom studija i koja se zajedno sa mnom veselila svakoj odrađenoj obvezi potičući me tako na daljnji rad. Zahvala pripada i svim dragim ljudima, rodbini, prijateljima pa i neznancima koji su mi na bilo koji način pomogli tijekom proteklih godina. Hvala vam svima još jednom!

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Doktorski rad

Međimurje – razine prostornih identiteta pogranične tradicijske regije

Danijel Jukopila

Poslijediplomski sveučilišni doktorski studij Geografija

Izvadak:

Doktorski rad bavi se regionalnim identitetom hrvatske tradicijske regije Međimurje koja je pogranična regija te je time u historijskogeografskom kontekstu bila dio interesne sfere susjednog mađarskoga prostora. Uključivanje regije u upravno-političku organizaciju mađarskoga prostora doprinosilo je jačanju procesa mađarizacije i nastojanjima da se međimursko stanovništvo odvoji od matičnog hrvatskoga naroda. Istovremena uključenost u crkvenu teritorijsku organizaciju Zagrebačke biskupije omogućavala je očuvanje etničke i vjerske homogenosti, a time i nacionalnoga i regionalnoga identiteta stanovništva. Istraživanjem tvorbenih elemenata regionalnog identiteta stanovništva Međimurja uočeno je da su dominanti elementi vezani uz radni mentalitet stanovništva, međimurski govor te elemente kulturne baštine što odgovara sličnim istraživanjima drugih hrvatskih regija. Anketnim istraživanjem i polustrukturiranim intervjuom dokazana je hipoteza da stanovnici Međimurja danas imaju snažno izražen regionalni identitet koji je jednak onom nacionalnom, a za trećinu stanovništva i izraženiji od njega. Regionalna i lokalna razina prostornog identiteta temelje se na fizionomskoj podjeli Međimurja na gornje i donje Međimurje.

182+XXXVII stranica, 102 grafička priloga, 3 tablice, 162 bibliografske reference; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Međimurje, pograničnost, regionalni identitet, razine prostornih identiteta, tvorbeni elementi regionalnoga identiteta

Mentor: Prof.dr.sc. Borna Fuerst-Bjeliš

Povjerenstvo: Prof. dr. sc. Laura Šakaja
Izv. prof. dr.sc. Emil Heršak
Prof. dr.sc. Borna Fuerst-Bjeliš

Tema prihvaćena: 16. travnja 2013.

Rad prihvaćen: 11. travnja 2017.

Datum i vrijeme obrane: 28. travnja 2017. u 10.00 sati

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska, u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, Hrvatska te na Sveučilištu u Zagrebu, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Doctoral Thesis

Međimurje – spatial identity levels

of traditional border region

Danijel Jukopila

Doctoral University Study of *Geography*

Abstract: This doctorate thesis deals with the regional identity of the Croatian traditional region of Međimurje. It is a border region and thus in the historical and geographical context part of the sphere of influence of the neighboring Hungarian region. The inclusion of the region in the administrative and political organization of the Hungarian region contributed to the strengthening of the Hungarization process and efforts to separate the population of Međimurje from the Croatian home nation. The simultaneous involvement in the church territorial organization of the Zagreb diocese allowed the preservation of ethnic and religious homogeneity, and hence national and regional identity of the population. In the study of constituent elements of regional identity of the population of Međimurje it was observed that the dominant elements related to the work mentality of the population, Međimurje speech and elements of cultural heritage which corresponds to similar studies of other Croatian regions. This survey and semi-structured interviews proved the hypothesis that residents of Međimurje today have a very strong regional identity, which is equivalent to the national identity and for a third of the population proved even stronger than that. Regional and local levels of spatial identity are based on physiognomic division of Međimurje into Upper and Lower.

182+XXXVII pages; 102 figures; 3 tables; 162 references; original in Croatian

Keywords: border region, regional identity, levels of spatial identity, formative elements of regional identity

Supervisor: Professor Borna Fuerst-Bjeliš, PhD

Reviewers: Professor Laura Šakaja, PhD
Associate professor Emil Heršak, PhD
Professor Borna Fuerst-Bjeliš, PhD

Thesis submitted: 04/16/2013

Thesis accepted: 04/11/2017

Thesis defense: 04/28/2017 at 10 AM

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia, in National and University Library in Zagreb, Croatia and at the University of Zagreb, Croatia.

SADRŽAJ

1. **UVOD**……...… 1

1.1. **Prostorni obuhvat istraživanja**……..…… 4

1.2. **Cilj, svrha istraživanja i temeljne hipoteze** ……...… 6

1.3. **Metodologija istraživanja**……..…… 8

1.4. **Horonim Međimurje** …… 12

1.4.1. Latinski deskriptivni horonimi Međimurja …….. 13

1.4.2. Međimorje ……...…… 15

1.4.3. Međumurje ……..……. 16

1.4.4. Međimurje ……...…… 18

1.4.5. Značenje horonima Međimurja u percepciji stanovništva ……..……. 19

2. IDENTITET I REGIJA – TEORIJSKI PRISTUPI PROBLEMATICI …..……. 22

2.1. Identitet kao objekt istraživanja društvenih znanosti ……..…. 22

2.2. Identitet – definicije i etimologija …… 26

2.2.1. Osobni i kolektivni identitet ……..…… 27

2.2.2. Nacionalni identitet ……. 29

2.2.3. Prostorni identitet – geografski pristup identitetskoj problematici ……. 32

2.3. Regija i regionalizacija ……. 34

2.3.1. Modeli/koncepti regionalizacije …….. 36

2.3.1.1. Uvjetno-homogena regionalizacija ……. 38

2.3.1.2. Nodalno-funkcionalna regionalizacija …… 39

2.3.1.3. Upravno-politička regionalizacija …….. 40

2.3.2. Tradicijske regije ……..…… 41

2.3.3. Utjecaj pograničnosti na jačanje regionalnoga identiteta ……..…….. 42

3. HISTORIJSKO-GEOGRAFSKI RAZVOJ MEĐIMURJA ……..……. 45

3.1. Predslavensko razdoblje ……..... 45

3.1.1. Prapovijesno razdoblje …… 45

3.1.2. Antičko razdoblje …… 49

3.2. Međimurje u srednjem vijeku …….. 52

3.2.1. Rani srednji vijek ……..… 52

3.2.2. Međimurje u razvijenom srednjem vijeku ……... 53

3.3. Međimurje u novom vijeku ……... 57

3.4. Međimurje u 20. stoljeću ……... 64

4. TVORBENI ELEMENTI REGIONALNOG IDENTITETA MEĐIMURJA…… 67

4.1. Rezultati anketnog istraživanja tvorbenih elemenata regionalnog…….....**.** 73 **identiteta Međimurja**

4.1.1.Unutarnja percepcija međimurskog stanovništva ……..…… 75

4.1.2. Vanjska percepcija međimurskog stanovništva …….…… 79

4.2. Gospodarske djelatnosti i radna etika stanovništva Međimurja …….....**.**84

4.2.1. Proizvodnja krumpira …….……85

4.2.2. Vinogradarstvo i vinarstvo u Međimurju ……...…..**.....** 89

4.2.3. Mogućnosti turističke valorizacije Međimurja ……...…... 91

4.2.4. Utjecaj religije na radnu etiku stanovništva ……...…… 96

4.2.4.1. Utjecaj katoličanstva na radnu etiku stanovništva ……...96

4.2.4.2. Utjecaj protestantizma na radnu etiku stanovništva ……..... 97

4.3. Etnografska baština Međimurja ……..…… 101

4.3.1. Međimurski tradicijski plesovi ……...101

4.3.2. Međimurska tradicijska glazba/*popevke* ……... 102

4.3.3. Međimurska narodna nošnja ……...…... 103

4.3.4. Narodni običaji ……...105

4.3.5. Međimurska tradicijska kuhinja ……..…... 108

4.4. Međimurski govor ……...……. 111

4.4.1. Međimurski poddijalekti–prostorna analiza zastupljenosti ……..……. 113

4.4.2. „Međimurski jezik“ kao sredstvo mađarizacije ……..115

4.5. Graditeljstvo i ruralni krajolici ……..…….. 118

4.5.1. Sakralna arhitektura ……..……..118

4.5.2. Profana arhitektura …….…… 121

4.5.2.1. Tradicijska međimurska *hiža* …….……..121

4.5.2.2. Ostatci feudalne arhitekture ……124

4.5.3. Ruralni krajolici ……... 128

5. RAZINE PROSTORNIH IDENTITETA MEĐIMURJA ……..…….. 133

5.1. Supranacionalna razina prostornog identiteta Međimurja …….……134

5.1.1. Rezultati referenduma o ulasku Hrvatske u EU kao pokazatelj tendencije stanovništva Međimurja za nadnacionalno povezivanje ……. 134

5.1.2. Uključenost Međimurske županije u europske integracije i organizacije ……...137

5.1.3. Pripadnost Međimurja srednjoeuropskom kulturno-civilizacijskom krugu ……. 140

5.2. Nacionalna razina prostornog identiteta ……..... 143

5.2.1. Etnička dominantnost hrvatskoga stanovništva Međimurja ……..... 143

5.2.2. Utjecaj Rimokatoličke Crkve na očuvanje nacionalnog identiteta stanovništva Međimurja …….…… 145

5.2.3. Romi – pitanje suživota najveće nacionalne manjine Međimurja ……..149

5.2.4. Analiza hodonima Međimurske županije kao pokazatelj identifikacije stanovništva ……..…….. 153

5.3. Regionalna razina prostornog identiteta u Međimurju ……..…… 159

5.3.1. Odnosi prema susjednim prostorima/regijama ……...…… 160

5.3.2. Položaj u sustavima regionalizacije…….……. 162

5.3.3. Legrad – primjer promjene regionalnog identiteta ……166

5.4. Lokalna razina prostornih identiteta ……..**.....**172

5.4.1. Lokalni animoziteti kao indikator identiteta…….……..…….**.....**173

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA……... 175

7. ZAKLJUČCI……..180

LITERATURA I IZVORI ……..... X

PRILOZI

Prilog 1 - Popis slika ……... XX

Prilog 2 – Popis tablica …….. XXIV

Prilog 3 – Anketni upitnik za respondente u Međimurju …….. XXV

Prilog 4 – Anketni upitnik za respondente izvan Međimurja ……. XXVIII

Prilog 5 – Anketni upitnik o horonimu Međimurje ……. XXIX

Prilog 6 – Anketni upitnik – Legrad …….. XXX

Summary ……...XXXI

Životopis autora …… XXXVI

UVOD

Tradicijske regije Hrvatske prisutne su u svijesti stanovništva kao temeljni oblik regionalizacije kroz povijest, a i danas su najčešći prostorni oblik identifikacije stanovništva. Predstavljaju složeni oblik regije i rezultat su dugotrajnog razvoja identiteta povezanoga s teritorijalnošću (Fürst-Bjeliš, 1996; Glamuzina, Fuerst-Bjeliš, 2015). Samim time one su bliske pojmu povijesne regije te su objekt istraživanja i suvremene historijske geografije koja se bavi kulturnom transformacijom i čovjekovim utjecajem na preoblikovanje prirodnoga okoliša, ali i proučavanjem načina na koji čovjek percipira prirodni okoliš (Glamuzina, Fuerst-Bjeliš, 2015).

U središtu geografskog pristupa proučavanju kolektivnih identifikacija je prostor u kojem dolazi do vrlo složenih interakcija između prirodnogeografskih obilježja koja određuju temeljne oblike naseljenosti i ljudskih aktivnosti te kasnijeg antropogenog utjecaja koji kontinuirano transformira prostor dajući mu identitetska obilježja na različitim razinama od one lokalne, preko regionalne do nacionalne i/ili supranacionalne. Da bi na nekom prostoru došlo do prostorne (kolektivne) identifikacije nužan je razvoj svjesnosti o zajedničkom teritoriju, zajedničkoj prošlosti i zajedničkoj kulturi što je moguće samo dugotrajnim procesom opetovanog ponavljanja obrazaca ponašanja i sustava vrijednosti kod stanovništva koji će istovremeno biti drugačiji (različiti) od stanovnika susjednih područja. Tako oblikovane regije smatramo perceptivnim regijama i one „nisu dio narodne kulture nego produkti prostorne percepcije običnih ljudi. Ne temelje se na pažljivo odabranim kvantitativno mjerljivim kriterijima nego su složene od mentalnih karata stanovnika“ (Jordan 1978, 293 prema Šakaja, 2003). Koncept perceptivnih regija dovodi nas do pojma vernakularne regije koja se zasniva na povezanosti ljudi i prostora i, iako može imati u prostoru vidljive materijalne značajke, ona se u osnovi temelji na percipiranom osjećaju identiteta (Norton, 2006).

Na oblikovanje kulturnoga pejzaža Međimurja utjecali su prirodni čimbenici, posebice geološki i geomorfološki koji su odredili temeljnu podjelu prostora prema hipsometrijskim obilježjima na gornje i donje Međimurje te hidrografski elementi odnosno hidromorfološke značajke rijeka Mure i Drave kao temeljnih elemenata razgraničenja prostora. Izuzetno su važni povijesni i politički čimbenici, posebice administrativno-politička organizacija šireg prostora, pri čemu je Međimurje kao pogranična zona bilo u sferi utjecaja matičnog nacionalnog prostora, ali i susjednog mađarskog prostora ovisno o pojedinim povijesnim

razdobljima. Od velike je važnosti za razumijevanje suvremene identifikacije stanovnika Međimurja kontinuirana uključenost u crkvenu organizaciju Zagrebačke (nad)biskupije od njezina osnutka 1094. godine pa sve do danas kao dijela Varaždinske biskupije, no i dalje pod jurisdikcijom Hrvatske biskupske konferencije. Ovaj je aspekt teritorijske organizacije važan za očuvanje nacionalne i vjerske homogenosti stanovništva kao bitnog čimbenika hrvatske nacionalne identifikacije. Upravno-politička organizacija mijenjala se istovremeno te je Međimurje kao pogranična regija bilo uključivano u upravno-politički sustav Ugarske tj. mađarske države posebice tijekom 19. i početkom 20. stoljeća kada su i bili najizraženiji procesi mađarizacije usmjereni prema negiranju hrvatskog nacionalnog identiteta stanovništva Međimurja. Od kulturnih je čimbenika svakako najvažniji bio jezik koji je istovremeno bio sredstvo borbe za potvrđivanje i negiranje nacionalnog identiteta stanovništva. Dok je međimurski govor pripadao, dominantno hrvatskom, kajkavskom jezičnom krugu njegove su specifičnosti služile provoditeljima mađarizacije kao temelj za uspostavu mađarskog jezika kao posebnog i drugačijeg od hrvatskog jezika, čime je on postao sredstvo za negiranje hrvatskoga nacionalnoga identiteta i pokušaja stvaranja međimurskoga nadnacionalnoga identiteta.

Iako u Hrvatskoj ne postoje jedinstveni kriteriji za utvrđivanje pograničnosti, položaj Međimurja uz granicu sa Slovenijom i Mađarskom daje mu izrazito obilježje pograničnosti. Pograničnim područjima smatramo posebnu vrstu perifernih područja u kojima na gospodarski i društveni život izravno utječe blizina međunarodne granice (Nejašmić, Toskić, 2013). Sam obuhvat pograničnog područja znanstvenici različito definiraju. Nejašmić (2008) pograničnim prostorom smatra jedinice lokalne samouprave (gradovi i općine) koje izlaze na državnu granicu, ali i one koje nisu uz samu granicu, ali su od nje udaljene manje od 10 km čime pogranična zona može biti različite širine, ovisno o površini jedinica lokalne samouprave. Pokos i Mišetić (2009) pograničnim pojasom smatraju područja svih općina i gradova na kopnu koje su graničile s jednom od susjednih država. Prema ovom kriteriju 38 % Međimurja ima obilježja pograničnoga pojasa (Prostorni plan Međimurske županije, 2001). Čak niti službeni Sporazumi Republike Hrvatske ne definiraju pogranična područja na isti način. Tako Sporazum između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine o pograničnom prometu i suradnji[1] pograničnim područjem smatra područje uz zajedničku granicu u dubini od 5 km, dok se u sporazumu koji regulira ista pitanja između Hrvatske i Slovenije navode

[1] Međunarodne novine br. 3 od 20. 4. 2005.

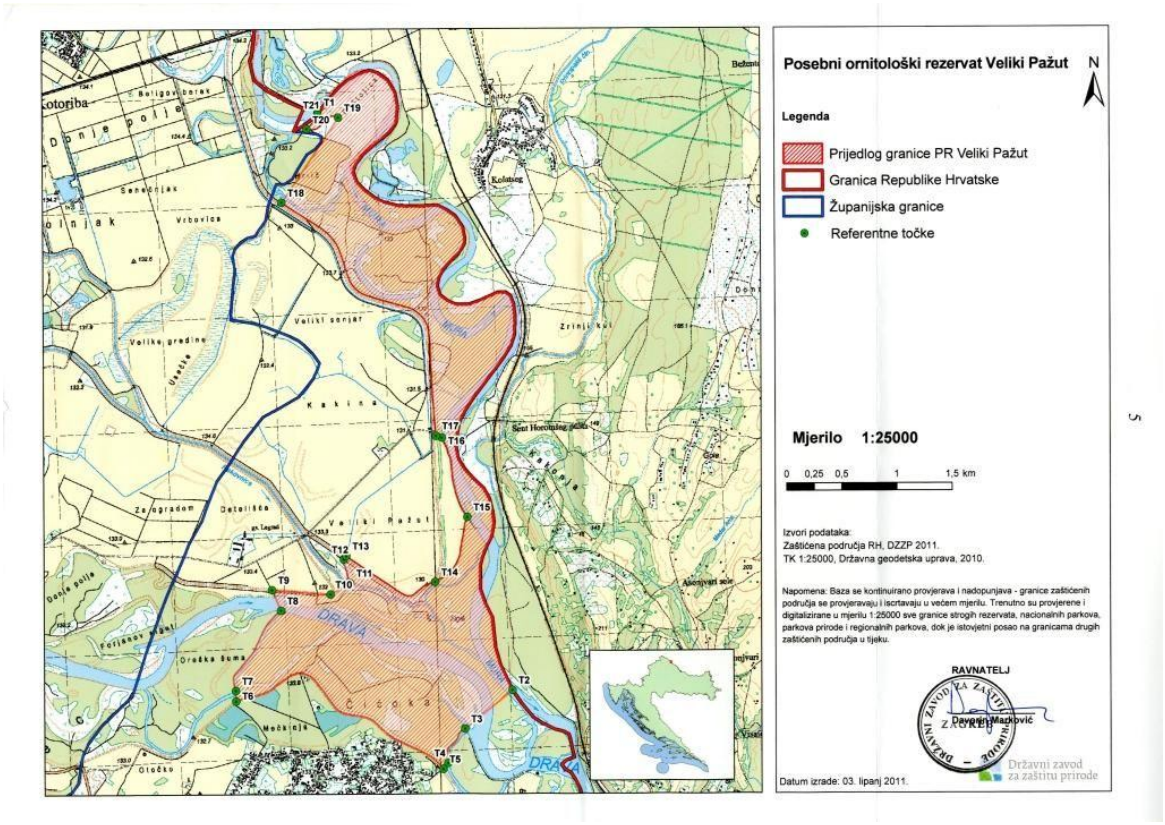
konkretna naselja u kopnenom pograničnom području[2] (Pokos, Mišetić, 2009). Puno je važnije problemu pograničnosti pristupiti u povijesnom kontekstu jer je i dio Međimurja uz Dravu imao obilježje pograničnosti tijekom pripojenja Međimurja Mađarskoj. Kako se granica na rijeci Dravi smatra jednom od najstarijih povijesnih europskih granica, najvećim dijelom uspostavljena još u 10. stoljeću, ona razdvaja hrvatski i mađarski etnikum (Pokos, Mišetić, 2009). Položaj Međimurja sjeverno od Drave stavlja ga u drugačiji geopolitički kontekst u odnosu na podravski prostor Hrvatske te je jedan od argumenata za pripojenje Međimurja Mađarskoj. Upravo su razdoblja odvojenosti od matičnog prostora i naroda dovela do jačanja regionalne homogenosti i regionalnog identiteta.

[2] Sporazum između Republike Hrvatske i Republike Slovenije o pograničnom prometu i suradnji (Međunarodne novine br. 15 od 14. 10. 1997.)

1.1. Prostorni obuhvat istraživanja

Međimurje je tradicijska hrvatska regija smještena na krajnjem sjeveru države. Iako tradicijske regije najčešće nemaju jasne linearne granice, već više ili manje široke prijelazne zone, u slučaju Međimurja granice su najvećim dijelom hidrografske i to na rijekama Muri i Dravi dok je zapadna granica prema Sloveniji dogovorna, no povijesno stabilna, granica na prostoru Međimurskih gorica. Iz ovakvoga razgraničenja tradicijske regije proizlaze česti opisi položaja regije kao prostora između Mure i Drave tj. u dijalektalnom govoru spominje se „zemlja med Murom i Dravom“. Zbog hidromorfoloških karakteristika rijeka današnje razgraničenje ne prati uvijek njihov tok već su dijelovi Međimurja smješteni i sjeverno od rijeke Mure. Mura u zapadnom dijelu svog toka Međimurjem ima prijelazni tip prepletene rijeke do sinusoidnog i meandrirajućeg tipa dok je u donjem toku prema samome ušću ona meandrirajuća rijeka s jednim koritom i nekoliko manjih bočnih kanala. Drava je rijeka većih dimenzija i protoka vode te je i njezino erozijsko djelovanje bilo tijekom povijesti jače izraženo, čime je bitno mijenjala svoje korito kao što je slučaj poplave u 18. st. na dijelu toka kod Legrada kada je probojem novog korita izravno utjecala na prostorni obuhvat samog Međimurja definiranoga kao prostora između Mure i Drave.

Uz tradicijsku regiju Međimurje postoji i upravno-politička jedinica Međimurska županija koja obuhvaća najveći dio ove regije. Njihov se teritorij ne poklapa u potpunosti jer je samo ušće Mure u Dravu u sastavu susjedne Koprivničko-križevačke županije. Riječ je o dijelu općine Legrad koja je do poplave u 18. st. bila dijelom Međimurja iako se upravno-politički vodila dijelom Međimurja sve do početka 20. st. Danas je taj prekodravski dio općine zaštićeni prostor koji je Uredbom Vlade Republike Hrvatske od 15. 11. 2011. godine proglašen Posebnim ornitološkim rezervatom „Veliki Pažut“. Kako je riječ o nenaseljenom prostoru, u ovoj se disertaciji pod pojmom Međimurja promatra prostor Međimurske županije, posebice u statističkom smislu.

Slika 1. Karta Posebnog ornitološkog rezervata „Veliki Pažut“. Izvor URL 1

Međimurska županija je površinom najmanja hrvatska županija sa 729 km^2, no ujedno je s 113 804 stanovnika i prosječnom gustoćom naseljenosti od 156,11 stan./km^2 najgušće naseljena hrvatska županija prema popisu 2011. godine. Od jedinica lokalne samouprave u Međimurskoj županiji nalaze se tri grada (Čakovec, Prelog i Mursko Središće), 22 općine i 131 naselje. Važan je njezin pograničan položaj prema Mađarskoj i Sloveniji posebice u kontekstu mađarskih povijesnih aspiracija na njezin teritorij što je rezultiralo i procesom mađarizacije, a time i pokušajem utjecaja na promjenu nacionalnog pa i regionalnog identiteta stanovništva.

1.2. Cilj, svrha istraživanja i temeljne hipoteze

Istraživanjem tvorbenih elemenata regionalnog identiteta Međimurja i razina prostornog identiteta pridonijet će se općem korpusu znanja o Međimurju. Istraživanje i poznavanje tvorbenih elemenata regionalnog i lokalnih identiteta Međimurja omogućit će bolje poznavanje procesa institucionalizacije regija što je važno za uspostavu optimalne upravno-političke organizacije koja će omogućiti regionalno povezivanje sa susjednim nacionalnim (tradicijskim ili funkcionalnim) regijama, ali i prekograničnu suradnju s regijama susjednih zemalja s kojima dijele pojedine elemente regionalnog identiteta. Izdvajanjem najvažnijih tvorbenih elemenata regionalnog identiteta Međimurja i njihovom usporedbom s tvorbenim elementima regionalne identifikacije u drugim hrvatskim tradicijskim regijama (Dalmacija, Slavonija i Istra) temeljenih na sličnim istraživanjima, pridonijet će se utvrđivanju relevantnih tvorbenih elemenata regionalnih identiteta koji će biti primjenjivi i na buduća slična istraživanja. Osnovni ciljevi istraživanja usmjereni su prema utvrđivanju tvorbenih elemente regionalnog identiteta s posebnim osvrtom na pogranični položaj regije i značenje hidrografske granice na rijeci Muri kao etničke povijesne granice te prema analizi lokalne, regionalne, nacionalne i supranacionalne razine prostornih identiteta u Međimurju.

Temeljne hipoteze ovog doktorskoga rada su:

1. Izdvajanje Međimurja iz nacionalnoga prostora tijekom povijesti dovelo je do jačanja regionalnog identiteta uz zadržavanje nacionalnog.
2. Lokalni identiteti proizlaze iz različitosti reljefnih cjelina unutar Međimurja.
3. Percepcija Međimuraca o sebi razlikuje se od percepcije vanjskog stanovništva Hrvatske.
4. Osnovni tvorbeni elementi regionalnoga identiteta vezani su uz radni mentalitet stanovništva, regionalni govor i elemente tradicijske baštine.

Prva hipoteza proizlazi iz samog položaja regije uz granicu s Mađarskom i Slovenijom. Dok sa slovenske strane nije bilo teritorijskih pretenzija na čitavo područje Međimurja, u mađarskom slučaju prisutna je vrlo jasna, kontinuirana politika čiji je cilj pripajanje Međimurja Mađarskoj i njegovim uključivanjem u mađarski upravno-politički sustav. Izrazit proces mađarizacije tijekom razdoblja pripojenja Međimurja Mađarskoj nije rezultirao bitnom identitetskom promjenom zbog izrazite etničke (hrvatske) homogenosti stanovništva i značajne razlike u jeziku između dijalektalnog hrvatskog govora Međimurja i

mađarskoga jezika, koji pripada uralo-altajskoj skupini jezika, što je rezultiralo zanemarivim jezičnim sličnostima koje su, ukoliko i postoje, posljedica međusobnog suživota uz granicu, a ne same jezične bliskosti. Kako je jezik jedan od najvažnijih homogenizirajućih čimbenika identiteta, teškoće pri usvajanju mađarskoga jezika za stanovništvo Međimurja značajno su onemogućavale proces mađarizacije i jasno distancirale hrvatski etnikum od mađarskoga.

Druga hipoteza polazi od osnovne podjele Međimurja na gornje i donje Međimurje koja se temelji na geološkim i geomorfološkim razlikama jasno vidljivim u prostoru. Dok su stanovnici gornjeg Međimurja disperzno naselili blago valovit prostor brežuljaka uz granicu sa Slovenijom što im je omogućilo polikulturnu poljoprivrednu proizvodnju te razvoj vinogradarstva i voćarstva, stanovnici donjeg Međimurja naseljavali su u prošlosti prostor riječne terase (srednje Međimurje) izvan dosega poplava, ali i nizinska područja duž riječnih tokova. Izraziti ravničarski reljef i relativno plodni nanosi rezultirali su jačanjem ratarske proizvodnje i okupljanjem stanovništva u zbijenim naseljima. Razlike u valorizaciji prostora i načinu naseljavanja i života rezultirale su mentalitetnim razlikama koje su i danas prisutne, unatoč ujednačavanju kvalitete života unutar regije i jačanja unutarregionalnih migracija posebice prema glavnom gradskom središtu Čakovcu.

Treća hipoteza temelji se na usporedbi ranijih istraživanja posebice relacijskih identiteta Cifrića i Nikodema (2007) s rezultatima istraživanja opisanih u ovom radu. Izrazit regionalni identitet – čiji je osnovni čimbenik radni mentalitet stanovništva, a ogleda se u višoj kvaliteti života i višem standardu stanovništva od prosjeka Hrvatske – nije jednako procijenjen unutarnjom i vanjskom percepcijom, a razlika proizlazi iz nedovoljne prepoznatljivosti Međimurja drugim dijelovima Hrvatske, većoj regionalnoj zatvorenosti i nedovoljnoj medijskoj promociji Međimurja te participaciji Međimuraca u političkom životu Hrvatske.

Četvrta hipoteza proizlazi iz temeljnog prepoznavanja važnosti rada u svakodnevnome životu stanovništva Međimurja kao glavnog razlikovnog elementa u odnosu na ostale tradicijske regije. Složeni povijesno-kulturni čimbenici utjecali na razvoj radnoga mentaliteta stanovništva koji je omogućavao preživljavanje u ranijim povijesnim razdobljima dok danas predstavlja temeljnu vrijednost suvremenoga gospodarskog razvoja s ciljem postizanja iznadprosječnog životnoga standarda stanovništva Međimurja. Posebnost etnografske baštine, posebice tradicijska glazba te jezik najprepoznatljviji su tvorbeni elementi regionalnoga identiteta Međimurja na nacionalnom prostoru.

1.3. Metodologija istraživanja

Metodologija istraživanja određena je ciljevima istraživanja tj. utvrđivanju tvorbenih elemenata regionalnog identiteta Međimurja te procjenjivanju važnosti razina prostornih identiteta suvremenog stanovništva. Stoga se kao temeljni mjerni instrument u ovom radu koristi anketa i intervju s obzirom da se oni najčešće koriste za ispitivanje javnoga mišljenja i stavova, ali i za prikupljanje podataka o demografskim obilježjima i socioekonomskom statusu respondenata (Mejovšek, 2013.).

Tijekom istraživanja provedena su tri anketna ispitivanja. Utvrđivanje suvremene prostorne identifikacije stanovništva te izdvajanje osnovnih tvorbenih elemenata regionalnog identiteta provedeno je anketnim istraživanjem na području samog Međimurja. Kao kanali distribucije anketnih upitnika služile su škole i župni uredi u Međimurju. Kako je uzorak reprezentativan ako je po svojim karakteristikama nalik na osnovni skup, odnosno ako je uzorak umanjena slika osnovnog skupa (Mejovšek, 2013. prema Šošić i Serdar, 2000.) ciljani uzorak nisu bili učenici (osim manjim dijelom) već članovi njihovih domaćinstava. Tako je bilo moguće postići što reprezentativniji uzorak kako brojem ispitanika tako i strukturom koja bi trebala biti što sličnija biološkoj i obrazovnoj strukturi Međimurske županije. Anketno ispitivanje provedeno je na uzorku od 568 ispitanika u 48 naselja gornjeg i donjeg Međimurja te gradskog i seoskog stanovništva, iako je proces transformacije ruralnog prostora intenzivan te su razlike u načinu života vrlo male. Anketnom ispitivanju prethodio je intervju s pet ispitanika vođen uživo s ciljem utvrđivanja regionalnih posebnosti Međimuraca na temelju kojih bi se oblikovala pitanja anketnog upitnika. Samom anketiranju prethodilo je također probno anketiranje na uzorku od 10 ispitanika s ciljem utvrđivanja razumljivosti i jednoznačnosti postavljenih pitanja. Anketni upitnici sadržavali su osnovne podatke o ispitanicima, a prevladavala su pitanja zatvorenoga tipa s mogućnošću dodavanja vlastitog odgovora koji nije bio sadržan među ponuđenima. U pojedinim pitanjima u kojima se htjelo utvrditi stupanj slaganja ili neslaganja s tvrdnjom u upitniku korištena je Likertova skala s pet kategorija.

Drugo anketno istraživanje provedeno je na području općine Legrad koja je bila dijelom Međimurja do kraja 18. st., a danas je dio tradicijske regije Podravine te Koprivničko-križevačke županije. Cilj ankete bio je utvrditi trenutačnu regionalnu identifikaciju stanovništva općine Legrad i utvrditi je li došlo do promjene osjećaja regionalne pripadnosti njezina stanovništva.

Treće anketno ispitivanje provedeno je s ciljem utvrđivanja odnosa vernakularnih elemenata regionalnog identiteta Međimuraca s percepcijom vanjskog stanovništva Hrvatske. Uzorak je obuhvatio 671 ispitanika. Iako je plan anketiranja bio usmjeren prema 7 županija iz različitih dijelova tj. prirodnogeografskih cjelina Hrvatske, dio ispitanika bio je uz te županije vezan poslom, posebice u rubnim dijelovima ciljanih županija te su prikupljeni podatci respondenata iz 13 županija. Izbor ispitanika je po zakonu slučaja te je riječ o jednostavnom slučajnom uzorku.

Razina regionalnog i lokalnog identiteta ispitivala se i intervjuom. Zbog ekonomičnosti i organizacijskih teškoća korišten je anketni upitnik u polustrukturiranom intervjuu s pitanjima otvorenoga tipa. Ispitanici su bili dobrovoljci što bi uz izostanak ispitivača trebalo povećati anonimnost i doprinijeti reprezentativnosti rezultata (Mejovšek, 2013). Rezultati dobiveni polustrukturiranim intervjuom pomoću anketnog upitnika nisu kvantificirani već su korišteni kao osobni stavovi i na taj način citirani u radu.

S obzirom da je Međimurje pogranična regija i kao takva je bila u zoni interesa prvenstveno susjedne Mađarske, vrlo važan aspekt proučavanja bilo je proučavanje povijesne literature, kako povijesnih pregleda tako i stručnih članaka koji problematiziraju pojedina razdoblja i/ili događaje i procese koji su se u znatnoj mjeri odražavali na stanovništvo Međimurja. Najveći dio literature o Međimurju odnosi se na povijest Međimurja te njegovo stanovništvo s kulturološkog i etnografskog aspekta (Blažeka, 2008). Od starijih radova značajni su oni Zvonimira Dugačkog i Rudolfa Horvata te noviji pregledi povijesti Međimurja u izdanju Povijesnog društva Međimurske županije. Podatke o crkvenoj organizaciji na području Međimurja nalazimo u radovima Agneze Szabo te Ivana Srše. Noviji radovi razmatraju demografsku problematiku (Slunjski, Vuk, 2004) te problematiku romske manjine (Šlezak, 2009; Šlezak, Šakaja, 2012) na području Međimurja. Analizirat će se i administrativno-teritorijski (politički i crkveni) ustroj teritorija kao integrativni čimbenik održanja nacionalne svijesti (pripadnosti).

Teorijski okvir doktorskoga rada čini problematika identiteta i regije tj. regionalizacije te su analizirani radovi šireg spektra društvenih znanosti kako bi se dobio širi problemski kontekst i multidisciplinarni pristup promatranoj problematici. Regionalna problematika, a posebice problematika regionalnog identiteta postaje važna kategorija i njome se bave mnoge društvene znanosti te je u interesu istraživanja sociologa, antropologa, socijalnih psihologa, ali i geografa, posebice kulturnih. Većina se društvenih znanosti bavi pojmom identiteta i to

kako osobnog, tako i identiteta većih ili manjih zajednica. U novije su vrijeme česti radovi koji se bave koncepcijama identiteta i njegovoj fenomenologiji (Zeman, 2007; Altaras-Penda 2004; Kalanj 2003; Koludrović 2011), odnosima lokalnog i globalnog (Beiger, Zeman, 2008) te nacionalnom identifikacijom (Vujević, 2006; Korunić, 2004; Such, 2000; Heršak, Nikšić, 2007; Klemenčić, 2011; Rendić-Miočević, 2009; Lučić, 2000). Značajni su i radovi koji se bave problematikom regionalizacije s aspekta upravno-političke organizacije prostora (Vrbošić, 1992; Žuljić, 2001), s aspekta prostornog planiranja (Marinović-Uzelac, 1992), kulturološkog aspekta (Ježić, 1992) te s aspekta proučavanja razina identifikacije (Vugdelija, 2010) i socijalnih identiteta i relacijskih dimenzija (Cifrić, Nikodem, 2006).

Geografski pristup identitetskoj problematici zasniva se na proučavanju prostornih identiteta kao izraza povezanosti pojedinca i/ili zajednice uz prostor na kojem žive, pri čemu dolazi i do afektivne veze prema prostoru koja se razvija tijekom duljeg povijesnog razdoblja i oblikuje u odnosu na specifična povijesna zbivanja. Kako su geografska istraživanja vezana uz prostor, većina se radova zasniva na proučavanju veza između regija i identiteta. Posebno su značajni radovi koji problematiziraju regije kao društvene, povijesno uvjetovane konstrukte (Paasi, 2002a, 2002b, 2003). Od hrvatskih geografa regionalnom se problematikom bave J. Roglić (2006), V. Rogić (1983, 1984), a posebno utvrđivanjem geografskog koncepta regije te važnošću i položajem regionalizacije i njezinim odnosom prema recentnoj županijskoj organizaciji, kao i B. Fürst-Bjeliš (1996, 1998, 2011, 2012, 2015) u čijim se radovima razmatra problematika regionalnih identiteta te postavlja analitički model definiranja pojma i prostornoga obuhvata tradicijske regije. Konceptima regionalizacije bavio se i K. Papić (URL 2) koji ukazuje na važnost geografskog proučavanja regionalizacije te razrađivanjem kriterija, principa i koncepata regionalizacije.

Pri analizi značenja i korištenja horonima Međimurje korišteni su osim radova i kartografski izvori kao dokumenti prostora i vremena. Analiza je obuhvatila inačice naziva tradicijske regije od prvih latinskih zapisa regije pod imenom *Insulae inter Muram i Dravam,* preko dijalektalnog naziva Međimorje, naziva Međumurje do današnjeg naziva Međimurje koji se često poistovjećuje s pojmom Međimurske županije iako se ova upravno-politička regija ne poklapa u potpunosti s pojmom tradicijske regije. Kako se geografsko nazivlje kod većine stanovnika prihvaća samo po sebi često bez razmišljanja o samom podrijetlu i značenju naziva, anketnim istraživanjem nastojalo se prikupiti podatke o suvremenom shvaćanju naziva Međimurje i njegovu podrijetlu. Dobiveni rezultati stavljeni su u kontekst

objavljenih radova koji su problematizirali horonim Međimurje (Bartolić, 1998) da bi se utvrdio stupanj slaganja/neslaganja između percepcije stanovništva i znanstvenih hipoteza.

Hodonimi su odraz utjecaja povijesnih okolnosti i izraz aktualne politike iskazane kroz jedinice lokalne uprave u čijoj je domeni imenovanje ulica. Istraživanje hodonima u Međimurju temeljilo se na popisu ulica Hrvatske pošte. Popisani nazivi ulica grupirani su u tri osnovne skupine: nacionalni hodonimi, regionalni hodonimi i ostali hodonimi. Cilj je bio utvrditi koji tip hodonima prevladava čime bi se potvrdio značaj nacionalne ili regionalne identifikacije ili u slučaju dominacije ostalih hodonima apolitičnost kao jedno od mentalitetnih obilježja stanovništva kao posljedica dugotrajnog razdoblja promjena vlasti u Međimurju tj. uključivanja Međimurja u različite upravno-političke i crkvene organizacije prostora.

Za analizu tvorbenih elemenata regionalnoga identiteta značajni su radovi A. Okmace i M. Sapača (2011), L. Mirošević (2011), I. Sarjanovića (2014), R. Mesarić Žabčić (2008), D. Patafte (2005), V. Biškup (2013), Z. Hranjeca (2014), B. Bunjac i dr. (2013), B. Vukosava i L. Mirošević (2010), B. Vukosava (2012), B. Vukosava i B. Fuerst-Bjeliš (2015, 2016) i ostalih.

1.4. Horonim Međimurje

Nazivi tradicijskih regija najprepoznatljiviji su njihovi simboli i elementi identificiranja stanovništva s prostorom koji naseljava. U svim tim imenima, naslijeđenima, prilagođenima ili novotvorenima zbita je povijesna istina o vremenu u kojemu su nastala, o prožimanju s drugim etnijama, njihovim kulturama, jezicima, običajima i vjerovanjima (Frančić, 2012). Horonim Međimurje danas je općeprihvaćen i za stanovništvo najčešće jasan i jednoznačan, no riječ je o jednom izuzetno složenom nazivu koji do danas nije dobio znanstveno i općeprihvaćeno tumačenje. U ovom će se radu dati pregled istraživanja horonima Međimurje, tumačenja njegovih inačica te suvremena percepcija stanovništva, kako Međimuraca tako i stanovnika drugih dijelova Hrvatske, o podrijetlu i opravdanosti današnjeg naziva Međimurje.

O važnosti horonima Međimurje i nedoumicama stanovništva o njegovu „ispravnom“ korištenju govore i povremeni natpisi u lokalnom tjedniku Međimurje. Tako u internetskom izdanju iz 2010. godine (URL 3) mr. Josip Đebi navodi da se već 14 godina bavi istraživanjem toponima Međimurje i navodi: „Do danas je objavljeno više studija o mogućem značenju imena koje se krije iza imena toponima Međimurje. Među autorima je i nekoliko hrvatskih sveučilišnih profesora. Sve do sada objavljene studije nisu prezentirale vjerodostojno obrazloženje, a niti precizno definirale što se točno krije iza imena Međimurje, Međumurje i Međimorje. Dapače, neki su jednostavno nekritički prihvatili teoriju kako je toponim Međimurje zapravo otok koji se nalazi na utoku dviju rijeka, rijeke Mure i rijeke Drave!“ Na kraju svoga novinskog članka izjavljuje: „Ime Međimorje samo je fonetski drukčije, ali ima isto značenje kao i druga dva imena Međimurje i Međumurje. Razlika je samo fonetska, a ima istu fonetsku „grešku“ kao kod imena mjesta Dubrava i Dobrava ili Duobrava!“. U istim novinama pojavio se i oprečni osvrt Josipa Mezge (URL 4) iz Baranje, podrijetlom Međimurca, koji je na temelju očuvanog dijalekta svojih roditelja zaključio:„ Po mom laičkom zaključku pravilan je naziv ili ime Međimorije jer se sastoji od dvije riječi među (među ili između) i mora ili morja. Kao što je poznato Međimorje se nalazi između dviju rijeka Drave i Mure.“ Ova dva laička pristupa navedenoj problematici ukazuju i na znanstveni problem tumačenja horonima Međimurje te će se u tekstu koji slijedi navesti rezultati znanstvenih istraživanja ovoga horonima, koja nisu dala konačan i općeprihvaćen zaključak.

Problematikom horonima Međimurje bavio se Z. Bartolić (1998) koji se zbog složenosti toponima odlučio na interdisciplinaran pristup problematici s aspekta lingvistike, povijesti, književne povijesti i geografije. Na temelju njegovih istraživanja izdvajaju se opisni

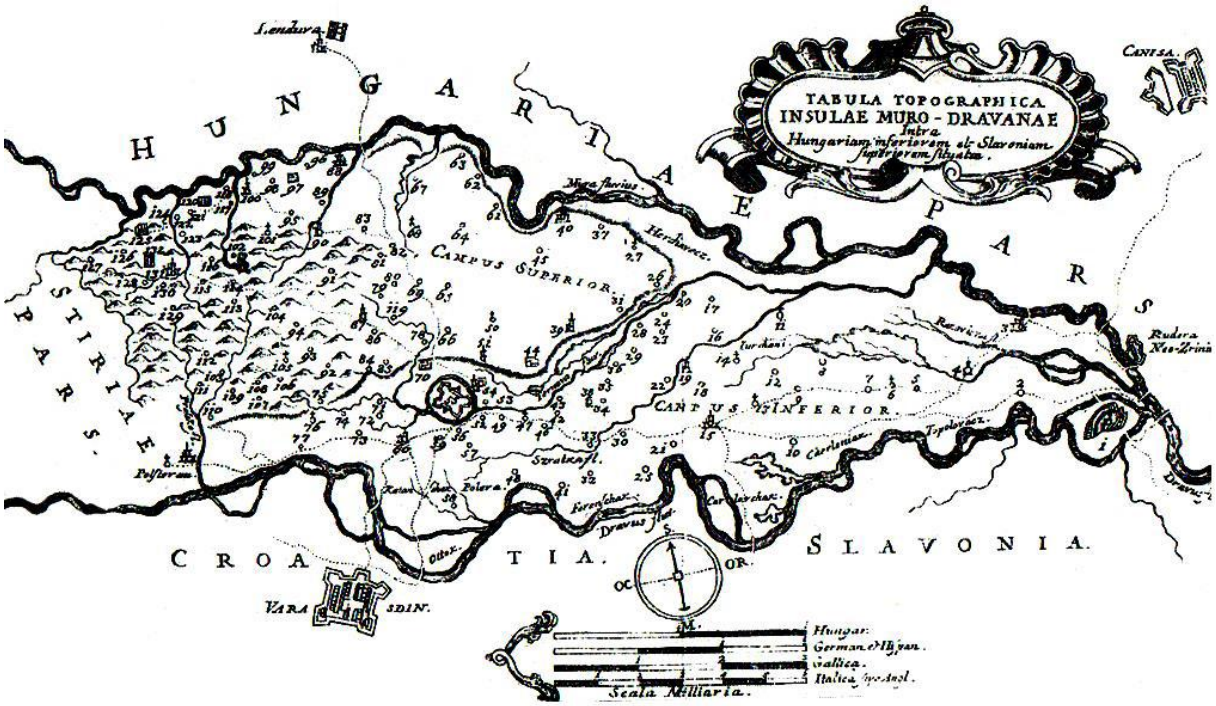
latinski nazivi ove tradicijske regije te tri hrvatska naziva koji se pronalaze u literaturi i stručnim radovima, ali koji se i danas koriste u svakodnevnoj komunikaciji stanovništva: Međimurje, Međimorje, Međumurje.

1.4.1. Latinski deskriptivni horonimi Međimurja

Analizom starih geografskih karata Međimurja ili njegova dijela, nalaze se brojni toponimi u Međimurju. Njihova se brojnost povećava s novijim izdanjima karata, no najčešće je riječ o hidronimima Drava i Mura te Trnava i toponimima pojedinih mjesta koja su u tom vremenu predstavljala središta okupljanja stanovništva ili bila sjedišta plemićkih posjeda. Sam horonim Međimurje ne spominje se u bilo kojoj slavenskoj inačici već samo u nekom od deskriptivnih latinskih oblika kojima se Međimurje opisuje kao prostor između rijeka Mure i Drave.

Na Ptolemejevoj Petoj karti antičkoga svijeta koja prikazuje Ilirik mogu se pronaći brojni oronimi, hidronimi, ojkonimi i etnici, no ne i horonim na prostoru između Mure i Drave. Isti je slučaj i na kasnijim kartama poput Lazarusove karte Ugarske iz 1528. godine, karte Pannonie i Ilirika u Ortelijevu atlasu iz 1570. godine, Hirschwogelovoj renesansnoj karti Hrvatske iz iste godine, Laziusovoj karti Ugarske i Hrvatske iz 1556. godine, Busmancherovoj karti hrvatskih zemalja iz 1592. godine te Stierovoj karti Hrvatske iz 1664. godine. Prvi puta horonim Međimurje u inačici „Insula seu Muraköz seu Megymorie“ nalazimo na karti Stjepana Glavača[3] iz 1673. godine. On navodi latinski naziv Insula u značenju otok, mađarski naziv Muraköz u značenju područja uz Muru te slavenski horonim Megymorie u značenju otok. Iako na njegovoj karti Međimurje nije u cijelosti prikazano, donosi više toponima, a time i geografskih podataka o Međimurju od svih dotadašnjih karata. Nakon njegove karte uslijedile su i novije karte kao što Walvasorova „Die ehre des Herzogthums Krain“ iz 1689. godine s geografskom kartom Hrvatske izrađenom na podlozi Glavačeve karte i horonimom „Muraköz seu Megymorie“, Cantellijeva karta Hrvatske iz 1690. godine s horonimom „Magymorie, o Isola Della Muraezeriniana“ u značenju Međimurje ili otok Zrinskih te karta Josipa Bedekovića iz 1752. godine nazvana „Tabula topographica Insulae Muro-Dravanae“.

[3] Stjepan Glavač (Varaždin 1627. – Trnava 1680.), isusovac, profesor filozofije i matematike, na karte je uz njemačku unio i hrvatsku milju.

Slika 2. „Tabula topographica Insulae Muro-Dravanae“ Josipa Bedekovića. Izvor URL 5

Slika 3. Cantellijeva karta Hrvatske iz 1690. godine s horonimom „Magymorie, o Isola Della Muraezeriniana“. Izvor URL 6

Latinske deskriptivne horonime nalazimo i u listini iz 1226. godine u obliku „*Inter Dravam et Muram*“, ali i popisima župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine u inačici „*Intra Muram et Dravam*“. Svi latinski deskriptivni horonimi koriste pojam otoka (*Insula*) bio on naveden ili izostavljen i temelje se na ograničenju prostora hidrografskim granicama na Muri i Dravi koje su u prošlosti predstavljale značajnu komunikacijsku prepreku prema susjednim prostorima, čime su prostoru Međimurja dale obilježje izoliranosti koje je prema navedenom opisu karakteristično za otoke iako zapadna granica Međimurja nije hidrografska. Poveznicu s apelativom „otok“ možemo naći u pisanim povijesnim i književno-povijesnim izvorima i to u kontekstu etničke pripadnosti. Tako se u podatcima o isusovačkim kandidatima[4] iz Međimurja pronalaze podatci o etničkoj pripadnosti koja je najčešće „*croata*“, ali 1636. godine je navedeno i „*slavus insulanus*“, a 1669. godine i „*Ungaro-croata patria insulanus*“.

1.4.2. Međimorje

Prema Bartoliću horonim Međimorje predstavlja dijalektološku interpretaciju latinskog naziva *insula* (otok Mursko-Dravski). Inačice na kajkavskom narječju koje se javljaju u povijesnim spisima jesu Mejmorje, Međmorje, Međimorje, a u novijim istraživanjima Anđele Frančić (URL 7) nalazi se i oblik Meymwrye iz 1570. godine. Tumačenje horonima Međimorje u značenju otok veže se uz hidrografska obilježja rijeke Mure koja je poplavljivala i meandrirala te stvarala riječne rukavce i manje ili veće ade te se apelativ međimorje najprije koristio za mursko priobalje da bi kasnije došlo do tranzicije u horonim Međimorje za čitav prostor tradicijske regije (Bartolić, 1998). Sam naziv je panonizam nastao nakon doseljavanja Hrvata na prostor Međimurja, a sastoji se od praslavenskoga prijedloga „medji“ i imenice „morje“, a znači otok.

Ovaj se oblik horonima smatra aktivnim sve do 19. stoljeća i prisutan je u kajkavskom jeziku i kajkavskoj književnosti. Bartolić navodi primjere iz djela *Horvatzki detcze priatel. Mlajši Robinzon* Antuna Vranića iz 1796. godine te ga citira. „*Prez vszake najmanse szvoje pogibeli došli su k – Medymorju, koje sze zove Madeira.“*. Oblik Međimorje koristi i Bedeković u svom djelu *Natale solum magni ecclesiae doctoris sancti Hieronymi in ruderibus Stridonis occultatum* gdje navodi sljedeće:

[4] Catalogus trienalis.

„Dixi paulo ante districtum hunc vocari Insulam Muro-Dravanam quamvis etiam per antonomasyam a principali ejusdem Castro Insula Chaktornyensis vocitetur quae in Sclavonico seu Croatico idiomate Medyumorje, in Hungarico vero Muraköz appellatur.“ [5] .

Bartolić navodi i dva primjera tekstova iz 19. stoljeća koji koriste horonim Međimorje, a djelo su rođenih Međimuraca zbog čega Bartolić drži da su „…neovisniji od knjiških izvora.“. To su tekst Stjepana Belovarija *Poeta, putnik međimorski dokončan na Kakinji vu mesecu augustu 806-a* te tekst Stjepana Mlinarića *Izpisanje Međimorja kakti zipke horvatskoga slovstva.* Oblik Međimorje postupno nestaje početkom 20. st. uvođenjem štokavskoga narječja za hrvatski standardni jezik. Kako je to razdoblje hrvatskoga preporoda, a istovremeno u Međimurju razdoblje borbe protiv mađarizacije, uvođenjem štokavskih oblika htjelo se ukazati na hrvatsko podrijetlo stanovništva približavanjem međimurskoga kajkavskoga jezika hrvatskome standardu. Unatoč tome i u 20. st. nalazimo oblik Međimorje u literaturi, dijalektološkoj i usmenoj književnosti najčešće kao primjer organskoga govora s ciljem postizanja određene ekspresije (Bartolić, 1998). Tako se ovaj horonim nalazi i u djelima hrvatskih književnika Krleže, Domjanića i Pavića.

1.4.3. Međumurje

Horonim Međumurje najmanje je zastupljen u literaturi i drugim izvorima. Sastoji se od prijedloga među i imenice Mura te je u kontekstu standardnoga štokavskog jezika korektan. Pretpostavka je i da je nastao pokušajem približavanja kajkavskog narječja, pa tako i toponima, štokavskom standardu. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU, knjiga VI na str. 578. donosi tumačenje ovoga horonima: „Zemlja koja se zove i Međumurje, a znači zemlju između Mure, zapravo među Murom i Dravom.“. Sam se horonim počinje značajnije koristiti početkom 20. stoljeća, posebice ulaskom Međimurja u Kraljevinu Jugoslaviju iako ga nalazimo već s jačanjem hrvatskoga narodnoga preporoda. Tako Bartolić navodi primjere Rudolfa Horvata koji 1907. godine objavljuje Poviest Međumurja[6] i Vinka Žganca koji je svoju zbirku hrvatskih pučkih popijevaka nazivao Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja. Oba su autora bili nositelji narodnoga preporoda i buđenja nacionalne svijesti kod Međimuraca i zalagali su se za ujedinjenje Međimurja s Hrvatskom, a zatim i s ostalim

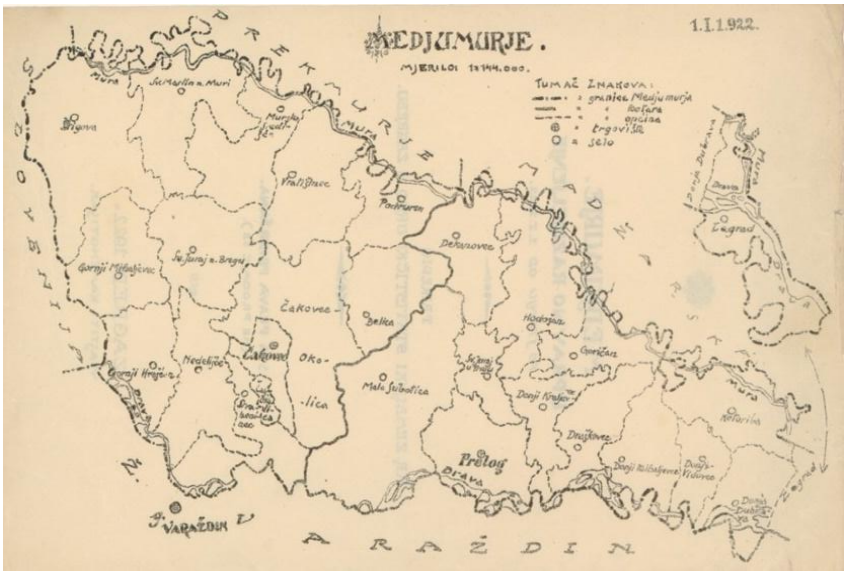
[5] Prijevod Zdravke Martinić Jerčić, prof. prema originalnom tekstu na poveznici URL 6 „*Rekao sam malo prije da se ovo područje zove Otok muro-dravski (koji netko naziva po antonomaziji prema njegovu glavnom dvorcu Otok čakovečki) i na slavonskom ili hrvatskom jeziku se naziva Međimorje, a na mađarskom Muraköz.“*

[6] Izdanje istoga djela iz 1944. nosi naziv Poviest Međimurja.

slavenskim zemljama te njihovo korištenje horonima Međumurje treba promatrati i u tom kontekstu. Na grafičkim prilozima koji slijede možemo vidjeti da je početkom 20. st. korištenje horonima Međumurje bilo uobičajeno te ga nalazimo na vojnoj karti koja prikazuje akcije hrvatske vojske tijekom drugog pohoda za oslobođenje Međimurja 24. prosinca 1918. godine, ali i na karti *Glavnog pregleda razdjeljenja Međimurja* iz 1922. godine.

Slika 4. Geografska karta operacija za vrijeme drugog pohoda za oslobođenje Međimurja 24. 12. 1918. godine. Izvor: Bunjac i dr. 2003.

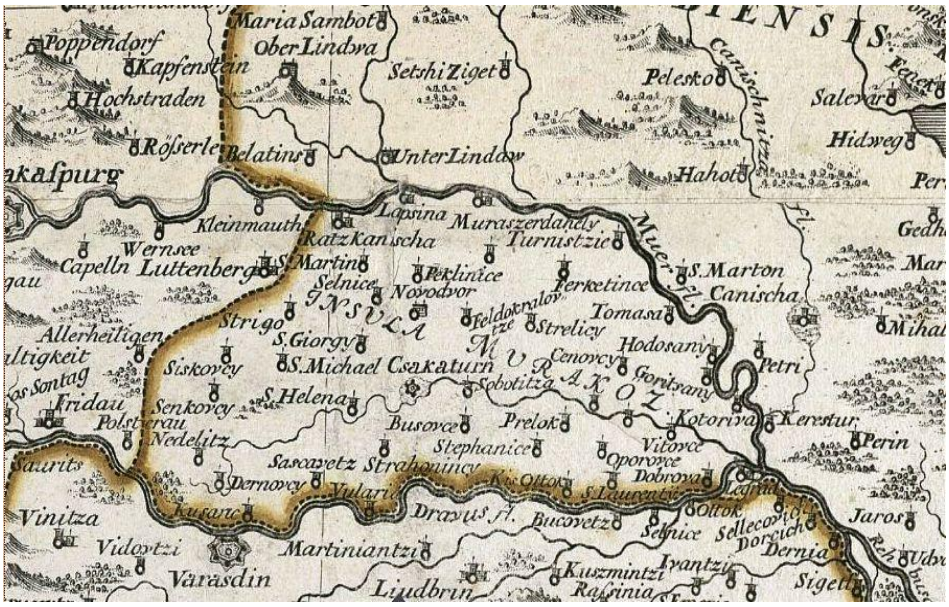

Slika 5. Karta Međimurja iz dokumenta „Međimurje: upravno razdjeljenje po stanju od 1. 1. 1922.“. Izvor: Kartografska zbirka NSK

1.4.4. Međimurje

Međimurje je horonim koji je danas u svakodnevnoj, ali i službenoj uporabi i kao horonim najsjevernije hrvatske tradicijske regije i kao naziv 20. hrvatske županije službenoga naziva Međimurska županija. Upotreba ovoga horonima danas je neupitna u svakodnevici kako stanovništva Međimurja tako i ostalih stanovnika Hrvatske. Sam horonim se sastoji od prijedloga međi i imenice Mura što ga bitno razlikuje od ranije spomenutoga oblika Međimorje u značenju otok. Razlika nije dakle samo u zvučnosti već je ona i semantička. I dok su Belostenčev i Sušnik-Jambrošićev rječnik dali objašnjenje pojma međimorje u značenju otok, autori novijih rječnika poput Skoka i Maretića[7] ne prihvaćaju njihovo semantičko tumačenje već horonim Međimurje povezuju s imenicom međa (Skok) ili prijedlogom među (Maretić) i hidronimom Mura. Danas se horonim Međimurje promatra kao hidronim i označava prostor između Mure i Drave koji je blago nagnut prema Muri. Rijeka Drava je eponim susjedne tradicijske regije Podravine, ali i istoimenog šireg nizinskog prostora uz desnu obalu rijeke. Niti jedan dio lijeve obale Drave u Hrvatskoj ne nosi taj naziv već govorimo o Međimurju, prekodravlju i Baranji. To nas dovodi i do pitanja može li Mura biti eponim prostora svoje desne obale u Hrvatskoj, odnosno je li semantičko objašnjenje pojma međimorje u značenju otoka jedino ispravno? Bartolić horonim Međimurje dovodi i u vezu s mađarsko-latinskim nazivom Muraköz koji predstavlja reducirani oblik naziva Insula Drava-Muraköz pri čemu se s vremenom ustalio samo drugi dio složenice Muraköz u značenju područje između Mure. Hidronimsku podlogu nalazimo i u njemačkom nazivu Murinsel, a iako je riječ o otoku u nazivu je naglašeno da je riječ o murskom otoku što ovaj naziv bitno razlikuje od dijalektološkoga naziva Međimorje.

[7] Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika iz 1972. godine.

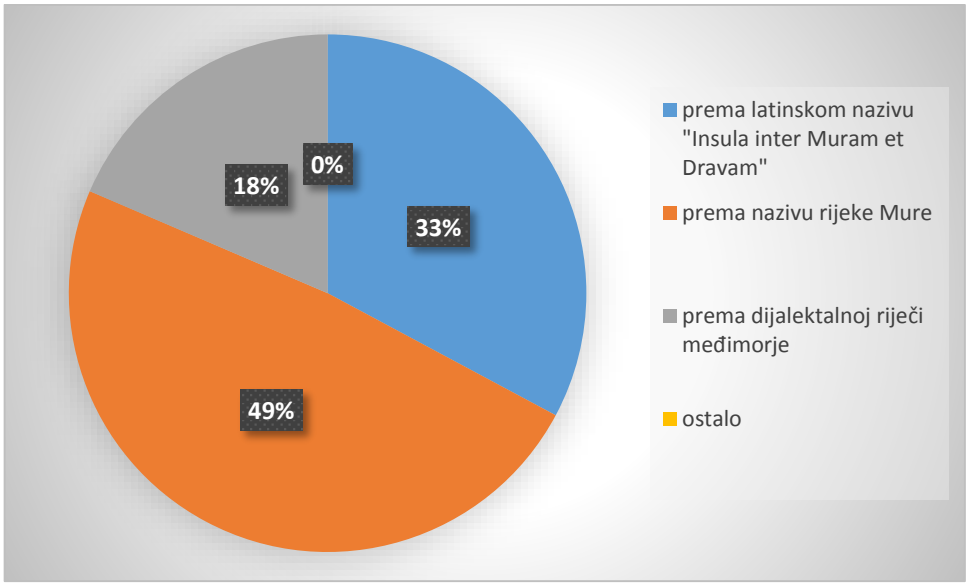
Slika 6. Granica na Muri i Dravi na Christophovoj karti iz 18. st.
Izvor: Kartografska zbirka NSK

Dr. Juraj Kolarić je u intervjuu istaknuo da podrijetlo naziva Međimurje ne treba tražiti niti u starim dijalektalnim izrazima, niti u „otočnom“ položaju regije već na temelju najočitijeg suvremenog značenja pojma, a to je međa (granica) na Muri koja je u prošlosti, a i danas predstavljala ne samo državnu već i etničku granicu prema susjednom, prvenstveno mađarskom prostoru.

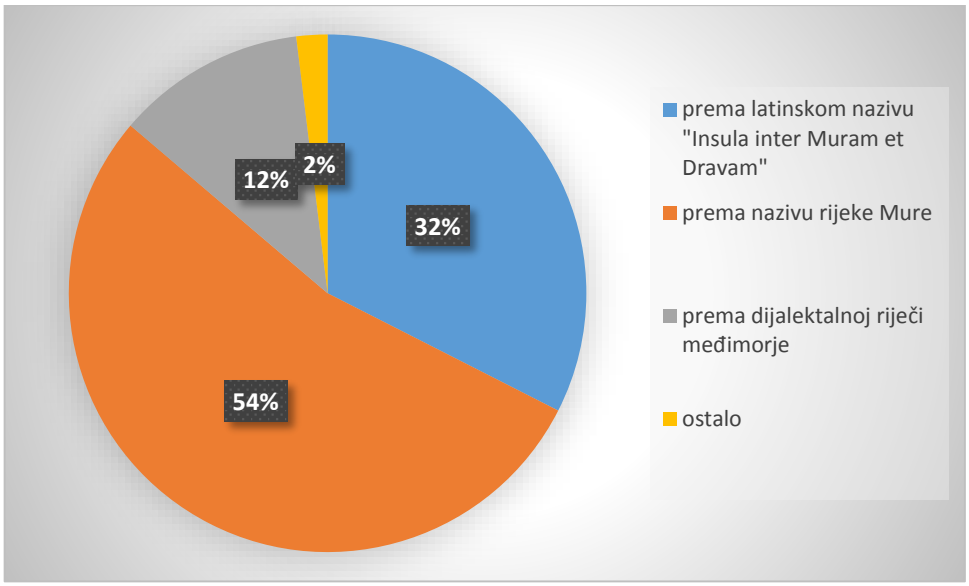
1.4.5. Značenje horonima Međimurja u percepciji stanovništva

Toponimija je dio simboličkog krajolika i može se tumačiti kao kulturni tekst s dvostrukim sustavom označavanja označavajući lokaciju, ali i mrežu kulturnih odnosa (Šakaja, 2015). Mnogi se toponimi pa tako i horonimi prihvaćaju u recentnom obliku pri čemu većina stanovnika ne razmišlja o njihovu podrijetlu i značenju. Cilj anketnog ispitivanja stanovništva Međimurja, ali i ostalih stanovnika koji žive izvan njega bio je osvijestiti važnost razumijevanja horonima Međimurja, potaknuti ih na razmišljanje pomoću kojega će procijeniti koji je od ponuđenih odgovora po njihovu mišljenju točan ili dati svoj prijedlog. Ponuđeni odgovori bili su da horonim Međimurje dolazi od latinskoga naziva „*Insula inter Muram et Dravam*“, zatim da dolazi od naziva rijeke Mure koja protječe regijom te naposljetku da dolazi od dijalektalne riječi „međimorje“ u značenju otok. Anketa je obuhvatila 329 ispitanika iz Međimurja te 671 ispitanika s područja Zagreba i Zagrebačke županije te Šibensko-kninske, Primorsko-goranske, Ličko-senjske, Osječko-baranjske i

Virovitičko-podravske županije. Uzorak je slučajan, a cilj je bio prikupiti podatke od stanovništva iz različitih prirodnih i kulturnih cjelina Hrvatske. Analiza anketnih rezultata pokazala je da većina stanovnika (oko polovine ispitanika) Međimurja, ali i anketiranih izvan njega smatraju da je horonim Međimurje hidronim tj. da je rijeka Mura ta koja obilježava cijelu regiju. Na drugom mjestu s otprilike trećinom ispitanika je latinski naziv „*Insula inter Muram et Dravam*“ kojem je bilo sklonije srednje te visoko i više obrazovano stanovništvo što se može obrazložiti jednostavnim prijevodom latinskog deskriptivnog naziva koji odgovara uobičajenoj definiciji Međimurja koja se i danas koristi u smislu prostora između Mure i Drave. Najmanje je ispitanika naziv Međimurje povezalo s dijalektalnom riječi međimorje u značenju otok. Ovakav se rezultat očekivao na temelju intervjua gdje su horonim Međimorje svi sugovornici povezali s arhaičnim dijalektalnim nazivom, ali ga nitko nije povezao sa značenjem otok niti znaju da ga itko danas koristi u tom značenju. Čak niti u međimurskom rječniku koji stvaraju sami Međimurci na stranici eMeđimurje (URL 8) nije navedena imenica međimorje i njezin prijevod (otok) na standardni jezik.

Slika 7. Rezultati anketnog istraživanja stanovnika Međimurja o podrijetlu horonima Međimurje.

Slika 8. Rezultati anketnog istraživanja stanovnika izvan Međimurja o podrijetlu horonima Međimurje.

2. IDENTITET I REGIJA – TEORIJSKI PRISTUPI PROBLEMATICI

2.1 Identitet – definicije i etimologija

Pojam identiteta danas je u vrlo širokoj upotrebi od svakodnevnog kolokvijalnog govora, preko mnogobrojnih medijskih natpisa i emisija u kojima se raspravlja o različitim tipovima identiteta pa do znanstvenih rasprava mnogih znanosti koje mu pristupaju sa svojih znanstvenih polazišta. Enciklopedijski i rječnički izvori pružaju različite definicije identiteta. Hrvatska enciklopedija nudi opću definiciju identiteta te definicije koje proizlaze iz diskursa filozofije, sociologije i matematike:

Identitet (njemački *Identität* < kasnolat. *identitas*). 1**.** Istovjetnost, potpuna jednakost; odnos po kojem je netko ili nešto (npr. biće ili svojstvo) jednako samo sebi, tj. isto; skup značajki koje neku osobu (ili svojstvo) čine onom koja jest ili onim što jest.

2**.** U filozofskoj upotrebi *(fenomenologijski* i *logički)* identitet je jedinstvo značenja, onoga mišljenoga, nasuprot višestrukosti načinâ mišljenja i predočivanja koji se odnose na isti (realni ili idealni) predmet. Dok se *materijalni identitet* odnosi na konkretno (pojedinačno) biće, *kvalitativni identitet* obuhvaća svojstva koja su zajednička sveukupnomu području predmetâ. Identični su samo oni pojmovi koji imaju jednak sadržaj i opseg pa u svezi s tim Aristotelovo *načelo identiteta* glasi: nije moguće da jedan te isti predikat, u istom vremenu i u istom pogledu, pripada i ne pripada jednomu te istomu predmetu. Identitet samosvijesti razumijeva da ona u različitim razdobljima svojega razvoja zapravo nije nikakav identitet, već kontinuitet ili razvoj u kojem se naknadno očituje identitet Ja.

3. U sociologiji, skup značajki koje određuju posebnost pojedinca ili skupine u smislu različitosti ili pak pripadnosti u odnosu na druge pojedince ili skupine. Individualni identitet odgovor je na pitanje „Tko sam ja?“, a proizlazi iz činjenica koje tvore pojedinčev životopis, koji je jedinstven i neponovljiv, te iz vlastitih iskaza o pripadnosti različitim skupinama, odnosno državljanstvu, koje čine društveni ili kolektivni identitet, svojstven ili tipičan većemu broju pojedinaca. Društveni identitet odgovor je na pitanje „Tko smo mi?“, a može biti spolni ili rodni, dobni, seksualni, rodbinski, jezični, vjerski, nacionalni, regionalni, klasni, profesionalni, organizacijski, klupski, politički, tradicionalni, moderni itd. Neki su identiteti podijeljeni ili višestruki, što znači da pojedinac može istodobno pripadati različitim skupinama, poput jezičnih (npr. dvojezičnost), profesionalnih (osoba s dva ili više zanimanja),

regionalnih (npr. Međimurac, Hrvat, Europljanin), a neki su identiteti kategorijski ili isključivi (npr. spol/rod, nacionalnost). Identitet je uvjetovan kulturom kao i povijesnim promjenama. Shvaćanje o osobi kao omeđenoj i jedinstvenoj cjelini, različitoj od drugih takvih cjelina, svojstveno je zapadnjačkoj kulturi i rijetko je u drugim svjetskim kulturama, iako se i u zapadnjačkoj kulturi naglašava da osobni identitet nije rezultat odvojenosti, nego neprestane interakcije s drugim osobama. Također, pojedine društvene skupine, od vjerskih do nacionalnih, mijenjaju shvaćanje o razlikama između sebe i drugih u skladu s promjenama u odnosima s drugima, a te su promjene u suvremenosti najčešće uvjetovane dinamikom političkih ili međudržavnih odnosa.

4**.** U matematici, jednakost dvaju algebarskih izraza koja ostaje točna ako se umjesto općih brojeva (slova) u nju uvrste ma koje vrijednosti; ako je jednakost točna samo za neke određene vrijednosti, naziva se *jednadžbom*. *Identična pretvorba* svaka je pretvorba jednog algebarskog izraza u drugi njemu identični jednak (npr. $x \equiv 2x/2$). *Identične nejednadžbe* sve su one nejednadžbe koje su točne za sve vrijednosti što se uvrštavaju za opće brojeve, npr. *Cauchyjeva nejednadžba* za aritmetičku sredinu *n* pozitivnih brojeva: „ $(a_1 + a_2 + a_3 + \ldots + a_n) / n \geq \sqrt[n]{a_1 a_2 \ldots a_n}$, kao i točne nejednadžbe sastavljene samo od brojaka (npr. 3 > 2)“.

Hrvatski enciklopedijski rječnik (Novi Liber, 2004) donosi sljedeće definicije identiteta:

1. odnos po kojemu je u različitim okolnostima nešto jednako samo sebi, istovjetno sa samim sobom; odnos koji svaki objekt susreće isključivo sa samim sobom; potpuno isto;
2. ukupnost činjenica koje služe da se jedna osoba razlikuje od bilo koje druge (ime i prezime, opis itd.) [*utvrditi identitet*];
3. osjećaj pripadnosti pokretu, grupi, organizaciji, religiji, naciji; prihvaćanje i isticanje te pripadnosti;
4. *mat.* jednakost koja vrijedi za sve vrijednosti varijabli koje sudjeluju u toj jednakosti; istovjetnost, identična jednakost;
5. *fil.* osjećaj sebe sama i sklada ličnosti tijekom vremena [*kriza identiteta*].

U Klaićevu rječniku (1988) identitet se definira kao istovjetnost, podudaranje, izjednačavanje, potpuna jednakost, priznanje da netko ili nešto zaista jest ono čime se

prikazuje, da je netko zaista osoba o kojoj se radi; skup značajki koje neku osobu čine onom koja jest.

Pojam identiteta prvi se puta spominje u antici kod grčkih filozofa. Tako ga Aristotel u svojoj Metafizici određuje kao „istost“, grč. ταὐτότης, tj. kao „nekakvu 'jednost' bitka“. Rimljani prvi puta spominju pojam identiteta u današnjem imenu u 6. st. zahvaljujući Beociju koji je ovaj pojam skovao od priloga *ĭdentĭděm*, u značenju opetovano pri prijevodu Euklidovih *Elemenata* (Στοιχεῖα) (Heršak, 2011) . Kroz latinski jezik u srednjem vijeku pojam identiteta ulazi u europske jezike. Od 14. st. nalazimo ga u francuskom jeziku (*ydemptité*, kasnije u obliku *identité*), od 15. st. u njemačkom (*Identität*), a od 16. st. u engleskom (najprije u starijem obliku *idemptitie*, a kasnije u obliku *identity*). U hrvatski jezik ulazi preko njemačkog jezika, no u svom rječniku hrvatskog znanstvenog nazivlja iz 1874./1875. Boguslav Šulek (1816. – 1895.) predložio je hrvatski oblik *istovietnost* kao odgovarajući za lat. *identitas*, njem. *Identität* i grč. ταυτότης (Heršak 2011). Aristotelova definicija koristi se tijekom srednjeg i početkom novog vijeka da bi novu definiciju identiteta početkom 18. st. dao Gottfried Wilhelm Leibnitz prema kojemu zaključak da je neka stvar to što jest prethodi zaključku da je različita od kakve druge stvari ($A = A$, $A \neq B$). Francuski geograf Jean-François de La Pérouse identitet definira kao „karakter [ili bitak] koji pod različitim imenima ili aspektima, ostaje ista stvar“ (Heršak, 2011). U novovjekovnoj filozofiji, počevši od Decartesa, pojam identiteta označava subjekt koji sebe određuje, u odnosu na objekt, tj. u odnosu na sve druge koji ga okružuju ili na koje može misliti (Altaras Penda, 2005).

Identitet nije dan sam po sebi već predstavlja modernu tvorbu koja doživljava neprestane promjene i nove pojavne oblike. On je nešto što uvijek iznova tek treba stvoriti (Zeman, 2007). Identitet se živi kao projekt koji se gradi na osnovi onoga što mislimo da jesmo u svjetlu naše predodžbe o sadašnjim okolnostima i budućim izgledima (Kalanj, 2003).

Identitet nije važan u smislu poistovjećivanja s drugima već istovremeno predstavlja upravo razlikovne elemente po kojima se pojedinac ili skupina razlikuju od neke druge, najčešće susjedne skupine sličnih obilježja. Identitet u svakodnevnoj komunikaciji može podrazumijevati skup elemenata koje članovi neke socijalne grupe prihvaćaju kao svoja obilježja tj. kojima prepoznaju sebe kao članove neke šire društvene grupe, a istodobno se upravo po tim obilježjima razlikuju od neke druge socijalne grupe (Altaras Penda, 2005). Pojedini autori formiranje identiteta vide upravo u suprotstavljanju tvorbenih elemenata

identiteta jedne skupine onima druge skupine iz čega proizlazi da identitet predstavlja razliku između tvorbenih elemenata identiteta pojedinih skupina, odnosno identitet je konstrukt koji nastaje iz suprotstavljanja jedne grupe drugim grupama s kojima je u doticaju (Kalanj, 2003). Suvremena važnost identiteta je što se u identitetskim strategijama on pojavljuje kao sredstvo za postizanje određenog cilja, a polazi se od stajališta da on nije apsolutan nego relativan (Kalanj, 2003). Izražena globalizacija dovodi do identitetskog osiromašenja, iako iskustva pokazuju da upravo globalizacija izaziva i suprotan učinak na nižim (regionalnim i lokalnim) razinama koja sve snažnije ističu svoje identitete da bi se pozicionirale na globalnoj razini. Tri glavne prijetnje identitetu na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće jesu globalizacija, umrežavanje i fleksibilnost te kriza patrijarhalne obitelji (Zeman, 2007). Zbog toga se danas identitet često koristi kao marketinško sredstvo te govorimo o regijama koje se brendiraju i kao takve pojavljuju kao proizvodi na globalnom tržištu.

2.2. Identitet kao objekt istraživanja društvenih znanosti

Identitet se izražava kao doživljaj ili osjećaj individualne osobnosti i implicitne ili eksplicitne pripadnosti nekoj od društvenih grupa (Kalanj, 2003). Iz ove definicije identiteta jasno je da je on prvenstveno u interesu izučavanja društvenih znanosti iako se prvo pojavljuje kao postavka u fizici ili logici, zatim matematici, a potom u filozofiji i tek zatim u društvenim i humanističkim znanostima: psihologiji, sociologiji, antropologiji, društvenoj geografiji, a u novije vrijeme njime se sve više bavi i ekonomija (Heršak, 2011). Ovaj prijelaz ili bolje rečeno proširenje interesa veže se uz prijelaz iz 17. u 18. st. i britanske mislioce koji su matematička i (meta)fizička načela proširili u psihologijska i društvena područja. „Načelo identiteta“ (*principium identitatis*) prihvaćeno je kao jedna od 4. temeljna zakona formalne logike, i podrazumijeva da su sve pojave u prirodi, društvu i mislima jednake (istobitne, „identične“) sebi, iako se mijenjaju u vremenskom hodu (Heršak, 2011). Od kraja 19. stoljeća i tijekom 20. st. zamisao o identitetu dalje se proširivao. Zahvaljujući Sigmundu Freudu koncepcija identifikacije uvedena je u psihologiju odnosno psihoanalizu isticanjem važnosti svijesti o sebi, tj „.samosvijesti“, kao i „podsvijesti“ u stvaranju identiteta. Od 60-ih godina 20. st., pojam identiteta, i u pojedinačnom i grupnom smislu, sve se više prihvaćao u raznim humanističkim i društvenim znanostima, pri čemu je velik utjecaj imao Erik Homburger Erikson koji je popularizirao ideju o identitetu te je ona u mnogim kontekstima zamijenila pojmove „osobnost“ ili „karakter“ (Heršak, 2011). Identitet je sve važniji objekt istraživanja u sociologiji, kako na razini pojedinca tako posebice kada je riječ o kolektivnim identitetima. Kako se kolektivni identiteti formiraju na temelju kulturne identifikacije stanovništva važno je razlikovati pojam kulture od kulturnog identiteta. Kultura se može zbivati i bez identitetske svijesti, a identitetske strategije mogu neku kulturu toliko preoblikovati da ona više nema mnogo zajedničkog s onim što je prethodno bila. Kultura se dobrim dijelom gradi na nesvjesnim procesima, a identitet na simboličkim oprekama i nužno svjesnim normama pripadnosti (Kalanj, 2003).

Identitet ima i postojanu i dinamičnu komponentu, a ujedno i razinu odražavanja svijesti. Sve što pokazuje „nekakvu 'jednost' bitka“, tj. sve što se moglo odrediti, moglo je imati identitet, a proces „identifikacije“ išao je u smjeru da se jedinke uklope u identitete. Na kraju se došlo do toga da sve *mora imati* nekakav identitet jer identitet znači da se neki bitak (entitet) nastavlja kroz vrijeme, bez obzira na promjene i baš zbog tih promjena, simbolika identiteta postaje važna, da bismo znali da je nešto to što jest (Heršak, 2011). Zbog neminovnosti promjena tijekom povijesti zajednice bi imale i potrebe izgrađivati i održati

trajne simbole svoga identiteta koji održavaju misaone apstrakcije. U današnjem globaliziranom svijetu simboli identiteta sve su važniji, a postali su važni također i na međunarodnom tržištu. Proizvodi se predstavljaju pomoću svojih marki ili brendova i isto tako ljudi i zajednice, narodi ili nacije, dobivaju marke i brendove, i mogli bismo pomisliti da ih to pretvara u nekakvu ekonomsku robu. Obilježavanje znakovima koji pridodaju identitetsko obilježje poznato je kroz čitavu povijest u obliku insignija, grbova i zastava, no danas se ti simboli moraju popuniti aktualnim sadržajima, dinamizirati, preoblikovati, prikazivati u raznim medijskim dimenzijama i učiniti danas privlačnima u procesu identifikacije (Heršak, 2011).

2.2.1. Osobni i kolektivni identitet

Ono što mislimo o sebi tvori naš samoidentitet dok očekivanja i mišljenja drugih tvore naš socijalni identitet (Kalanj, 2003). Prvi pokušaj prenošenja postavke o bitku „koji traje“ na pojedinačno ljudsko biće veže se uz Johna Lockea. Tako je i pojedinačnost poprimilo identitet ili postojanost kroz vrijeme, kao i svaka stvar u prirodi. Osobni identitet preduvjet je stvaranja bilo koje kvalitetne socijalne uloge pojedinca i tako shvaćeni identitet postaje posve privatno i intimno pitanje koje ostaje u sferi politike upravo onoliko koliko bismo dopustili da naš privatni život postane javan (Altaras Penda, 2005). Identifikacija pojedinca odvija se na dvije razine. Prva razina predstavlja „horizontalnu („bočna“) identifikaciju pri čemu se može pojaviti više identiteta jednakih po svojoj društvenoj vrijednosti (muškarac-suprug-roditelj-profesija-stanovnik nekog mjesta itd.). Druga razina predstavlja „vertikalnu identifikaciju“ i identitete koji su u hijerarhijskoj uzajamnoj ovisnosti poput identiteta kojima se iskazuje pripadnost etnosu (obitelj-uža etnička grupa-etnička zajednica-hrvatski narod-hrvatska nacija-nacija-država) (Korunić, 2005).

Pitanje oblikovanja i razvoj osobnog identiteta dovodi do različitih, često i oprečnih, razmišljanja. Esencijalistički pristup identitetu smatra da identitet prethodi pojedincu koji ga jednostavno mora prihvatiti ukoliko ne želi ostati marginalan ili iskorijenjen. On tvrdi da identitet postoji kao univerzalno i bezvremeno žarište sebstva koje je dano svakom pojedincu ili da je osobama dana bit sebstva koja se naziva identitetom (Kalanj, 2003). Ovaj pristup smatra da je identitet upisan u genetsko nasljeđe tj. da se rađa s konstitutivnim elementima etničkog i kulturnog identiteta. Oprečna razmišljanja polaze od pojedinca koji se rađa kao „tabula rasa“ koja će se popuniti društvenim kondicioniranjem. Tijekom života, vlastitim

iskustvima doći će do oblikovanja osobnog identiteta pojedinca, no ta iskustva djelomično su i skupna iskustva kojima država utječe na osobni identitet oblikujući ga u skladu s kolektivnim identitetom skupine, posebice kada je riječ o naciji-državi (Heršak, 2011).

Potreba za identifikacijom pojedinca javlja se vrlo rano. Tako etnološka istraživanja ukazuju da se već kod primitivnih naroda gornjeg paleolitika postoje osobna imena. Taj se običaj zadržao i kod svih kasnijih zajednica s tim da su imena bila odraz specifičnih fizičkih osobina pojedinca ili je ime upućivalo na obilježja neke ranije povijesne osobe važnih sličnih obilježja, a ponekad bi ukazivalo na njezinu vezu s kakvim božanstvom, važnim bićem ili silom. Rano se javljaju i običaji da se pojedinci dodatno identificiraju prema imenima oca i/ili majke, roda, klana, plemena, naroda, dakle prema podrijetlu, ili možda nadimku, zanimanju ili kulturnim odlikama što dovodi do pojave prezimena. Prva se javljaju u zapadnoj Europi u 12. stoljeću i sve više u 16. stoljeću od kada ih bilježimo i u Hrvatskoj. Zapisivanje prezimena u prvim urbarima, u razdoblju prijelaza iz srednjovjekovlja u rano novovjekovlje, može se smatrati još jednim primjerom „vanjskoga“ utvrđivanja postojanih osobnih identiteta (Heršak, 2011). Nakon Francuske revolucije pojam pojedinačnog identiteta poprima i državno-administrativnu ulogu izdavanjem identifikacijskih pločica vojnicima što možemo smatrati pretečom današnjih osobnih iskaznica. Potreba vlada, vojski i drugih vrsta uprava da utvrde tko je tko na temelju osobnih podataka (spol, godina i mjesto rođenja, ime, prezime itd.), ispisanih na pločicama ili iskaznicama, bio je odraz novih populacijskih, ekonomskih i drugih čimbenika, koji su u modernim društvima usložnili razlikovanje (odnosno prepoznavanje) ljudi i upravljanje njima (Heršak, 2011).

Kulturalistički pristup oblikovanja kolektivnog identiteta polazi od socijalizacije pojedinca s njegovom kulturnom grupom. Poistovjećivanje pojedinca s obilježjima drugih pojedinaca dovodi do izgradnje njegove vlastite prepoznatljive osobnosti kojom će se poistovjetiti sa skupinom čija je obilježja preuzeo. Socijalni identitet pojedinca karakterizira skup pripadnosti u društvenom sustavu: pripadnost spolnoj skupini, dobnoj skupini, klasno-socijalnoj skupini, naciji itd. On pojedincu omogućuje da se ukotvi u društvenom sustavu i da zadobije društvenu ukotvljenost (Kalanj, 2003). Proces poistovjećivanja pojedinca sa skupinom uključuje mnoštvo kulturnih, običajnih i drugih povijesno-naslijeđenih obilježja, primjerice jezik (odnosno govor), pravila ili norme ponašanja koje osoba stječe u najranijoj dobi te odrednice zavičaja ili zemlje u kojoj je rođena itd. Socijalizacijom se uči kultura svog društva, usvajaju se njegove vrijednosti i norme koje se, kao način života, kao zbirka ideja i navika, kao svojevrstan „nacrt življenja“ prenose s pokoljenja na pokoljenje. Za definiciju

identiteta neke grupe ne trebaju se zahvaćati sva njezina kulturna obilježja već samo ona kojima se njezini članovi služe kako bi potvrdili i održali svoju kulturnu razliku. Socijalni je identitet istodobno uključenost i isključenost: on identificira grupu i razlikuje ju od ostalih grupa (Kalanj, 2003). Kalanj tako u svom radu citira Manuelu Castellsa koji izdvaja tri oblika i izvora izgradnje identiteta:

1) legitimirajući identitet koji uvode dominantne društvene institucije kako bi proširile i racionalizirale svoju dominaciju u odnosu prema društvenim akterima,

2) identitet otpora koji nastaje iz otpora obezvrijeđenih i stigmatiziranih skupina i dovodi do stvaranja zajednica često obilježenih religijsko-fundamentalističkim, teritorijalističkim i nacionalističkim konotacijama,

3) projektni identitet – gradnja novog identiteta koji redefinira njihov položaj u društvu i traže preobrazbu sveobuhvatne društvene strukture (Kalanj, 2003).

Identiteti manjinskih društvenih skupina danas su ugroženi u mnogim državama/društvima stoga se provode različite identitetske politike kojima se nastoji omogućiti manjinskim zajednicama pravo na samoartikulaciju, provođenje kulturnih obrazaca te posebna zakonska zaštita (Koludrović, 2011). Pri tome se često koristi takozvana pozitivna diskriminacija koja ima za cilj ukazati na postojanje različitosti i važnosti njezina očuvanja kao društvenoga bogatstva. Kako su sve politike u domeni države, legislativa je podložna političkim interesima vladajućih stranaka ili koalicija te u širem kontekstu političkoga okruženja i geopolitičkih i drugih ciljeva u određenome trenutku. Stoga na politike identiteta treba gledati kritički kao na prakse koje se navodno etički odnose prema različitom nudeći mu prividna prava samoodređenja, ali ga nikada ne prihvaćaju kao jednakoga sebi, već kao podređenog kojem je potrebna pozitivna diskriminacija (Koludrović, 2011).

2.2.2. Nacionalni identitet

Važnost i pojava nacionalnog identiteta veže se uz razdoblje modernizma i uspostave nacionalnih država. U formiranju države ključna su tri čimbenika: skupina koja želi stvoriti državu, teritorij na kojem žele stvoriti državu i okruženje koje ne sprječava njezino stvaranje (Vujević, 2006). Nacionalni identitet nastao je tijekom razvoja nacionalnosti, a kasnije i nacije, odnosno tijekom procesa dugog povijesnog razvoja zajednica koje su često boravile na zajedničkom teritoriju, govorile istim jezikom, sačinjavale istu zajedničku kulturu i stanoviti

uniformni psihološki sustav osobnosti (Such, 2000). Prvotne etničke grupe i etnički identiteti po svom su postanku starije povijesne pojave od nacije i nacionalnih identiteta jer se nacije kao cjelovite nacionalne zajednice i nacionalni identiteti izgrađuju u epohi moderne i modernog društva. Etnički i nacionalni identiteti dio su složenih društvenih identiteta uopće, što znači da ni podrijetlo i razvitak naroda i nacije ne možemo upoznati ako ih ne proučavamo unutar višestrukih i složenih društvenih identiteta i socijalnih promjena uopće, ali i unutar širih regija i odnosa prema drugim identitetima, kulturama, narodima i nacijama (Korunić, 2005).

Nacionalna identifikacija predstavlja osjećaj pripadnosti državi (domoljublje) i naciji (rodoljublje) pri čemu pripadnost državi predstavlja teritorijsko-političku identifikaciju i specifična je za narod, a pripadnost naciji predstavlja kulturnu identifikaciju. Nacionalna identifikacija definira se kao dimenzija političke kulture koja govori o subjektivnoj identifikaciji pojedinca s državom (Vujević, 2006). Nacionalna identifikacija uključuje: zajedničko ime članova koji su uključeni u populaciju, mitove o zajedničkom podrijetlu i zajedničkoj baštini, zajedničko povijesno pamćenje, zajednički teritorij ili domovinu, elemente zajedničke kulture (jezik, običaje,…) i osjećaj solidarnosti među članovima zajednice (Smith 1986, prema Vujević, 2006).

Nacija je kulturna zajednica koja je politički organizirana ili to želi biti. Kulturna zajednica koja je uspjela ustrojiti svoju državu nazivamo primordijalnom nacijom[8]. Primordijalne nacije obilježava isto ime za državu, narod, jezik, zajedničko povijesno pamćenje, mit o zajedničkom podrijetlu…(Vujević, 2006). Poistovjećivanje pojedinca s nacijom zove se nacionalna svijest i nacionalni osjećaj. Nacionalna svijest obuhvaća znanje pojedinca o nacionalnoj zajednici ili državi. Nacionalni osjećaj odnosi se na emociju koja se veže uz nacionalnu zajednicu (rodoljublje) ili državu (domoljublje). Ta znanja nisu dana niti se nasljeđuju pa do njih mora doći istraživanjem i prenošenjem na mlađi naraštaj (Vujević, 2006).

Uspostavom modernih nacionalnih država identitet postaje državnim pitanjem. Moderna država teži monoidentifikaciji bilo tako što se u definiciji nacionalnog identiteta priznaje samo jedan kulturni identitet ili pak dopuštajući da određeni kulturni pluralizam unutar nacije definira jedan referentni i jedino legitimni identitet (Kalanj, 2003). Hrvatska

[8] Za većinu europskih država dominacijom jednoga naroda politogeneza je išla od etnosa preko nacije prema državi. Za razliku od ovih država, u državama Novoga svijeta (kolonijalne države) obilježenima snažnom imigracijom ide od države i naroda prema naciji te su poznate i kao „države nacije“ (Vujević, 2007).

nacija je primordijalna nacija, no u punom smislu to je postala uspostavom samostalne države krajem 20. st. Ustrojem samostalne države ne prestaje potreba za nacionalnom identifikacijom. Budući da egzistencija svake nacije ovisi o stalnom plebiscitu oko domoljublja i rodoljublja, treba ih njegovati i prilagoditi novim okolnostima. Hrvatska etnogeneza uključuje: proces kroz koji su se ranije populacije ili etnije spojile i formirale zajednicu koja se pojavila i sama sebe definirala kao hrvatsku na početku hrvatske povijesti i procese promjene identiteta koji su zatim proširili hrvatsku etniju i razvili je u današnjem obliku (Heršak, Nikšić, 2007). Kada je riječ o državama kao osnovnim jedinicama političke karte svijeta, identitet je zapravo ono po čemu se neka od njih razlikuje od ostalih, ponajprije od susjednih i drugih bliskih zemalja, i po čemu je prepoznatljiva u svijetu (Klemenčić, 2011). Izlazak iz Jugoslavije kao višenacionalne zajednice pretežito slavenskih nacija doveo je do potrebe za isticanjem identitetskih razlika u odnosu na ostale Slavene čiji identitet predstavlja kognitivnu konstrukciju bizantskih izvora koja obuhvaća različite etničke identitete sjeverno od Dunava (Rendić-Miočević, 2009). Iako se snažnija hrvatska etničko-nacionalna identifikacija afirmirala u vrijeme ilirskog pokreta, on je prihvatio i ilirsku (slavensko/južnoslavensku) ideju (Lučić, 2000). Hrvatski identitet kao i novi identiteti europskih država rađaju se ne iz „horizontalnih odnosa“ s identitetima drugih nacija, nego iz „vertikalnog sukobljavanja“ s identitetom višeg reda (Such, 2000). Nacionalnu identifikaciju nije olakšala niti izrazita regionalna specifičnost pojedinih sastavnica nacionalnog teritorija povijesno snažno izgrađenih regionalnih identiteta kao niti etnička heterogenost prvenstveno pograničnih prostora. Hrvatska je regionalno izrazito složena cjelina sastavljena od, međusobno dosta različitih regija koje na okupu ponajprije drži ideja nacionalnog i političkog jedinstva. Regionalna obojenost važno je obilježje hrvatskog identiteta te je ponekad praktički nemoguće izdvojiti univerzalni hrvatski identitet pa je točnije govoriti o zbroju pojedinačnih regionalnih identiteta (Klemenčić, 2011). U prilog ovoj tvrdnji ide i istraživanje grboslovlja i njegove simbolike u Hrvata. Tako je šahovnica bila i ostala simbolom hrvatske političke individualnosti i nacionalnog identiteta, no kruna nad njom ostaje iskaz određenih integracijskih težnja na hrvatskom prostoru (Lučić, 2000).

Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju postavlja se pitanje odnosa nacionalnog i supranacionalnog/europskog identiteta. Ideja Europe regija svakako predstavlja opasnost za slabljenje nacionalnih identiteta iako je prvenstveno ekonomski motivirana, no s druge strane unatoč uspostavi europskog građanstva kao pokušaja stvaranja europskog identiteta, njegovo formiranje bit će teško ostvariti zbog velikog broja nacija, jezika i različitih kulturnih obilježja

te sustava vrijednosti kao i složenih političkih odnosa tijekom povijesti jer političku kartu svijeta, ali i Europe, više je oblikovala sila nego kulturna jezgra koja čini nacionalnu identifikaciju (Vujević, 2006). Razvoj europskog identiteta ne bi bio moguć bez velikih promjena u nacionalnoj svijesti Europljana (Such, 2000). Europa kao cjelina još uvijek nema tri glavna obilježja koja bi mogla biti odrednice identiteta: zajednički jezik, zajedničku kulturu i duhovnu posebnost (Altaras Penda, 2005).

2.2.3. Prostorni identitet – geografski pristup identitetskoj problematici

Identitetom se prvenstveno bave društveni geografi istražujući regionalne i lokalne identitete i njihovo značenje za pojedinca ili društvenu skupinu, zatim kritički i feministički geografi koji prostornost promatraju kao dio formiranja identiteta pri čemu se politike mjesta smatraju ključnima za klasu, spol, religijske i etničke odnose uslijed čega može doći do osporavanja identiteta ili njegova pojedinog aspekta. Politički geografi upravo identitet smatraju ključnima za razumijevanje regionalizama, nacionalizama i državljanstva (Paasi, 2003).

Prostorni identiteti mogu se oblikovati na različitim prostornim skalama promatranja od onih najmanjih, lokalnih, preko većih zavičajnih i regionalnih do nacionalnih, a u novije vrijeme zahvaljujući uznapredovalom procesu globalizacije praćenom raznim tipovima integracija, možemo govoriti i supranacionalnom identitetu. Sve su te razine u međusobnom hijerarhijskom odnosu, no jačina izraženosti pojedinog prostornoga identiteta održavat će složenost historijskogeografskog razvoja pojedinoga prostora te utjecaj širokoga spektra egzogenih i endogenih čimbenika oblikovanja identiteta. Posljednjih dvadesetak godina pojedini autori naglašavaju važnost identiteta prostora kao preduvjeta održivog lokalnoga i regionalnog razvoja (Roca, 2015). Iako je proidentitetski diskurs jak, ipak se danas može govoriti o gašenju identiteta zbog smanjenja ekološke i demografske održivosti, nestajanja lokalne društvene i gospodarske ekonomije, neplanskoga korištenja zemljišta i urbanističkoga kaosa, degradiranja baštine i nekritičkoga usvajanja modela rasta i razvoja kao mjerila kvalitete života (Roca, 2015). Pritisci na prostor sve su snažniji i raznovrsniji te je nužno pronaći onu razvojnu opciju kroz prostorno planiranje koja će rezultirati integracijom razvoja i identiteta. Prema Roci (2015) pri prostornom planiranju treba posebnu važnost dati izravnoj participaciji lokalnih nositelja promjena u prostoru pri čemu je najvažniji odnos stanovništva prema prostoru kojega naseljava. Taj odnos može predstavljati afektivnu vezu prema prostoru

ili teritoriju pa govorimo o topofiliji ili pak privrženost unaprjeđivanju kvalitete života kroz afirmaciju prostornog identiteta pa tada govorimo o terrafiliji. Sve navedeno upućuje na važnost aktivacije stanovništva kao dijela lokaliziranog otpora globalizaciji i nametnutim regionalizacijama pri čemu se neki ljudi strastveno identificiraju s regijom, drugi imaju manje afektivan stav dok treći pružaju otpor prema hegemoniziranom prostornom identitetu (Paasi, 2003).

Suvremena gledišta kulturne geografije polaze od kulturnoga pejzaža koji se shvaća kao obilježje areala obitavanja kako etničkih tako i subetničkih grupa te se u pejzažu ne očituje samo jedna kulturna tradicija već mnoštvo kultura čime se fokus kulturne geografije premjestio s razlikovanja „kulturnih svjetova“ na multikulturalnost prostora. Kulture tako u jednom prostoru ne egzistiraju kao paralelni svjetovi već se isprepliću i prelaze jedna u drugu (Šakaja,1999). U razdoblju moderne i jačanja nacije razlikovanje u odnosu na druge prvenstveno se odnosilo na pripadnost drugome prostoru dok postmoderna donosi jačanje procesa regionalizacije i modernizacije, a razlikovanje u odnosu na *Druge* ne izražava se više dominanto prostornom već grupnom pripadnošću (Šakaja,1999).

Tradicionalne izvore identiteta poput obitelji, vjere ili nacije sve češće zamjenjuju specifični načini života (Martin, 2008). Danas se identitet razumije ne samo kao vremenski i prostorno promjenjiv nego i kao intrinzično pluralan i proturječan, a različitost se percipira kao njegova temeljna dimenzija, što identitet dovodi u položaj ovisnosti o prisutnosti Drugoga. Globalizacija ima višestruke učinke na formiranje socijalnih identiteta, a istovremeno izaziva i protureakciju vidljivu u postojanju vjerskih, etničkih i rasnih pokreta koji traže „utočište i solidarnost“ u zajedničkom identitetu ili, s druge strane, u pokretima koji nastoje lokalno povezati s globalnim (Martin, 2008).

2.3. Regija i regionalizacija

Pojam regije u rječničkim se izvorima najčešće definira kao prostor tj. njegov dio. Tako se u Klaićevu rječniku (1988) navodi latinsko podrijetlo pojma (regio, -onis, f.) u značenju kraj, predjel, područje, okolina, zemlja, pokrajina, oblast, okrug, okružje. Hrvatski enciklopedijski rječnik daje dva tumačenja pojma regije. Jedan je s aspekta politike, geografije i povijesti i regiju definira kao zemljopisno, povijesno, politički ili na drugi način izdvojeno ili označeno područje jedne ili više zemalja. Prema drugom tumačenju regija je područno tijelo na razini neposredno ispod državne koje negdje ima pravo na političku autonomiju. Internetski izvori (URL 9) regiju definiraju kao dio zemljine površine koja se može podijeliti ovisno o različitim karakteristikama koje tu regiju čine jedinstvenom i drugačijom od drugih područja (npr. upravne, administrativne; statističke; planske-razvojne; kulturne-povijesne …) i u ovoj je definiciji sadržana i identitetska osnova regije.

Suvremeno poimanje regije najčešće se veže uz državu tj. politiku kao nositelja regionalizacije, a njezina se važnost očituje u optimizaciji iskorištavanja resursa prostora, ali regije (posebice upravno-administrativne) predstavljaju temelj planiranja i financiranja gospodarskoga razvoja te je problem regionalizacije kontinuirano aktualan i naglašen. Za neke je regija objektivna stvarnost, za druge metoda klasifikacije, za treće posljedica selekcije samo određenih značajki. Subjektivno ju shvaćanje promatra kao sredstvo koje treba dovesti do nekoga cilja, kao pomoćni okvir ili model, a objektivističko shvaćanje na nju gleda kao na stvarnu i postojeću teritorijsku cjelinu koju je moguće uvijek identificirati i kartirati (Marinović-Uzelac, 1992). Prema Rogiću regija je trodimenzionalno izdvojen segment geosfere, a regionalizacija je skup znanstvenih i praktično primijenjenih metoda spoznaje različitih regionalnih struktura (Rogić, 1996).

Geografi regionalnoj problematici pristupaju s aspekta regionalnoga identiteta koji je ključan za formiranje regija kao socijalnih/političkih prostora. Regije su povijesno uvjetovane strukture čija se institucionalizacija temelji na njihovu teritorijskom, simboličkom i institucionalnom oblikovanju (Paasi, 2003). Regionalnom identitetu pristupa se s dva aspekta. Jedan je identitet regije koji se temelji na brojnim elementima koji ga čine, poput prirode, krajolika, izgrađenog okoliša, kulture, etniciteta, dijalekta, ekonomskog uspjeha, odnosa centar-periferija, marginalizacije, stereotipova o ljudima i zajednici (Paasi, 2003). On predstavlja interpretaciju procesa kroz koji regije postoje institucionalizirano, proces koji se sastoji od produkcije teritorijskih granica, simbola i institucija (Paasi, 2003). Identitet regije

predstavljaju karakteristike prirode i kulture, ali i ljudi koji se njima koriste u diskursima i klasifikacijama znanosti, politike, kulturalnog aktivizma, regionalnog marketinga, uprave i političke ili religijske regionalizacije s ciljem razlikovanja jedne regije od druge. (Paasi, 2003).

Drugi aspekt je regionalna identifikacija tj. regionalna svijest prisutna u kulturalno-povijesnom i političko-ekonomskom kontekstu (Paasi, 2003). Ona predstavlja identifikaciju ljudi s regijom i dio je šireg identiteta. Regionalni identitet povezuje ljude i regije zajedno, osigurava ljudima zajedničke „regionalne vrijednosti" i samopouzdanje i čini regiju kulturno-gospodarskim elementom u borbi za resurs i moć u širem društveno-poslovnom sustavu (Paasi, 2002 a). Regionalna svijest ukazuje na osjećaj regionalne pripadnosti i odgovara na mnoga pitanja pojedinca o prepoznavanju i doživljaju prostora, njegovim jedinstvenim elementima, ali i onima prema kojima se diferencira od susjednih prostora. Također, dovodi pojedinca u kontekst zajednice i odgovara na pitanja o vrijednostima koje pojedinac dijeli sa svojom zajednicom i prostorom. Regionalni identitet smatra se stoga apstrakcijom koju možemo koristiti za analizu veza između društvenih čimbenika i procesa institucionalizacije. (Paasi, 2002a). Paasi (2002a) tako citira Keatinga (1998, 86) koji izdvaja tri komponente regionalnog identiteta. Prvu komponentu čini svjesnost o regiji, prostoru, granicama tj. regionalna svijesti i relacijski odnosi, a naziva se kognitivnom. Druga komponenta je afektivna i čine ju osjećaji kao okvir kolektivnog identiteta, dok je treća komponenta instrumentalna i predstavlja regiju kao okvir i osnovu kolektivnog djelovanja. Upravo je instrumentalna komponenta danas naglašena i regionalni autoriteti pokušavaju svoje regije ponuditi kao proizvode koji se mogu prodati na tržištu i kojima će privući turiste, profesionalce i kapital (Paasi, 2002a). Suvremeni kapitalizam u potpunosti je okrenut prema proizvodnji za tržište kojom bi se stekao profit, no više ne samo u sferi industrijske proizvodnje već dolazi do sve izraženije komodifikacije[9] pri čemu se nečemu što nije imalo ekonomsku vrijednost (u ovome slučaju regiji) pridaje određena tržišna vrijednost, a kulturna se obilježja, jezik ili identitet pretvaraju u potrošačku robu. Komodifikacija regije provodi se kroz proces brendiranja pri čemu regija postaje proizvod s identitetom i podrijetlom. Sam proces brendiranja predstavlja složen multidisciplinarni projekt kojim se identificiraju tvorbeni elementi regije na temelju kojih će se stvoriti prepoznatljiva slika (brend) regije koja će se marketinški plasirati na tržište (Fuerst-Bjeliš, 2015).

[9] Proces pretvaranja predmeta, umijeća, dobara i usluga u robu na tržištu.

2.3.1. Modeli/koncepti regionalizacije

Cilj geografske regionalizacije nije dioba prostora nego objašnjavanje objektivno postojeće regionalne prostorne diferencijacije pa se kriteriji izdvajanja ne mogu ograničiti samo na jednu skupinu komponenata prostornog kompleksa (Rogić, 1963). Različiti autori problematiku regionalizacije promatraju iz diskursa svojih znanosti i interesnih područja te su i pristupi regionalizaciji vrlo složeni. Regionalizacija predstavlja kontinuirani proces jer društvo mijenja prostor na kojem obitava i koji iskorištava, mijenja ga i onda kada ga zaštićuje, ali se ne može nijekati i utjecaj fizičko-geografskih okvira na razvitak društva. Postoje odnosi akcije i reakcije između socijalnih i fizičkih determinanti ljudske djelatnosti i opstojnosti (Marinović-Uzelac, 1992). Regionalizacija može biti i odraz vrlo složenih kako etničkih, tako i kulturoloških i inih obilježja šireg prostora te će se historijskogeografski obrasci regionalizacije često ponavljati. Srednja će se Europa pokazati kao tradicionalno vrlo regionalizirano područje, a taj obrazac vrijedi i za Hrvatsku. Dok je Hrvatska bila podijeljena i uključena u upravo-teritorijsku organizaciju susjednih država hrvatski pjesnici, obrazovani ljudi i politički predvodnici nikada nisu napustili težnju da se Hrvatska ujedini i postojano su izgrađivali vrlo složen kulturni obrazac koji će moći uključiti sve regionalne pa i međukulturne razlike iz njihova kulturnoga okružja (Ježić, 1992).

Krešimir Papić (1987) razlikuje 3 koncepta regionalizacije: negeografski, geografski i ekonomsko-geografski koncept. Negeografskim konceptima pripada koncept administrativnih regija kod kojega je prisutno poistovjećivanje regionalizacije s postojećom političko-teritorijskom podjelom zemlje i koji funkcionira ukoliko dolazi do preklapanja regija s geografskog i društveno-ekonomskog gledišta. Drugi koncept iz skupine negeografskih koncepata je koncept tehničkih regija koji predstavlja dio planskog postupka u determiniranju prostornih okvira za izgradnju velikih prostornih projekata dok se koncept historijskih regija kao treći negeografski koncept javlja u slučaju poistovjećivanja regija s historijskim pokrajinama koje su se danas više ili manje očuvale u svijesti ljudi i u svojim prostornim okvirima unatoč brojnih političko-teritorijskih izmjena i opće socioekonomske transformacije zemlje. Ovaj posljednji koncept ne bismo trebali smatrati negeografskim jer počiva na tradicijskim regijama kao obliku regionalizacije koji nastaje spontano kroz dugotrajno razdoblje, a u interesu je proučavanja upravo historijske geografije.

Pod geografskim konceptom regionalizacije Papić podrazumijeva koncept prirodnih regija pri čijem izdvajanju determinirajuću ulogu imaju fizički elementi prostora, odnosno

regije se izdvajaju prema istim ili sličnim obilježjima reljefa, klime, vegetacije, pedološkim ili biogeografskim osobinama. Drugi geografski koncept regionalizacije je koncept fizionomskih regija koji se temelji na transformiranoj prirodnoj osnovi pod utjecajem društvenih faktora u prostoru, pri čemu je osnovni sintetički pokazatelj prostornoga kompleksa izgled tj. geografska fizionomija.

Treću skupinu koncepata čine ekonomsko-geografski koncepti regionalizacije kao što je koncept ekoloških ili potencijalnih regija koji povezuje prirodno-geografske i ekonomsko-geografske kriterije regionalizacije i izdvajaju se ekonomsko-geografske regije prema upotrebljivosti prirodnih uvjeta i izvora za proizvodnju. Drugi je koncept homogenih ekonomskih regija kod kojega se izdvajaju područja jednakih ili sličnih mogućnosti proizvodnje ili socioekonomske strukture. Treći je koncept planskih regija koji se temelji na udruživanju manjih političko-teritorijskih jedinica na osnovi postojanja zajedničkih problema, interesa i potreba te mogućnosti zajedničkog dugoročnog razvoja. Četvrti je koncept funkcionalnih regija kod kojih se regije promatraju kao heterogeni prostori čiji su pojedini dijelovi komplementarni i održavaju između sebe jače veze nego prema bilo kojemu drugom susjednom prostoru.

Već se pri Papićevim konceptima regionalizacije jasno može uočiti da je geografska regionalizacija temelj svih kasnijih regionalizacija. Ona proizlazi iz same definicije geografije koja je u svojoj determinističkoj fazi razvoja bila usmjerena upravo prema izdvajanju regija tj. dijelova Zemljine površine prema zajedničkim obilježjima, što nas dovodi do pojma „prirodnih regija“. Drugo polazište svakako predstavlja geografska dihotomija pri čemu društvena geografija problematici regionalizacije prilazi unutar svojih diskursa. Ekonomska geografija teži izdvajanju različitih tipova ekonomskih regija vezanih uz pojedine grane gospodarstva ili temeljene na ekonomskim kriterijima razvijenosti. Razvojem kulturne geografije dolazi do diferenciranja regija na temelju prevladavajućih kulturnih obilježja, ali i ispreplitanja regionalne i kulturne geografije. Bitna razlika je u cilju istraživanja. Za regionalne geografe cilj je definiranje regije, dok je za kulturne geografe regija rezultat primarnog interesa za kulturne krajolike (Norton, 2006). Prema Nortonu (2006) unutar kulturne geografije moguće je razlikovati tri osnovna tipa regija: formalnu, funkcionalnu i vernakularnu. Formalna regija predstavlja skup jedne ili više homogenih značajki koje mogu obuhvaćati elemente i prirodnogeografske i sociogeografske realnosti iako su u diskursu kulturne geografije prvenstveno kulturni elementi poput jezika, etniciteta ili religije. Funkcionalne regije temelje se na interakciji ljudi te im prostorni obuhvat može varirati od

malog ruralnog naselja do globalne razine. Vernakularne regije temelje se na jasno izraženom regionalnom identitetu i nazivu te su oblikovane prema zajedničkoj svijesti o pripadnosti određenom prostoru. Ovaj se tip kulturnih regija prvenstveno temelji na percepciji, a ne na vidljivim prostornim elementima te odgovaraju konceptu perceptivnih regija (Vukosav, Fuerst-Bjeliš, 2015, 2016). Perceptivne regije proizvod su kognitivnog doživljaja stanovništva koje ih naseljava i predstavljaju zbir njihovih kognitivnih karata[10].

2.3.1.1. Uvjetno-homogena regionalizacija

Uvjetno-homogena regionalizacija određena je empirijskom spoznajom različitih tipova regija određenih njihovim jedinstvenim obilježjima ili svojstvima (Rogić, 1996). Kriterij homogenosti temelji se na metodi sličnosti intraregionalnih jedinica prostora. Homogeni prostor je onaj čiji pojedini sastavni dijelovi pokazuju manje različitosti između sebe nego prema elementima susjednog prostora (Marinović-Uzelac, 1992). Samo načelo fizionomske homogenosti potječe iz tzv. deterministčke faze razvoja geografije kada se smatralo da prirodni čimbenici imaju presudan utjecaj na prostor i formiranje regija dok se utjecaj čovjeka smatrao sporednim (Slukan Altić, 2008). Uvjetno-homogena regionalizacija zasniva se na grupiranju ekonomski relevantnih kriterija reljefne strukture, klimatsko-ekoloških osobina i procesa historijskogeografskog razvoja izraženih u tipovima strukture naseljenosti povezanih s etnografskim i ekonomskim obilježjima (Rogić, 1983).

Međimurje pripada Zapadno-hrvatskom međuriječju i to Gornje-podravsko međimurskom prostoru za koji karakterističan kompleks podravsko-pomurskih starijih i mlađih ocjeditih terasnih ravnica s tercijarno-kvartarnim pobrđem. Historijskogeografski procesi ukazuju na temeljni kontinuitet stabilizirane naseljene strukture od ranog srednjeg vijeka održan u demografsko-etnografskim obilježjima kao i jedinstvenim osnovnim ekonomsko-geografskim osobinama. Međimurje se internom diferencijacijom na petom stupnju dijeli na gornje, srednje i donje Međimurje što je rezultat tradicionalnog, ali i suvremenog izrazito dinamičkog procesa transformacije geografske strukture kulturnih pejzaža (Rogić, 1984).

[10] Pojam kognitivne karte prvi je upotrijebio Tolman u svom radu o ponašanju štakora u labirintu objavljenom 1948. godine. Kognitivna karta označava načine na koji ljudi shvaćaju i mentalno predočuju znanje o prostoru.

2.3.1.2. Nodalno-funkcionalna regionalizacija

Nodalno-funkcionalna regionalizacija zasniva se na spoznaji recipročno djelujućih procesa između središnjih naselja i okolice (Rogić, 1996). Ona ne teži svoje granice izjednačiti s granicama prijašnje fizionomske regije. Naprotiv, njezine su granice dinamičke. One ovise o tome kolika je polarizirajuća snaga grada u njezinu središtu (Rogić, 1992). Prostor nije tek okvir postojanja već okvir života, a gradovi su izraz koncentriranog rasporeda stanovništva i djelatnosti. Svaki grad oblikuje oko sebe veću ili manju gravitacijsku zonu pa je tako središte funkcionalnih, prostornih, društvenih, gospodarskih i političkih međuzavisnosti. Tako shvaćeni prostor naziva se polarizirani prostor ili polarizirana regija, odnosno žarišna ili nodalna regija (Marinović-Uzelac, 1992). Hijerarhijski određena taksonomska klasifikacija prostornih areala ili nodalno-funkcionalnih regija dobiva, kartografski predstavljena, obilježja složenog mozaika sastavljenog od različitih dijelova homogenih cjelina presječenih međašnjim crtama nodalno-funkcionalnih areala (Rogić, 1996). Hijerarhijska diferencijacija mreže centara nije statička nego izrazito dinamička kategorija iako je proces promjena centralno-funkcionalnih odnosa unutar mreže relativno spor (Rogić, 1984). Centralno-funkcionalne areale utjecaja odgovarajućih središta moguće je utvrditi na osnovi teritorijskih kompetencija centralnih institucija i složenih kretanja stanovništva prema centrima zbog zadovoljavanja brojnih materijalnih, kulturnih i drugih potreba (Rogić, 1984).

Prema Rogićevu konceptu nodalno-funkcionalne diferencijacije SR Hrvatske (Rogić, 1984) središnje naselje Međimurja je Čakovec sa statusom centra subregionalne gravitacije prostornog okupljanja drugog reda što znači broj stanovnika veći od 10 000 i odgovarajuća koncentracija centralno-funkcionalnih institucija subregionalnog ranga II. reda s maksimalnom udaljenošću njihova gravitacijskog perimetra cestovne izohronske linije od jednog do jednog i pol sata (Rogić, 1984).

2.3.1.3. Upravno-politička regionalizacija

Upravno-politička regionalizacija usmjerena je prema optimalnom upravljanju državnim teritorijem u svim njegovim aspektima. Sve države imaju teritorij razdijeljen u izvjesne upravne, manje ili više samoupravne jedinice različitih veličina i nadležnosti, različitih međuzavisnosti i hijerarhijskih odnosa koje su s jedne strane okviri djelovanja vlasti, a s druge strane izraz lokalne samouprave (Marinović-Uzelac, 1992). Ustroj Hrvatske temelji se na ustavnim odredbama iz 1990. godine koje su dale naznake o političkom ustrojstvu samostalne Hrvatske iako je u vrijeme donošenja formalno bila sastavnim dijelom SFRJ-a. Tako se navodi u članku 131. stavku 2.: „Područja županija određuju se zakonom tako da budu izražaj povijesnih, prometnih i gospodarskih čimbenika i sposobne da budu prirodne samoupravne cjeline u okviru Republike Hrvatske“ (Žuljić, 2001). Vraćanje tradicionalnog hrvatskog nazivlja županija i njegova suvremena primjena za standardnu političko-teritorijsku jedinicu između državne i lokalne vlasti eliminirala se nekadašnja praznina na svakako najvažnijoj srednjoj razini (Rogić, 1996). Različiti tipovi političko-teritorijske organizacije odraz su više ili manje jednostavne nodalno-funkcionalne regionalizacije jer je svaka političko-teritorijska cjelina određena uglavnom arbitrarno definiranim područjem kompetencija odnosno dometom autoriteta institucija njezina središta (Rogić, 1996). Ekonomski i politički čimbenici djeluju kao korektiv na geografsku regionalizaciju prostora uspostavljajući regije u skladu s trenutačnim društvenim kontekstom. Promjenom društvenog ili političkog konteksta redovito dolazi do nove diferencijacije prostora koji uspostavlja nove regije u skladu s novim potrebama (Slukan Altić, 2008)

Položaj Međimurja u upravno-političkoj organizaciji prostora Hrvatske tijekom 20. st. znatno se mijenjao, no kako je riječ o ruralnom prostoru bez izraženijeg gradskog središta kao nositelja jačih centralnih funkcija, najčešće je uklapano u jedinice višeg reda. Značajnija promjena dogodila se 1955. godine teritorijskom reorganizacijom NR Hrvatske kada Čakovec postaje središte kotara, a svakako krucijalna promjena dogodila se 1993. provedbom županijskog ustroja donesenog krajem prethodne godine čime Čakovec postaje središte novouspostavljene Međimurske županije (Žuljić, 2001). Iako prvotni nacrti nisu predviđali uspostavu Međimurske županije, sam tijek rasprave ukazao je upravo na identitetsku osnovu određivanja područja županija uz veliki otpor Međimuraca ideji stvaranja veće Međimursko-

zagorske županije kao i podređivanju Varaždinu[11]. Čakovec danas pripada snažnijim subregionalnim središtima koja su razvojno potaknuta u smislu ostvarenja potpune afirmacije sklada regionalnih funkcija i odgovarajućeg stupnja demografske, gospodarsko-proizvodne i servisne koncentracije (Rogić, 1996).

2.3.2. Tradicijske regije

Tradicijske regije predstavljaju složeni tip regije koje možemo smatrati i historijskogeografskim regijama, a bliske su i pojmu povijesnih regija. Osnovna je odrednica tradicijske regije regionalna svijest i osjećaj regionalne pripadnosti koji počiva na zajedničkom načinu života, odnosno podijeljenoj egzistenciji koja izrasta iz međusobnih ljudskih kontakata ponavljanih, variranih i kontinuiranih dovoljno dugo, dakle karakteristikama koje čine bit tradicije. Tradicijske regije nastaju kao posljedica vremenski dugotrajnog razvoja identiteta povezanog s teritorijalnošću (Fürst-Bjeliš, 1996; Glamuzina, Fuerst-Bjeliš, 2015).

Tradicijske regije počivaju dakle na osjećaju regionalne pripadnosti ili regionalnoj svijesti koja predstavlja oblik skupne svijesti koji proizlazi iz osjećaja homogenosti prostora, a čine je zajednički način života i vanjska ekspresija (Fürst-Bjeliš, 1996). Iako je oblikovanje skupa kriterija koji bi bili pogodni za analizu potencijalne tradicijske regije nemoguće jer svaka od njih ima svoje specifičnosti te je neophodno odabirati one kriterije koji će biti pogodni za analizu svake pojedine regije. Unatoč tome postoje skupine kriterija koje će pomoći pri analizi prostornog pojma tradicijske regije. Prema Fürst-Bjeliš (1996) oni se mogu grupirati u tri skupine kriterija.

Prvu skupinu čine obilježja prirodne sredine prvenstveno reljefna, hidrografska i klimatsko-ekološka obilježja. Ona mogu predstavljati okvir tradicijske regije, što u slučaju Međimurja dominantno znači hidrografski okvir na rijekama Muri i Dravi, a sekundarno orografski na Međimurskim goricama. Prirodna obilježja mogu predstavljati i okosnicu

[11] Tu se između ostalog kaže da je saborski zastupnik, suprotstavljajući se prijedlogu po kojemu bi Međimurje bilo dio jedne šire zagorsko-međimurske županije, izjavio da će njegovi Međimurci „…radije biti Turci nego Zagorci“ (Novinski komentar „Županije na rubu skandala“, Obzor 11.2.1992.. (Žuljić, 2001). Kod političkog sučeljavanja u Čakovcu moglo se čuti i da taj grad neće biti podređen Varaždinu, zaboravljajući pri tomu da se na taj način zapravo inzistira na značenju nekadašnje ugarske granice na Dravi (Žuljić, 2001).

prostora, a u određenim slučajevima može se raditi i o komplementarnosti dviju različitih prirodnih sredina. Prirodna obilježja predstavljaju i temelj za organizaciju naseljenosti i osnove ekonomske razvijenosti prostora, no i sami se transformiraju pod njihovim utjecajem.

Teritorijsko-organizacijski kriterij vezan je uz različite povijesne oblike organizacije prostora pri čemu se kao najvažniji izdvajaju najstariji oblici organizacije prostora nakon kojih je moguće pratiti kontinuitet naseljenosti te crkvena organizacija prostora. Unutar teritorijskih jedinica obavlja se organizacija života i prostora, što izravno utječe na razvoj individualnoga i kolektivnoga osjećaja zajedništva i pripadnosti (Glamuzina, Fuerst-Bjeliš, 2015). Dugotrajnost i stabilnost teritorijske organizacije prostora dovodi do jačanja regionalnog identiteta, dok regije izložene češćim promjenama upravnog i političkog uređenja, kao što su pogranične regije, imaju slabije izražen regionalni identitet. U Međimurju to nije slučaj s obzirom na dugotrajnost crkvene organizacije prostora te etničku homogenost stanovništva.

Treću skupinu čine sociokulturni kriteriji koji predstavljaju kulturnogeografska obilježja vidljiva u prostoru, poput kulturnih pejzaža ili pojedinih njegovih elemenata kao vanjskog izraza regionalnosti, ali i elementi nematerijalnog karaktera poput govora ili toponimije.

2.3.3. Utjecaj pograničnosti na jačanje regionalnoga identiteta

Pogranični položaj regije može bitno utjecati na oblikovanje regionalnog identiteta, ali i na njegovu izraženost. To posebice dolazi do izražaja, ako pograničnost znači ujedno i periferiju što je i najčešći slučaj. Iako model centar-periferija nije uvijek adekvatan za proučavanje odnosa pojedinih regija, u slučaju Hrvatske, a imajući u vidu povijesno zakašnjelu nacionalnu emancipaciju i tranzicijsku situaciju hrvatskog društva, dihotomni model centar-periferija još uvijek predstavlja pogodno analitičko sredstvo za raščlambu procesa konstrukcije socijalnog prostora (Banovac i dr., 2004). Dosegnuti stupanj modernizacije u određenoj sredini bitno utječe na odnose unutar periferije, ali i na odnose periferije prema centru. Modernitet u tom smislu znači prije svega novi oblik organizacije društvenog života, ali i novi odnos lokalnog spram širih oblika socijalne integracije kao što su nacionalna i globalna. Ovaj pojam podrazumijeva niz društvenih, gospodarskih, političkih i kulturnih procesa kojima se realizira određeni model razvoja društva i društvenih promjena.

Kad je riječ o Hrvatskoj modernizacija bi se mogla shvatiti kao europeizacija (Banovac i dr., 2004).

Svaka regija predstavlja dio geoprostora koji se definira granicama, a unutar nje se odvija društvena interakcija tako da je upravo teritorijski aspekt vrlo važan za konstruiranje prostora kao socijalnog konteksta. Unutar regije odvija se kolektivna identifikacija kroz kontinuirano kulturno, političko i gospodarsko djelovanje društvenih čimbenika. Kako je u svim društvima tijekom povijesti prioritetni cilj svake vlasti bio kontrola nad prostorom: tako su prostor i moć neodvojivo međusobno povezani. Cilj je vlasti i periferne regije integrirati u svoj sustav kako politički tako i kulturni gospodarski. Periferne se regije vrlo često i znatno razlikuju od samoga centra što otežava proces integracije. Odlikuju se tradicijskim načinom života zasnovanim na rodbinskim vezama, ekonomskoj nerazvijenosti i političkoj nazadnosti i iracionalnosti (Banovac i dr., 2004).

Prema Rokkanu i Urwinu (1983, prema Banovac i dr., 2004) postoje dvije dimenzije perifernosti: horizontalna i vertikalna. Horizontalna dimenzija perifernosti izražava položajnu (teritorijsku) suprotstavljenost periferije i centra koja je određena odnosima moći vlasti. Pri tome centar predstavlja središte vlasti, a periferija ona područja koja su udaljenija od centra, ali se još uvijek nalaze unutar teritorija koji kontrolira centar. Time je utjecaj centra prisutan, no efekti utjecaja centra slabe s udaljenošću periferije što dovodi do nemogućnosti kontrole resursa, slabije razvijenoga gospodarstva, kulturne marginalizacije, nedostatka institucionalne objedinjenosti, nedovoljne integriranosti u sustave komunikacije i identiteta koji su dominantni na politički određenom prostoru (Banovac i dr., 2004). Vertikalna dimenzija podrazumijeva sustave interakcije unutar centra i unutar periferije uzimajući u obzir razlike koje postoje unutar svakog područja. Ona se izražava kroz svakodnevni život stanovnika periferije i kroz njihove interakcije s grupama u centru pri čemu su ključna obilježja periferije: udaljenost, razlika i zavisnost što kod stanovnika periferije dovodi do osjećaja posebnog identiteta koji akteri u centru često osporavaju.

Prema dimenzijama perifernosti razlikujemo 2 tipa periferija. Vanjske periferije su one na koje dominantno utječe horizontalna dimenzija i riječ je najčešće o udaljenim i prometno izoliranim područjima, uglavnom izložena djelovanju jednog centra. Drugi tip predstavljaju dodirne periferije koje nastaju u situacijama kada se političke i kulturne granice ne poklapaju u potpunosti, a karakterizira ih prvenstveno kulturna posebnost u odnosu na centar i njihovo šire okruženje što najčešće dovodi do utjecaja i pretenzija različitih kulturnih i političkih

centara (Banovac i dr., 2004). Međimurje odgovara tipu dodirne periferije pri čemu je u konstrukciji identiteta posebno važan utjecaj kulturnih čimbenika. Periferije koje su smještene na graničnim područjima u pravilu su tijekom povijesti bile izložene utjecaju različitih političkih i kulturnih centara.

3. HISTORIJSKOGEOGRAFSKI RAZVOJ MEĐIMURJA

Proučavanje suvremene identitetske problematike Međimurja nije moguće bez poznavanja povijesne dimenzije procesa koji su oblikovali kulturni pejzaž. Među brojnim faktorima koji utječu na kulturni pejzaž u ovom se poglavlju razmatraju povijesni i politički faktori kroz promjene političkih granica, ratove i administrativno-političku organizaciju te kulturni faktori posebice oni vezani uz identitet kao što su jezik i vjera (Glamuzina, Fuerst-Bjeliš, 2015). Iako je prikazan kontinuirani historijskogeografski razvoj kojim je potvrđen kontinuitet naseljenosti Međimurja od pojave prvih ljudi do danas, cilj je bio statičkim presjecima rekonstruirati povijesna razdoblja sa značajnijim utjecajima na identitet regije posebice u kontekstu pograničnosti i upravno-političke odvojenosti Međimurja od Hrvatske te izražene mađarizacije i manje germanizacije.

3.1. Predslavensko razdoblje

Arheološka istraživanja omogućila su stvaranje prvih slika i obrisa života ljudi na prostoru Međimurja smještenog na rubu velike Panonske nizine i na dodiru s Podunavljem, mediteranskim i istočnoeuropskim tj. srednjoeuropskim prostorom. Mogućnosti za proizvodnju hrane u ovoj mikroregiji te bogatstvo flore i faune činili su prostor međuriječja Mure i Drave oazom u koju su povremeno prodirale etničke grupe kao nositelji novih saznanja na polju materijalne i/ili duhovne kulture, ostavljajući za sobom značajne tragove (Bunjac i dr, 2003).

3.1.1. Prapovijesno razdoblje

Prostor Međimurja pruža dobre mogućnosti naseljavanja zbog obilja vode, plodnog tla i bujnog biljnog i životinjskog svijeta kao preduvjeta naseljavanja praljudi. Iako nisu provedena sustavna i kontinuirana istraživanja prapovijesne naseljenosti mnogi artefakti, često i slučajno otkriveni, dokazuju kontinuitet naseljenosti, a obližnja vrijedna arheološka nalazišta omogućuju komparaciju s međimurskim nalazima, a time i pokušaje rekonstrukcije života prvih stanovnika. Kontinuirana naseljenost prati se od kamenog doba, no problem nepostojanja pisanih podataka postoji sve do 13.st. te je rekonstrukcija uglavnom na temelju materijalnih izvora.

Tek je neolitička revolucija[12] ostavila značajnije ostatke nastambi (zemunica, sojenica i koliba). Neolitik je razdoblje začetka ratarstva i stočarstva, izrade keramičkog posuđa i glačanog kamenog oruđa i oružja. Upravo je način ukrašavanja keramičkog posuđa osnova za razlikovanje neolitičkih kultura. U Međimurju su pronađeni ostatci oruđa i oružja koji upućuju na život poljodjelaca, a nalazi su najčešće pronađeni u gornjem Međimurju te na prostorima riječnih terasa što upućuje na važnost ovih prostora izvan dosega poplava od najstarijih vremena. Zbog neistraženosti nalazišta nema detaljnijeg uvida u život stanovnika Međimurja.

Slika 9. Kamene sjekire, 5000 god. pr. Krista.

Izvor: Arheološka zbirka Muzeja Međimurja Čakovec

Razdoblje eneolitika obilježeno je pojavom i upotrebom metala posebice bakra što je dovelo do promjena u gospodarskom i društvenom ustroju zajednica te do migracija. Na području Međimurja otkriveno je niz eneolitskih nalaza i nalazišta, na što ukazuje slučajni nalaz fino poliranog kamenog oruđa i oružja, a jedino dosad istraženo nalazište je višeslojno naselje na prirodno blagom brežuljku jugoistočno od današnjeg naselja Goričan (Buturac, 1989).

Mogućnost stvaranja bronce kao legure bakra i kositra omogućilo ja značajan razvoj metalurgije koja je dovela do još izraženijih unutardruštvenih razlika. Ovo je razdoblje indoeuropske kolonizacije i formiranja većih etničkih skupina čime je stvoren ilirsko-

[12] Razdoblje paleolitika traje sve do prije 10 000 godina pr. Krista, a na području Međimurja važan je lokalitet Mursko Središće s ostatcima životinja koji upućuju na određene kultove, a pronađene su i okamine paleolitičke flore i faune. Značajnijih tragova nemamo niti u mezolitiku.

panonski kulturni krug. Ranoj fazi brončanog doba s područja Međimurja pripada svega nekoliko keramičkih fragmenata iz višeslojnog naselja kod Goričana ukrašenih karakterističnim vrpčastim ukrasom izvedenim u horizontalnim nizovima. Ovaj način ukrašavanja pripada horizontu tzv. licenske kulture 1750. – 1600. god. pr. Krista i spada u završetak ranobrončanog doba na teritoriju sjeverozapadne Hrvatske (Buturac, 1989). Važnija nalazišta su i vojne ostave Peklenica i Belica, tumuli Dvorišće-Turčišće koji upućuju na posljednji horizont kulture žarnih polja kao početka željeznog doba te nalazi iz Čakovca, Šenkovca, Palinovca, Domašinca i Donjeg Kraljevca.

Željezno doba traje sve do 1. st. i rimske kolonizacije. Starije željezno doba – halštatsko doba obilježeno je migracijama s istoka (trako-kimerijski prodor) i daljnjim razvojem metalurgije s novim načinima obrade i ukrašavanja predmeta, ali i ratovanjem s doseljenicima. Dolazi do novog društvenog raslojavanja stvaranjem vladajućeg sloja ratnika o čemu svjedoče nalazi kneževskih grobova. Međimurje je pripadalo željeznodobnoj kulturnoj grupi Martijanec-Kaptol, a značajnija nalazišta su u Goričanu, Hodošanu, Dvorišću-Turčišću, Čakovcu, Ćukovcu i Donjem Mihaljevcu. Međimurska specifičnost jesu tumuli bez drvene ili kamene konstrukcije razasute oko današnjih naselja Goričana, Čehovca, Ćukovca, Donjeg Mihaljevca, Hodošana i Dvorišća. Kultura ovog doba ima u osnovi starosjedilačke značajke, ali se snažnije ogleda u ukrašavanju posuđa figuralnim prikazima životinjskog svijeta, a najljepši primjerci ovih posuda otkriveni su u nekropoli kod sela Goričan (Buturac, 1989).

Sl. 10. Askos, kultna posuda ukrašena bovidima, 7. – 5- st. pr. Kr.

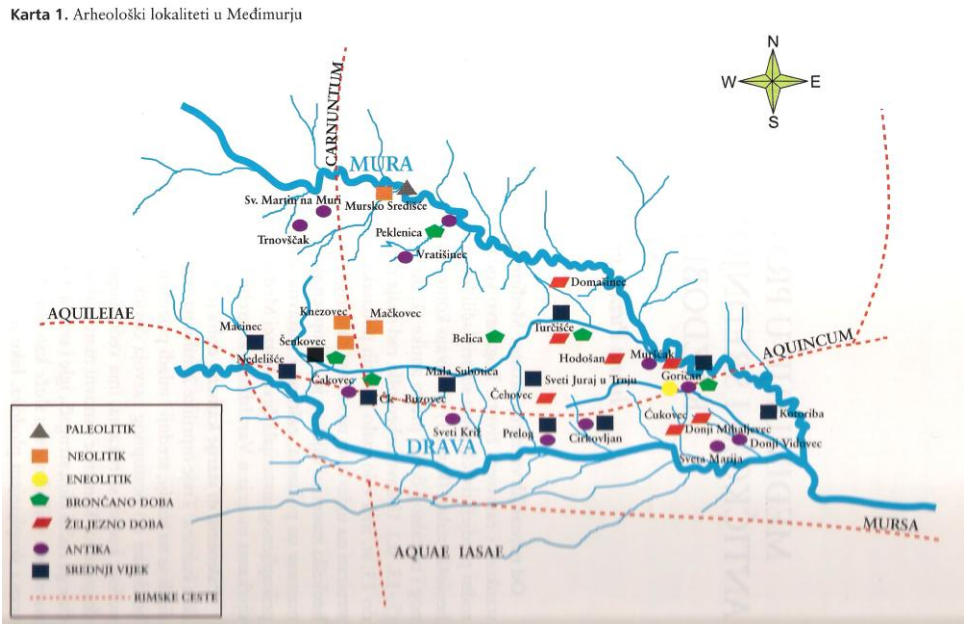
Izvor: Arheološka zbirka Muzeja Međimurja Čakovec

Sl. 11. Žara koja pripada halštatskoj kulturi, a rađena je bez upotrebe lončarskoga kola te obojena zemljanim bojama, 7. – 5. st. pr. Kr.

Izvor: Arheološka zbirka Muzeja Međimurja Čakovec

Latenska kultura mlađeg željeznog doba obilježena je kolonizacijom Kelta koji započinju gradnju naselja na povišenim naseljima često s nasipima i vodenim optocima. Na sjeverozapadu Hrvatske u sklopu migracijskih pokreta iz stepskih dijelova istočne Europe naselili su se Taurisci (Heršak, Nikšić, 2007). Obilježje ove kulture je kvalitetnija keramika izrađivana na lončarskom kolu, ali s malo ukrasa, upotreba željeznog oruđa i oružja te kovanje srebrnog novca. Važnija međimurska nalazišta su Domašinec i Dvorišće-Turčišće.

Slika 12. Arheološki lokaliteti u Međimurju. Izvor: Bunjac i dr., 2003

3.1.2. Antičko razdoblje

Prije samog dolaska Rimljana na prostor Međimurja valoriziran je dobar geoprometni položaj posebice u kontekstu jantarskog puta koji je sa sjevera Europe vodio prema njezinu jugu. Sam vojni prodor veže se uz Oktavijana i 35. god. pr. Kr., no samo uključenje u rimsku organizaciju prostora veže se uz Tiberija (13. god. – 9. god. pr. Kr.) koji je osvojio prostor od istočnih Alpa do Dunava i proglasio rimsku provinciju Ilirik. U tom je razdoblju značajan osnutak vojnog logora Poetovio na području današnjeg Ptuja koji će se razviti u središte u čijem će gravitacijsko područje biti i Međimurje. Podjelom Ilirika 9. godine Međimurje postaje dijelom Gornjeg Ilirika.

Sl. 13. Kaciga antičkoga konjanika iz 2. – 3. st.

Izvor: Arheološka zbirka Muzeja Međimurja Čakovec

O predromanskom stanovništvu Međimurja zna se vrlo malo. Grčki geograf Strabon spominje Panone koji žive između Save i Drave, a kod drugih se autora spominju i u prostorima sjeverno od Drave, dakle i na području Međimurja. Plinije stariji u svom djelu Naturalis historiae (1. st.) navodi poimence plemena koja su živjela uz Dravu, Savu i Muru: Serrete, Serapille, Iase i Andizete. Prema A. Mayeru na području Međimurja živjeli su Serreti koje smatra miješanim ilirsko-keltskim stanovništvom (Bunjac i dr., 2003). U spisima Ptolemeja iz 2. st. oni se više ne spominju pa se pretpostavlja da su romanizirani. Ranije spomenuti Ptuj dobiva tijekom 1. st. na sve većem značaju. Tako za vladavine Vespazijana (69. god.) postaje središtem rimske legije, Flavijevci su mu dali status grada, a za vladavine

Tiberija (oko 100. god.) uzdignut je na status kolonije i prozvan Colonia Ulpia Traiana Poetovio čime postaje ne samo vojni već i politički i kulturni centar Panonije, a njegov Ager Poetoviensis obuhvaćao je i prostor Međimurja. U rimskom razdoblju znatno je valoriziran geoprometni položaj Međimurja. Preko njega su prolazile važne rimske prometnice kao npr. ona koje je od Aquileje preko Ptuja vodila do Petronella na Dunavu, a kod Sv. Martina na Muri bio joj je prijelaz preko Mure, zatim ogranak jantarskog puta koji je išao donjim Međimurjem te prelazio Muru u blizini Murščaka da bi dalje vodio prema Budimpešti (Aquincum), a od velike je važnosti i prometnica koja je slijedila tok Drave te je od Ptuja, preko Petrijanca (Aqua Viva) i Ludbrega (Jovia Botivo) vodila do Osijeka (Mursa).

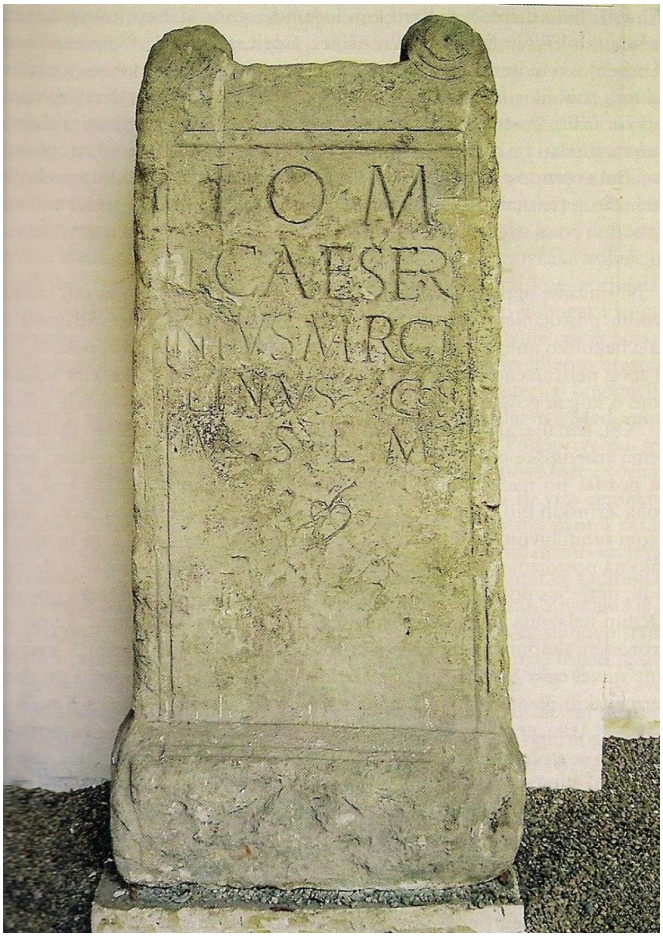

Sl. 14. Brončana statua rimskoga boga Herkula.

Izvor: Arheološka zbirka Muzeja Međimurja Čakovec

Najznačajniji antički lokalitet u Međimurju je Sveti Martin na Muri. Njegova važnost bila je strateška jer je predstavljao relativno lak i siguran prijelaz preko Mure. Ravničarski plato omogućio je izgradnju pravilnog rimskog naselja (urbs quadrata) s ortogonalnom shemom ulica. Prema arheološkim nalazima može se zaključiti da je riječ o značajnom vojničkom, administrativnom i gospodarskom središtu te se ono danas poistovjećuje s antičkim municipijem Halicanumom koji spominje i „Itinerarium Antonini“ iz vremena cara

Karakale (3. st.). Ostala naselja na području Međimurja bila su manjeg značaja i pripadala su domorodačkim zajednicama (civitatis peregrinorum) ili nalaze vežemo uz ville rusticae kojih je najviše na potezu Murščak-Komparija uz Muru te od Preloga do Vratišinca uz Dravu i u okolici Goričana i Preseke. Pavlin Josip Bedeković u svom djelu *Natale solum* spominje i antički Stridon na području današnje Štrigove te Aquamu na području današnjeg Čakovca. Postojanje ovih antičkih naselja teško je dokazati prema trenutačnim arheološkim nalazima jer su oskudni, a prava sustavna istraživanja nisu provedena. Reorganizacijom Carstva potaknutom prodorom barbara, Međimurje pripada rimskoj provinciji Pannoniji Primi s centrom u Savariji (Szomathely). Kraj antičkog razdoblja međimurske povijesti vežemo uz prodor Zapadnih Gota i slom panonskog limesa oko 400. godine.

Slika 15. Kameni žrtvenik iz Svetog Martina na Muri.

Izvor: Arheološka zbirka Muzeja Međimurja Čakovec

3.2. Međimurje u srednjem vijeku

3.2.1. Rani srednji vijek

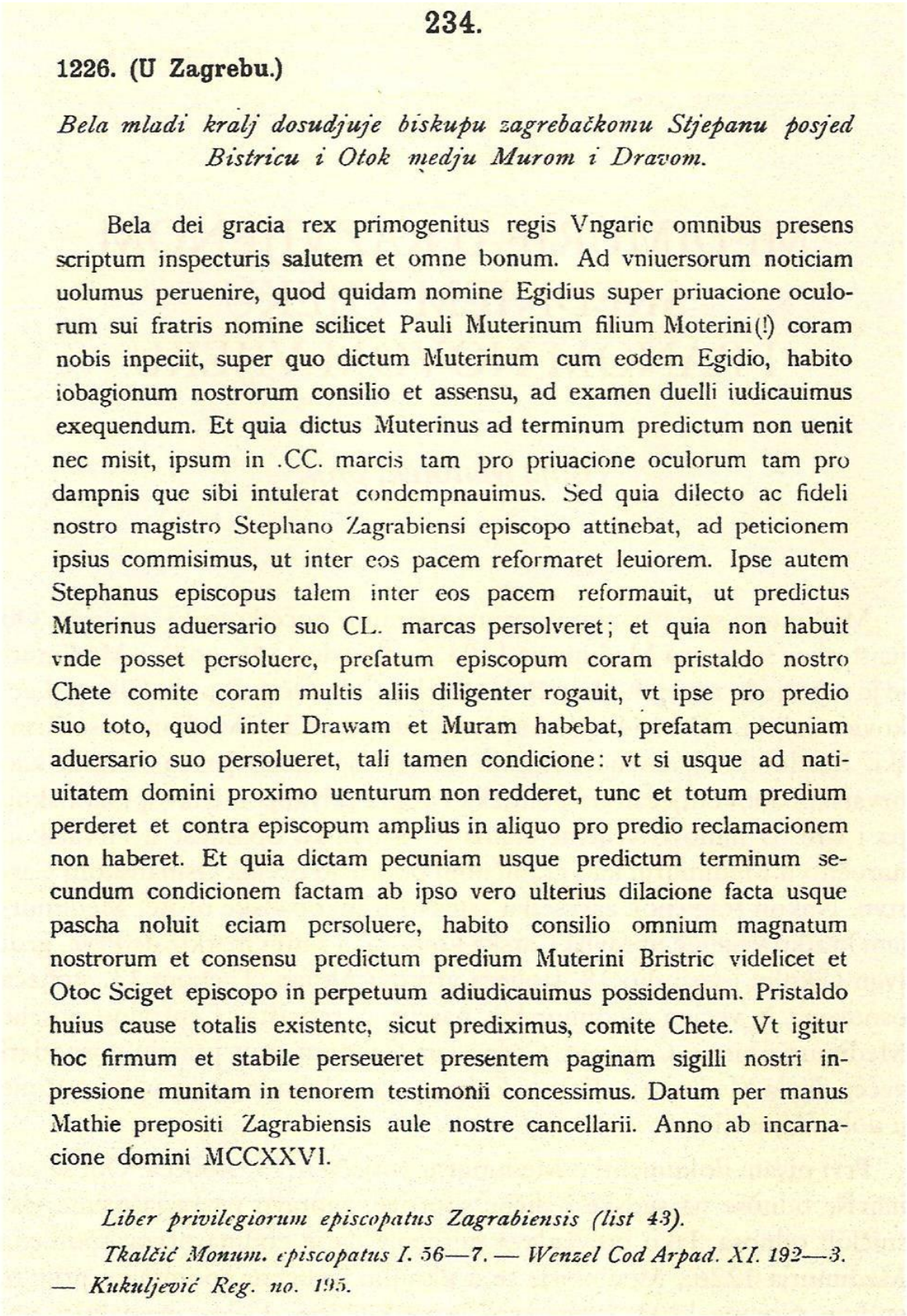
Ranosrednjovjekovno razdoblje obilježeno je prodorima naroda s istoka na područje Rimskog Carstva. Najprije dolaze Huni, Goti i Langobardi, u 6. st. Avari, a na prijelazu iz 7. u 8. st. dolaze slavenska plemena koja su uspostavila novu etničku sliku koja se u osnovi zadržala do danas (Heršak, Šimunko, 1990). Razdoblje od 5. – 8. st. izuzetno je skromno materijalnim dokazima zbog ratova, migracija i oskudnih pisanih dokaza te su oni nedovoljni za rekonstrukciju ranosrednjovjekovnog života na području Međimurja. Dugotrajno ratovanje franačkog cara Karla Velikog i slavenskog kneza Vojnomira s Avarima na prijelazu iz 8. u 9. st. završio je porazom Avara što je ojačalo utjecaj Franaka na Panonsku Hrvatsku, ali i ojačalo misionarsko djelovanje kršćanskog klera. Pokrštavanje se osim u pisanim dokazima vidi i u izostanku popudbine u grobovima jer je ovaj običaj zabranjivala nova vjera.

Tijekom 9. st. u Panonsku nizinu prodiru Mađari. Mađarski prodor je poput klina razdvojio dotadašnji homogeni slavenski prostor i odvojio hrvatsko stanovništvo od slovačkog. Međimurje je na taj način došlo u kontaktni položaj prema budućoj mađarskoj državi, a taj granični položaj odredio je i povijesnu sudbinu hrvatskog stanovništva Međimurja u interesnoj zoni Mađara (Feletar, 2009). Širenje Mađara prema jugozapadu zaustavio je knez Tomislav koji je stvorio i Slavonski banat ili dukat kao novu političku jedinicu uz koju je bilo vezano i Međimurje koje ostaje u hrvatskoj državi, uz manje prekide, sve do stvaranja Hrvatsko-ugarskog kraljevstva. U razdoblju od 9. do 12. st. razvija se kultura panonskih Slavena poznata i kao bjelobrdska kultura. Važniji lokaliteti ove kulture u Međimurju su: Šenkovec, Sveti Juraj u Trnju, Cirkovljan, Mala Subotica, Kotoriba, Macinec, Čakovec, Goričan, lokalitet Gradišće kod Nedelišća i Gradišće kod sela Dvorišće-Turčišće. Osnutkom Zagrebačke biskupije 1094. godine, Međimurje postaje dio Bekšinskog arhiđakonata koji zahvaća i dijelove izvan Međimurja u Mađarskoj i Sloveniji naseljene Hrvatima. Upravo je pripadnost Međimurja u crkvenoj organizaciji prostora bila od presudne važnosti za očuvanje nacionalnog identiteta hrvatskog stanovništva, ali i kao argument za pripadnost Međimurja Hrvatskoj i u upravno-političkom smislu.

3.2.2. Međimurje u razvijenom srednjem vijeku

U 13. st. nalazimo prve zapise koji spominju naziv Međimurje. Tako u povelji kralja Emerika (1196. – 1204.) kojom on rješava stanovnike zemlje Crkve blaženog Mihalja (današnji Mihovljan) svih dugovanja prema kralju i izuzima ih od plaćanja poreza, nalazimo spomen Međimurja u obliku latinskog naziva „Inter Muram et Dravam“. Ovom poveljom stanovnike ostavlja u trajnoj službi Vespremskog biskupa što govori o nejasnim granicama između Vespremske i Zagrebačke biskupije pod čijom je jurisdikcijom Međimurje od njezina osnutka 1094. godine.

Najčešće navođeni dokument o prvom spomenu Međimurja jest povelja iz 1226. godine o sudskoj presudi vezanoj uz posjed Otok, pretpostavlja se na području današnjeg Preloga, oko kojeg je izbio sukob između međimurskog feudalca Mutimira Mutimirovića i lokalnog plemića Pavla uz posredovanje zagrebačkog biskupa Stjepana II.

234.

1226. (U Zagrebu.)

Bela mladi kralj dosudjuje biskupu zagrebačkomu Stjepanu posjed Bistricu i Otok medju Murom i Dravom.

Bela dei gracia rex primogenitus regis Vngarie omnibus presens scriptum inspecturis salutem et omne bonum. Ad vniuersorum noticiam uolumus peruenire, quod quidam nomine Egidius super priuacione oculorum sui fratris nomine scilicet Pauli Muterinum filium Moterini(!) coram nobis inpeciit, super quo dictum Muterinum cum eodem Egidio, habito iobagionum nostrorum consilio et assensu, ad examen duelli iudicauimus exequendum. Et quia dictus Muterinus ad terminum predictum non uenit nec misit, ipsum in .CC. marcis tam pro priuacione oculorum tam pro dampnis que sibi intulerat condempnauimus. Sed quia dilecto ac fideli nostro magistro Stephano Zagrabiensi episcopo attinebat, ad peticionem ipsius commisimus, ut inter eos pacem reformaret leuiorem. Ipse autem Stephanus episcopus talem inter eos pacem reformauit, ut predictus Muterinus aduersario suo CL. marcas persolveret; et quia non habuit vnde posset persoluere, prefatum episcopum coram pristaldo nostro Chete comite coram multis aliis diligenter rogauit, vt ipse pro predio suo toto, quod inter Drawam et Muram habebat, prefatam pecuniam aduersario suo persolueret, tali tamen condicione: vt si usque ad natiuitatem domini proximo uenturum non redderet, tunc et totum predium perderet et contra episcopum amplius in aliquo pro predio reclamacionem non haberet. Et quia dictam pecuniam usque predictum terminum secundum condicionem factam ab ipso vero ulterius dilacione facta usque pascha noluit eciam persoluere, habito consilio omnium magnatum nostrorum et consensu predictum predium Muterini Bristric videlicet et Otoc Sciget episcopo in perpetuum adiudicauimus possidendum. Pristaldo huius cause totalis existente, sicut prediximus, comite Chete. Vt igitur hoc firmum et stabile perseueret presentem paginam sigilli nostri inpressione munitam in tenorem testimonii concessimus. Datum per manus Mathie prepositi Zagrabiensis aule nostre cancellarii. Anno ab incarnacione domini MCCXXVI.

Liber privilegiorum episcopatus Zagrabiensis (list 43).

Tkalčić Monum. episcopatus I. 56—7. — Wenzel Cod Arpad. XI. 192—3. — Kukuljević Reg. no. 195.

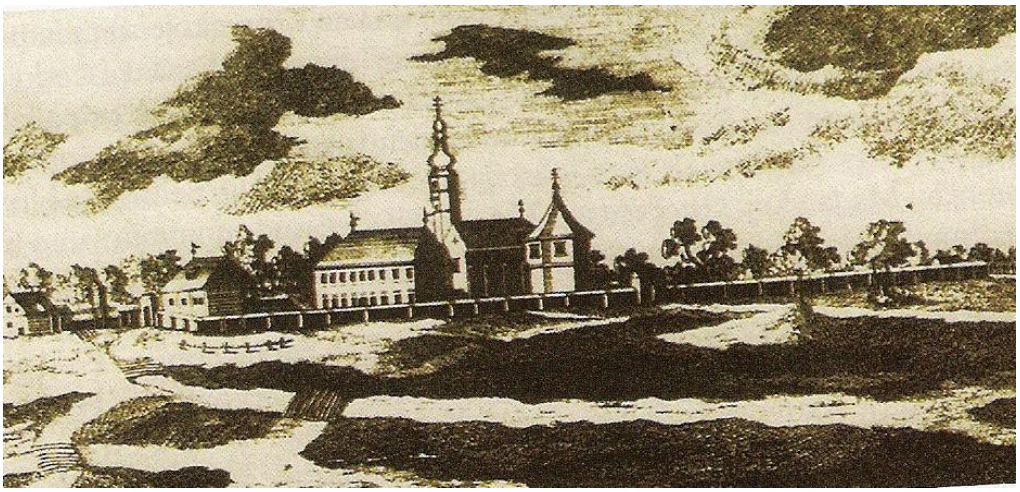
Slika 16. Povelja iz 1226. godine – jedan od najstarijih dokumenata iz povijesti Međimurja.

Izvor: Bunjac i dr., 2003.

Tijekom 13. st. Međimurjem vladaju plemićke obitelji Očić u prvoj polovini 13. st. te obitelj Buzad koja se smatra najznačajnijoj plemićkom obitelji, a čiji su članovi bili i slavonski banovi. Prema grofovima Buzad ime nosi današnje naselje Buzovec kod Čakovca, a prvi se put spominje još 1241. pod nazivom Villa Buzad. Tijekom provale Tatara stradalo je i Međimurje, a nakon njihova povlačenja u središnjem se šumskom i močvarnom prostoru počinje graditi drvena utvrda što se smatra začetkom današnjeg Čakovca. Godine 1266. izgradio ga je Dimitrije Čak (Csaky)[13] visoki dostojanstvenik na dvoru kralja Bele IV. u obliku promatračkog tornja okruženog jarkom i sa značenjem tvrđave. Prema njemu je toranj i dobio ime Csaka-Tornya, no povijesni izvori navode i njegova druga imena poput Csak-Thurn, Scaketurn, Tschkentornia, Chaktornya iz čega je vidljiva jezična isprepletenost njemačkog i mađarskog jezika. Iako je ovo tumačenje podrijetla naziva današnjeg grada Čakovca najprihvaćenije postoje i drugačija tumačenja. Tako se naziv Čakovec dovodi u vezu s potokom Trnavom čiji je stari naziv Tornua pa se govori o Čakovoj Trnavi dok Josip Bedeničić smatra da naziv dolazi od Čakova Ves u značenju čakovog sela ili imanja. Prvi povijesni dokaz o postojanju Čakovca kao važnog naselja datira iz 1333. godine kada se u ispravi kralja Karla I. spominje Čakovec kao utvrđeni grad. Trinaesto stoljeće je i razdoblje značajnijeg razvoja gospodarstva Međimurja prodorom trgovine i obrta, ali i valorizacijom prometnog položaja, posebice u kontekstu prelaska preko rijeke Drave kod Legrada. Ovo je i vrijeme dolaska hospitesa[14] koji 1264. god. osnivaju trgovište Prelog na zemljištu koje im je morao ustupiti grof Lankert i koje će kasnije postati glavno zanatsko središte Međimurja. Popisom župa iz 1334. godine Međimurje se spominje kao dio arhiđakonata Bekšin[15], a na njegovu području spominju se tri župe: Štrigova, Subotica i Prelog te još 8 župa čija se imena ne spominju. Ovako velik broj katoličkih župa ukazuje na gustu naseljenost Međimurja.

Međimurje se kao posjed dodjeljuje i stranim plemićkim obiteljima koji na taj način mogu obnašati i dužnost hrvatskih banova za što je potrebno imati posjed na teritoriju Hrvatske. Godine 1350. Međimurje dolazi u posjed erdeljskog vojvode Stjepana Lackovića i od tada pa sve do ukidanja kmetstva 1848. godine bit će jedinstveni feudalni posjed. Vojvoda Stjepan Lacković nakon toga postaje ban čitave Slavonije, Hrvatske i Dalmacije. Značajan je i za dolazak Pavlina u Međimurje i osnutak njihova samostana Blažene Djevice Marije i Svih Svetih u Šenkovcu 1376. godine koji će kasnije biti poznat kao samostan svete Jelene.

[13] Godine 1264. imenovan je hrvatskim banom. Mađarska plemićka obitelj Csak vladala je tijekom 13. st. i na prijelazu u 14. st. područjem današnje zapadne Slovačke i sjeverne Mađarske (URL 35).
[14] Strani obrtnici i trgovci planski naseljavani na područja opustošena tatarskim osvajanjima.
[15] Ne zna se točna lokacija, pretpostavlja se da je riječ o naselju Becsehely pored Letenya u Mađarskoj.

Slika 17. Samostan sv. Jelene u Šenkovcu. Izvor: Bunjac i dr., 2003.

Pogibijom Stjepana Lackovića na „krvavom saboru križevačkom“, kralj Žigmund 1397. godine dodjeljuje Međimurje braći Kanižaj, no već 1405. god. im ga oduzima i zalaže ga kod Hermana Celjskog[16] za 48 000 dukata potrebnih za ratovanje. Kralj više nikada nije otkupio Međimurje, a grofovi Celjski su bili veliki dobrotvori samostana sv. Jelene kojem su dodijelili i naselje Šenkovec, a dogradili su i zapadni dio samostana. Fridrik Celjski zaslužan je za gradnju crkve sv. Jeronima u Štrigovi. Smrću Ulrika, posljednjeg muškog potomka obitelji Celjski, njegova udovica Katarina prodaje Međimurje hrvatskom banu Ivanu Vitovcu, no kralj Matijaš Korvin ne prihvaća ovu prodaju već 1473. godine Međimurje prodaje Ivanu Ernuštu Hampu, budimpeštanskom veletrgovcu i bankaru podrijetlom švedskom Židovu koji tako postaje i doživotni hrvatski ban te preuzima pridjev čakovečki. Vladavina Ernušta završava smrću Gašpara Ernušta, no iako je Međimurje trebalo pripasti kralju preuzeo ga je hrvatski ban Petar Keglević koji je njime vladao sve do 1546. kada ga vojskom istjeruje Nikola Zrinski Sigetski.

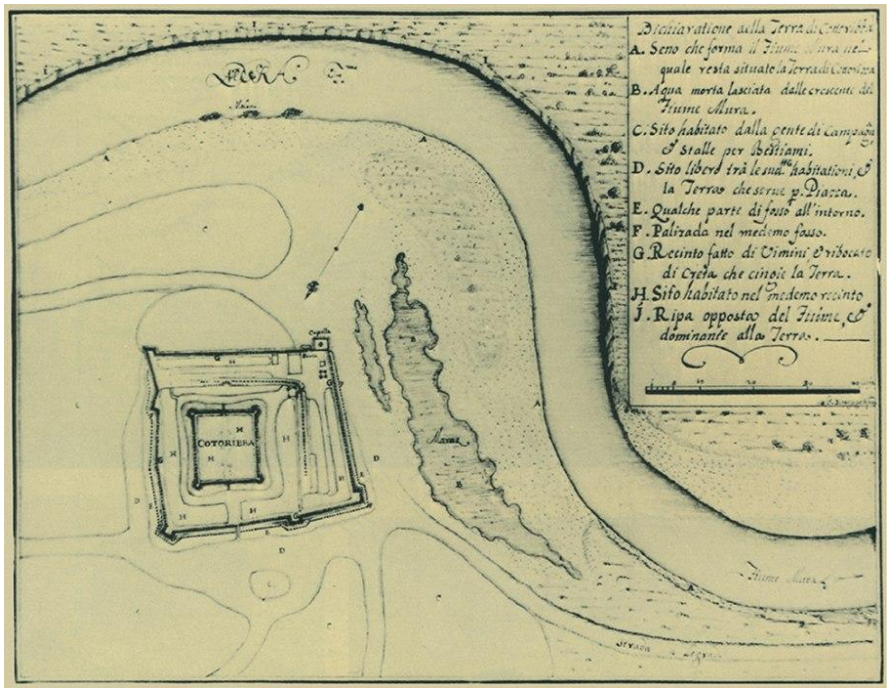
Novi popis katoličkih župa proveden 1501. godine u Međimurju spominje 14 župa navodeći imena naselja u kojima se nalaze ili njihove titulare. To su: Subotica, Nedelišće, Lopatinec, Štrigova, Turninc[17], Bistrec, Prelog, Sveti Martin Gornji, Sveti Martin u Središću, Sveti Martin u Podturnu, Sveti Marko u Selnici, Sveti Stjepan u Brestu, Sveti Mihalj u Mihovljanu i crkva blažene Djevice u Belici.

[16] Godine 1372. Herman i Vilim postali su grofovi Svetoga Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti. Obitelj je doživjela snažan uspon u vrijeme *Hermana II.*, koji je udao kćer *Barbaru* (1392. – 1451.) za kralja Sigismunda Luksemburgovca. Ona je djelovala u hrvatskim zemljama. Celjski su 1397. – 99. proširili svoje posjede na Varaždin i znatan dio Hrvatskog zagorja, 1405. na Međimurje s Čakovcem, a 1418., nakon izumrća grofova Ortenburških, dobili njihove posjede u Koruškoj i Kranjskoj, a 1428. stekli Bihać i Krupu (Izvor: URL 36).
[17] Pretpostavlja se da je riječ o današnjim naseljima Turčišće ili Legrad.

3.3. Međimurje u novom vijeku

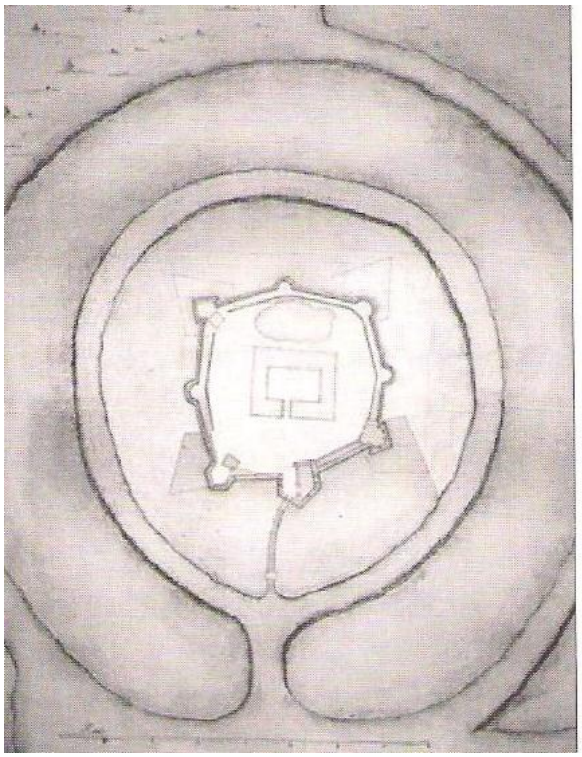
Prijelaz iz starog u novi vijek obilježen je prodorima i nadiranjem Osmanlija čime se prostor Međimurja našao na samoj granici Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva. Od polovine 16. st. glavnu ulogu u obrambenim akcijama na području Međimurja, ali i Ugarske preuzima plemićka obitelj Zrinski te se razdoblje od 1546. do 1691. naziva epohom Zrinskih. Iako se obitelj Zrinski spominje još u 11. stoljeću kao župani Bribira pod nazivom Šubići Bribirski, uspon obitelji započinje slabljenjem vlasti posljednjih Arpadovića te u 14. st. postaju najmoćnija obitelj srednjovjekovne Hrvatske s posjedima i na teritoriju Bosne. Naziv Zrinski preuzimaju od 1347. godine zamjenom posjeda Ostrovica za posjede Zrin, Pedalj i Stupnica.

Međimurje u posjed Zrinskih dolazi 1546. godine, najprije privremeno kao naknada Nikoli Zrinskom za sredstva uložena u obranu od Osmanlija, a od 15. 4. 1554. godine u trajno vlasništvo čime su Zrinski imali posjede od Mure pa sve do Jadranskoga mora. Zrinski su aktivno sudjelovali u obrani od Osmanlija gradeći obrambeni pojas uz Muru s tvrđavama Legrad, Novi Zrin, Dubrava, Kotoriba, Goričan, Podturen, Sveti Martin na Muri, Lapšina i Štrigova. Nakon Sigetske bitke u kojoj je poginuo Nikola Šubić Zrinski dolazi do formiranja najzapadnije granice prema Habsburškoj Monarhiji na Dravi i Muri pri čemu je Međimurje s ostalim prostorima sjeverno od Drave pripadalo Kaniškom generalatu s više kapetanija od kojih je jedna bila Međimurska ili Legradska kapetanija.

Slika 18. Prikaz kotoripske utvrde G. G. Spalle iz 1670. godine (Izvor URL 10)

Godine 1566. Zrinski svoje sjedište sele iz Zrina u Čakovec. Iako se čakovečki kastrum, prema novijim istraživanjima opisivao i u doba Keglevića kao prostran i sjajan, Zrinski ga pretvaraju u renesansnu utvrdu. Ova je utvrda postala novi dom obitelji Zrinski na njihovu najvrjednijem posjedu, a Nikola Zrinski Sigetski je pri uređenju težište ipak stavio na sigurnost, a ne na stanovanje. Do kraja 16. st. utvrda postaje jednokatni dvorac, a uz zadržavanje dijela zidina s polukružnim kulama sagrađeni su i bastioni te Čakovec postaje mješavinom *wasserburga* i renesanse tvrđave. U vodiču povijesnog odjela Muzeja Međimurja nalazi se citat nizozemskog putopisca Jacoba Tolliusa iz 1661. godine koji o dvoru Zrinskih piše sljedeće:„ Za svog boravka u Grazu mnogo sam slušao o Nikoli Zrinskom. Njegove česte i uspješne navale na Turke u čitavom kršćanskom svijetu primane su kao vesele vijesti, a kod Turaka je u isto vrijeme ime Zrinskih izazivalo užas. Poznanstvo tog svjetski poznatog junaka zahvaljujem grofu Pottingu. On je htio posjetiti svog rođaka pa me ljubazno pozvao da s njim krenem u Čakovec. Radosno sam prihvatio ovu povoljnu priliku i već za tri dana smo bili na ulazu u Čakovec, sjedište grofova Zrinskih. Naskoro uđosmo u dvorac koji je sjajan i veleban, a izvrsno utvrđen protiv turske sile. Dvorac su gotovo sa svake strane okruživale močvare koje su imale zadaću spriječiti prokope do dvorca, Samo jedna strana, ona prema selu opire se o čvrsto tlo. Zato je brani jaki bedem. Čovjeka se ugodno doima kada iz okolne pustoši napokon ugleda krasnu palaču, pa u njoj divno pokućstvo, veličajni sjaj i čistoću te naobraženu i načitanu obitelj. U trjemovima je bilo izvješeno zaplijenjeno tursko oružje: lukovi, tobolci, željezni batovi, štitovi i drugo, ali su njihov sjaj nadmašivale sablje demeškije. Drške su im ukrašene zlatom i srebrom, a korice optočene dragim kamenjem. U predvorjima se moglo vidjeti izvješene zastave otete Turcima. Tu su i slike koje prikazuju junačka djela grofa Nikole Zrinskog.“ Na primjeru Međimurja može se vidjeti diferencijacija hrvatskog plemstva koja je rezultirala stvaranjem velikih vlastelinskih posjeda s visokom autonomijom koji su funkcionirali kao „države u malom“ (Feletar, 2005). U vrijeme njihove vladavine Međimurje je jedinstven posjed kojim je vladalo čak 5 generacija Zrinskih. Njihova vladavina označila je i gospodarski napredak Međimurja te se znatno počinje razvijati trgovina, promet, proizvodnja željeza, prerada drveta, uzgoj žitarica i vina, a otvaraju se i rudnici olova i srebra. Zrinski su kovali i vlastiti novac.

Slika 19. Tlocrt tvrđave Čakovec autora G. G. Spalle, nastao između 1660. i 1670., pokazuje planirano proširenje sjevernog, južnog i istočnog bastiona te izvedeno proširenje zapadnog bastiona (Izvor URL 11).

Slika 20. Veduta tvrđave Čakovec autora Johanna Ledentua, nastala oko 1639. godine (Izvor URL12).

Ovo je razdoblje u kojemu Međimurje postaje tranzitno područje iseljavanja Hrvata iz prostora koje su osvojili Osmanlije. Još je Gašpar Ernušt dao izgraditi skelu na rijeci Muri za prijevoz izbjeglica iz Kraljevine Slavonije u Ugarsku (Bunjac i dr, 2003). Dio se izbjeglog

stanovništva i zadržava na prostoru Međimurja, a Zrinski od 1546. godine naseljavaju i svoje kmetove iz Pounja i Slavonije. Novi poticaj doseljavanju bila je i privilegija Nikoli Zrinskomu koju je dobio od kralja Ferdinanda 1561. godine da može naseljavati kmetove, a naseljenici nisu trebali plaćati porez sljedećih 12 godina čime je zadržan dio hrvatskog iseljeničkog toka. Međimurje je kao granično područje bilo izloženo upadima Osmanlija te je zabilježeno da su 1586. godine bila čak dva upada u kojima je osim žrtava i paljenja sela odvedeno čak 2000 ljudi u roblje. U razdoblju od 1553. do 1555. u epidemiji je stanovništvo prepolovljeno, no zahvaljujući sekundarnoj kolonizaciji ono ostaje i dalje gusto naseljeno (Bunjac i dr., 2003).

Sa Zrinskima u Međimurje prodire i protestantizam. Iako sam Nikola Zrinski nije bio protestant, bio je tolerantan prema protestantizmu, a njegov sin Juraj Zrinski stariji i javno se deklarirao 1570. kao protestant, nakon čega je protjerao katoličke svećenstvo iz Međimurja. U razdoblju protestantizma u Međimurju je osnovana protestantska tiskara u Nedelišću. Iako povjesničari nemaju jedinstveni stav o tome je li osnutak te tiskare vezan uz Nikolu Zrinskog odigrala je veliku ulogu u širenju protestantizma. Nakon što je Hrvatski sabor 1609. donio odluku o priznavanju isključivo katoličke vjere[18], Juraj Zrinski mlađi vraća se katolicizmu. Započinje protjerivanje protestantskih pastora, no Zrinski i dalje ostaju tolerantni prema protestantizmu te se on u Međimurju zadržao i u sljedećim stoljećima, iako se broj protestanata znatno smanjivao i prostorno sužavao na istočno Međimurje posebice prostor Legrada gdje i danas živi veća protestantska zajednica[19].

Kraj epohe Zrinskih započinje pogibijom Nikole Zrinskog u Kuršanskom lugu 1664. godine nakon čega na vlast u Međimurju dolazi njegov brat Petar. Slamanjem Zrinsko-frankopanske urote dolazi do pljačke međimurskog vlastelinstva i konfiskacije polovice vlastelinstva. Iako je ratno vijeće u Grazu podnijelo zahtjev da se Međimurje priključi Slavonskoj krajini, kralj Leopold osnovao je posebno povjerenstvo za imanja Zrinskih.

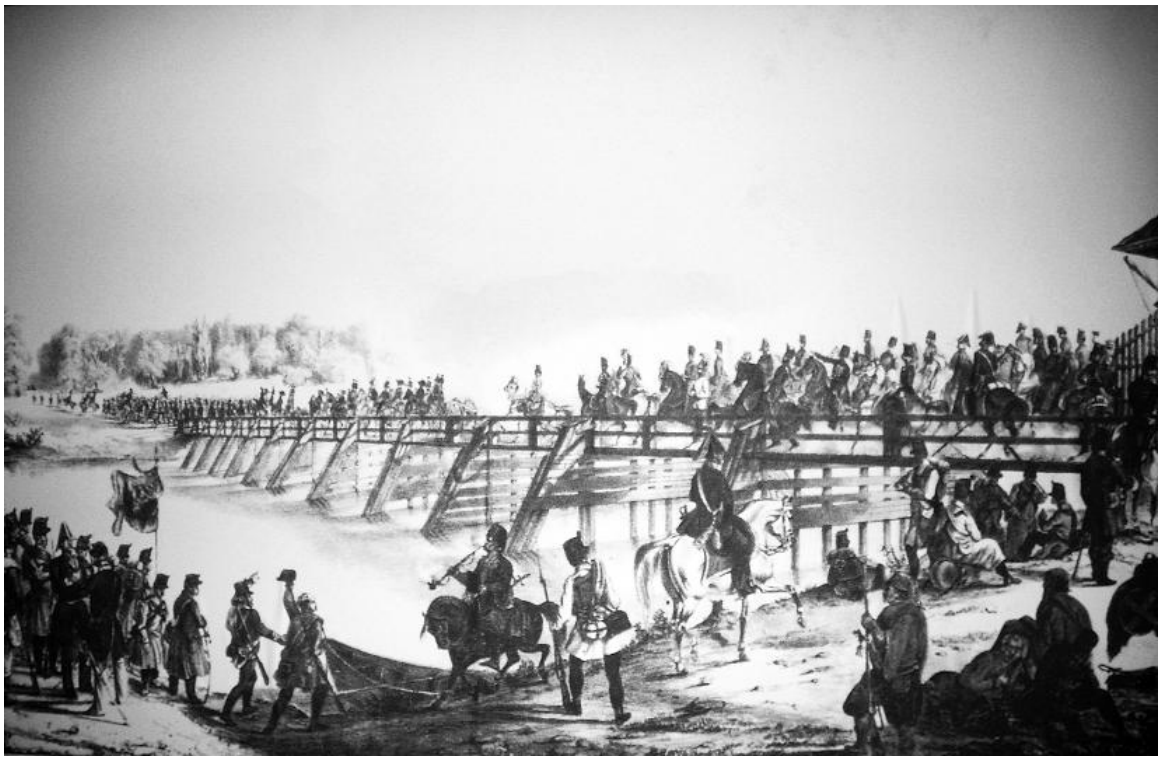
[18] Toma Erdody na saboru u Požunu 1608. izvukavši mač iz korica izjavio je: „Ovim ću mačem istjerati tu Luteransku kugu iz naše zemlje, prije ćemo se odvojiti od Ugarske, nego dopustiti, da se ona ukorijeni u našim krajevima. Imamo rijeke Savu, Dravu i Kupu, pa ćemo iz jedne dati piti tim novim gostima“. 1609. hrvatski sabor donio je zaključak da se u Hrvatskoj i Slavoniji priznaje samo jedna vjera, katolička; ta se odluka posebice odnosila na sjevernu Hrvatsku. Odluka je bila motivirana željom da se spriječi ugarsko plemstvo, koje je dobrim dijelom slijedilo kalvinistički nauk, da preuzima posjede u tom dijelu Hrvatske.

[19] Prema podacima psihologa Josipa Anića iz Instituta za migracije i narodnosti, skupina je psihologa, prilikum testiranja školske djece u Legradu (godine 1978.), naišla na iznenađujuće visoki udio gotovo maloumne djece. Katolički župnik Legrada to je obrazložio tvrdnjom da Legrađani ne sklapaju brakove sa žiteljima okolnih sela jer potonji tobože ne žele vjenčati svoju djecu s njima, te da je to dovelo do svojevrsne genetske deformacije. Legrad je danas uglavnom katoličko mjesto, no genetska izolacija, ukoliko zaista postoji, može se protumačiti postojanjem vjerskih razlika (i dakle formalnih prepreka za brak) u prošlosti (Heršak, Šimunko, 1990).

Polovica imanja pripala je sinu Nikole Zrinskog Adamu, no kako on umire već 1688. godine nad cijelim Međimurjem upravu je preuzela Kraljevska komora i stavila ga pod upravu Graza (Heršak, Šimunko, 1990).

Zbog visokih troškova rata s Osmanlijama, kralj Leopold najprije prodaje Međimurje markizu de Prye 1698. godine, no nakon samo 6 godina ponovo ga otkupljuje i vraća pod kraljevsku komoru koja ga zatim predaje grofu Ivanu Čikulinu. Nakon samo četiri godine Karlo III. Udjeljuje Međimurje grofu Mihalju Ivanu Althanu čija obitelj vlada Međimurjem u razdoblju od 1719. – 1791. godine. Iako povijesni zapisi govore o Međimurju kao dijelu Varaždinske županije tijekom vladavine Čikulina, već za vladavine Althana Međimurje pripada Županiji Zala. Pouzdanih povijesnih dokumenata o odvajanju Međimurja od Hrvatske nema, no prema zapisima Josipa Bedekovića prelazak Međimurja u mađarsku županiju Zala posljedica je aspiracija Jurja Zrinskog starijeg da postane veliki župan za što mu je trebao posjed na području županije Zala te je uredio prelazak Međimurja iz Varaždinske u županiju Zala (Heršak, Šimunko, 1990). Godine 1791. Grof Althan prodaje Međimurje grofu Jurju Festetiću de Tolna koji je započeo prodaju zemlje plemićima, ali i seljacima ne bi li tako napunio svoju blagajnu. Na taj se način, na do tada jedinstvenom posjedu, počinju javljati manji plemićki posjedi iako Festetići ostaju najveći međimurski posjednici tijekom čitavog 19. stoljeća.

Godine 1848. ban Josip Jelačić krenuo je s vojskom na Mađare te je u rujnu osvojio Međimurje i krenu dalje preko Mure. No nakon prolaska Jelačića Mađari su nakon mjesec dana ponovo osvojili Međimurje. Jelačić je u Beču zatražio pripojenje Međimurja Hrvatskoj što je prihvaćeno te je Međimurje i politički vraćeno Hrvatskoj kao Čakovečka podžupanija u sklopu Varaždinske županije. Iste je godine ukinuto i kmetstvo, a u Međimurju je zemlja podijeljena seljacima dok su vlastelini dobili naknadu za zemlju, iako je najveći dio poljoprivrednog prostora ostao i dalje u njihovim rukama posebice obitelji Festetić. Poništenjem Ustava 1851. godine započinje u svim zemljama Habsburške Monarhije razdoblje apsolutizma praćeno snažnom germanizacijom. Apsolutizam je trajao nepunih 10 godina, a njegovim ukidanjem Mađari traže ponovno uvođenje starih granica, što u kontekstu Međimurja znači pripojenje Mađarskoj, a to se uz pomoć mađarona u Varaždinskoj županiji i dogodilo 1861. godine. Nakon toga nastupa razdoblje 58-godišnje mađarske vladavine praćeno jakom mađarizacijom koje završava krajem Prvoga svjetskog rata.

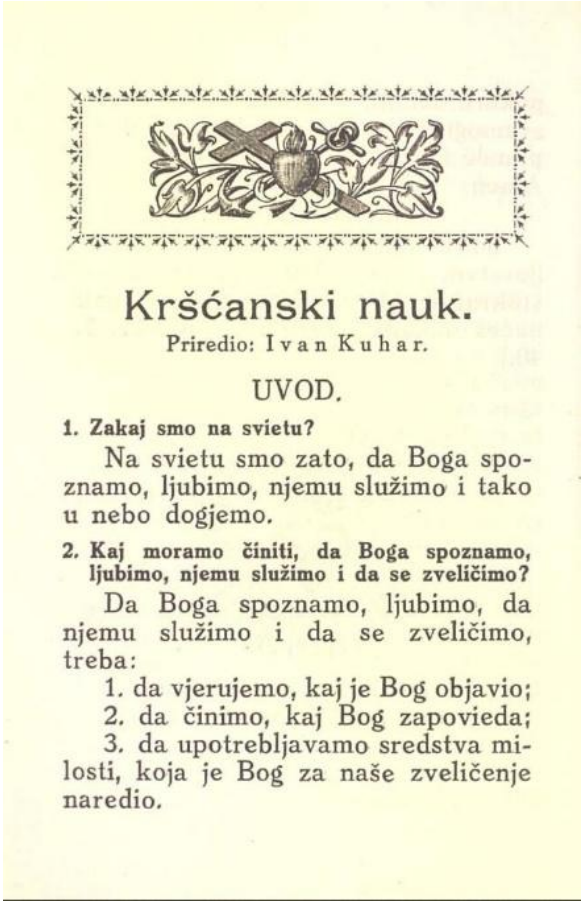

Sl. 21. Prijelaz hrvatske vojske preko Drave kod Varaždina 11. rujna 1848. F. Zalder, Beč, 1850., kolorirana litografija, 35,5 x 48,5 cm, GMV KPO (Izvor:URL 37).

U političko-upravnom smislu, Međimurje se do 1857. godine dijeli na 3 politička kotara: Čakovečki, Preloški i Štrigovski. Nakon toga Međimurje dobiva status podžupanije i dijeli se na dva kotara i devet općina. Čakovečkom kotaru pripadale su općine Čakovec, Nedelišće, Štrigova, Novakovec i Mursko Središće, što znači da je obuhvaćao prostor gornjeg i središnjeg Međimurja. Preloškom kotaru pripadale su općine Prelog, Kotoriba, Hodošan i Sveta Marija i prostire se na području donjeg Međimurja. Pripojenjem Mađarskoj, Međimurje dobiva novu administrativno-upravnu podjelu. Zadržavaju se kotari Čakovec i Prelog, no broj općina se povećao na 22 općine. U Čakovečkom kotaru su: Belica, Čakovec, Gornji Mihaljevec, Lopatinec, Macinec, Sveti Martin na Muri, Nedelišće, Podturen, Selnica, Štrigova i Vratišinec. Općine Preloškog kotara su: Dekanovec, Donja Dubrava, Donji Vidovec, Draškovec, Goričan, Sveti Juraj u Trnju, Kotoriba, Legrad, Mala Subotica, Sveta Marija i Prelog. Istovremeno započinje i borba Mađara za odvajanjem Međimurja od crkvene jurisdikcije Zagrebačke biskupije i pripojenje Subotičkoj biskupiji. Unatoč opetovanim pokušajima Mađara to se nikada nije dogodilo ponajviše zaslugom Josipa Jurja Strossmayera.

Krajem 19. st. u Međimurju dolazi do buđenja nacionalne svijesti u smislu osjećaja pripadnosti hrvatskoj naciji. Prethodio mu je hrvatski narodni preporod, a nositelji su najčešće

bili pojedinci koji su koristili Međimurski jezik kao glavno sredstvo agitacije (Bunjac i dr., 2003). Pretežito seosko i slabo školovano stanovništvo Međimurja nije stvorilo narodnu inteligenciju koja bi organizirano politički provodila proces nacionalnog buđenja sve do početka 20. st. Također u ovo vrijeme u Međimurju nema glasila na hrvatskom jeziku koje bi širilo nacionalne ideje, a kao dodatni problem javilo se i slabije razumijevanje štokavskog govora kao standarda u Hrvatskoj. Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće javlja se i nova generacija hrvatskih preporoditelja koje su predvodili Luka Purić, Ivan Novak i Vinko Žganec[20]. Važan moment u širenju nacionalnih ideja bilo je izdavanje časopisa „Naše pravice“ koje je pokrenuo dr. Pero Magdić u Varaždinu, a koje se kupovali i Međimurci i međusobno dijelili po selima. Znakovit je bio i pokušaj klera da međimurskom kajkavskom stanovništvu približe štokavski govor izdavanjem molitvenika „Jezuš, ljubavi moja“ pisanom na mješavini hrvatskog standardnog i kajkavskog narječja.

Kršćanski nauk.

Priredio: Ivan Kuhar.

UVOD.

1. Zakaj smo na svietu?

Na svietu smo zato, da Boga spoznamo, ljubimo, njemu služimo i tako u nebo dogjemo.

2. Kaj moramo činiti, da Boga spoznamo, ljubimo, njemu služimo i da se zveličimo?

Da Boga spoznamo, ljubimo, da njemu služimo i da se zveličimo, treba:

1. da vjerujemo, kaj je Bog objavio;
2. da činimo, kaj Bog zapovieda;
3. da upotrebljavamo sredstva milosti, koja je Bog za naše zveličenje naredio.

Slika 22. Mali katekizam Ivana Kuhara u Molitveniku

Jezuš, ljubav moja iz 1916. godine. (Izvor URL 13)

[20] Luka Purić – pjesnik koji se zalagao za sveobuhvatno rješavanje problema Međimurja; Ivan Novak – literat i novinar zalagao se prvenstveno za kulturno pripojenje međimurskih Hrvata Hrvatskoj; Vinko Žganec – analizirao stanje u Međimurju početkom 20. st. u 12 feljtona pod zajedničkim nazivom „Međimurje spava“.

3.4. Međimurje u 20. stoljeću

Početkom 20. st. Međimurje je u sastavu Ugarskoga Kraljevstva sve do kraja Prvoga svjetskog rata 1918. godine. Prijeratno razdoblje i samo razdoblje rata obilježena su snažnom militarizacijom i odlaskom muškaraca, posebice mladih, na službu i rat u austro-ugarsku vojsku. Nedostatak muškaraca u Međimurju doveo je do promjene uloge žene u obitelji i društvu. One se počinju baviti dotada muškim poslovima i skrbiti o materijalnom statusu obitelji što je bila tradicionalna uloga muškaraca. Čitavo razdoblje obilježeno je i nestašicom hrane i pojavom gladi, neimaštinom, a krajem rata i španjolskom gripom.

Raskidanje svih državnopravnih odnosa s Austro-Ugarskom Monarhijom, proglašeno 29. listopada 1918. godine nije značilo i pripojenje Međimurja Hrvatskoj već početak borbe da do ujedinjenja i dođe. Nezadovoljstvo pripadnošću Međimurja Ugarskoj predvodili su povratnici s bojišta te započinje razdoblje „narodnoga bunta“ dana 2. 11. 1918. godine na području Goričana i Preloga koje je rezultiralo kratkotrajnim postojanjem „Goričanske Republike“ u razdoblju od 3. – 16. 11. 1918. godine. Ona je predstavljala svojevrstan uvod u vojno i političko rješavanje „međimurskoga pitanja“. Ostatak Hrvatske ulazi u Državu SHS, a zatim i Kraljevinu SHS čija, novouspostavljena, vlast posebice vojna nije iskazala značajniji interes za pripojenjem Međimurja Hrvatskoj te je taj problem prešutno prepušten samoj Hrvatskoj. Same pripreme za vojnim oslobođenjem Međimurja odvijale su se izvan Međimurja, na području Varaždina, a njime je rukovodio Mjesni odbor narodnoga vijeća. Uloga Narodnog vijeća za Međimurje bila je izrada novog plana za vojno osvajanje Međimurja koje je u političkom smislu bilo otežano potpisivanjem Vojne konvencije u Beogradu gdje je rijeka Drava određena kao demarkacijska linija čime je Međimurje ostalo u sastavu Ugarske. Unatoč tome drugi pohod hrvatske vojske planiran je za 24. 12. 1918. godine i uspješno je realiziran prodorima hrvatskih snaga s juga i zapada te je na Božić 1918. godine Međimurje oslobođeno[21].

[21] Marković (2003.) tako piše: „Istoga dana na ponoćki franjevačka župna crkva u Čakovcu bila je prepuna domaćega svijeta. Isto se dogodilo i prije podne na dan Božića. U crkvi su se samo pjevale hrvatske božićne pjesme, a na kraju mise gromoglasno je zaorila hrvatska himna *Lijepa naša domovino*. Međimurski Hrvati su bili presretni da im je taj Božić donio očekivanu slobodu. Hrvati u domovini bili s također sretni što su dočekali oslobođenje stare hrvatske pokrajine, koja je političkim malverzacijama dopala Mađarskoj.“

Gradjani!
Na noge braco – domovina nas treba!
GRADJANI!
Živjela država Slovenaca, Hrvata i Srba!
Dr. Magdić v. r.

Slika 23. Poziv građanstvu na mobilizaciju zbog vojnih operacija u vrijeme pripojenja Međimurja novostvorenoj Državi Srba, Hrvata i Slovenaca. Poziv je uputilo Poglavarstvo grada Varaždina, a potpisan je gradonačelnik dr. Magdić. Tisak: tiskara Stifler 13. studeni 1918. (Izvor: URL 38).

Politička borba vodila se na mirovnim pregovorima u Parizu gdje su se dogovarale nove granice Europe, posebice granice poraženih zemalja. Mađari su tražili da Međimurje ostane sastavnim dijelom Mađarske države dok je istovremeno Kraljevina SHS polagala pravo na Međimurje na temelju 10. točke američkog predsjednika T. W. Wilsona[22] koja je narodima Austro-Ugarske Monarhije davala pravo na samoopredjeljenje. Pripadnost Međimurja Hrvatskoj, a time i Kraljevini SHS dokazivalo se između ostalog i zbirkama međimurskih popijevki koje je skupio dr. Vinko Žganec i koje su predstavljale argument za određivanje identiteta Međimuraca kao pripadnika hrvatskoga naroda (Heršak, Šimunko, 1990). Konačnim zaključcima sporazuma u Trianonu kod Pariza, Mađarska se morala odreći Međimurja u korist Kraljevine SHS.

[22] Američki predsjednik koji se zalagao da se problemi rješavaju razgovorima, a ne ratom te da mirovni ugovori budu pravedni za sve. Svoje ideje iznio je u poznatom programu nazvanom „14 točaka“.

Sl. 24. Javna opća skupština 9. siječnja 1919. na trgu ispred franjevačke crkve u Čakovcu, na kojoj je donesena Rezolucija o odcjepljenju Međimurja od Mađarske (Izvor: URL 39).

Međuratno razdoblje u Međimurju obilježeno je početkom ekonomske migracije stanovništva prema drugim dijelovima Hrvatske i Kraljevine SHS. Istovremeno se na područje Međimurja doseljava srpsko stanovništvo kao djelatnici uprave, policije i vojske koje postaje nositeljem ideje jugoslavenstva što je dodatno naglašeno i novim ustrojem Kraljevine prema Vidovdanskom ustavu 1921. prema kojem je Međimurje pripalo Mariborskoj oblasti, a u sudskom smislu je bilo pod jurisdikcijom Okružnog suda u Somboru.

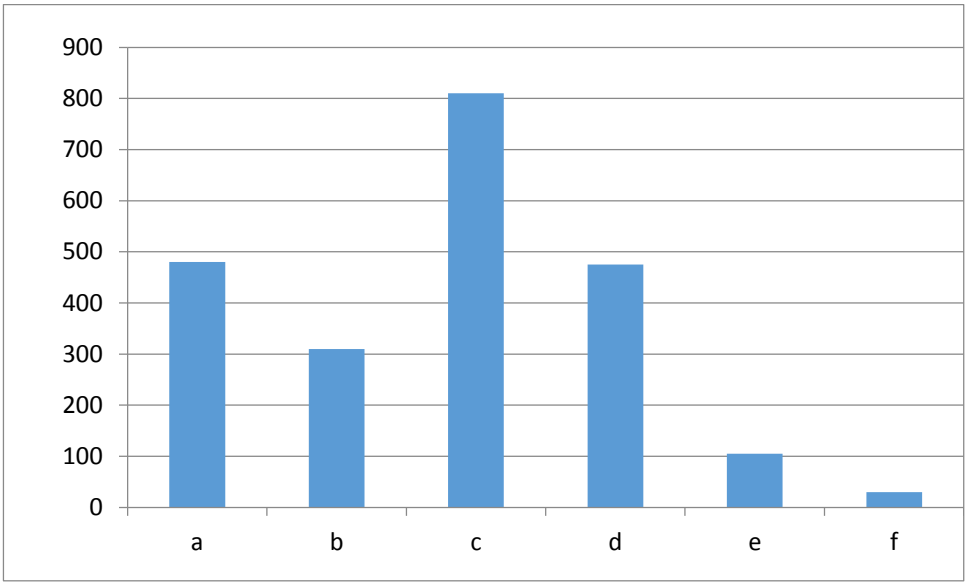
Razdoblje Drugoga svjetskog rata Međimurju donosi ne samo ratna stradavanja veći i ponovno pripojenje Mađarskoj kojoj je pripojeno po diktatu fašističke Njemačke 1941. godine. Pripojenje je praćeno vrlo izrazitom mađarizacijom, uvođenjem mađarske administracije i mađarskoga jezika kao službenog u javnoj upravi, ali i školstvu, vojačenjem mladića u mađarsku vojsku te čak i protjerivanjem dijela hrvatskog klera unatoč činjenici da je i u ovom razdoblju Međimurje pod jurisdikcijom Zagrebačke biskupije. Krajem Drugoga svjetskog rata Međimurje postaje ponovo sastavnim dijelom Hrvatske kao federativne jedinice u sklopu novoosnovane socijalističke Jugoslavije. Do danas je u Međimurju zadržana etnička i vjerska homogenost. Novu fazu u političkom smislu za Međimurje predstavlja dobivanje statusa županije 1993. godine čime ova tradicijska regija dobiva politički legitimitet i visok stupanj samouprave.

4. TVORBENI ELEMENTI REGIONALNOG IDENTITETA MEĐIMURJA

Proces oblikovanja regionalnog identiteta predstavlja dugotrajan i kompleksan proces, a temelji se na postojanju regionalne svijesti kao oblika skupne svijesti povezane s teritorijalnošću. Čine je zajednički način života i njegova ekspresija ili materijalizacija (Fürst-Bjeliš, 1996). Jednostavna formula ovog dugotrajnog procesa može glasiti *„Nema Ja bez Drugoga“*, odnosno pretpostavka o postojanju nekoga *Ja* koje se određuje nasuprot nekomu *Drugomu*. Identitet određene zajednice tako se u pravilu konstruira spram drugih, najčešće susjednih skupina, pri čemu se isticanje postojećih razlika tumači kao posljedica njihovih međusobnih kontakata. Identifikacija se iz pozicije samih članova zajednice gradi na simboličnim elementima prema kojima se oni razlikuju od susjednog stanovništva, bilo da su oni objektivno ili subjektivno utemeljeni (Vugdelija, 2010). Pojedini aspekti regionalnog identiteta mogu se naglašavati za razlikovanje od drugih, ali i za isticanje sličnosti u odnosu na druge. Kolektivni identitet promjenjiva je kategorija i mijenja se zbog promjene kvantitete i kvalitete njegovih tvorbenih elemenata što se očituje u identitetskim mijenama i postojanju višestrukih identiteta (Pejnović, 2009).

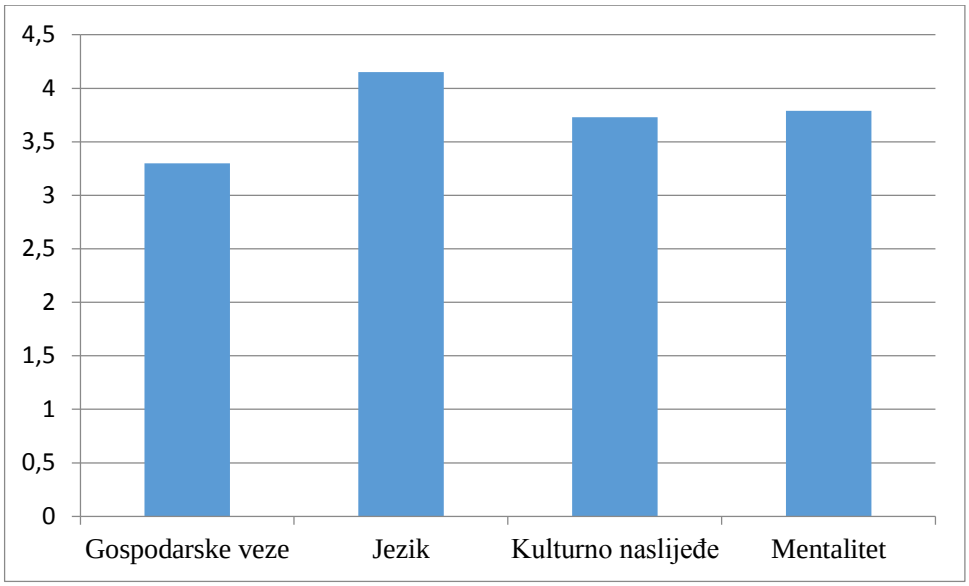
Dosadašnja istraživanja regionalnih identiteta i njihovih tvorbenih elemenata na prostoru Hrvatske pokazala su da se neki od elemenata učestalo javljaju, odnosno da su zajednički većini tradicijskih regija. Jedan od njih je govor ili dijalekt koji može biti integrativni čimbenik cijele regije, ali je čest slučaj da postoje lokalni govori kao elementi lokalne identifikacije, vrlo često na razini samog naselja. Tradicijski način života vidljiv u tradicijskim djelatnostima proizišlim iz prirodnogeografskih obilježja prostora i uvjetovan povijesnoekonomskim okolnostima čest je tvorbeni element. Danas mu je velika važnost jer tradicijske djelatnosti ako odgovaraju suvremenim potrebama mogu lako postati brend regije što im daje ne samo ekonomsku važnost već i mogućnost promocije samog prostora što ima veliku važnost u turističkoj promidžbi. Dio tradicijskog načina života vidljiv je i u folklornim i etnografskim elementima identiteta. Oni nisu više prisutni u svakodnevnom životu te je upravo stoga njihovo očuvanje izuzetno bitno i predstavljaju „dokumente“ koji svjedoče o identifikaciji stanovništva u ranijim povijesnim razdobljima i drugačijem sociokulturnom okruženju. Istraživanje tvorbenih elemenata regionalnog identiteta Istre pokazalo je da se za većinu anketiranih osoba posebnost Istre najviše očituje kroz posebnost kulture, jezika, tradicije i svakodnevnog života. Taj se odgovor nalazi na prvom mjestu odabranih odgovora u svim gradovima i okolicama gradova Istarske županije. Odgovor Istra nije ni u čemu „posebnija“ od ostatka Hrvatske zaokruživali su u najvećem broju slučajeva oni koji se nisu

željeli regionalno izjasniti te ujedno ne podržavaju mogućnost regionalnog izjašnjavanja (Okmaca, Sapač, 2011).

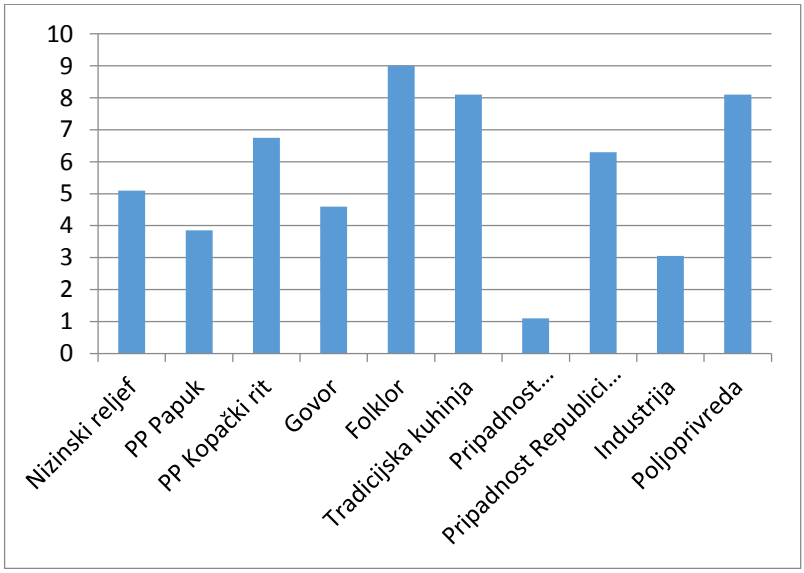
Slika 25. Tvorbeni elementi istarskog identiteta (a-posebnost proizišla iz specifičnih povijesnih okolnosti, b-posebnost proizišla iz poluotočnog karaktera Istre, okruženog prirodnim barijerama, c-posebnost kulture, jezika, tradicije, svakodnevnog života, d-posebnost mentaliteta Istrana, e-Istra nije ni u čemu „posebnija“ od ostataka Hrvatske, f-ostali razlozi), prema Okmaca, Sapač, 2011.

U istraživanju L. Mirošević (2011.), na anketno pitanje koje bi se sažeto moglo oblikovati u *Što Dalmatinca čini Dalmatincem?* bili su ponuđeni odgovori: gospodarske veze, jezik, kulturno nasljeđe, mentalitet. Na temelju odgovora prema ponuđenim odrednicama regionalne identifikacije vodeće mjesto zauzimaju jezik (dijalekt) i mentalitet dok je na trećem mjestu zajedničko kulturno nasljeđe, a na posljednjem mjestu gospodarske veze.

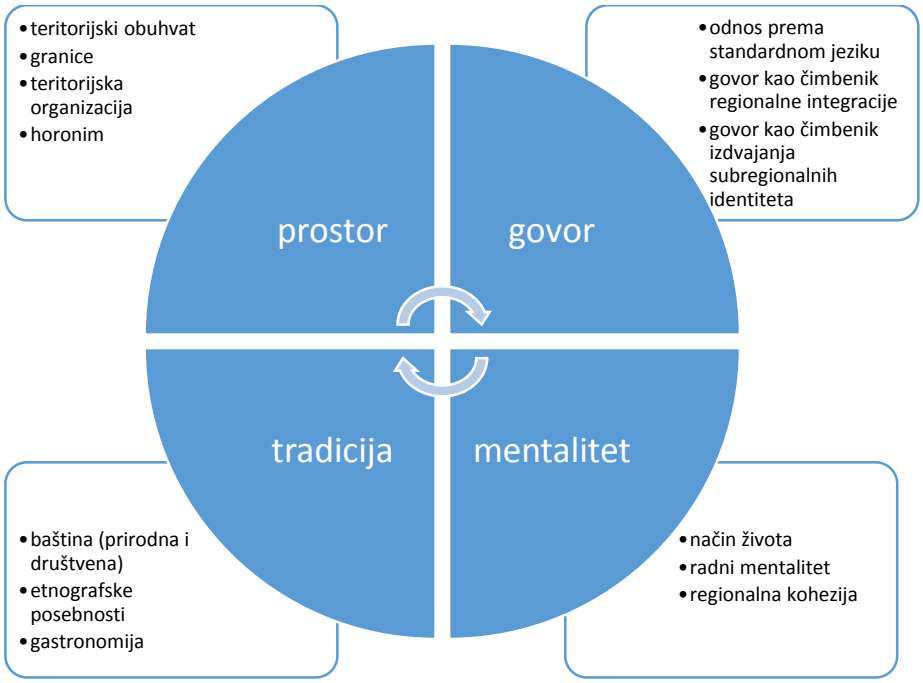

Slika 26. Tvorbeni elementi regionalnog identiteta Dalmacije (prema Mirošević, 2011).

Prema istraživanju I. Sarjanovića (2014.) lokalno i vanjsko stanovništvo povezuje Slavoniju prvenstveno s tradicijskim načinom života, a kao najvažniji tvorbeni elementi navode se folklor, poljoprivreda i tradicijska kuhinja. Tradicijski način života svakako je faktor koji ograničava postizanje „uravnoteženog“ identiteta regije temeljenog na historijskogeografskom razvoju.

Slika 27. Tvorbeni elementi regionalnog identiteta Slavonije (prema Sarjanović, 2014).

Slika 28. Osnovni elementi regionalnoga identiteta hrvatskih tradicijskih regija

Dosadašnja istraživanja tvorbenih elemenata regionalnoga identiteta hrvatskih tradicijskih regija (Okmaca, Sapač 2011; Mirošević 2011; Vukosav 2012; Sarjanović 2014) oslanjala su se na model analize prostornoga pojma tradicijske regije koji polazi od analize kriterija prirodne sredine, teritorijsko-organizacijskoga te sociokulturnoga kriterija (Fürst-Bjeliš, 1996). Analizom izdvojenih tvorbenih elemenata svake od analiziranih tradicijskih regija dolazi se do sintetiziranja četiri osnovna tvorbena elementa, relevantna i primjenjiva i na ostale hrvatske tradicijske regije, a to su: prostor, govor, tradicija i mentalitet.

Prostor tradicijske regije njena je temeljna odrednica i kao takav polazna je točka svake analize tvorbenih elemenata regionalnoga identiteta. Kako tradicijske regije često nemaju jasno diferencirane granice, nužno je utvrditi njihov teritorijski obuhvat pri čemu je detekcija graničnih zona izuzetno važna posebice ako ne postoje prirodne granice regija poput onih hidrografskih ili orografskih. Granične zone tradicijskih regija predstavljaju dodirne zone između „nas „ i „njih“ te su upravo u tim zonama najvidljiviji razlikovni elementi regionalnih identiteta susjednih tradicijskih regija. U slučaju pograničnih regija do izražaja dolazi utjecaj susjednih prostora/regija obilježenih drugačijom nacionalnom (ili/i etničkom, religijskom) identifikacijom. Ako su pogranične regije u interesnim zonama susjednih država i time u određenim povijesnim razdobljima uključivane u njihovu teritorijsku organizaciju

utjecaj na pojedine tvorbene elemente regionalnih identiteta se znatno povećava. Unutar teritorijskih jedinica održava se organizacija života i prostora što značajno utječe na razvoj individualnoga i kolektivnoga osjećaja zajedništva i pripadnosti (Glamuzina, Fuerst-Bjeliš, 2015). Dugotrajna i stabilna teritorijska organizacija doprinijet će jačanju regionalnog identiteta posebice u slučajevima kada se recentna upravno-politička organizacija nacionalnoga prostora poklapa s teritorijskim obuhvatom tradicijske regije. Ime tradicijske regije važan je simbolički element regionalnoga identiteta i osnova za stvaranje etnika kojima se stanovnici tradicijske regije predstavljaju i time izražavaju svoju regionalnu pripadnost.

Govor je najizrazitiji kohezivni element regionalne identifikacije. Kao tvorbeni element regionalnoga identiteta nužno ga je analizirati u relacijskom odnosu spram standardnoga jezika i dijalekta kojemu pripada. Subregionalni idiomi predstavljaju važan razlikovni element na subregionalnoj, posebice lokalnoj razini. Iako stanovništvo izvan tradicijske regije najčešće „čuje“, odnosno prepoznaje samo dijalekt, stanovnici regije raspoznaju i lociraju govore na lokalnoj razini i time jasno iskazuju svoj lokalni identitet tj. pripadnost lokalnoj zajednici, često na razini pojedinoga naselja. Ugroženost regionalnih govora od strane standardnoga govora, ali i unošenja tuđica u svakodnevni govor ugrožava i sam regionalni identitet.

Tradicija shvaćena u najširem kontekstu kao prenošenje znanja, spoznaja, vjerovanja, legendi, običaja, kulturnih vrijednosti s generacije na generaciju usmenom ili pisanom predajom te odgojem (Hrvatski enciklopedijski rječnik, 2004) ima svoju manifestaciju kroz kulturni pejzaž bilo da je riječ o materijalnoj ili nematerijalnoj baštini. Međuovisnost prirodnih obilježja prostora i ljudskih aktivnosti tijekom povijesti rezultira specifičnim krajolicima, tipovima naselja, agrarnim krajolicima, ali i nizom elemenata spomeničke baštine, kako sakralne tako i profane, koja je odraz sustava vrijednosti u pojedinim povijesnim razdobljima. Etnografska baština pri tome predstavlja prikaz života u prošlim vremenima i iako još „živi“ kroz djelovanje KUD-ova važan je čimbenik pri brendiranju prostora posebice u kontekstu tradicijske regije kao turističkoga proizvoda.

Shvatimo li mentalitet kao način mišljenja i ukupnost duhovnih osobina i sklonosti pojedinca ili zajednice (Hrvatski enciklopedijski rječnik, 2004) dobivamo element regionalnoga identiteta s vrlo različitim manifestacijama. Jedan od važnih aspekata mentaliteta je odnos prema radu tj. radni mentalitet stanovništva koji se reflektira kroz dominaciju pojedinih djelatnosti i opću gospodarsku razvijenost prostora, a time i

zadovoljstvom stanovništva njihovim životnim standardom. On se oblikuje tijekom vremena pod složenim utjecajima učenja vjerskih zajednica i temeljnih načela društveno-političkih sustava u pojedinim povijesnim razdobljima. Drugi važan aspekt mentaliteta vidljiv je u svakodnevici stanovništva koja je često ovisna o podneblju te se izražava kroz probitačnost i ekstrovertiranost većine stanovnika nekih tradicijskih regija u odnosu na introvertiranost i zatvorenost u veće ili manje zajednice u drugim tradicijskim regijama. Jednu od manifestacija mentaliteta predstavlja i otvorenost stanovništva pojedine tradicijske regije prema suradnji s „drugima i drugačijima“ bilo da se radi o nacionalnoj ili supranacionalnoj razini. Kako suradnja pretpostavlja prožimanje i onih elemenata koji čine regionalni identitet, ona predstavlja i potencijalnu mogućnost prihvaćanja stranih utjecaja što može dovesti do smanjenja izraženosti regionalnih identitetskih obilježja.

4.1. Rezultati anketnog istraživanja tvorbenih elemenata regionalnog identiteta Međimurja

Cilj anketnog istraživanja bio je prikupljanje podataka o značaju i intenzitetu osjećaja regionalne pripadnosti međimurskog stanovništva, njegove prepoznatljivosti unutar nacionalnog korpusa, ali i trenutačnom zadovoljstvu životom u Međimurju u kontekstu životnog standarda kao i položaja Međimurja unutar upravno-teritorijske organizacije Hrvatske. Izradi anketnoga upitnika prethodio je intervju s troje stanovnika Međimurja koji su izdvojili razlikovna obilježja stanovnika Međimurja u odnosu na ostalo hrvatsko stanovništvo. Na temelju njihovih promišljanja kreirana su pitanja koja se odnose na utvrđivanje tvorbenih elemenata regionalnoga identiteta Međimuraca, ali je u anketnom listiću ostavljena mogućnost dodavanja dodatnih elemenata samih ispitanika.

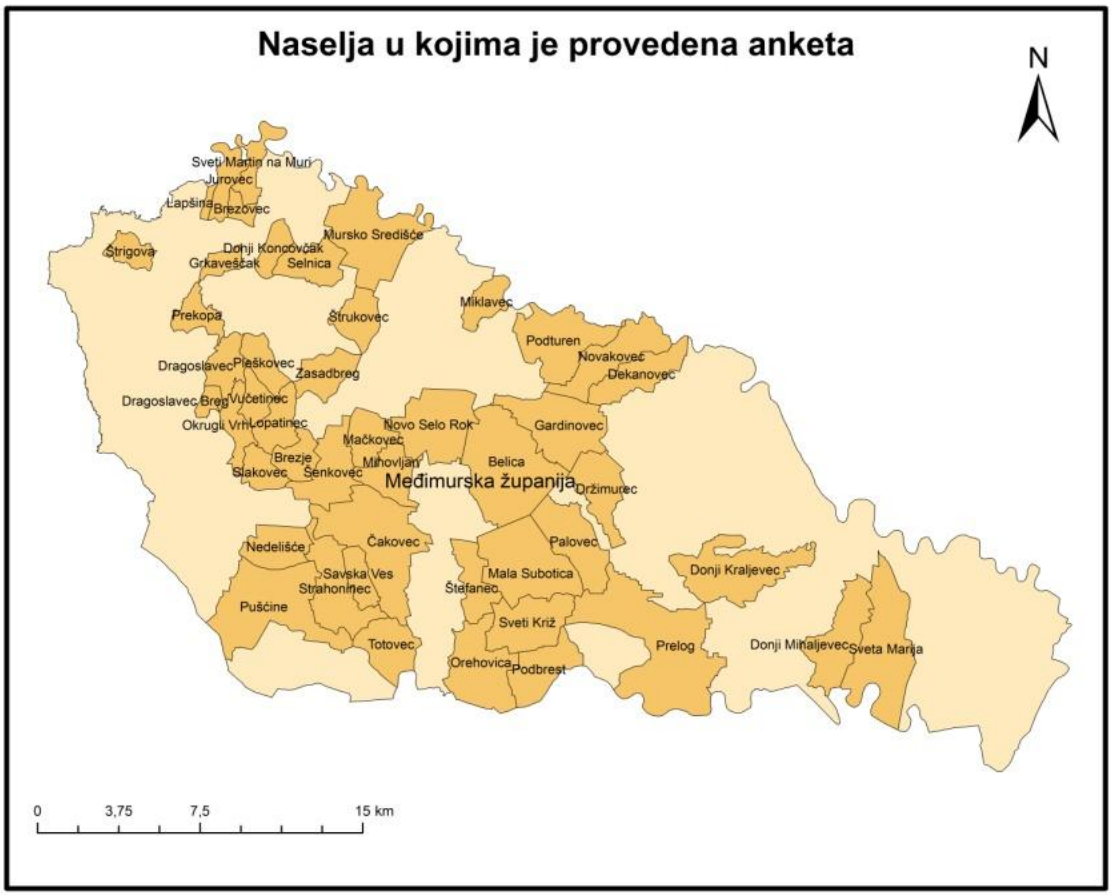
Anketni je upitnik sadržavao 17 pitanja koje možemo grupirati u skupine. Prvu skupinu pitanja (1-4) čine opća pitanja o anketiranom stanovništvu kojima se iskazuje potrebna raznolikost anketirane populacije i koja mogu poslužiti kao važni elementi pri analizi dobivenih podataka. Drugu skupinu pitanja (5-9) čine pitanja vezana uz naselja i migracijska obilježja stanovništva. Treću skupinu pitanja (10, 11, 15, 16, 17) čine pitanja vezana uz utvrđivanje tvorbenih elemenata regionalne pripadnosti, a četvrtu (12-14) pitanja vezana uz zadovoljstvo životom u Međimurju i budućnosti Međimurja u kontekstu europskih integracija, prvenstveno u kontekstu ulaska Hrvatske u Europsku uniju, ali i suradnje s ostalim hrvatskim regijama.

Tablica 1. Strukture anketiranoga stanovništva Međimurja

Strukture Stanovništva	**spolna**		**dobna**			**obrazovna**			
Kategorija	M	Ž	0-19	20-59	60 i više	Viša i visoka škola	Srednja škola	Osnovna škola	Manje od 8 razreda OŠ
Udjeli skupina (%)	46,3	53,7	15,2	71,2	13,6	37	35	19	9

Izvor: Podaci anketnog upitnika , Prilog 1

Anketiranjem su obuhvaćeni stanovnici 48 naselja, što čini više od trećine ukupnog broja međimurskih naselja[23]. To su naselja: Mačkovec, Čakovec, Štrigova, Pušćine, Vučetinec, Podbrest, Sveta Marija, Orehovica, Savska Ves, Lopatinec, Pleškovec, Dragoslavec, Brezje, Nedelišće, Mihovljan, Zasadbreg, Okrugli Vrh, Donji Mihaljevec, Dekanovec, Belica, Podturen, Novo Selo Rok, Šenkovec, Mala Subotica, Novakovec, Donji Kraljevec, Držimurec, Štefanec, Totovec, Strahoninec, Sveti Križ, Sveti Martin na Muri, Palovec, Gardinovec, Dragoslavec Breg, Brezovec, Lapšina, Prelog, Jurovec, Slakovec, Mursko Središće, Prekopa, Donji Koncovčak, Štrukovec, Sračinec, Miklavec, Grkaveščak i Selnica.

Slika 29. Naselja Međimurja u kojima je provedeno anketno ispitivanje.

[23] Statistički se izdvaja 126 naselja u Međimurju.

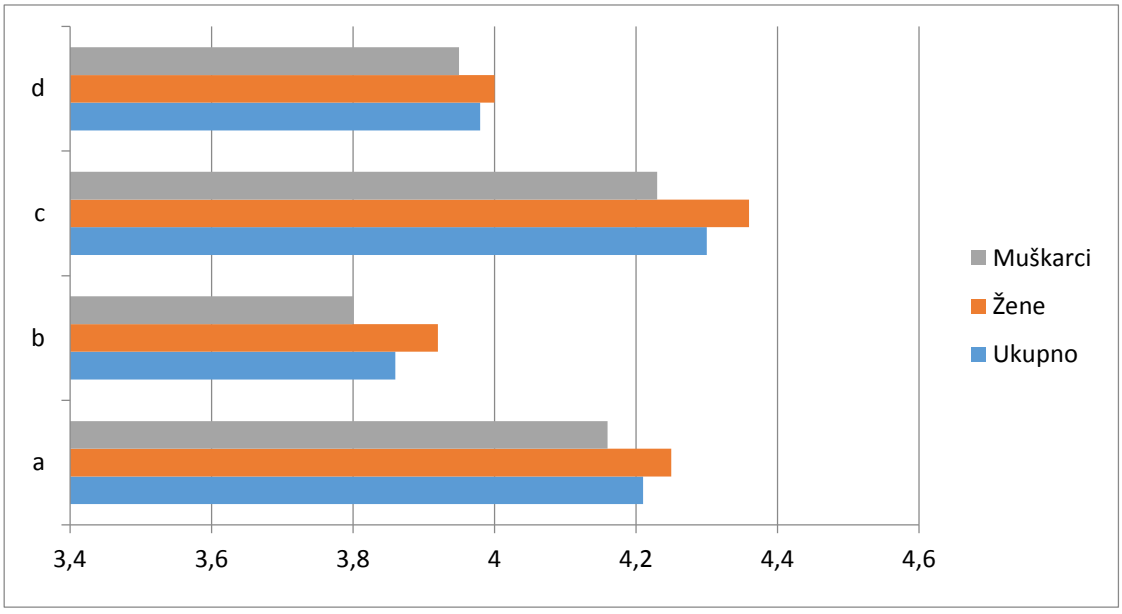
4.1.1.Unutarnja percepcija tvorbenih elemenata međimurskog stanovništva

Vezanost uz rodni prostor svakako može biti važan pokazatelj privrženosti prostoru i osjećaju regionalne ili lokalne pripadnosti. Anketa je pokazala da većina ispitanog stanovništva (64 %) živi u naselju svog rođenja. Udio je nešto veći kod muškaraca nego kod žena što se može objasniti i udajom žena i njihovim preseljenjem u naselje svog izabranika. Kod oba spola najčešće se stanovništvo doseljava iz Čakovca što je i razumljivo jer je najveće međimursko naselje. Kada ovom broju dodamo i 27 % onih koji su selili unutar Međimurja dobivamo podatak koji jasno pokazuje da čak 91 % stanovništva oduvijek živi u Međimurju. Doseljenici u Međimurje dolaze iz raznih dijelova Hrvatske, ali i iz inozemstva posebice djeca nekadašnjih radnika na privremenom radu u zemljama uglavnom srednje Europe. Brojčano najčešći doseljenici su iz Zagreba i Varaždina.

Podatci o privremenom iseljavanju iz Međimurja pokazuju da je jedna trećina ispitanika dio života živjela izvan Međimurja. Kao glavni razlog izdvaja se školovanje pri čemu kao odredište dominira Zagreb. Kako Međimurje nema većih kapaciteta višeg i visokog školovanja, relativna blizina Zagreba kao najvećeg obrazovnog središta u državi privlači mlade. Drugi važan razlog je rad pri čemu je Zagreb ponovo najčešći izbor, ali u manjoj mjeri od školovanja. Ostali spomenuti razlozi kod muške populacije jesu služenje vojnog roka u prostorima bivše Jugoslavije te obiteljski razlozi i mjesto rođenja izvan Međimurja.

O povezanosti stanovništva s prostorom govori i podatak o tome da čak 85 % stanovništva niti u budućnosti ne planira živjeti izvan Međimurja. Podatak je gotovo identičan za oba spola. Među onih 15 % koji planiraju barem privremeno iseliti iz Međimurja najviše je mladog i zrelog stanovništva višeg stupnja obrazovanja. To je aktivno stanovništvo u potrazi za kvalitetnom životnom egzistencijom. Tako su najčešći njihovi razlozi iseljenja potraga za bolje plaćenim poslom, obrazovanje, ali i klimatske prilike Međimurja posebice kod ženske populacije te problem Roma kod muške populacije. U 10. pitanju cilj je bio pronaći neke regionalne posebnosti koje su važni tvorbeni elementi regionalnog identiteta. Mjereni Likertovom skalom od 1 do 5 anketirano stanovništvo procjenjivalo je važnost međimurskog dijalektalnog govora, međimursko kulturno-povijesno nasljeđe, poduzetnost i radišnost te proizvodnju krumpira kao tvorbene elemente međimurskog identiteta. Analiza rezultata pokazuje da su najvišu ocjenu dobile poduzetnost i radišnost (4,29) te međimurski govor (4,20) dok su niže ocijenjene proizvodnja krumpira (3,97) i kulturno-povijesno nasljeđe (3,86). Tradicionalna usmjerenost k poljoprivredi, a time i mukotrpnom poslu u prošlosti kao i

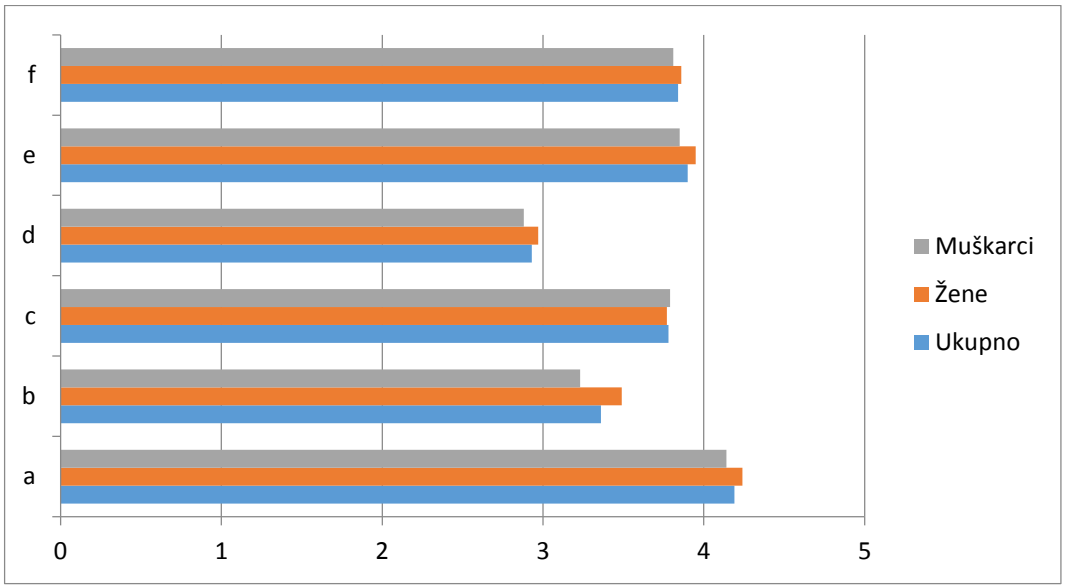
noviji odlazak u inozemstvo stvorili su snažan radni mentalitet u međimurskom društvu, a time i bazu za samoinicijativnost koja se očituje u velikom broju privatnih poduzetnika u proizvodnim djelatnostima, ali i značajnu orijentaciju prema suvremenoj mehaniziranoj i tržištu orijentiranoj proizvodnji, posebice proizvodnji krumpira u kojoj Međimurje drži primat u Hrvatskoj. Anketno pitanje nudilo je i mogućnost navođenja dodatnog obilježja. Tako su najčešće navođeni vinogradarstvo i međimurski jal, zatim međimurske elegične pjesme, tradicionalna međimurska kuhinja, košaraštvo, ali i čitav niz obilježja stanovništva poput popustljivosti, osjetljivosti na hrvatstvo, licemjerje, emocionalna hladnoća, ljubomora, nenametljivost, „nepotreban sram jer smo sa sjevera“, samozatajnost i sl.

Slika 30. Rezultati procjene važnosti obilježja po kojima se percipiraju Međimurci (a-međimurski govor, b-kulturno-povijesno nasljeđe, c-poduzetnost i radišnost, d-proizvodnja krumpira).

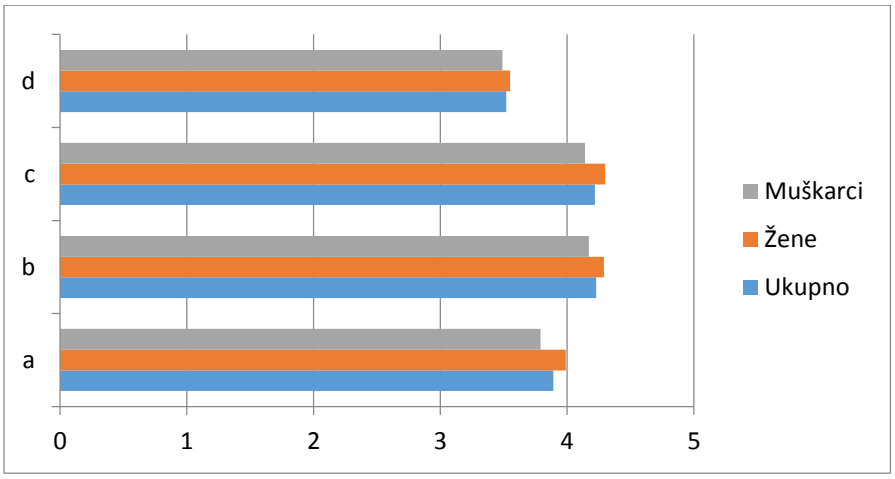
U 16. pitanju utvrđivani su elementi koje Međimurci drže važnima u prepoznatljivosti Međimurja ostalim stanovnicima Hrvatske. Najvišu ocjenu (4,19) dobila je proizvodnja krumpira, slijede sportaši Filip Ude i Dražen Ladić (3,90), proizvodnja vina (3,86), napredno gospodarstvo (3,78), etnoglazba (3,36) dok je najnižu ocjenu dobio književnik i putopisac Jože Horvat (2,93). Ovi rezultati upućuju na važnost medijske promocije i brendiranja. To se prvenstveno odnosi na brendiranje međimurskog krumpira i njegovu distribuciju kroz velike trgovinske lance te stvaranje brenda međimurskog vinogorja potaknuto višegodišnjim trudom

poboljšanja kvalitete vina, ali i promocije kroz mrežu vinskih cesta Međimurja. Važnost medija vidljiva je i u promociji sporta i sportaša. Iako je prostor Međimurja dio gospodarski iznadprosječno razvijenog prostora Varaždinsko-čakovečke industrijske regije očito je da domaće stanovništvo na osobnom standardu tu razvijenost ne smatra dovoljnom. Najnižu ocjenu dobio je Joža Horvat što ide u prilog slabe kulturne promocije, ali uzrok može biti i vremešnost autora kao i njegova izuzetno rijetka zastupljenost u medijima. Mogućnost dodavanja i osobnih elemenata izdvojilo je dva elementa. To su doživljaj Međimuraca kao vrijednih ljudi te Toplice Sv. Martin kao jak turistički lokalitet koji je dobro medijski popraćen i prezentiran.

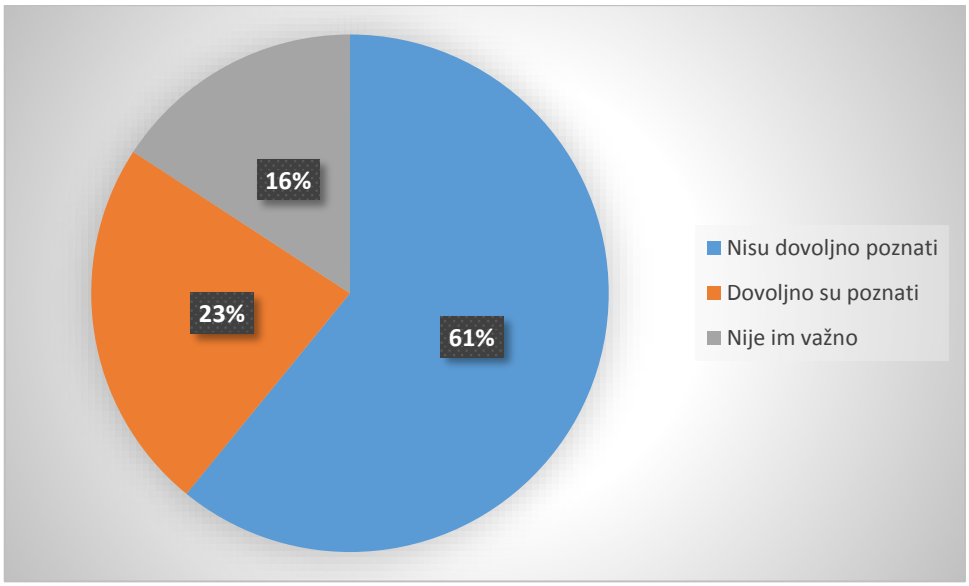
Slika 31. Rezultati procjene stanovništva Međimurja o elementima identiteta koje ostali stanovnici Hrvatske povezuju s Međimurjem (a-proizvodnja krumpira, b-etnoglazba, c-gospodarska razvijenost, d-Joža Horvat, e-Filip Ude i Dražen Ladić, f-proizvodnja vina).

S obzirom da je kajkavsko Međimurje okruženo također kajkavskim stanovništvom važno je istražiti i razlikovne elemente u odnosu na susjedne prostore. Rezultati izdvajaju dva visoko ocijenjena elementa – odnos prema radu (4,23) i međimurski dijalektalni govor (4,22) dok su niže ocijenjeni glazba i folklor (3,89) i ekološka svijest (3,52). Ostali dodani elementi od strane anketiranog stanovništva jesu: način razmišljanja, zaostalost i ne prihvaćanje drugačijeg, zakinutost od raznih prava, suživot s Romima i ljubaznost stanovništva.

Slika 32. Rezultati procjene razlikovnih elemenata identiteta u odnosu na susjedni kajkavski prostor (a-glazba i folklor, b-odnos prema radu, c-međimurski govor, d-ekološka svijest).

Osjećaj regionalne pripadnosti znači biti svjestan sebe, svojih obilježja i njihovih vrijednosti u odnosu na nekog drugog (Cifrić, Nikodem 2006.). Istraživanja Cifrića i Nikodema o mišljenju regionalnih skupina Hrvatske o sebi pokazuju da upravo Međimurci imaju najviše mišljenje o sebi. Tako u njihovu istraživanju relacijskih identiteta čak 97 % međimurskih ispitanika ima izrazito ili prilično dobro mišljenje o sebi dok nitko nema izrazito i prilično loše mišljenje. Istovremeno Međimurci imaju i najveću razliku između mišljenja o sebi (ocjena 4,59) i mišljenja drugih o njima (ocjena 3,82). Taj rezultat može biti i posljedica nedovoljnog poznavanja Međimuraca od strane ostalih stanovnika Hrvatske što je potvrdilo i 15. pitanje anketnog upitnika koje se odnosilo upravo na mišljenje Međimuraca o tome poznaju li ih ostali stanovnici Hrvatske dovoljno. Rezultati pokazuju da čak 72,92 % Međimuraca misle da oni i njihova pokrajina nisu dovoljno poznati ostalim Hrvatima. Istovremeno ih 17,44 % misli da su dovoljno poznati, a za 9,64 % Međimuraca to uopće nije važno.

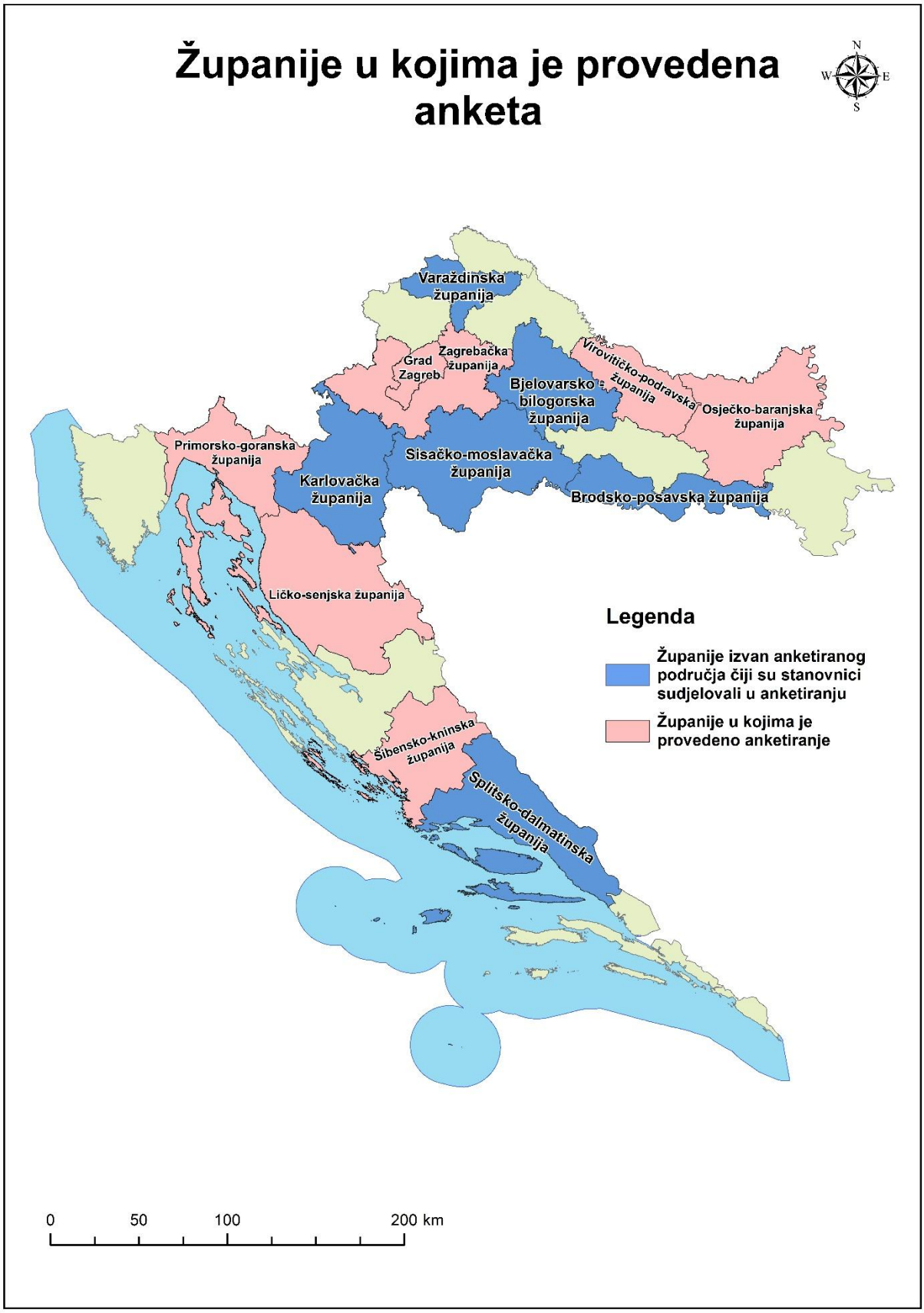
Slika 33. Rezultati odgovora na anketno pitanje: „Je li Međimurje dovoljno poznato ostalim stanovnicima Hrvatske?“ (a-nije dovoljno poznato, b-dovoljno je poznato, c-nije mi važno).

4.1.2. Vanjska percepcija međimurskog stanovništva

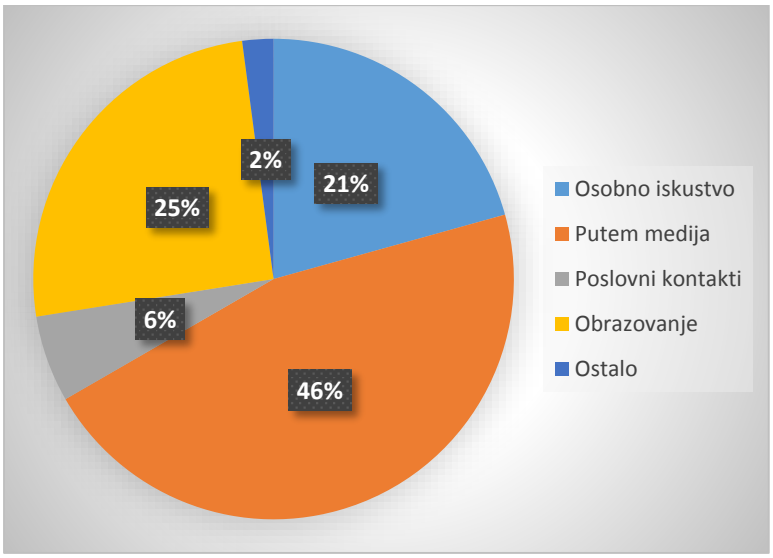
Vanjska percepcija međimurskog stanovništva pokazuje tvorbene elemente regionalnog identiteta prema kojima ostali stanovnici Hrvatske prepoznaju Međimurce. Anketno ispitivanje provedeno je na uzorku od 671 ispitanika, a provedeno je na području 7 županija: Grad Zagreb, Zagrebačka županija, Virovitičko-podravska županija, Osječko-baranjska županija, Primorsko-goranska županija, Ličko-senjska županija i Šibensko-kninska županija.

Prema podatcima o ispitanicima ustanovljeno je da dio njih živi izvan anketiranog područja te su na taj način prikupljeni anketni rezultati i iz Varaždinske županije, Bjelovarsko-bilogorske županije, Karlovačke županije, Sisačko-moslavačke županije, Brodsko-posavske županije te Splitsko-dalmatinske županije. Podaci su prikupljani u prvoj polovini 2014. godine. Prvim pitanjem „Kako ste stekli znanja o Međimurju?“ provjeravani su kanali kojima do stanovnika Hrvatske dolaze podatci i saznanja o Međimurju. Iz njihovih odgovora vidljivo je da najveći utjecaj na spoznaju većine ispitanika, njih 45,95 %, imaju mediji, posebice televizija kroz čije programe dolazi najveći dio informacija, dok je uloga radija značajnija u prostorima bliže Međimurju u dosegu lokalne radijske postaje. Sve više informacija dolazi i putem interneta, no udio onih koji tako dobivaju saznanja značajniji je u

mlađoj populaciji iako je pokrivenost Međimurja internetskim vezama iznad 90 %, a time dostupna gotovo svima. Na drugom mjestu je obrazovanje, posebice geografsko kojim se dobivaju opća znanja o prostoru. Iako nastavni programi ne predviđaju proučavanje tradicijskih regija, znanja o Međimurju dobivaju se kroz nastavu Prirode i društva u razrednoj nastavi osnovne škole te u regionalnoj geografiji Hrvatske u osmom razredu osnovne škole. Nastavni program za osmi razred, ako i nastavni program Prirode i društva ima nastavnu temu Zavičaja, no ona je u ovom kontekstu važna za učenike u Međimurju, a ne u ostalim dijelovima Hrvatske. Regionalna geografija Hrvatske u 4. razredu gimnazije ima tematski pristup pa prostor Međimurja spominje najčešće po pozitivnijoj demografskoj slici od prosjeka Hrvatske te po poljoprivrednoj proizvodnji. Jedna petina ispitanika spoznaje o Međimurju i Međimurcima ostvarila je osobnim kontaktima, najčešće rodbinskim i prijateljskim vezama. Najmanji je udio onih koji su svoje spoznaje o Međimurju ostvarili na temelju poslovnih kontakata što je i razumljivo jer je broj poduzetnika relativno mali u odnosu na broj stanovnika.

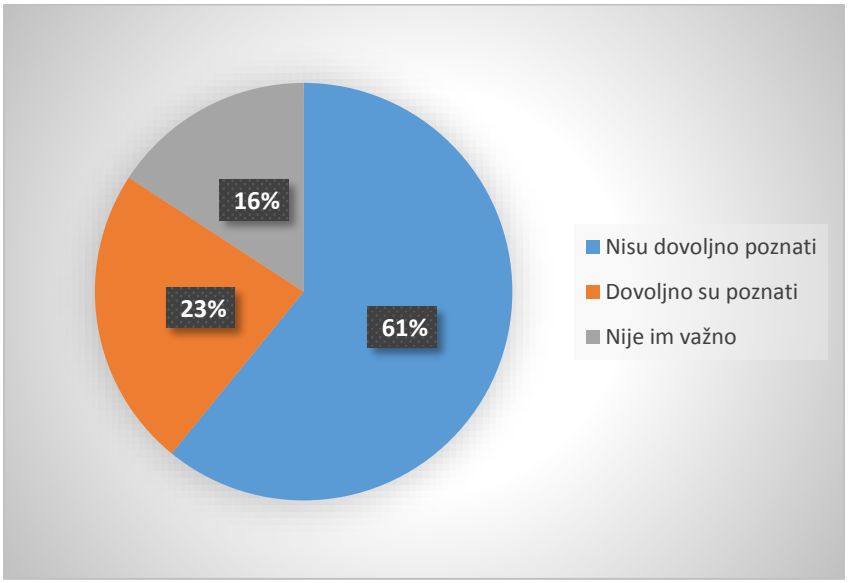

Slika 34. Županije u kojima je provedeno anketno ispitivanje vanjske percepcije o tvorbenim elementima regionalnog identiteta Međimurja

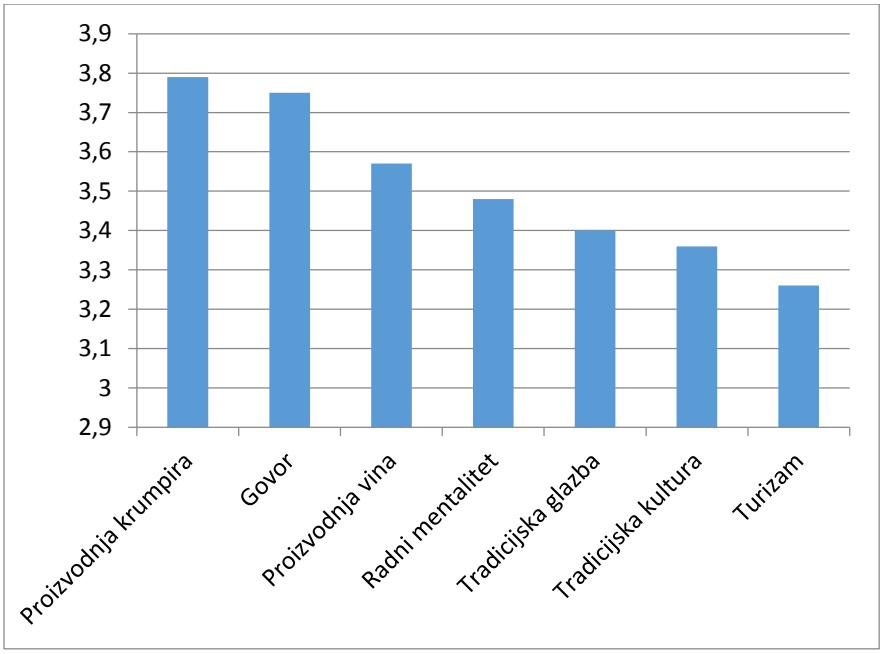
Slika 35. Načini na koje su ispitanici stekli spoznaje o Međimurju

Percepcija Međimuraca o tome da njihova regija nije dovoljno poznata ostalim stanovnicima Hrvatske potvrđena je vanjskom percepcijom, iako je udio onih koji misle da Međimurje nije dovoljno poznato ostalim stanovnicima Hrvatske manji od unutarnje percepcije (72,92 % : 60,89 %). Udio onih koji smatraju da je Međimurje dovoljno poznato u nacionalnom prostoru jest više od unutarnje percepcije Međimuraca (17,44 % : 23,31 %) kao i onih koji to ne smatraju važnim (9,64 % : 15,80 %).

Slika 36. Prepoznatljivost Međimurja ostalim stanovnicima Hrvatske

Utvrđivanje tvorbenih elemenata regionalnog identiteta provedeno je procjenjivanjem važnosti predloženih elemenata pomoću Likertove skale od 1 (najmanja važnost) do 5 (najveća važnost). Prema dobivenim rezultatima predloženi tvorbeni elementi regionalnog identiteta rangirani su na sljedeći način: proizvodnja krumpira, dijalektalni govor, proizvodnja vina, radni mentalitet stanovništva, tradicijska glazba, tradicijska kultura i turizam.

Slika 37. Tvorbeni elementi regionalnog identiteta-vanjska percepcija

Iz navedenog vidimo da se važnost pojedinih elemenata u većoj mjeri poklapa s percepcijom samog stanovništva Međimurja. Dominiraju elementi vezani uz gospodarske aktivnosti i jezik, dok su elementi vezani uz tradicijsku kulturu i turizam niže rangirani.

4.2. Gospodarske djelatnosti i radna etika stanovništva Međimurja

Međimurje u nacionalnom kontekstu predstavlja pograničnu tradicijsku regiju snažno izraženog regionalnog identiteta koja se uglavnom poklapa s upravno-političkom organizacijom Hrvatske kroz postojanje Međimurske županije što omogućuje lokalnim vlastima snažan utjecaj na cjelokupan, a time i gospodarski razvoj Županije. Promatrajući Međimurje u kontekstu gospodarske konkurentnosti hrvatskih županija, ono je 2011. zauzelo 4. rang kao dio sjeverozapadne Hrvatske koja drži primat u stvaranju poduzetničke klime i poticanju gospodarskog razvoja. Ideja „Europe regija" omogućuje Međimurju snažnije povezivanje sa susjednim slovenskim i mađarskim regijama. Do ulaska Hrvatske u EU korišteni su pretpristupni fondovi EU namijenjeni prekograničnoj suradnji, a po ulasku Hrvatske u EU moguće je koristiti njezine kohezijske fondove kao i različite mogućnosti gospodarske i razne druge suradnje.

Međimurska županija plasirala se na 3. mjesto među malim europskim regijama na natječaju „Europski gradovi/regije budućnosti 2010./2011." koji je proveo FDI Magazine, jedan od vodećih časopisa koji se bave globalnim poslovanjem. FDI Magazine, koji je pokrenuo ugledni poslovni dnevnik The Financial Times, ovaj je natječaj proveo drugi put. U konkurenciji su se ovog puta našla 223 europska grada i 142 regije, a izvršena je procjena pokazatelja podijeljenih u sedam kategorija, od gospodarskog potencijala i ljudskih resursa, do kvalitete života i promocije izravnih stranih ulaganja. Međimurje je svoje mjesto u spomenutoj kategoriji pronašlo kao treće među malim regijama, četvrto među južnoeuropskim regijama te trinaesto ukupno.[24] Značajka po kojoj je Međimurje ušlo u ovo društvo jest strategija promocije izravnih stranih ulaganja, što je potvrda da su kontinuirana zajednička zalaganja županijskih institucija posljednjih godina prepoznata na europskoj razini. Regionalna razvojna agencija Međimurja – REDEA prije gotovo dvije godine definirala je pristup promociji na tom području, odlučivši se za ljude kao glavnu odrednicu. Razlog je tome činjenica da većina domaćih i stranih ulagača na pitanje o razlozima ulaganja u Međimurje na prvo mjesto stavlja inovativne ljude, s inicijativnom, strašću i predane cilju. Osim toga, pokrenut je veći broj projekata kako bi se stvorili preduvjeti za privlačenje ulagača iz sektora s većom dodanom vrijednošću koji zahtijevaju višu razinu poslovnih usluga. Rad na području jačanja kapaciteta i usluga za promicanje ulaganja intenzivirat će i projektom Razvoj

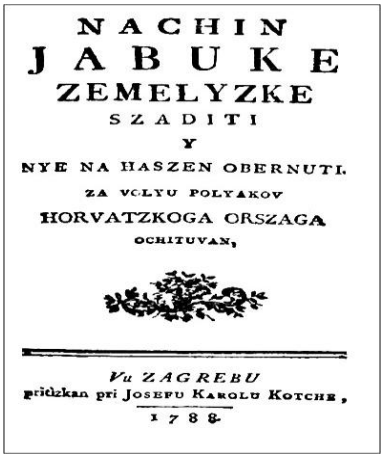
[24] Prema podatcima FDI magazina za 2016. godinu među europskim gradovima/regijama budućnosti od hrvatskih gradova se nalaze jedino Zagreb na 9. mjestu u kategoriji velikih gradova (kriterij: kvaliteta života i životni stil) te Ivanec na 1. i Jastrebarsko na 7. mjestu u kategoriji malih gradova budućnosti prema FDI strategiji.

investicijske klime u Hrvatskoj, koji provode Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva te Agencija za promicanje izvoza i ulaganja. Naime, riječ je o nastavku programa certificiranja kojim je Međimurska županija 2006. godine primila certifikat regije pogodne za ulaganje.

Kroz EU projekt "Razvoj investicijskog okruženja" Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva, Međimurska županija je 2011. prošla kroz napredni program certifikacije regija za ulaganja čiji je cilj pružanje pomoći potencijalnim ulagačima, što uključuje „one-stop-service-center"[25] koji na proaktivan način podržava pokretanje novih projekata. Pored toga, program uključuje postinvesticijsku podršku čiji je cilj pružiti povratne informacije o preprekama s kojim se suočavaju novi ulagači te, u konačnici, njihovo uklanjanje. Ovo je ujedno i nastavak prethodne faze Programa certificiranja regija za ulaganja kojim je Međimurska županija 2006. certificirana kao „Regija pogodna za ulaganje".

4.2.1. Proizvodnja krumpira

Rezultati kako unutarnje tako i vanjske percepcije pokazuju da je Međimurje poznato po proizvodnji krumpira[26]. Pretpostavlja se da su ga na područje Hrvatske donijeli češki staklari prije 250 godina, a u to vrijeme datira i početak uzgoja krumpira u Međimurju iako nema pisanog podatka.

NACHIN
JABUKE
ZEMELYZKE
SZADITI
Y
NYE NA HASZEN OBERNUTI.
ZA VCLYU POLYAKOV
HORVATZKOGA ORSZAGA
OCHITUVAN,
Vu ZAGREBU
pritizkan pri JOSEFU KAROLU KOTCHE,
1788.

Slika 38. Upute o sadnji krumpira Ivana Krstitelja Lalangua iz 1788. (Izvor: URL 40)

[25] Centri, čija je osnovna zadaća potencijalnim ulagačima osigurati dostupnost svih potrebnih informacija na jednom mjestu te im pružiti podršku u što bržem ishođenju svih potrebnih dozvola u realizaciji investicije.

[26] Krumpir je jedna od najvažnijih namirnica u ljudskoj upotrebi, a o njegovoj suvremenoj važnosti govori i podatak da su Ujedinjeni narodi 2008. godinu proglasili Međunarodnom godinom krumpira. Krumpir je u Europu stigao 1565. godine s prostora današnjeg Perua gdje se uzgajao uz obalu jezera Titicaca na nadmorskim visinama iznad 2500 metara. Prvo je stigao na dvor španjolskog kralja Filipa, a zatim su ga franjevci prenijeli u druge dijelove Europe. Isprva se koristio kao ukrasna biljka da bi se kasnije počeo uzgajati i za jelo.

Središte proizvodnje krumpira u Međimurju je općina i naselje Belica u kojoj je ova proizvodnja najvažnija djelatnost stanovništva s velikim utjecajem na standard života domaćeg stanovništva. Proizvođači iz Belice osnovali su Međimursku udrugu proizvođača merkantilnog krumpira koja radi na kreiranju brenda „Međimurski krumpir“ kao iskorak prema prepoznatljivosti i kontroliranoj proizvodnji. O važnosti proizvodnje krumpira u Belici svjedoči i podatak da je krumpirov cvijet i na općinskom grbu. Ova proizvodnja je danas važna i u kontekstu poljoprivredne proizvodnje na nacionalnom nivou jer sjeverozapadna Hrvatska proizvodi najviše konzumnog krumpira u Hrvatskoj, a najveća je proizvodnja upravo u Međimurju. No identifikacija Međimuraca s proizvodnjom krumpira ne temelji se samo na statističkim podatcima o proizvedenim količinama, već na načinu distribucije krumpira prema krajnjim korisnicima. Jedan specifičan način, iako ne isključivo međimurski, jest prodaja putem kombi vozila kojima se krumpir kao i neki drugi sezonski proizvodi isporučuju izravno na kućni prag. Ova je prodaja popraćena i specifičnim izvikivanjem „Krumpira!“ s međimurskim naglaskom izvan Međimurja dok se u samom Međimurju izvikuje „Kalamper!“.[27]

Slika 39. Distribucija krumpira kombi vozilima. Fotografija: D. Jukopila, 2015.

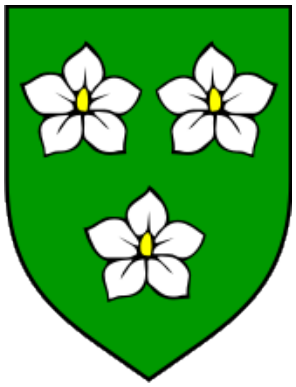
[27] Naziv za krumpir u standardnom književnom mađarskom jeziku je burgonya, no u dijalektima se nalazi veći broj naziva poput krumpli, krumpedli, kolompér, kompér, kolompír, korompér, krompér, grulya, földialma, svábtök,pityóka. Sličnost naziva kalamper vidljiva je u mađarskim inačicama kolompér i kolompír (izvor: Andrea Brlas, izvorna govornica mađarskoga jezika).

Drugi način distribucije je putem maloprodajnih lanaca gdje se sve češće ističe podrijetlo proizvoda. Iako je zakonska obveza na deklaracijama isticati podrijetlo proizvoda, kod poljoprivrednih je proizvoda sve češće naglašeno postavljanjem ploča s podrijetlom, kojima se želi privući kupce prema domaćem proizvodu. Na isti se način podrijetlo ističe i na propagandnim materijalima s ciljem privlačenja kupaca.

Slika 40. Primjer propagandnog letka

U izravnom kontaktu s proizvođačima i otkupljivačima krumpira u Međimurju došlo se do spoznaje o nepostojanju vrste krumpira koju bismo mogli nazvati međimurskim krumpirom, dakle autohtonom vrstom. Sadi se uglavnom sjemenski krumpir koji se ranije dopremao iz Gorskog kotara, no danas su daleko najzastupljenije uvozne vrste krumpira. Sorte koje se sade mijenjaju se svakih desetak godina u skladu s promjenama na tržištu i novim dostignućima na području proizvodnje krumpira. Unatoč tome proizvodnja krumpira je očito djelatnost koja je važna za identifikaciju stanovništva, ali i za egzistenciju dijela stanovnika. Središte je proizvodnje općina Belica u središnjem Međimurju u kojoj je i podignut spomenik krumpiru koji dodatno govori o važnosti njegove proizvodnje. U razdoblju kada je brendiranje i marketing presudan za uspješnu proizvodnju i prodaju proizvoda pa tako i krumpira, imamo primjer brendiranja prostora po proizvodnji, a ne samog proizvoda iako je krumpir bitan element tradicijske međimurske kuhinje, a u dijalektalnom govoru nazivaju ga *kalamper*.

Slika 41. Grb općine Belica. Izvor:

Slika 42. Spomenik krumpiru u Belici,

Fotografija: D. Jukopila, 2014

Slika 43. Poduzeće za otkup i plasman međimurskog krumpira u Belici. Fotografija: D. Jukopila, 2014

4.2.2. Vinogradarstvo i vinarstvo u Međimurju

Međimurje pripada vinogradarskoj regiji Kontinentalne Hrvatske, podregiji Zagorje-Međimurje odnosno Međimurskom vinogorju. Najveći dio od oko 1100 ha pod vinogradima nalazi se u prostoru gornjeg Međimurja. Zaštićena oznaka izvornosti „Zagorje-Međimurje“ pokriva sljedeće gradove i općine: Štrigova, Selnica, Sv. Juraj na Bregu, Gornji Mihaljevec, Sveti Martin na Muri, Mursko Središće, Podturen, Dekanovec, Domašinec, Belica, Čakovec, Nedelišće, Mala Subotica, Prelog, Vratišinec, Strahoninec, Orehovica, Pribislavec, Goričan, Kotoriba, Sveta Marija, Donja Dubrava, Donji Kraljevec, Donji Vidovec i Šenkovec (URL 14)

Tradicija vinogradarstva u Međimurju započinje s rimskim razdobljem i veže se uz rimskog cara Oktavijana Augusta (63. – 14. g. pr. Kr.). O tome svjedoče i zapisi Plinija Starijeg iz 1. st. koji se putujući Panonijom zadržao dulje vrijeme na području Štrigove i opisivao tadašnje vinograde navodeći čak i da su se štrigovska vina prodavala u Rim (URL 15). Tijekom velikih seoba naroda zapostavlja se vinogradarstvo, a ponovo oživljava tijekom srednjeg vijeka uz veliki utjecaj Katoličke crkve koja je i sama na svojim posjedima poput Lopatinca, Dragoslavca i Štrigove proizvodila značajne količine vina. (URL 15). U 13. i 14. st. zbog najezde Osmanlija vinogradarstvo i vinarstvo stagniraju. Vrijedni podatci o gospodarstvenim čimbenicima u 16. st. pa tako i o proizvodnji vina, dobiveni su zahvaljujući istraživanjima vezanim uz Seljačku bunu 1573. godine, a prema tim podatcima je proizvodnja vina u drugoj polovini 15. i početkom 16. st. bila veća od proizvodnje žitarica. U 17. st. dolazi do velikih promjena u životu feudalnih posjeda. Potpuni nestanak osmanske opasnosti, urota Zrinskih i Frankopana protiv habsburškog apsolutizma, želje feudalaca za modernijim načinom života u udobnijim rezidencijama ostavili su trag na svakodnevni život. Želja za udobnošću i raskošnim životom vremenski se podudarala s pojavom kvalitetnijih vina. Dobro „podrumarenje“ je uznapredovalo, ali ne još u dovoljnoj mjeri. Vinogradi su u to doba imali najveću vrijednost od svih vrsta poljoprivrednih površina i proizvoda (URL 14). Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće dolazi do propasti većine vinograda zbog filoksere, peronospore i pepelnice što je imalo velike posljedice na egzistenciju stanovništva i bilo jedan od uzroka značajne emigracije stanovništva iz Međimurja. U obnovi međimurskih vinograda značajan je bio rasadnik u Vukanovcu koji je imao nove cjepove, no još je imao značajniju edukacijsku ulogu u uvođenju novih sorta vinove loze te novih načina uzgoja. Zahvaljujući utjecaju umjerene kontinentalne klime i položajima vinograda koji se nalaze na brežuljkastim područjima Međimurja različitih ekspozicija i nagiba, te glinovito-pjeskovitih tala ovoga

područja, dobre su mogućnosti za uzgoj vinove loze, a posebice graševine. Isto tako, većina preporučenih sorata za ovu regiju daje prepoznatljiva vina visoke kakvoće, a poseban značaj na ovom području imaju autohtoni kultivari vinove loze (URL 14). Od starih sorti najviše se uzgaja kraljevina, a od novih moslavac, rajnski rizling, bijeli pinot, silvanac, traminac, chardonnay, muskat ottonel. Crnih je sorti vrlo malo, a prevladavaju portugizac i frankovka. Zahvaljujući strukturi proizvodnje vina u kojoj najveću ulogu imaju obiteljske vinarije, osigurava se prenošenje znanja o tradicionalnim karakteristikama vina ovoga kraja. Danas na području Međimurja postoji veliki broj vinogradara, a njih tridesetak ima i kušaonice vina i dio su projekta Vinske ceste Međimurja kao oblika uključivanja vinogradarstva i vinarstva u turističku ponudu Međimurja. Vinske ceste su definirane kao „poseban oblik prodaje poljoprivrednih, ugostiteljskih i turističkih proizvoda jednog vinorodnog područja na kojem seljačka gospodarstva (obiteljska poljoprivredna gospodarstva) i ostale pravne i fizičke osobe, udruženi pod zajedničkim nazivom vinske ceste, nude svoje proizvode, posebice vino i rakije iz vlastite proizvodnje te ostale seljačke specijalitete. Vinsku cestu čini i prirodna ljepota i posebnost okoliša kroz koji prolazi, kulturne i povijesne znamenitosti, tradicija i posebnosti vinorodnog područja.“ (Pravilnik o vinskim cestama Zagrebačke županije, 2001.). Utjecaj ovog oblika turizma očituje se i kroz mnoge druge aspekte: od povećane brige za zaštitom prostora, poboljšanja prometne i komunalne infrastrukture sve do socioekonomske i demografske preobrazbe prostora u kojem se vinski turizam odvija (Šlezak, 2010). Prvu međimursku vinsku cestu osmislila je i trasirala turistička zajednica Međimurske županije 1999. godine da bi danas obuhvaćala 30 vinogradara na području naselja Lopatinec, Železna Gora, Štrigova i Sveti Urban. Cesta je zvjezdastog itinerera s oznakama pripadnosti objekata Međimurskoj vinskoj cesti, kušaonicama, ostalim objektima, putokazima i oznakama dobrodošlice. Udruga vinara i vinogradara „Hortus Croatiae“ organizira u svibnju manifestaciju Urbanovo kojim se vrši dodatna promocija Vinske ceste, ali i gornjeg Međimurja kao destinacije vinskog turizma. Međimurska vinska cesta dobila je 2007. godine Zeleni cvijet, nagradu Turističke zajednice Republike Hrvatske kao najbolji originalni turistički proizvod kontinentalne Hrvatske.

4.2.3. Mogućnosti turističke valorizacije Međimurja

Osnovni tip turizma u Međimurju je ruralni turizam. Iako ne postoji jedinstvena definicija ovog tipa turizma, najčešće se definira kao široki pojam koji označava svaku turističku aktivnost unutar ruralnih područja, odnosno obuhvaća različite vidove turizma (lovni, ribolovni, turizam u parkovima prirode, zimski, seoski, ekoturizam, zdravstveni, kulturni). Istovremeno, ruralni turizam ne mora stvarati dodatni prihod već može biti i profesionalna djelatnost (URL 16). Ovaj se tip turizma javlja u Međimurju polovinom 90-ih godina pod utjecajem susjednog prostora Slovenije te prostora Austrije i Njemačke gdje su radili mnogi međimurski emigranti, a gdje se ovaj tip turizma počeo ranije razvijati. Specifičnost ovog tipa turizma je da se temelji na poljoprivredi i plasmanu poljoprivrednih proizvoda kroz turizam čime stanovništvo ostvaruje dodatni prihod. Razvoj ruralnog turizma ne temelji se na masovnosti već na privlačenju turista koji traže prostore očuvane prirodne i kulturne baštine s razvijenom svijesti o važnosti očuvanja ruralnih područja. Ovaj tip turizma ne stvara novu infrastrukturu već koristi i modernizira postojeću. Važnost ruralnog turizma ogleda se u interakciji poljoprivredne proizvodnje, proizvodnje tradicijskih proizvoda, očuvanju kulturno-povijesne baštine sela i prezentiranju tradicije, tradicijskog kulinarstva i drugih usluga koje se mogu plasirati kroz turizam (Mesarić, 2008). Važan pomak u razvoju turizma u Međimurskoj županiji ima donošenje Strategije marketing plana turizma krajem 2014. godine koji je donio turističku atrakcijsku osnovu kao glavne privlačne faktore razvoja turizma navodi: prirodnu baštinu, kulturnu baštinu, sportsko-rekreacijske objekte, turističke staze, putove i ceste te manifestacije.

Najveći broj turista u Međimurje dolazi iz susjednih županija, s područja grada Zagreba, Istre i Kvarnera te su to i dalje ciljana područja najizrazitije turističke promidžbe u državi. Gotovo 1/3 turista dolazi iz inozemstva, a glavna ishodišta su Austrija, Njemačka, Slovenija i Italija. Najveći broj ovih turista dolazi zbog *wellnessa*, biciklizma, rekreacije i lova te uživanja u gastronomskoj i vinarskoj ponudi, a smješteni su najvećim dijelom u hotelu u Svetom Martinu na Muri. Glavna sezona dolaska turista je topli dio godine te ih najviše dolazi u periodu od svibnja do rujna kada su i najpovoljnije klimatske prilike (URL 17).

Navedena strategija predstavlja i daljnji plan razvoja brend-koncepcije tj. Međimurja kao destinacijskog brenda. Destinacijski brend iskaz je konkurentnog identiteta mjesta, integrirajući u sebi diferencirajuću srž lokalnog karaktera s posjetiteljima relevantnim i motivirajućim vrijednostima (URL 17). Analizom turističkih potencijala došlo se do dva brend-koncepta. Prvi od njih je „Oaza između Mure i Drave“ što asocira na tradicijski naziv

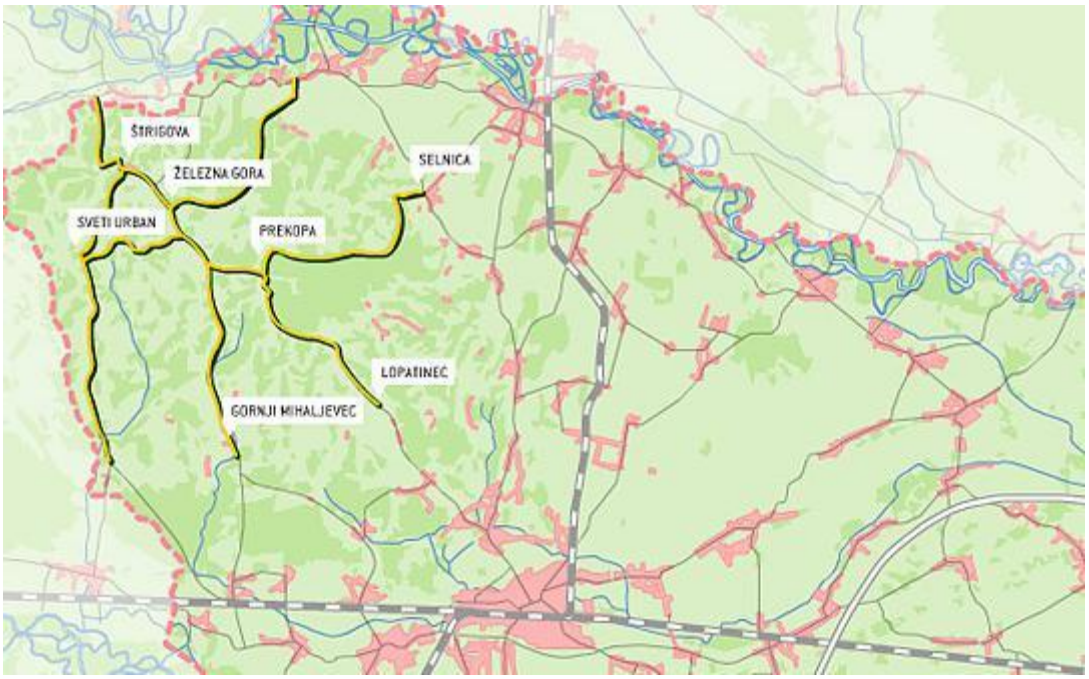
Međimurja „Otok (Insula) između Mure i Drave“ s tim da je otok koji simbolizira izoliranost zamijenjen oazom koja također označava izoliranost, ali s pozitivnim prizvukom. Drugi koncept je „Zdrav život… u pokretu!“ koji simbolizira poduzetnost stanovništva i tradicionalan radni mentalitet, ali i suvremene trendove zdravog života koji se ogledaju u sportskim aktivnostima i zdravoj prehrani. Ovaj koncept nije prisutan u okruženju te predstavlja spoj tradicije i suvremenosti i daje velike mogućnosti daljeg razvoja.

Slika 44. Toplice Sv. Martin. Fotografija: D. Jukopila, 2014

Slika 45 . Porcijunkulovo u Čakovcu (Izvor URL 13)

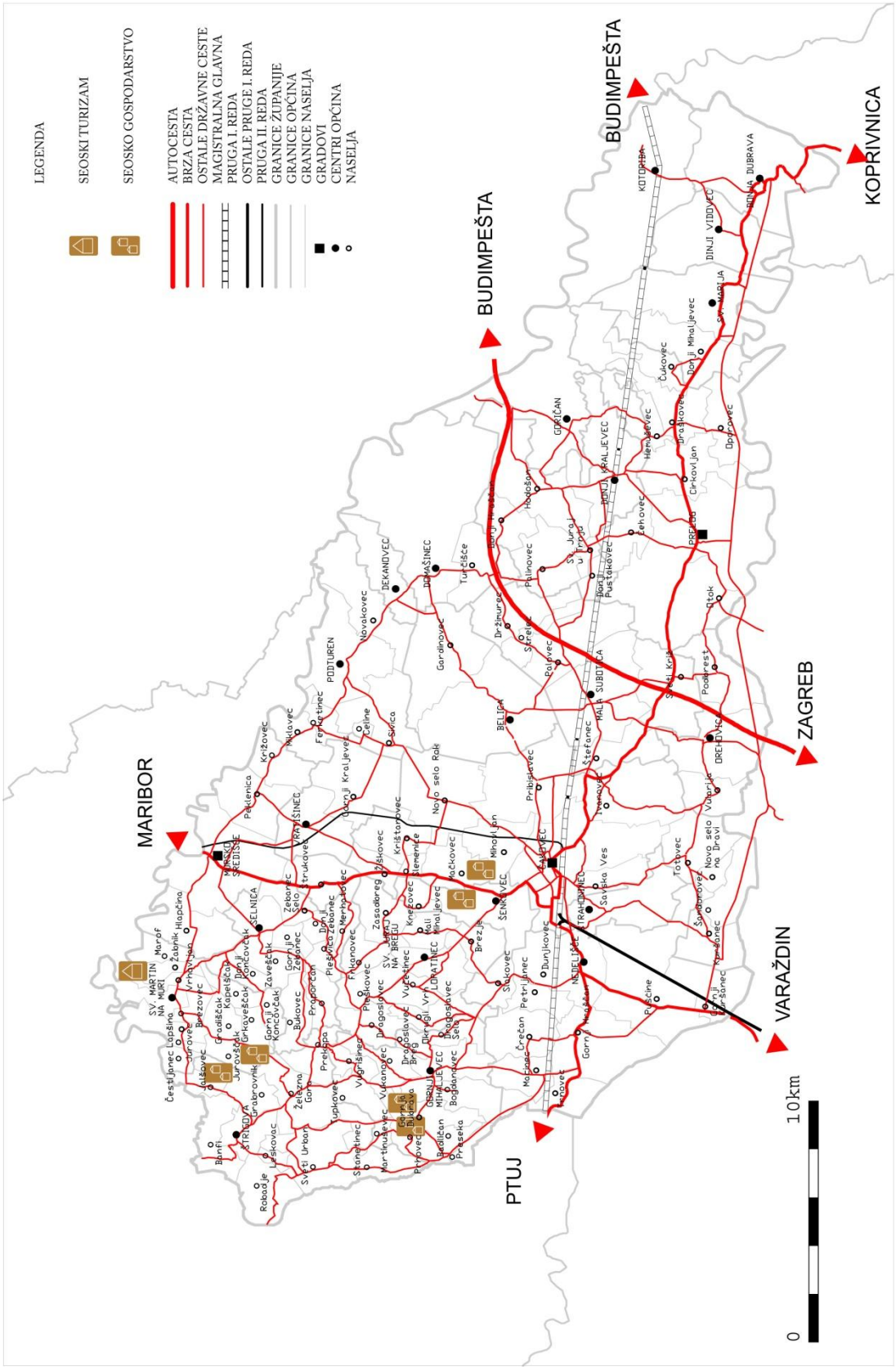
Slika 46. Međimurske vinske ceste (Izvor URL 19)

Tab. 2. Turistička atrakcijska osnova Međimurja

TURISTIČKA ATRAKCIJSKA OSNOVA	
Prirodna baština	• RP Mura-Drava • Varaždinsko i Dubravsko jezero • podzemne i termalne vode • gorice gornjeg Međimurja
Kulturna baština	• gradovi i naselja (Čakovec, Šenkovec, Mursko Središće, Peklenica, Sveti Martin, Štrigova, Prelog) • kultura života i rada (gastronomija, vinogradarstvo, međimurski napjevi, tradicijski zanati, labirinti u Badličanu) • kulturne ustanove (Muzej Međimurja, Centar Rudolfa Steinera, Spomen-dom rudarstva Cimper)
Sportsko-rekreacijski objekti	• SRC Mladost u Čakovcu • Nacionalni gimnastički centar ATON • letjelišta • zmajarski klub • DG Sport

	• karting centar • Spedway stadion • adrenalinski centar ACCREDO • golf igralište
Turističke staze, putovi i ceste	• biciklističke staze • međunarodni planinarski put • Međimurska vinska cesta • cesta tradicije • mlinarov poučni put
Manifestacije	• Vincekov pohod • Međimurski fašnik • Urbanovo • Dani šibe i ribe • Spust međimurskih lađa • Porcijunkulovo • Martinje

Izvor: Strateški marketinški plan turizma Međimurske županije 2014. – 2020., Čakovec 2014.

Slika 47. Lokacija objekata ruralnog turizma u Međimurskoj županiji. Izvor: Mesarić Žabčić, 2008.

4.2.4. Utjecaj religije na radnu etiku stanovništva

Religija je tijekom čitave povijesti čovječanstva imala važnu ulogu u svagdašnjem životu stanovništva i bila važna odrednica shvaćanja svijeta. Njen utjecaj na društvene procese vrlo je složen. Najčešće je predstavljala konzervativnu snagu koja se zauzimala za održavanje *status quo* i suprotstavljala promjenama. No u pojedinim razdobljima, iako rjeđe, religijska načela i njihova tumačenja postaju pokretači društvenih promjena.

4.2.4.1. Utjecaj katoličanstva na radnu etiku stanovništva

U tekstovima evanđelja koja se čitaju na svetim misama u katoličkim crkvama naglašava se važnost rada i korištenja talenata koji su Bogom dani da bi ih čovjek iskoristio na slavu Božju. Sam sveti Josip, koji se i danas štuje upravo kao zaštitnik radnika, kao i apostoli koji su živjeli od svoga rada prije nego li su postali navjestitelji riječi Božje. Primjerice, navedene poslanice Solunjanima kao i njihovo tumačenje[28] služe kao ilustracija katoličkog odnosa prema radu:

1 Sol 4, 9-12

A o bratoljublju vam nije potrebno pisati. Ta i sami ste od Boga naučili ljubiti jedni druge, a to doista i činite prema svoj braći u cijeloj Makedoniji. Samo vas, braćo, potičemo da u tom još više uznapredujete pa da se trsite mirno živjeti, svoje činiti i raditi svojim rukama, kako smo vam zapovjedili, te tako časno živite prema onima vani i nikoga ne trebate.

2 Sol 3, 6-12

Zapovijedamo vam, braćo, u ime Gospodina Isusa Krista da se klonite svakoga brata što živi neuredno i ne po predaji koju primiste od nas. Ta sami znate kako nas treba nasljedovati. Jer dok bijasmo među vama, nismo živjeli neuredno: ničiji kruh nismo badava jeli, nego smo u trudu i naporu noću i danju radili da ne bismo opteretili koga od vas. Ne što ne bismo imali prava, nego da vam sebe damo za uzor koji ćete nasljedovati. Doista, dok bijasmo u vas, ovo vam zapovijedasmo: Tko neće da radi, neka i ne jede! A čujemo da neki od vas žive neuredno: ništa ne rade, nego dangube. Takvima zapovijedamo i zaklinjemo ih u Gospodinu Isusu Kristu: neka s mirom rade i svoj kruh jedu.

[28] Tumačenje velečasnog dr. sc. Ivana Dodleka, profesora povijesti filozofije i estetike na KBF-u Sveučilišta u Zagrebu.

Poslanica što je Pavao upućuje svojim obraćenicima u Solunu koji su se od „idola obratili Bogu“ (1 Sol 1, 9) naznačuje da su prije toga bili pogani i to većinom iz radničke klase (1 Sol 4, 1). Pavlov rad kao šatorara i štavitelja kože imao je za cilj dovesti ga u doticaj s poganima koji su se bavili sličnim poslom. Kada je Pavao pogane iz Soluna – približivši im se upravo preko rada – uveo u kršćanstvo onda im je također htio pokazati što to zapravo znači bogoljublje ili ispravan i cjelovit odnos prema Bogu. Ono (bogoljublje) se pokazuje u bratoljublju, a bratoljublje pak nije drugo doli „mirno živjeti, svoje činiti i raditi svojim rukama.“ Pošten rad je, dakle, u ovom kontekstu izričaj časnog života koji ima biti pokazateljem bratoljublja (ne biti na teret drugima na neuredan/ neradan način života, nego kroz vlastiti rad biti čak u mogućnosti drugima priskočiti u pomoć), a u konačnici onda i bogoljublja. Sam Pavao postaje uzorom u jednoj građanskoj vrlini, a ta je da treba redovito raditi. U tom kontekstu ovi su tekstovi izričita etička zapovijed koja utemeljuje kršćansku zajednicu, a upućena je onim pojedincima iz zajednice koji su – ostavivši posao i postavši teret drugima (a to su vjerojatno učinili zato što su mislili da je ostalo vrlo malo vremena do drugog Kristova dolaska, pa im je izgledalo besmisleno raditi) – narušavali ugled kršćanstva pred svijetom. Pavao upozorava kršćane na opasnost lažnih učitelja koji nagoviještaju brzi drugi dolazak Kristov. Bez obzira kada će se *paruzija* (drugi Kristov dolazak) dogoditi, jedan od znakova da je kraljevstvo Božje među nama jest i uzoran i častan kršćanski život dijelom kojega je bitna komponenta i rad po uzoru na Krista koji – kada su ga Židovi napali zašto radi subotom – govori: „Otac moj sve do sada radi, pa i ja radim.“ (Iv 5, 17)

4.2.4.2. Utjecaj protestantizma na radnu etiku stanovništva

Radna je etika posebno došla do izražaja u protestantizmu. Sama reformacija započela je početkom 16. st.[29] težnjom za obnovom Katoličke Crkve, no u kratku vremenu je od zahtjeva za reformom postala pokret reformacije da bi Augsburškim vjerskim mirom 1555. godine došlo do raspada kršćanskog zapada na protestantske i katoličke države uz primjenu načela „*Cuius regio, illius religio*“[30], odnosno državna vjera postaje vjera vladara što je i kasnije postalo ustaljeno načelo reguliranja vjerskih pitanja u Europi (Patafta, 2005.).

Veliki utjecaj na geografski pristup problematici religije i njenom utjecaju na geografski prostor imalo je djelo Maxa Webera „Protestantska etika i duh kapitalizma“ iz 1905. godine. Iako je često osporavano on u njemu nastoji dokazati utjecaj protestantizma na

[29] Za početak reformacije uzima se 31. 10. 1517. godine objavom 95 teza Martina Luthera.
[30] Prijevod s latinskog: „Čija zemlja, njegova vjera“.

radnu etiku stanovništva, a time i na materijalne učinke ove religije. Iako nastanak kapitalizma nije vezan uz pojavu protestantizma o čemu svjedoče raniji pojavni oblici kapitalizma, pojava asketskog kalvinizma[31] stvorila je religijsko, a time i društveno okružje pogodno za njegov snažniji razvoj. Upravo je prostor Angloamerike i zapadne Europe zahvaćen kalvinizmom postao nositeljem industrijskog kapitalizma koji se u 20. st. transformirao u liberalni kapitalizam. „Prvi poduzetnici bili su uglavnom kalvinisti. Njihova želja za uspjehom, uz čiju je pomoć nastao zapadni ekonomski razvoj, početno je bio potaknut željom za služenjem Bogu. Materijalni je uspjeh za kalviniste bio znak Božje milosti" (Giddens, 2007,538). Kalvinistička doktrina predestinacije izazivala je osjećaj nesigurnosti kod vjernika koji nisu bili sigurni jesu li „odabrani", stoga je osiguranje dobrog materijalnog života na zemlji tumačeno kao znak predestinacije i osiguranje puta u nebesa. Lutherovo učenje, za razliku od kalvinizma, daje pojedincu mogućnost da požrtvovnim radom i ponašanjem prema vjerskim načelima poveća izglede za odlazak u kraljevstvo nebesko. To znači da se posvećivanjem svom pozivu i predanim radom bez obzira na položaj u društvu služi Bogu.

Protestantska je etika u svojoj biti asketska etika koja osim predanosti radu i stvaranju materijalnog bogatstva traži i odricanje od užitaka i strogu samodisciplinu. Zarađivanje novca, odnosno bogatstvo pojedinca pokazatelj je uspjeha koji znači i milost u Božjim očima. Zarađeni se novac stoga troši na nova ulaganja i dovodi do akumulacije kapitala i širenja kapitalističkog društva.

Na sjeveru Hrvatske protestantizam dolazi s trgovcima, njemačkim propovjednicima i vojnicima s područja Monarhije ranije zahvaćenih reformacijom. Među hrvatskim plemstvom pristalice nove vjere postaju baruni Ungnad, vlasnici Varaždina koji postaje središte reformacije na sjeveru Hrvatske. U drugoj polovini 16. st. protestantizam se širi i Međimurjem čiji feudalni gospodari Zrinski postaju promicatelji protestantizma. Tako se Juraj Zrinski stariji (1549. – 1603.) javno deklarirao protestantom te je protjerao sve katoličke svećenike, a na njihovo mjesto doveo protestantske propovjednike. Godine 1571. osnovao je i protestantsku tiskaru u Nedelišću koja je odigrala važnu ulogu u širenju protestantizma i omogućila da je uz tursku Slavoniju upravo Međimurje uspjelo izgraditi svoju protestantsku crkvenu organizaciju te je prema povijesnim izvorima iz 1608. godine Međimurje pripadalo pod drugi seniorat zaladske županije i pod četvrtu superintendanturu (Patafta, 2005.).

[31] Kalvinizam nastaje u zapadnoj Europi u 17. st. na temelju vjerovanja Jeana Calvina o postojanju skupine stanovništva odabrane od Boga koja će ući u kraljevstvo nebesko.

Pojam protureformacije odnosi se na sve mjere i nastojanja koja je Katolička Crkva poduzimala tijekom 16. i 17. st. s ciljem suzbijanja Lutherova učenja, ali i svih ostalih reformacijskih pokreta. Ovaj se pojam počinje koristiti od 19. st. u protestantskoj historiografiji dok ona katolička češće koristi pojam „katolička obnova“. Organizirana protureformacija u banskoj Hrvatskoj započinje ustoličenjem grofa Jurja Draškovića za biskupa Zagrebačke biskupije kojoj je pripadalo i Međimurje unatoč upravno-političkoj pripadnosti ugarskoj županiji Zala. Upravo je dvojnost položaja Međimurja između upravno-političke pripadnosti Ugarskoj i vjerske organizacije prostora kao dijela Zagrebačke biskupije važno za kasniju protureformaciju i najduže zadržavanje protestantizma. Odredba Koncila u Tridentu o osnutka škola za katoličke svećenike odigrala je veliku ulogu u protureformaciji te se i u Zagrebu osniva sjemenište za buduće svećenike kao nositelje katoličke obnove. U širem kontekstu protureformacijskog djelovanja velika je važnost i odnos habsburških vladara koji dolaskom na vlast Rudolfa II. (1552. – 1612.) omogućuju djelovanje isusovcima, glavnim nositeljima katoličke obnove. Kralj je istovremeno zanijekao prava hrvatskim protestantima koje je zatražio Ugarski sabor 1604. godine pa je Hrvatski sabor na temelju njegove odluke donio zakon po kojemu protestantizam nije dopuštena vjera[32]. Potvrdom ovog zakona 1608. godine započinje snažna borba protiv protestanata i njihova nauka. Međimurje, tada u sastavu Ugarske, podlijegalo je ugarskom zakonu koji je protestantima dozvoljavao djelovanje pa postaje utočište protestantima sjeverne Hrvatske. Od velike je važnosti i utjecaj Sveučilišta u Grazu koje će do kraja 16. st. postati centar rekatolizacije ne samo Austrije već i hrvatsko-ugarskog kraljevstva.

Povoljnije prilike za protureformaciju stvorene su smrću Jurja III. Zrinskog i dolaskom na vlast njegova sina Jurja IV. Zrinskog koji, iako rođenjem protestant, prelazi na katolicizam 1623. godine. Većina župa oduzeta je protestantima, no u pojedinim naseljima Međimurja protestantizam se zadržao duže, posebice u Legradu koji je zbog svoga specifičnog položaja na granici prema Osmanlijama imao privilegiran položaj od strane i crkvene i svjetovne vlasti te se protestantska zajednica održala do danas. Temeljem pismenog naloga kralja Leopolda banu Nikoli Erdödyju 1689. godine da pomogne biskupu Mikuliću u suzbijanju protestantizma dolazi do sinode 1690. godine koja je zaključila da se protestantizam mora iskorijeniti u Zagrebačkoj biskupiji i preko Drave i u dijelovima pod osmanskom vlašću.

[32] Grof Toma Erdödy (1558. – 1624.), hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban na saboru u Požunu 1608. izvukavši mač iz korica izjavio je: „Ovim ću mačem istjerati tu Luteransku kugu iz naše zemlje, prije ćemo se odvojiti od Ugarske, nego dopustiti, da se ona ukorijeni u našim krajevima. Imamo rijeke Savu, Dravu i Kupu, pa ćemo iz jedne dati piti tim novim gostima.“

Utjecaj protestantizma na današnju radnu etiku stanovništva teško je mjerljiv. Udio protestanata u današnjem stanovništvu Međimurja je svega 0,54 % (Popis stanovništva 2011.) što je unatoč malom udjelu znatno više od prosjeka Hrvatske 0,34 %, no ne može predstavljati čimbenik gospodarskog razvoja, ali je utjecaj protestantizma na radnu u etiku i stvaranje radnog mentaliteta stanovništva u prošlosti bio značajan. Upravo radni mentalitet stanovništva Međimurja predstavlja onu „drugost“ u odnosu na susjedne prostore i kao takav jest najvažnija osnova identiteta regije. Ako promatramo gospodarski razvoj Hrvatske, upravo je na sjeveru Hrvatske došlo do formiranja značajnije industrijske regije izvan prostora velikih koncentracija stanovništva uz makroregionalna središta. Današnja osovina razvoja Varaždin–Čakovec, odnosno Gornjopodravsko-međimurska industrijska regija predstavljala je i nekadašnje središte reformacije u Hrvatskoj. Sama svijest stanovništva o važnosti rada prikazana kroz radni mentalitet ukazuje na tekovine protestantizma unatoč kasnijoj rekatolizaciji.

4.3. Etnografska baština Međimurja

4.3.1. Međimurski tradicijski plesovi

Tradicijski plesovi koji se jasno razlikuju u odnosu na susjedna područja predstavljaju jedan od važnih identifikacijskih elemenata posebice u prošlosti kada su nastajali. Tada su predstavljali i svojevrstan otpor prema tuđinskoj vlasti. U suvremeno doba oni predstavljaju oblik štovanja tradicijske baštine i afirmiraju se kroz folklorna društva koja njeguju međimurske plesove s naglaskom na jedinstvene lokalne oblike plesa. Malo je pisanih izvora o tradicijskim plesovima, a najstariji poznati datiraju iz 19. st zahvaljujući zapisima Stjepana Mlinarića. Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Franje Ksavera Kuhača.

Repertoar međimurskih plesova sastojao se od dvije skupine plesova. Prvu skupinu činili su tradicijski plesovi poput obrednih kola koja predstavljaju najstariji etnografski sloj i najočitiju slavensku pripadnost stanovništva i jedini su izvorni oblik međimurskog plesa. Nisu se izvodila tijekom čitave godine već najčešće u proljeće ili vezano uz pojedine katoličke blagdane. Plesanje kola započinjalo je na Uskrs ili na Uskrsni ponedjeljak, a završetak plesanja bio je vezan uz blagdan sv. Ivana (23. lipnja.). Isto se tako nije plesalo u vrijeme adventa i korizme te u dane žalovanja. Najpoznatije od njih, proljetno kotoripsko kolo bilo je zabranjivano od Crkve i tuđinske vlasti, no unatoč zabranama održalo se sve do 1914. godine. Tradicija mu je obnovljena tek 70-ih godina 20. st. Istoj skupini obrednih kola pripadaju i šetana kola iz Okruglog Vrha. Ostali obredni plesovi često su se izvodili na pojedine blagdane ili uz važnije obiteljske događaje. Najpoznatiji su: ženski pokladni plesovi, djevojački i ženski proljetni plesovi, djevojačko i momačko dvoredno vuzmeno kolo, jurjevsko i ivanjsko kolo, svatovski plesovi, solističke plesne igre, parovni ples i dječje kolo (URL 41).

Drugu skupinu plesova čine plesovi proizišli iz srednjoeuropskog kulturnog kruga, posebice iz mađarske tradicije koji su se plesali na zabavama – *tancima*, a mogli su ih plesati samo bračni parovi dok su djevojkama i mladićima plesovi bili dozvoljeni samo nakon seoskih radnih sijela i na svečanostima sklapanja doživotnih prijateljstava. Najčešće su se plesali zibenšrit (sedmokorak), tanec, drmeš, šotiš, čardaš, čipčardaš, polka, ketlepeš (dvokorak), valcer i mazorka. Ovi su plesovi prvenstveno imali ulogu zabave, a jačanjem obrtništva često su ih organizirala cehovska udruženja (URL 42).

Poslije Drugog svjetskog rata dolazi do obnove već zaboravljene tradicijske baštine. Ispostavilo se da Međimurci nemaju svoje hrvatske plesove te započinje razdoblje stvaranja novih međimurskih plesova od strane pučkih pripovjedača poput Jele Pavčec iz Preloga, Mije

Novaka i Elizabete Toplek (Teta Liza) iz Donje Dubrave te Leonarda Žnidarića i Matije Grabrovića iz Nedelišća (URL 42). Novi međimurski plesovi stvarani su na temelju popijevki, a prema melodijskoj frazi stvarana je plesna fraza. Danas ih se percipira kao izvorne međimurske plesove međutim ove plesne koreografije predstavljaju konstruiranje baštine, ali su u funkciji stvaranja međimurskog identiteta te potiču osnivanje brojnih folklornih društava koja ovu baštinu promoviraju na brojnih folklornim manifestacijama u Međimurju, Hrvatskoj i svijetu.

4.3.2. Međimurska tradicijska glazba/popevke

Arhaični kolorit prirodnih melodija lirskih ljubavnih pjesama iz Međimurja odjekuje svježinom i bogatstvom osjećaja, ubrajajući se u osebujnu glazbenu baštinu Hrvatske (URL 43 Bajuk, L.: Osnovna obilježja tradicijske glazbe Međimurja, Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja). Melodija je molska i osjeća se utjecaj mađarskog melosa, no to je i glazba koja je odraz mentaliteta poniznog i osjetljivog međimurskog čovjeka. Međimurska se *popevka* izvorno pjevala a cappela, bez instrumentalne pratnje. Stihovi koji se pjevaju na melodiju *vižu* tvore stihove *pesem*. Određeni stihovani predlošci prate i određeni repertoar melodija – katkad se u jednu cjelinu spajaju dijelovi stihovanih, odnosno melodijskih cjelina ili su različite stihovane cjeline ispjevane na istu, odnosno sličnu melodiju, kao što i isti stihovi mogu biti različito ispjevani. Pjesmu započinje najbolja pjevačica *počimalja/ popevačica* ili najbolji pjevač *pređar*/*vižar*, a ostali pjevači u skupini prihvate, dalje zajedno pjevajući jednoglasno i mekom, prirodnom postavom glasa u srednjem registru, uz često ornamentiranje glavnih tonova, sklizanje pjevačkoga glasa s tona na ton i tiše izgovaranje zadnjeg sloga jedne logičke glazbene cjeline (URL 43).

Osnovna podjela tradicionalnih pjesama je na epske i lirske pjesme. Epske pjesme rjeđe su se izvodile, jednostavnije su melodije i imaju pripovjedni karakter. Najčešće je riječ o stihovanim povijesnim događajima (Zrinski, Turska osvajanja, Prvi svjetski rat,…), mitološkim pričama ili nabožnim temama (životi pokojnika). Ovoj skupini pripadaju bajkovite pjesme, mitske pjesme, povijesne novele i naricaljke. Lirske pjesme su se izvodile češće i u njima prevladava romantičan ugođaj, radnja im je kraća i često završavaju tragičnim događajima i najčešće se pjevaju u prvom licu. Najpopularnije među njima jesu balade i ljubavne pjesme (URL 44).

4.3.3. Međimurska narodna nošnja

Međimurske nošnje pripadaju staroj slavenskoj baštini i bile su usko vezane uz prirodnu sredinu i odraz su načina života, bogatstva stanovništva tj. pokazatelj statusa obitelji ili pojedinca. Mnogo je sličnosti s nošnjama kajkavskog kruga kojem i samo Međimurje pripada, a jedinstvenost je u ukrašavanju te posebice u imenovanju pojedinih dijelova nošnje. Unutar Međimurja nema značajnijih razlika u narodnim nošnjama, najčešće je riječ samo o lokalnim nazivima pojedinih dijelova odjeće. Na području Međimurja nalazimo stariji i mlađi tip nošnje. Nošnja muškaraca poznaje samo stariji tip izrađen od domaćeg bijelog platna tkanjem lana ili konoplje koji se postupno gubi jer ga zamjenjuje građanski način odijevanja, dok se muška tradicionalna nošnja zadržavala kao radna odjeća jer se odlikovala čvršćim i otpornijim platnom. Muška nošnja sastojala se od lanene košulje *rubače* preko koje se nosio prsluk *prsuljek*, širokih platnenih hlača *gača*, crnih čizama i šešira *škrljak*[33].

Ženske nošnje starijeg tipa izrađivale su se od istovjetnog bijelog platna koji se tkao u samim domaćinstvima i predstavljao je dugotrajan i naporan posao. Nošnje su se nosile tijekom čitave godine, a ukrašavanje je bilo skromno i ovisilo je o prigodama. Ukrašavali su se najčešće rubovi odjevnih predmeta bijelim tkanjem ili šupljikavim vezom najčešće cvjetnih motiva. Osnovnoj nošnji pridodavali su se dodatci poput prsluka, rubaca i pregača koji su često bili pokazatelji imovinskog statusa pojedine obitelji. Obuća je bila kožna i izrađivale su je postolari, a najčešće je bila riječ o muškim crnim čizmama i ženskim visokim crnim cipelama[34].

[33] Međimurje kroz godinu, interaktivni CD-ROM, Muzej Međimurja Čakovec
[34] Međimurje kroz godinu, interaktivni CD-ROM, Muzej Međimurja Čakovec

Slika 48. Primjer ženske odjeće u Međimurju početkom 20. stoljeća. Izvor: privatna zbirka.

Osnovni dijelovi ženske nošnje bili su: lanena potkošulja (*zdulec*), podsuknja (*spodnjica*, *untrčka*), bluza (*pleček*), suknja (*kiklja*, *robača*), platnena ili svilena pregača (*fortuf*, *šurca*), prsluk (*prsuljek*), rubac za ogrtanje (*tibet*), sokne (*štucline*, *zokline*) ili čarape (*štromfi*, *štrumfi*) i cipele (*cokli*). Ovisno o dobu godine žene su se ogrtale i suknenim ogrtačima (*zobun*), vunenim ogrtačima (*bundač*, *bundek*) ili bi oblačile kaput (*decembriš*, *mentenič*). Ukrašavanje žena je bilo skromno, a nosile su naušnice (*ringlini*), ogrlice (*đunđa*), i čipkasta oglavlja (*poculice*). Noviji tip nošnje razlikovao se po složenijem kroju nošnje te po materijalima koji su bili kupovni i time su bili šareniji te su još jače isticali razlike u imovinskom statusu pojedinih obitelji. Dječja nošnja bila je slična nošnji odraslih, a za razliku od žena, djevojčice nisu na glave stavljale oglavlja već su imale kosu spletenu u pletenicu i ukrašenu mašnom.[35]

[35] Međimurje kroz godinu, interaktivni CD-ROM, Muzej Međimurja Čakovec

Slika 49. Primjeri rekonstruirane narodne nošnje Međimurja. Izvor: privatna zbirka.

4.3.4. Narodni običaji

Običaji predstavljaju norme ponašanja vezane za skupinu ljudi, a nastali su kao sredstvo prenošenja određenih vrijednosti važnih za pojedinca i za zajednicu. Oni spajaju narod, njegov su identitet te se prenose iz naraštaja u naraštaj kako bi se očuvale tradicija i kultura kao važan čimbenik njegova života (Biškup, 2013). Uobičajeno je razlikovanje godišnjih običaja koji su vezani uz kalendar odnosno uz katoličke blagdane ili uz izmjenu godišnjih doba tijekom godine i životnih običaja koji se vežu uz ključna razdoblja života čovjeka kao pojedinca. Procesi urbanizacije i globalizacije dovode do postupnog nestajanja mnogih običaja ili se sami običaji osuvremenjuju gubeći tako na svojoj autohtonosti.

Godišnji običaji vezani su uz vjerske blagdane i dovijaju se prema katoličkom kalendaru. Ističu se pokladni običaji početkom godine koji predstavljaju ostatke poganskih vjerovanja da će grotesknim izgledom ljudi tjerati sile zla i na taj način utjecati na prirodu i osigurati plodno tlo u nadolazećem proljeću. Specifičan fašnički lik u Međimurju su *naphanci* – maskirani likovi u muškoj odjeći ispunjenoj slamom i opasani zvonima kojima bi podizali veliku buku a na glavama su nosili maske-lampe.

Korizmeno razdoblje obilježeno je pripremanjem za najveći katolički blagdan Uskrs, a u mnoštvu običaja ističu se *vuzmenke* – krjesovi koji su se radili od granja, kukuruzovine i drva koji bi se podizali izvan naselja ili ispred crkve. Paljenje predstavlja stari običaj

blagoslova ognja čime su se tjerale sile zla od sela i vjerovalo se da će biti zaštićeno selo i njegova okolica dokle god se proširio dim.

Sestrenje predstavlja običaj koji se modificiran zadržao i do danas. Kako neudane djevojke i mladići nisu mogli sudjelovati na seoskim zabavama, na *Belu nedelju*, prvu nedjelju iza Uskrsa sakupljali bi se odvojeno prema spolu, zabavljali i izmjenjivali pisanice te se sestrili ili bratimili za cijeli život, a po tom bi uslijedila zajednička zabava.

Ljeti je bilo malo običaja jer je to bilo vrijeme najintenzivnijih radova na poljima te je slobodnog vremena bilo malo. Zima donosi opet mnoštvo običaja, posebice u vrijeme došašća i Božića.

Za Božić bi se u kuće unosila tri panja koja su simbolizirala Sveto Trojstvo, a njihova je vatra trebala donijeti toplinu i mir i blagostanje, unosila bi se i slama kao simbol plodnosti i dobrog uroda. Domovi bi se kitili zelenilom cvijećem i plodovima, a od 19. st. započinje i običaj kićenja božićnog drvca. Na Badnjak se odlazilo na polnoćku u crkvu dočekati Božić, a zatim ujutro na zornicu te na „velu misu“ u podne. Poslijepodne bi se dočekivali gosti, a vjerovalo se da će prvi gost čitave godine biti zdrav i veseo (Biškup, 2013).

Slika 50. *Vuzmenke* u Leskovcu i Murskom Središću.

Izvor: URL 20, List Međimurje, Arhiva 11. 4. 2012.

Kako su se godišnji običaji izmjenjivali u skladu s promjena godišnjih doba, tako su i životni običaji imali svoj ciklus koji bi započeo rađanjem, nastavio se ženidbom/udajom te završavao smrću. Rođenje djeteta bitno je utjecalo na način života obitelji. Postojala su

vjerovanja da se pri začeću može utjecati na spol djeteta pa bi tako želi li sina muškarac trebao spavati s kapom ili šeširom , a ukoliko želi kćer majka treba spavati s rupcem na glavi. Vjerovalo se i da se ponašanjem trudnice, ali i ostalih stanovnika prema njoj, može utjecati na izgled i vanjska obilježja djeteta. Dijete bi se po rođenju brzo krstilo zbog straha od moguće smrti s obzirom na visoku smrtnost dojenčadi. Sklapanje braka označavala je novu promjenu u životu, ne samo za pojedinca već i za čitavu obitelj jer se živjelo u višegeneracijskim obiteljima. Ne postoji međimurska tradicija svadbenih običaja već se oni razlikuju od mjesta do mjesta. Ono što je zajedničko jesu elementi svadbe. Brak se sklapao interesno i dogovarali su ga roditelji te su se mladenci često samo površno poznavali. Najprije bi došlo do *zagleda*, upoznavanja mladenaca, zatim bi uslijedili *snuboki* kojima bi *snobokalja* govorila mladenki o budućem mužu i ako je bila uspješna odlazilo bi se u mladićevu kuću i dogovorio miraza. Po završetku pregovora sklapale bi se zaruke te se o njima obavještavalo župnika koji bi na misama objavio sklapanje braka. Sam obred odvijao se u crkvi prema crvenom obredniku, dok se svadbeno slavlje održavalo kod mladenke koja bi po ponoći odlazila od kuće i opraštala se od obitelji te postala *sneha*.

Slika 51. Svadba u međimurskom naselju
Belica početkom 20. st. Izvor: privatna zbirka.

Treći važan životni događaj je smrt. „I čovjek kao dio prirode umire. Ako Bog da, tek onda kada je ubrao sve plodove svojega života. Vraća se zemlji iz koje je crpio sokove i hranu. Prije no što ode, od njega se uz brojne običaje opraštaju oni s kojima je živio. Iza njega

ostaje prazna hiža.“[36] Ljudi bi umirali u svojim kućama okruženi obitelji. Tijelo pokojnika čuvalo se u kući dva dana i *verestovalo* se odnosno od pokojnika bi se opraštali rođaci, prijatelji i susjedi. Obično bi se još za života birala odjeća za pokop, a često bi to bila i svadbena odjeća, dok bi žene kao dio miraza donosile *vihlan-plahtu* s crvenom tkanicom u koju bi ih se zamatalo. Tijelo bi se u povorci prenosilo do groblja gdje bi se pokapalo po crkvenom obredu. Po završetku pokopa u pokojnikovoj kući bi se organizirale karmine uz molitve i sjećanje na pokojnika.[37]

Slika 52. Sprovod u Belici početkom 20. st. Izvor: privatna zbirka.

4.3.5. Međimurska tradicijska kuhinja

Međimurje je kao tradicionalno ruralni prostor kroz čitavu povijest svoju prehranu zasnivao na plodovima koje su stanovnici sami uzgojili, što znači da je ovisila o socijalnom statusu stanovništva. Osnovne prehrambene namirnice bile su biljnog podrijetla i to najčešće žitarice poput prosa, ječma, heljde, kukuruza, pšenice i zobi koje su i danas zastupljene u znatnoj mjeri što je ostavština staroslavenske kuhinje. Omiljena je bila heljda (hajdina) o kojoj su spjevane i brojne pjesme. Od povrća najznačajnije su: grah, leća, zelje, kelj, cikla, salata, luk, češnjak, a kasnije i repa i krastavci (*vugorki*). Iako su se na imanjima uzgajale i životinje poput svinja, konja, krava i peradi, meso se jelo rijetko, najčešće nedjeljom i prilikom blagdana ili proslava. Lov divljih životinja bio je važan za prehranu o čemu govore mnogi recepti, no danas je on znatno reduciran te mu je i uloga manja, a stanovništvo uz

[36] Međimurje kroz godinu, interaktivni CD-ROM, Muzej Međimurja Čakovec
[37] Međimurje kroz godinu, interaktivni CD-ROM, Muzej Međimurja Čakovec

rijeke bavilo se i ribolovom. Uzgoj vinove loze i voća bio je važan za proizvodnju vina, octa za kiseljenje povrća te proizvodnju rakije i slatkih proizvoda–džemova. Nemogućnost dugotrajnog čuvanja namirnica, posebice mesa dovelo je i do tradicije konzerviranja dimljenjem i sušenjem mesa ili pečenjem te zalijevanjem mašću što i danas predstavlja najpoznatiji međimurski specijalitet *Meso z tiblice*.

Slika 53. Meso z tiblice. Izvor: Hranjec, Z., 2014.

U odnosu na susjedne prostore, međimurska kuhinja ima ljuća jela od onih u Štajerskoj i Prekmurju zbog slabijeg utjecaja austrijske slatke kuhinje. Tako se dosta upotrebljava papar, luk, crvena paprika te osobito češnjak, što predstavlja važnu razliku u odnosu na susjednu mađarsku kuhinju kao i upotreba rajčice, maslaca i mliječnih proizvoda te više povrća (Šimunko, prema Hranjec, 2014).

Priprema hrane bila je svakodnevna obveza svake žene, no pojedine bi se u svakom selu izdvojile svojom sposobnošću kuhanja te su bile poznate pod nazivom *sokačice*. One su bile zadužene za kuhanje jela pri svim važnijim događanjima, posebice na svadbama. Prenosile su svoja znanja, ali i čuvale tradicionalne recepte koji nam danas predstavljaju važan izvor spoznaja o tradicijskoj kuhinji, a time imaju i povijesnu i kulturološku vrijednost.

Slika 54. Kalapajsani kalamper, Izvor: Hranjec, Z., 2014.

Kao što su se običaji mijenjali tijekom godine i kroz značajnije događaje u životu pojedinca tako je i svako od tih razdoblja donosilo i specifične prehrambene navike i posebna jela. Danas su najpoznatija jela međimurske kuhinje: međimurska gibanica, meso z *tiblice*, *kalapajsani kalamper*, slanine (kosana mast) te skupina jela koja nosi naziv *pretepeno* što označava način kuhanja dodavanjem mliječnih proizvoda, najčešće mlijeka ili vrhnja s brašnom pri zgotovljavanju jela. Krumpir ima veliku ulogu u svakodnevnoj prehrani i pripremao se na mnoštvo načina kao glavna namirnica, ali je bio i čest sastojak mnogih drugih jela. Tradicijska međimurska kuhinja ima sva obilježja suvremenih kulinarskih trendova koji promiču prehranu temeljenu na autohtonim proizvodima i sezonskim namirnicama.

Slika 55. Međimurska gibanica, Izvor: Hranjec, Z., 2014.

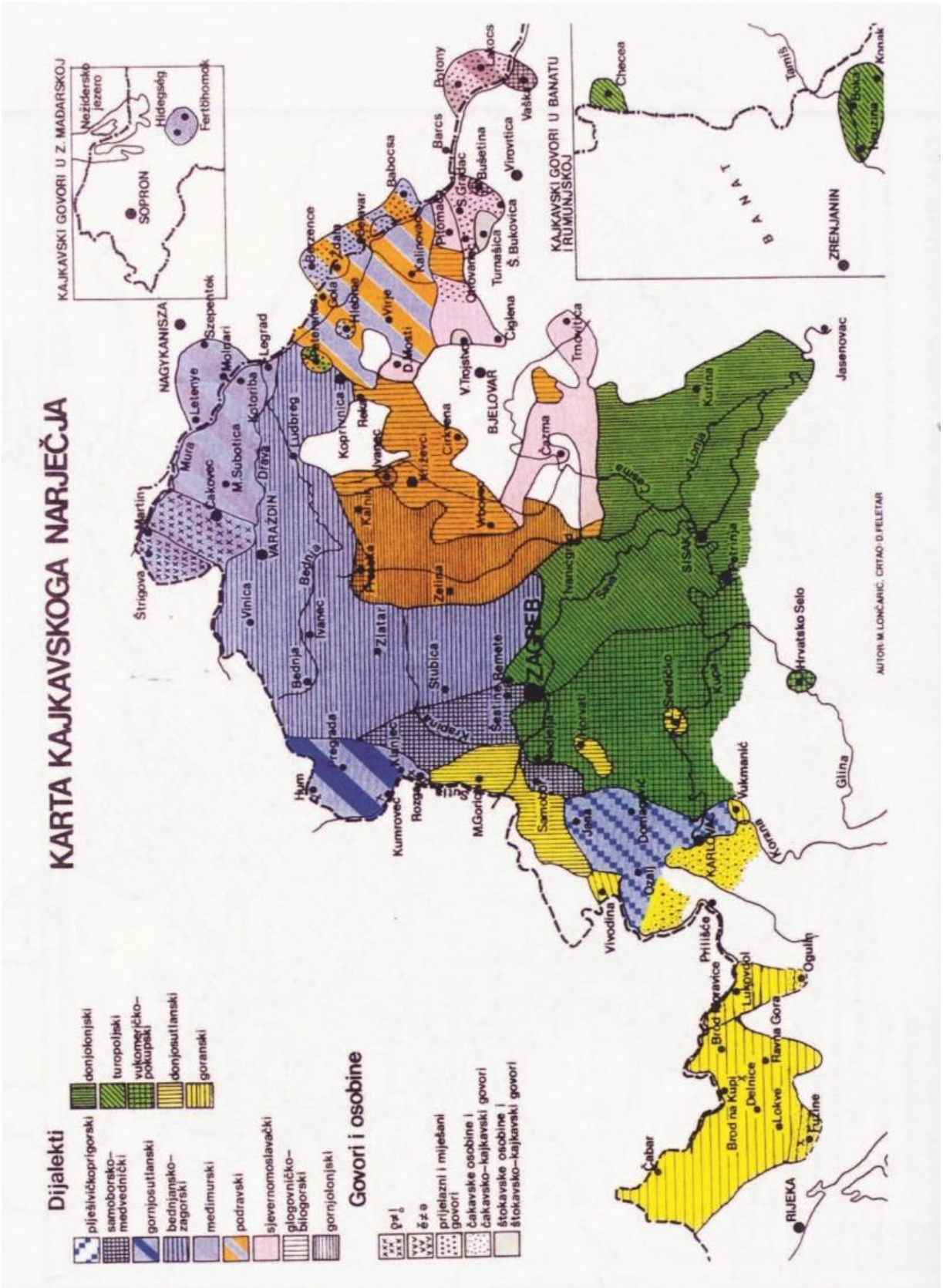
4.4. Međimurski govor

Jezik svakog naroda predstavlja jedan od najvažnijih elementa nacionalnog identiteta, no zahvaljujući svojoj složenosti i stalnoj promjeni uslijed unutarnjih i vanjskih utjecaja često postaje sredstvo kako borbe za neovisnost tako i nastojanja da se preko jezika promijeni identitet stanovništva. Dugotrajna povezanost zajedničkim načinom života, čvrstom unutrašnjom društvenom, gospodarskom i socijalnom organizacijom bez značajnijeg dinamizma izvan odgovarajućeg teritorijskog okvira, izraženog kroz tipove organizacije prostora, uvjetuje oblikovanje posebnog govornog tipa, odnosno dijalektalnog varijeteta. Kao jedan od elemenata nematerijalnog karaktera, dijalekt je značajan kvalitativni pokazatelj oblikovanog identiteta tradicijske regije, odnosno regionalnosti (Fürst-Bjeliš, 1996).

Jezik je u neprestanoj promjeni te je i danas njoj izložen pri čemu u suvremeno doba izuzetnu važnost ima utjecaj elektroničkih medija i tiska. Čest je slučaj da se kroz medije, posebice televiziju i sinkronizaciju narječja, lokalni govori pojedinih područja koriste u pejorativnom smislu ističući time obilježja lokalnog stanovništva koja pri tome nisu znanstveno utvrđena već su često posljedica predrasuda i nepoznavanja tradicije i povezanosti podneblja s organizacijom svakodnevnog života stanovništva. S druge strane i standardni jezik štokavskog narječja unosi u lokalne govore riječi koje im ne pripadaju što dovodi do miješanja narječja i osiromašenja lokalnih govora.

U Hrvatskoj razlikujemo tri narječja – štokavsko, čakavsko i kajkavsko unutar kojih je pravo bogatstvo regionalnih i lokalnih govora. Međimurski govor pripada kajkavskom narječju i upravo je dobar primjer višestoljetne borbe stanovništva Međimurja za očuvanje svog regionalnog identiteta, ali i pripadnosti hrvatskom narodu. Izloženost dugotrajnoj mađarizaciji dovela je i do pokušaja stvaranja umjetnog međimurskog jezika kojim bi se nasilno kajkavski govor Međimurja izdvojio u poseban jezik i time uklonila važna prepreka u procesu odnarođivanja hrvatskoga stanovništva Međimurja i pripajanju mađarskom etnosu.

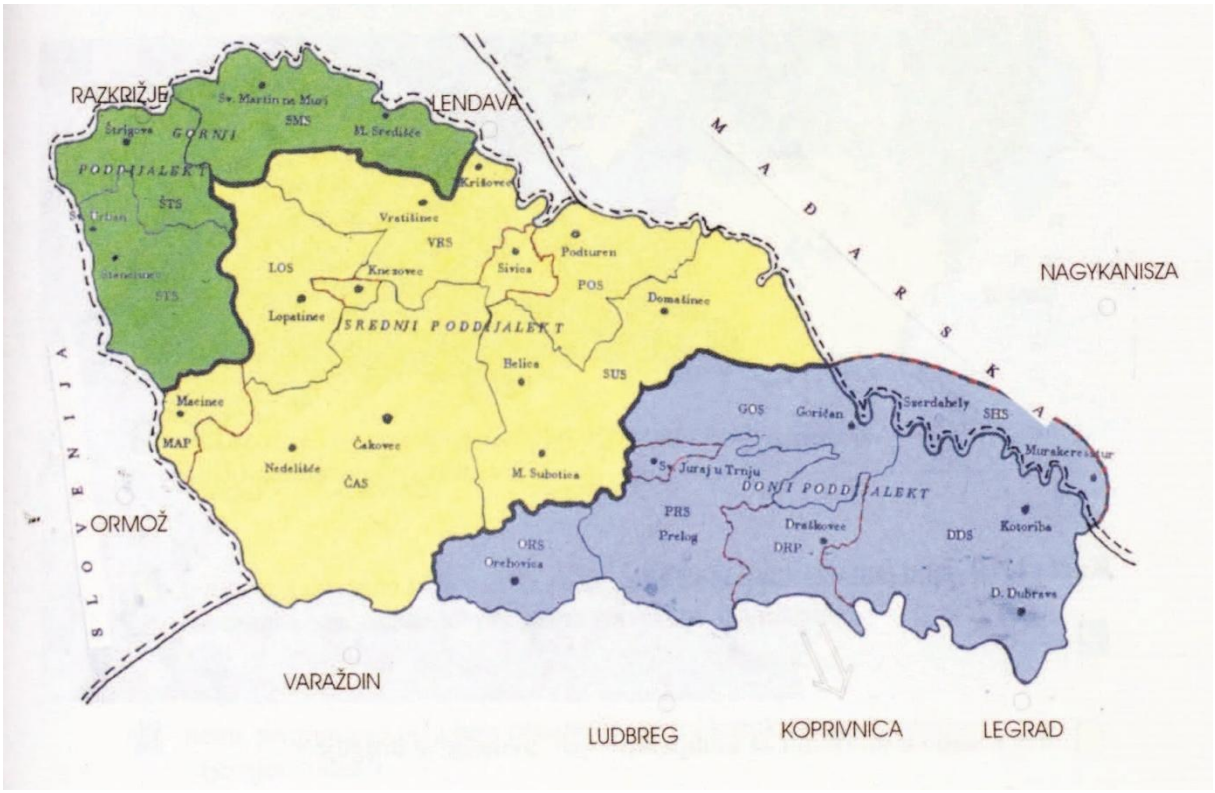
U razdoblju osmanlijskih osvajanja upravo je kajkavski prostor Hrvatske – *Reliquiae reliquiarum olim inclyti regnum Croatiae* – postao nositeljem državnosti pa se time i književni jezik razvijao na kajkavskoj osnovi, a središta mu postaju Zagreb i Varaždin. Od 16. st. osnivaju se prve tiskare na kajkavskom narječju što je pridonijelo i očuvanju ove kajkavske baštine. Kako su posjedi Zrinskih činili veliki do ovog prostora, razvio se tijekom 17. i 18. st. i čakovečki književni krug kojeg čiji su važni predstavnici bili Boltižar Milovec, Nikola Zrinski Čakovečki, Petar Zrinski, Katarina Zrinski i Mihalj Šimunić.

Slika 56. Karta kajkavskog narječja Mije Lončarića (1990.)

4.4.1. Međimurski poddijalekti – prostorna analiza zastupljenosti

Prostorna analiza međimurskih govora temelji se na istraživanju Blažeke (2008) i obuhvaća područje današnjeg Međimurja te govore pomurskih Hrvata, iako bi prema mnogim obilježjima međimurskim govorima pripadali i prostori sjeverno od Ludbrega. To nas dovodi do zaključka da je prostor međimurskih govora širi od današnje tradicijske regije što je posljedica migracija stanovništva tijekom povijesti. Podjela je izvršena prema dva osnovna kriterija: odnos refleksa jata i poluglasa u naglašenoj poziciji te odnosa refleksa slogotvornoga l̨ i stražnjeg nazala ǫ (Blažeka, 2008). Međimurski dijalekt dijeli se na tri poddijalekta – donji, srednji i gornji, a oni na skupine i prijelazne govore. Iz podjele je vidljivo da i dijalektološka regionalizacija ukazuje na uobičajenu podjelu Međimurja temeljenu na reljefnim obilježjima uz odstupanja posebice kod srednjeg dijalekta koji ulazi u područje gornjeg Međimurja.

Slika 57. Karta međimurskih poddijalekata. Izvor: Blažeka, 2008.

Donji poddijalekt poklapa se s područjem donjeg Međimurja, predstavnik mu je govor Preloga, a pripadaju mu i prostori susjedne Mađarske naseljeni pomurskim Hrvatima. Unutar ovog poddijalekta razlikuje se pet skupina govora:

a) preloška skupina (Čehovec, Donji Kraljevec, Otok, Prelog),

b) goričanska skupina (Donji Hraščan, Goričan, Hodošan, Palinovec),

c) donjodubravska skupina (Donja Dubrava, Donji Vidovec, Kotoriba),

e) serdaheljska skupina (Fićehaz, Kerestur, Mlinarci, Serdahelj),

e) orehovička skupina (Orehovica, Podbrest, Sveti Križ, Vularija).

Prijelaznim govorima pripadaju govori draškovečke skupine kao prijelaznog govora između preloške i donjodubravske skupine te govor Sv. Jurja u Trnju kao prijelaznog govora između preloške i goričanske skupine.

Srednji poddijalekt teritorijski je najveći i predstavlja najgušće naseljeni dio Međimurja. Predstavnik mu je govor Podturena, a čini ga pet skupina govora:

a) podturenska skupina (Dekanovec, Gardinovec, Ivanovec, Novakovec, Podturen, Pribislavec, Štefanec),

b) subotička skupina (Belica, Domašinec, Držimurec, Mala Subotica, Palovec, Strelec, Turčišće),

c) čakovečka skupina (Čakovec, Dunjkovec, Gornji Hrašćan, Gornji Kuršanec, Kuršanec, Mačkovec, Mihovljan, Nedelišće, Novo Selo na Dravi, Novo Selo Rok, Pretetinec, Pušćine, Savska Ves, Strahoninec, Šandrovec, Šenkovec, Totovec),

d) lopatinečka skupina (Brezje, Frkanovec, Gornji Mihaljevec, Lopatinec, Mali Mihaljevec, Merhatovec, Prekopa, Slakovec, Vučetinec, Zasadbreg),

e) vratišinečka skupina (Ferketinec, Gornji Kraljevec, Krištanovec, Križovec, Miklavec, Selnica, Štrukovec, Vratišinec, Zebanec, Žiškovec).

Prijelazni govori unutar poddijalekta jesu govori Sivice i Knezovca, dok je govor Dragoslavca prijelazni govor između lopatinečke i štrigovske skupine, a govor Macinca između stanetinečke i čakovečke skupine govora.

Gornji poddijalekt teritorijski je najmanji s manjim selima i manjim brojem govornika. Predstavnik mu je govor Svetog Martina na Muri, a čine ga tri poddijalekta:

a) svetomartinska skupina (Donji Koncovčak, Hlapčina, Mursko Središće, Peklenica, Praporčan,, Sveti Martin na Muri, Vrhovljan, Žabnik),

b) štrigovska skupina (Banfi, Grabrovnik, Raskrižje, Robadje, Štrigova, Železna Gora),

c) stanetinečka skupina (Bogdanovec, Gornja Dubrava, Martinuševec, Preseka, Sveti Urban, Sveti Vrban, Stanetinec, Vugrišinec, Vukanovec).

Slika 58. Poddijalekti međimurskog dijalekta s pripadajućim skupinama. Izvor: Blažeka, 2008

4.4.2. „Međimurski jezik“ kao sredstvo mađarizacije

Povezanost Međimurja sa susjednim prostorom Mađarske u kontekstu srednjovjekovnog razdoblja odnosilo se na izmjenjivanje plemićkih obitelji na vlasti te njihovim odnosima prema hrvatskom i mađarskom etnicitetu. Prostor Međimurja čitavo je vrijeme bio etnički dominantno hrvatski prostor uz prisutnost mađarske manjine koja je svoju najveću zastupljenost imala po popisu 1910. godine kada im je udio iznosio 7,5 % u odnosu na Hrvatski udio od 90,5 %. Polaganje povijesnog prava na Međimurski prostor Mađari su zasnivali upravo na negiranju hrvatskog podrijetla stanovnika pri čemu im je međimurski govor bio glavni argument, ali i sredstvo mađarizacije.

Pojačana mađarizacija Međimurja provodi se od 1720. godine kada na vlast u Međimurju dolazi češki grof Mihalj Ivan Althan koji je proveo sjedinjenje Međimurja sa

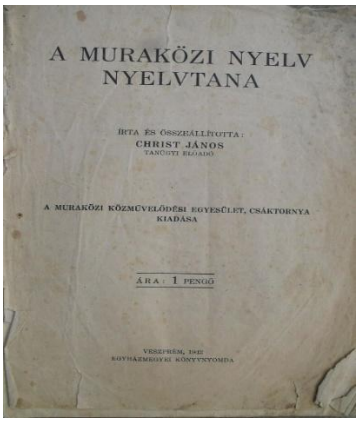
Zaladskom županijom pod čijom je upravom Međimurje bilo sve do 1918. godine uz izuzetak razdoblja od 1785. do 1789. godine te u vrijeme oslobođenja Međimurja 1848. u vrijeme Bana Josipa Jelačića, a trajalo je do 1861. godine kada je odlukom cara Franje Josipa Međimurje ponovo priključeno županiji Zala. Mađarske državne vlasti su uz pomoć Mađarona u samom Međimurju sustavno suzbijale upotrebu hrvatskog jezika i nastojale smanjiti utjecaj Zagrebačke nadbiskupije pod čijom je crkvenom jurisdikcijom bilo Međimurje. Glavni projekt suptilnijeg provođenja mađarizacije Međimurja bilo je stvaranje međimurskog jezika čiji je idejni tvorac bio József Margitai[38]. Osnovna ideja je bila negiranje hrvatske nacionalnosti stanovnika Međimurja i stvaranje posebnog slavenskog plemena Međimuraca koji imaju svoj međimurski jezik. Međimurski jezik uveden je u škole već 1868. godine, a propagiran je u časopisu Megymurje-Muraköz te u godišnjaku Veliki međimurski kalendar kojima je Margitai bio urednik. Istovremeno je Margitai predlagao crkveno odvajanje Međimurja od Zagrebačke biskupije i pripajanje Veszprémskoj biskupiji, naseljavanje etničkih Mađara u Međimurje kao i slanje hrvatskog stanovništva u mađarske škole ne bi li tako naučili i prihvatili mađarski jezik i kulturu. Čak su i pojedini politički neovisni jezikoslovci poput Branka Drechslera međimurski nazivali prijelaznim jezikom između hrvatskog i slovenskog smatrajući da je podjednako sličan ostalim slavenskim jezicima koliko i hrvatskom (Bunjac i ostali, 2013.). U prilog Margitaju išla je ocjena Vučetićeve komisije[39] da su hrvatski i međimurski toliko različiti da se hrvatski ne može koristiti u školama Međimurja već se preporuča mađarski jezik. Proces intenzivne mađarizacije trajao je sve do 1918. godine kada je naglo prekinut pripojenjem Međimurja Hrvatskoj. Unatoč tomu projekt stvaranja međimurskog jezika nije prestao već se nastavio na prostoru Mađarske gdje je Margitai sa sljedbenicima nastavio djelovanje osnivajući Međimurski savez u Budimpešti s ciljem dokazivanja nehrvatskog podrijetla Međimuraca temeljenog upravo na jeziku. Godine 1929. objavljuju knjigu J. Muravölgya (Margitajev pseudonim) *Međimurje i Hrvati* u kojoj objašnjavaju povijesno pravo na Međimurje navodeći nastanjenost prostora Mađarima prije dolaska Slavena, navodeći nazive pojedinih mjesta tražeći njihov korijen u mađarskim riječima, nabrajajući hungarizme u međimurskom govoru, ali i uspoređujući međimurski govor sa standardnim govorom štokavskog narječja, odnosno ističući razlike među njima kao argumente za nepripadnost istom jeziku. Agitacija se

[38] Rođen kao Jožef Majhen (1854. - 1933.), vodeća ličnost mađaronskih krugova Međimurja na prijelazu 19. u 20. st.

[39] Komisija sastavljena od mađarskih i hrvatskih zastupnika i predstavnika zagrebačke nadbiskupije u ugarskom parlamentu koja je na zahtjev hrvatskog predstavnika i zagrebačkog kanonika dr. Vučetića tražila uvođenje hrvatskog jezika u međimurske škole.

provodila i na kulturnom planu nastojeći kod Međimuraca postići osjećaj nepripadnosti hrvatskom narodu. Godine 1938. u Budimpešti je izdana i knjiga J. L. Hallera[40] *Istina o Međimurju* koja nastavlja dokazivati da Međimurci nisu Hrvati pa niti njihov jezik nije hrvatski, ali čak uspoređuje i fizionomije ljudi, upotrebu instrumenata u narodnoj glazbi, narodne plesove i baštinu pa sve do teze da hrvatsko svećenstvo otporom prema Mađarskoj podržava srpsko pravoslavlje.

Ponovna okupacija Međimurja od strane Mađara 1941. godine dovela je do nastavka mađarizacije iako je u razdoblju od 1918. do1941. nestalo gotovo svih njezinih posljedica. Mađarizacija se provodila uvođenjem mađarskog jezika u škole uz mađarske učitelje što je komunikaciju u školama učinilo gotovo nemogućom te su se postupno ponovo zapošljavali hrvatski učitelji. Nastavilo je izlaženje časopisa *Megymurje-Muraköz* i *Velikog međimurskog kalendara* preko kojih se u međimurski govor nastojalo unijeti što više hungarizama, ali i germanizama zbog suradnje s Nijemcima. Ponovno nametanje međimurskoga jezika vidljivo je i u izdanju Praktične međimurske gramatike[41] u čijem se zaključnom poglavlju nalazi i rečenica „Neka je njihov jezik i sto puta slavenski, duša im je ipak ostala mađarska.“ (Bunjac i ostali, 2013.). Ova gramatika nije dobro primljena čak niti među mađaronima u Međimurju zbog svoje arhaičnosti te odmah po njezinu objavljivanju iste godine Ivan Christ[42] izdaje Gramatiku međimurskoga jezika uz političko mađaronsko zaleđe. Unatoč objavljivanju ovih gramatika međimurski jezik nikada nije zaživio jer je i domaćem stanovništvu bio ponekad teško razumljiv, a ponovno pripojenje Međimurja Hrvatskoj zatire njegovo daljnje postojanje.

A MURAKÖZI NYELV
NYELVTANA

ÍRTA ÉS ÖSSZEÁLLÍTOTTA:
CHRIST JÁNOS
TANÍTÓ ELŐADÓ

A MURAKÖZI KÖZMŰVELŐDÉSI EGYESÜLET, CSÁKTORNYA
KIADÁSA

ÁRA: 1 PENGŐ

Slika 59. Naslovnica Gramatike međimurskog jezika Ivana Christa iz 1942. godine.

[40] Jenő Láposi Haller, jedan od vodećih revizionista u pogledu Međimurja, pisao je o povijesti i govoru rodnog Legrada te o hrvatskom jeziku.
[41] Gramatika međimurskog jezika autora J. L. Hallera u izdanju Katoličke tiskare u Čakovcu.
[42] Ivan Christ (1896. Volčja Gora - 1971. Čakovec).

4.5. Graditeljstvo i ruralni krajolici

4.5.1. Sakralna arhitektura

Najstarija sakralna arhitektura na području Međimurja bila je drvena, a o njoj svjedoče zapisi kanonskih vizitacija od 17. st. kada se spominje 13 župnih crkava, 14 područnih kapela i 2 samostana. Razdoblje drvene sakralne arhitekture prisutno je do druge polovine 18. stoljeća kada je zamijenjena čvršćom građom od cigle koja je bila dugovječnija od drveta, ali i otpornija na česte požare, poplave i potrese. Drvenu sakralnu arhitekturu predstavljaju drvene kapele izgrađene na zidanim temeljima od kojih se kao najstarije spominju ona u Gornjem Kraljevcu iz 1688. i kapela u Murskom Središću iz 1716. godine. Iako su bile građene od hrastova drveta bile su ožbukane i oličene. Podovi su bili od nabijene zemlje ili opeka, a stropovi od drveta izrađeni kao ravni (tabulati) ili obli i ukrašeni zidnim slikarijama, što je obilježje srednjoeuropske sakralne arhitekture tog doba slične onoj u Slovačkoj i Mađarskoj. Unutar crkava bilo je drveno pjevalište, danas sačuvano u crkvi sv. Jurja na Bregu, a na ulazu malo otvoreno predvorje. Krovovi su bili prekriveni drvenom šindrom koja se bojala narančastom, crvenom i zelenom bojom. Crkve su imale i zvonike koji su bili potpuno ili djelomično drveni s krovovima od šindre, a uz crkvu se nalazila i župna kurija također građena od drveta. Od 18. st. drvene crkve zamjenjivane su zidanim crkvama koje su s vremenom proširivane dograđenim bočnim oltarima ili kapelama, a oko proštenjarskih crkava nalazila su se i groblja (cintori).

Sitnu sakralnu arhitekturu čine kamena raspela (križna *dreva*), spomen stupovi (*pileki*) te kapelice sa slikama i kipovima svetaca i zvonikom iznad pročelja. Često su se i kuće ukrašavale kipićima ili slikama svetaca, obiteljskih zaštitnika. Za područje Međimurja najčešće štovani sveci su: sveta Marija (zaštitnica i tješiteljica obitelji), sv. Florijan (zaštitnik od požara), sv. Ivan Nepomuk (zaštitnik od poplava), sv. Sebastijan i sv. Rozalija (zaštitnici od kužnih bolesti), sv. Leonard (zaštitnik od zatočeništva), sv. Stjepan (zaštitnik konja) i dr. Prema navedenim svecima možemo vidjeti najčešće opasnosti koje su prijetile stanovništvu, ali i važnost obitelji kao osnove tradicijskog društva. Kipovi sjedećeg Krista (*Premišljevača* sveta/Tužnog Krista) natkriveni limenim baldahinom ili smješteni u kapelicama predstavljaju oblik sakralne arhitekture koji se u susjednom slovenskom prostoru identificira s hrvatskim narodom te se naziva *Hrvaški Jezuš* (Bajuk, L.: Spomenička sakralna baština, Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja). Anđela Horvat (u Buturac 1989) ga opisuje kao prizmatički stup na četverougaonom podnožju kojega kruni ploča s trokutastim zabatima na sve četiri

strane, a na uglovima su akroteriji. Na stupu sjedi Krist ogrnut plaštem na kojem su mirno i široko stilizirani nabori. Desnicom se prema uobičajenoj ikonografskoj shemi hvata za glavu, no poza nije više psihološki povezana s izrazom lica. Tu rustificiranu plastiku natkriva kružni limeni baldahin s križem na vrhu kojega podupiru četiri željezne šipke. Tužni se Krist smatra i pretečom Rodinova Mislioca (Ne/izliječeni sveci, katalog izložbe, 2016.).

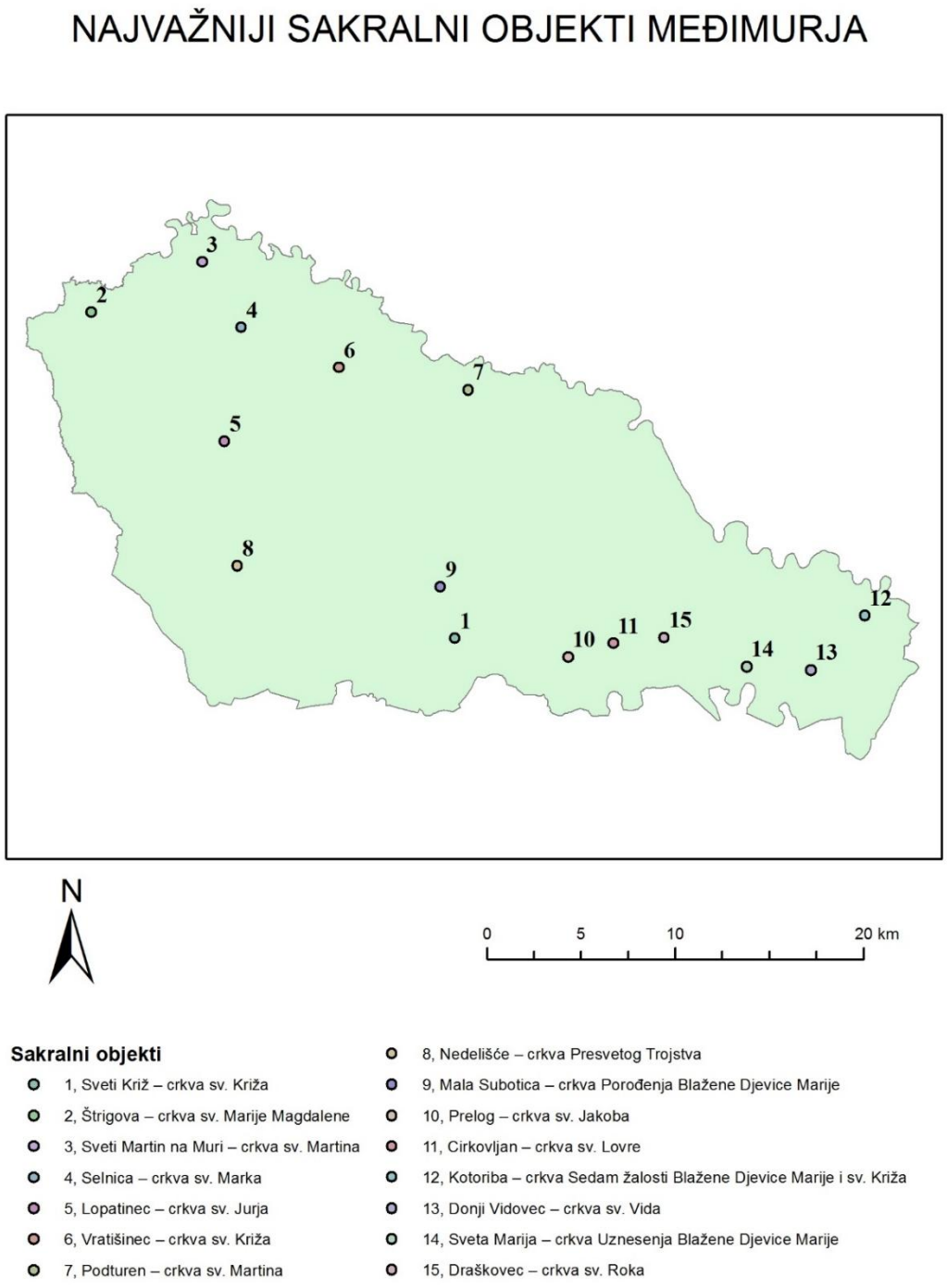
Slika 60. Kip sjedećeg Krista, Premišljevača sveta, Tužnog Krista ili Hrvaškog Jezuša u Goričanu.

Fotografija: Ivan Malović, 2016.

Najveće sakralne objekte čine samostani. Najstariji od njih je pavlinski samostan kojeg je 1376. godine osnovao tadašnji feudalni vladar Međimurja Stjepan Lacković, a kasnije ga dogradio Herman Celjski. Iako je više puta stradao od požara i potresa, obnovljen je nakon potresa 1738. godine kada je njegova crkva postala zavjetna crkva hrvatskog plemstva Međimurja sve do 1782. godine kada je ukida car Josip II. Današnji franjevački samostan nastao je gradnjom kapelice sv. Nikole koja je kasnije dograđena u crkvu sv. Nikole, a od početka 18. st. gradi se i samostan u kojem je bila smještena i visoka filozofska škola, učilište moralnog bogoslovlja te škola crkvenog govorništva. Ženski samostani se grade u najnovije

vrijeme i na području Međimurja djeluje samostan sestara karmelićanki Božanskog Srca Isusova (1966. - Belica) te samostan sestara franjevki Kćeri Milosrđa (1978. - Čakovec).

Na području Međimurja postoji i petstotinjak drugih sakralnih spomenika, a najvažniji među njima prikazani su na karti (URL 52):

Slika 61. Najvažniji sakralni objekti Međimurja. Izvor: URL 52.

4.5.2. Profana arhitektura

4.5.2.1. Tradicijska međimurska hiža

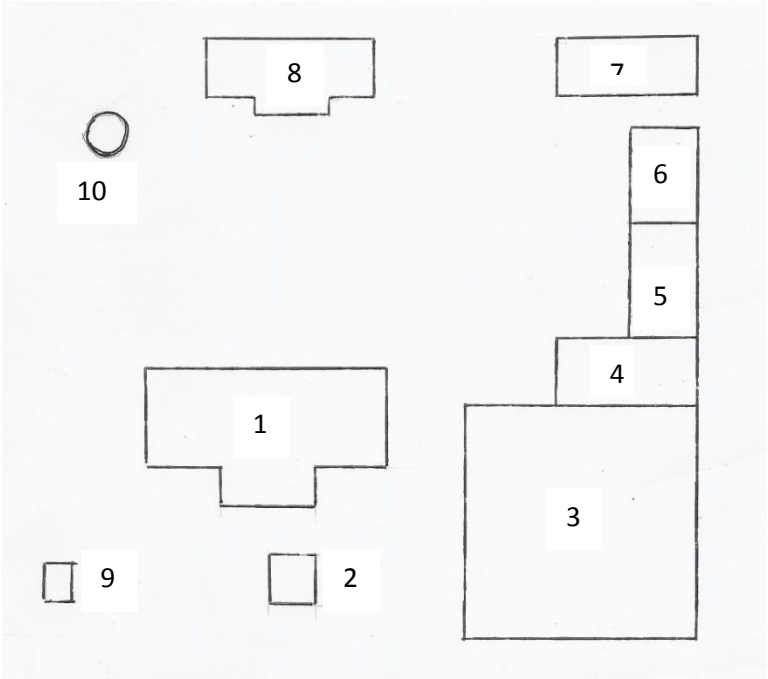
Tradicijska gradnja odraz je čovjekove prilagodbe prirodnoj sredini kako svojim osnovnim arhitektonskim obilježjima tako i građevinskim materijalom, a predstavlja i dosegnuti stupanj životnog standarda stanovništva. Međimurske tradicijske kuće ne razlikuju se unutar Međimurja unatoč podjeli na gornje i donje Međimurje jer nema većih zahtjeva za promjenu načina gradnje s obzirom na reljefna obilježja prostora.

Slika 62. Tradicijska međimurska kuća. Izvor: Bunjac i dr. 2003.

Kako je riječ o tradicionalno poljoprivrednom prostoru, obiteljsko gospodarstvo sastojalo se od više objekata. Stambeni prostor činila je *hiža*, a uz nju su se nalazile gospodarske zgrade i objekti. Uz kuću, često pod istim krovom, građeni su i gospodarski objekti kao što su *škedenj*[43], *kuružnjak*, klet, nastambe za životinje (štale, kokošinjac, svinjac) dok se na dvorištu nalazio bunar te zahod. Prostor ispred kuće ukrašavao se cvijećem i poznat je pod nazivom *vrčak* (Biškup, 2013).

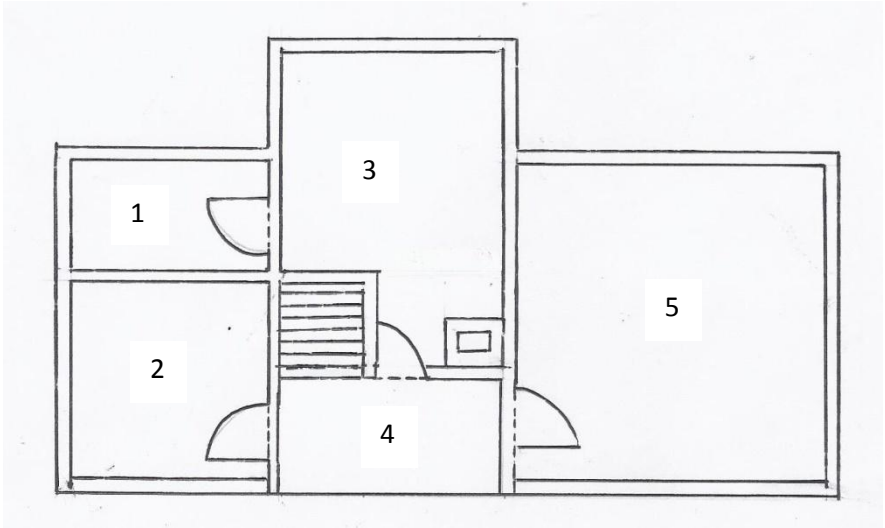
[43] Škedenj (senik, štagelj) – veliki samostojeći drveni objekt bez stropa s velikom ulaznom drvenom ogradom po cijeloj širini pročelja koji je služio za čuvanje sijena.

Slika 63. Skica tradicijskog međimurskog seoskog gospodarstva. Skica: D. Jukopila

Bez velikih utjecaja sa strane, gradnja tradicijskih objekata u Međimurju prvenstveno je rezultat funkcije, raspoloživog materijala i time usmjerene konstrukcije. Tipičan predstavnik međimurske kuće je šopana kuća koja je taj naziv dobila prema slamnatom krovu, šopu, koji se izrađivao od pšenične i ražene slame. Osnovni građevni materijali bili su drvo, zemlja i slama i odraz su upravo prostora u kojem je kuća nastala. Sama gradnja kuće započinjala je izradom temelja od nabijene zemlje na koju su se postavljale uzdužne grede (*pocek*) i poprečne grede (*prečni pocek*) uglavnom građene od hrasta lužnjaka zbog njegove otpornosti na vanjske klimatske utjecaje. Uglovi kuće ojačavali su se kamenom (fundamentom) i na njima su podignuti potporni stupovi koji su nosili drvene grede (*trame*) koje su ujedno bili i ukras kuće, ali su često sadržavali i podatke o godini gradnje te o vlasnicima kuće. Po završetku gradnje osnovne konstrukcije uslijedila bi popuna zidova umetanjem mreže od pruća ili kolaca koji bi se zatim popunjavali i obljepljivali ilovačom pomiješanom sa slamom ili pljevom, a na koncu bi se bojali gašenim vapnom. Krov kuće bio je na dvije vode (*dvostrešni* krov), a prekrivao se pšeničnom slamom vezanom u snopove (šopice) dok bi se na vrhu krova dodavao još jedan red šopica od ražene slame učvršćen šibama. (Biškup, 2013). Za ovaj posao razvio se i obrt – šoparstvo koji je imao ponešto drugačiju tehniku slaganja slamnatog krova. Kreativnost vlasnika vidjela bi se u uređivanju

stolarije izrađene od drveta koja se bojala različitim bojama dok bi se zabati kuća oslikavali ili rezbarili. Veličina kuće ovisila je o broju članova, ali i o njihovu imovinskom statusu. Manje kuće obično bi imale jednu prostoriju za život i kuhinju te staju, dok bi veće imale troprostorni raspored kojega su činile prednja *hiža*, kuhinja i zadnja *hiža*. Prednja *hiža* predstavljala je glavni životni prostor, imala je prozore okrenute prema cesti i za razliku od ostatka kuće čiji su podovi bila od nabijene zemlje ona je često imala i pod od dasaka. Kuhinja je bila u sredini i najstarije kuće imale su otvorena ognjišta koja su kasnije zamijenjena pećima. Zadnja *hiža* dimenzijama je bila manja i služila je i kao ostava, dodatni prostor za spavanje (služinčadi). Kod starijih kuća u svaku se od ovih prostorija ulazilo izvana, a kod novijih je izgrađen natkriveni trijem (*ganjk*).

1 – smočnica
2 – zadnja hiža
3 – kuhinja
4 – ganjček
5 – prednja hiža

Slika 64. Skica tlocrta tradicijske međimurske hiže. Skica: D. Jukopila

Razvojem graditeljstva ove tradicijske kuće zadržavaju svoj osnovni tlocrt i dimenzije, ali se kanatna konstrukcija zamjenjuje novim načinom gradnje od cigle s krovom prekrivenim crijepom i masivnijom stolarijom te sve češćim i bogatijim ukrasima na stolariji i fasadama kao pokazatelju gospodarskog napretka.

Suvremena arhitektura Međimurja više nema regionalni predznak. Sve su kuće ujednačenoga suvremenog načina gradnje, većih dimenzija i usklađene s potrebama suvremenih uvjeta življenja. Zahvaljujući intenzivnoj urbanizaciji ruralnih područja Međimurja nema vidljive razlike između obiteljskih kuća u ruralnim i urbanim prostorima što govorio uznapredovalom procesu deagrarizacije koji dovodi do fizionomske transformacije ruralnih područja te mnoga naselja danas ne samo fizionomski nego i funkcionalno pripadaju

mješovitom tipu naselja. Ostatci tradicijske arhitekture su vrlo rijetki i danas se nastoje očuvati kao dokumenti vremena u kojem su nastali, a sve je češći trend i njihove obnove.

Slika 65. Kuće zidanice u Donjoj Dubravi iz 1970. godine. Izvor: Feletar 2005.

4.5.2.2. Ostatci feudalne arhitekture

Feudalna arhitektura Međimurja znatno je osiromašena i prorijeđena što je posljedica nepostojanja Strategije upravljanja povijesnom baštinim, kao i nepotpune inventarizacije koja bi trebala predstavljati osnovu za njezinu buduću valorizaciju. Starost samih objekata i njihovo neadekvatno održavanje doveli su do znatnog urušavanja dijela objekata čime su trajno izgubili svoju povijesno i arhitektonsku vrijednost. Prekidom kontinuirane naseljenosti takvih objekata nakon Drugog svjetskog rata kada su oduzeti vlasnicima i dobili javnu, najčešće neadekvatnu namjenu dolazi do njihova zapuštanja te su danas potrebna znatna materijalna sredstva za njihovu revitalizaciju, ali i pronalaženje adekvatne namijene koja bi omogućila njihovo, barem djelomično, samoodržavanje. Kao osnovna namjena obično se navodi turizam, odnosno uključivanje povijesne arhitektonske baštine u turističku ponudu Međimurja. Najvažniji spomenici feudalne arhitekture su: Stari grad Zrinskih u Čakovcu, Dvorac Tkalec u blizini Robadja, kaštel Banfi kod Štrigove, Kurija Zichy-Terbócz u Železnoj Gori i Dvorac Feštetić u Pribislavcu (Biškup, 2013.).

Stari grad Zrinskih u Čakovcu spominje se u 13. st. kao drvena utvrda koju je izgradio grof Dmitar Čak na svom posjedu i po njoj je naselje i dobilo današnji naziv. Tijekom stoljeća uslijedilo je više nadogradnji i obnovi same utvrde, a najznačajnija je ona u 16. i 17. st. kada utvrda dobiva vanjske obrambene zidine koje su okruživale dvorište i palaču. Bastioni su specifični po tome što nisu zemljani već građeni od opeke te su peterokutnog tlocrta. U 18. st. nadogradnjom drugog kata palača dobiva današnji izgled kojim od renesansnog dvora postaje barokna palača, a toranj srušen u potresu izgrađen je na ulaznoj kuli. Opkopi oko Starog grada imali su obrambenu ulogu u vrijeme osmanlijske opasnosti, a kasnije su u potpunosti isušeni te su danas dio parkovne arhitekture vezane uz Stari grad. Nakon Drugog svjetskog rata Stari grad mijenja namijene od obrazovne, medicinske do stambene da bi odlukom o osnivanju Gradskog muzeja Međimurja 1952. u većem dijelu kompleksa bio smješten Muzej s etnografskim, arheološkim, povijesnim i kulturno-povijesnim odjelom te lapidarijem (Biškup, 2013).

Slika 66. Stari grad Čakovec. Fotografija: D. Jukopila, 2014.

Slika 67. Obrambene zidine Starog grada u Čakovcu.

Fotografija: D. Jukopila, 2014.

Dvorac Tkalec smješten je u gornjem Međimurju pored mjesta Robadje. Izgrađen je u 18. st. kao majur pavlinskog reda da bi po ukinuću reda prešao u ruke grofova Althan, a potom tijekom 19. st. dolazi u posjed grofova Feštetića i grofova Zichy. Zgrada je okružena vinogradima, a građena je u kasnobaroknom stilu s nizom arkada i trijemom te velikim vinskim podrumima. Danas je obnovljena i koristi se kao ladanjska kuća za povremeni boravak (Biškup, 2013)

Slika 68. Dvorac Tkalec. Izvor URL 21

Kaštel Banfi smješten je pored istoimenog sela blizu Štrigove, a građen je u 14. st. na imanju istoimenog feudalnog vladara Lendave. Prema arheološkim nalazima danas je sačuvan samo njegov dio u obliku jednokatne zgrade izgrađene u kasnobaroknom stilu. Danas je rekonstruiran i ima poslovno-stambenu namjenu.

Slika 69. Kaštel Banfi. Izvor URL 22

Kurija Zichy-Terbotz izgrađena je početkom 19. st. kao plemićka kurija u čijem je vlasništvu sve do 1957. godine. Nakon smrti posljednje vlasnice Ilone Terbotz prepušten je propadanju. Sam kompleks čini kurija s dvije etaže, prizemni objekt naslonjen na nju s otvorenim trijemom te gospodarska zgrada s dvorišne strane. Danas je u privatnom vlasništvu, obnovljena i ima stambeno-poslovnu namjenu (Biškup, 2013).

Slika 70. Kurija Zichy-Terbotz. Izvor URL 23

Na mjestu današnjeg dvorca Feštetić u Pribislavcu bio je izgrađen zidani dvorac Zrinskih koji se spominje u zapisima svećenika Josipa Bedekovića iz 1752. godine. Današnji dvorac izgrađen je u razdoblju 1850. 1870. godine u neogotičkom stilu s bočno prigrađenom neogotičkom kulom. Iako je nekada bio okružen gospodarskim zgradama, vrtovima i perivojem i opremljen stilskim namještajem, ukrasnim i upotrebnim predmetima te umjetničkim djelima, danas ništa od navedenog nije sačuvano zbog pljačke 1918. godine te požara 1941. godine u kojem je potpuno uništen. Nakon požara dvorac je obnovljen, a poslije Drugog svjetskog rata prenamijenjen je u školsku zgradu, a tu funkciju ima i danas unatoč neprimjerenosti objekta kao vrijedne spomeničke baštine i neadekvatnosti za suvremene potrebe škole (Biškup, 2013).

Slika 71. Dvorac obitelji Feštetić u Pribislavcu. Fotografija: D. Jukopila 2014.

4.5.3.Ruralni krajolici

Ruralni krajolik čine njegovi elementi poput seoskih i manjih gradskih naselja, oranice, livade, šume, prometnice i vodotoci, ali i svi ostali elementi nastali antropogenim utjecajem. Pri oblikovanju ruralnog krajolika važno je međudjelovanje prirodne sredine i čovjeka. Prirodna sredina determinira ljudske aktivnosti u prostoru, no danas je sve značajnija uloga čovjeka u transformaciji prirodne sredine. Ruralni krajolik je danas sve više civilizacijski krajolik, no sa zastupljenijim biosocijalnim komponentama. (Crkvenčić, Malić,

1990). Krajolik odražava povijesni razvitak korištenja prostora kao i nekadašnji i sadašnji odnos čovjeka prema okolišu te ima važnu kulturnu, društvenu i gospodarsku ulogu. Vrednovanjem krajolika ukazuje se na njegovu važnost bilo lokalnu ili regionalnu, a kao najčešći kriteriji primjenjuju se raznovrsnost, jedinstvenost, atraktivnost te karakterističnost njegovih pojavnih oblika. Prema Krajobraznoj regionalizaciji Hrvatske[44] Međimurje pripada krajoliku sjeverozapadne Hrvatske, a prema vizualnoj regionalizaciji cjelini riječne doline Mure. Prema tipološkim karakteristikama međimurskih krajolika izdvajaju se: urbanizirani krajolik, kultivirani krajolici gornjeg i donjeg Međimurja te prirodi bliski krajolici rijeka Mure i Drave.

Urbanizirani krajolik nalazimo u središnjem Međimurju i vežemo ga uz širi prostor grada Čakovca kao najvećeg međimurskog urbanog naselja. Urbane cjeline Čakovca zajedno sa zelenim gradskim površinama čine harmoničnu cjelinu, a prostor između Čakovca i susjednih naselja predstavlja kultivirani krajolik s manjim šumskim površinama i livadama. Kultivirani krajolik čine poljoprivredne površine te manjim dijelom prirodna šumska područja.

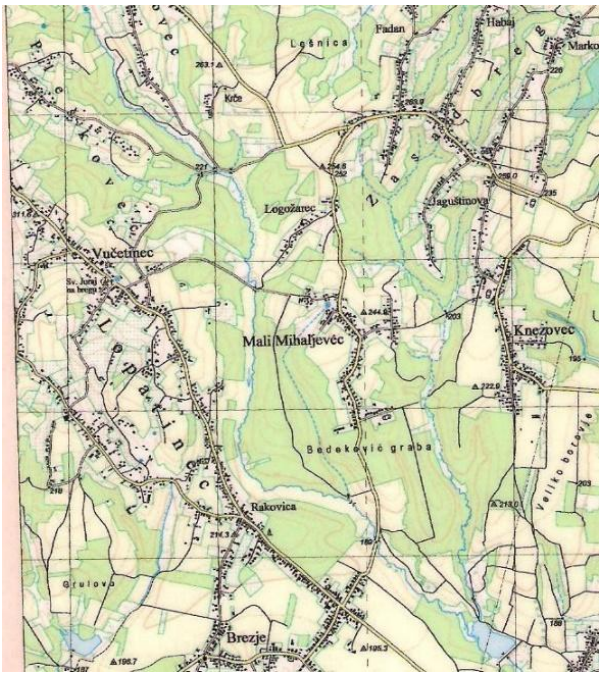

slika 72. Ulaz u perivoj Zrinskih u središtu Čakovca.

Fotografija: D. Jukopila, 2014.

[44] Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske.

Krajolik gornjeg Međimurja odlikuje se nešto većom zastupljenošću šuma te dominacijom vinograda i voćnjaka na padinama obronaka. Krajolik se izdvaja raščlanjenim reljefom što mu daje visoku estetsku vrijednost, a posebno se izdvaja prostor Štrigove kao povijesne urbano-ruralne cjeline. Naselja su ruralna, disperznog tipa s posjedima često okupljenim uz stambeno-gospodarske objekte. Krajolik je opterećen gradnjom kuća za odmor koje su još dodatno usitnile posjede.

Slika 73. Disperzna naselja gornjeg Međimurja, isječak topografske karte M 1:25 000

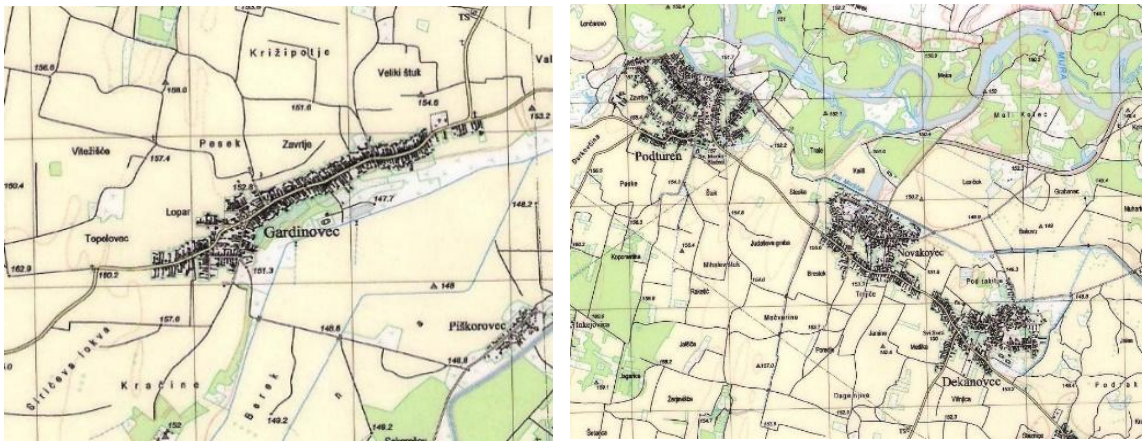

Slika 74. Ruralni krajolik gornjeg Međimurja. Fotografija: D. Jukopila 2014.

Krajolik donjeg Međimurja izrazito je poljodjelski s vrlo malim šumskim površinama. Zbog izrazito guste naseljenosti i tradicionalne poljoprivrede došlo je do velike parcelacije poljoprivrednih površina što se danas održava na ruralnom krajoliku kroz veliku iskorištenost prostora, male poljoprivrede posjede i male građevinske parcele. Naselja su ruralnog tipa, najčešće okupljena i njima dominira crkva sa svojim zvonikom, a kuće imaju uređene okućnice s puno zelenila. Najočuvanije prirodne krajolike nalazimo duž tokova rijeka Mure i Drave, posebice Mure jer je gradnjom hidroelektrana na Dravi te akumulacijskim jezerima bitno transformiran prirodni krajolik. Prirodni krajolik uz rijeku Dravu odnosi se na prostor starog toka Drave te je najočuvaniji na dijelu toka od završetka odvodnog kanala do ušća u Muru i na tim se prostorima nalaze Veliki Otok i Veliki Pažut, važna staništa ptica močvarica. Prostorno je puno veći krajolik rijeke Mure s poplavnim šumama i livadama i vrlo malim antropogenim utjecajem zbog čega je i pod zaštitom kao Regionalni park Mura-Drava. Odlikuje se visokim stupnjem biološke i krajobrazne raznolikosti međunarodnog značaja te većim površinama nizinskih šuma posebice na prostoru Murščaka.

Slika 75. Krajolik uz rijeku Muru. Fotografija D. Jukopila 2014.

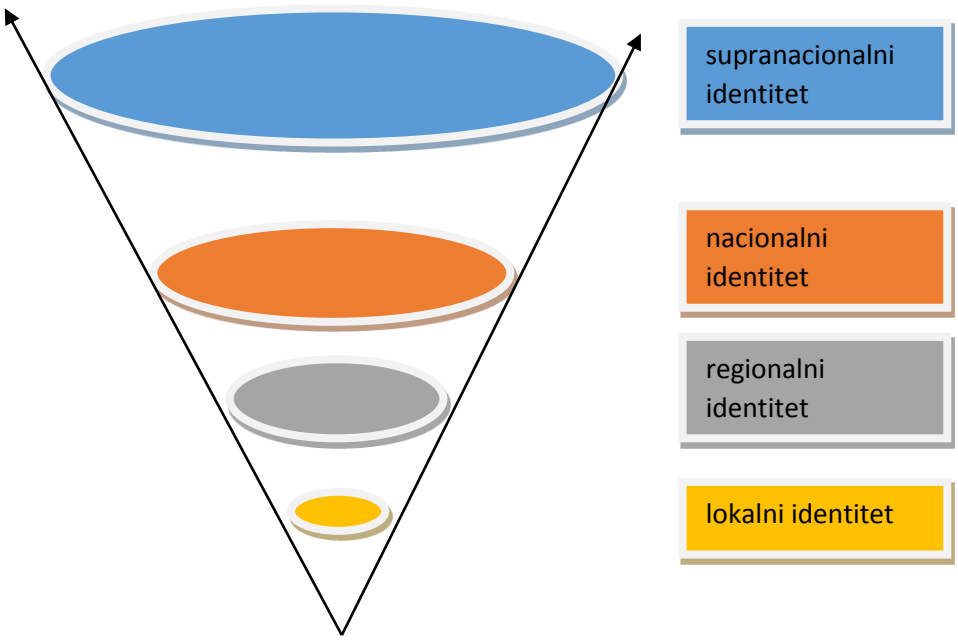
Slika 76. Zbijena naselja donjeg Međimurja izduženog i gomilastog tipa, isječak TK M 1:25 000

Prema tipologiji ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske A. Lukića (2011), najveći dio međimurskih naselja pripada tržišno orijentiranim poljoprivrednim naseljima (45 %)[45] karakterističnim za Istočnu Hrvatsku i dijelove Središnje Hrvatske poput Međimurja, Podravine te bjelovarskog i križevačkog kraja. Obilježja ovoga tipa naselja jesu visoki udio kućanstava koja ostvaruju prihod od prodaje što znači da su poljoprivrednici u ovim naseljima dominantno okrenuti komercijalnoj poljoprivredi. Drugi tip naselja po zastupljenosti (31 %) pripada dinamičnim, strukturno jačim naseljima. To je posljedica visoke razine funkcionalne opremljenosti, blizine većih naselja i gradova, zastupljenosti dnevnih migracija te značaja poljoprivrede posebice u donjem Međimurju (Lukić, 2011).

[45] Podatci autora temelje se na analizi podataka iz Popisa stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Državnog zavoda za statistiku.

5. RAZINE PROSTORNIH IDENTITETA MEĐIMURJA

Prostor je jedan od temeljnih tvorbenih elemenata regionalnoga identiteta i medij u kojemu se odvija cjelokupni društveni život te stoga i društveni identitet ima snažnu prostornu dimenziju sadržanu u pojmu prostornog ili geografskog identiteta. Prostorni identitet podrazumijeva skup međuzavisnih prirodnogeografskih i društvenogeografskih obilježja određenog prostora na kojemu se zasniva njegova društvena identifikacija ili samoidentifikacija (Pejnović, 2008). Prostorni identiteti predstavljaju promjenjivu kategoriju jer se tijekom vremena mijenjaju njihovi tvorbeni elementi, a postoji i mogućnost istovremenih višestrukih identiteta. Promatrajući regije kao prostorne jedinice života većih ili manjih društvenih zajednica ususstavljenih u hijerarhijsku strukturu, prostorne identitete možemo promatrati od lokalnih identiteta preko regionalnih do nacionalnih, a u novije vrijeme i supranacionalnih identiteta kao posljedice sve izraženijih globalizacijskih procesa.

Slika 77. Razine prostornih identiteta (prema Crljenko, 2008)

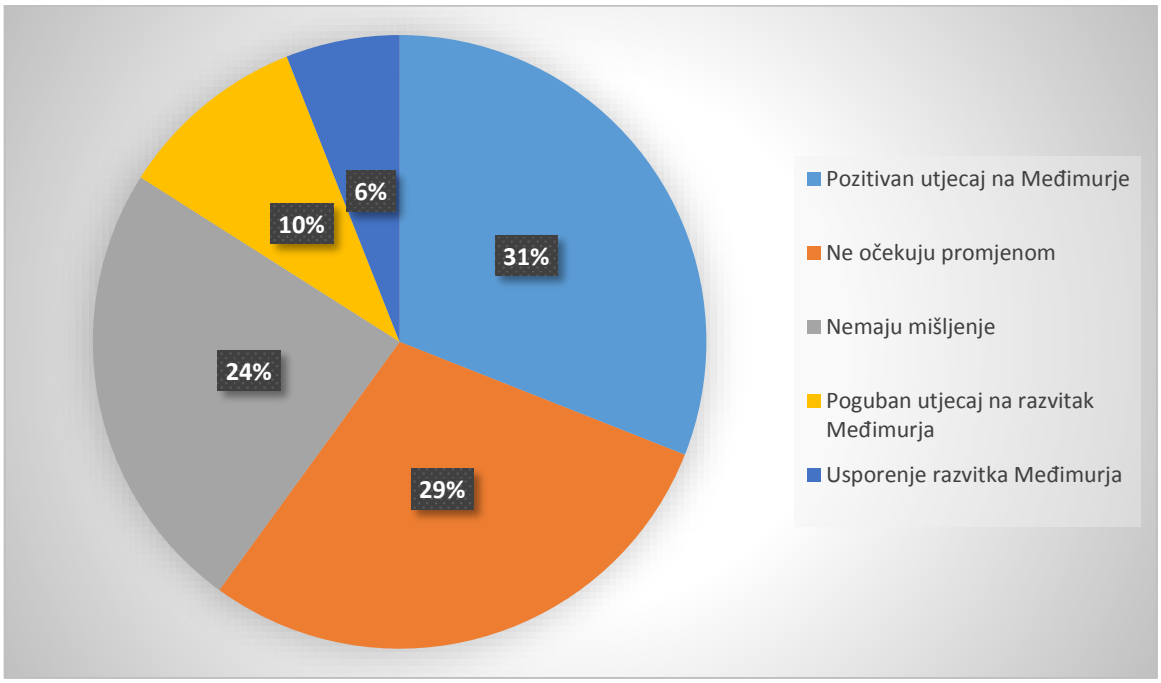
5.1. Supranacionalna razina prostornog identiteta Međimurja

Supranacionalna razina identiteta odnosi se na povezivanje regije s regijama izvan nacionalnog prostora. Proces povezivanja regija unutar Europe vrlo je aktualan i svojevrstan je odgovor na globalizacijske procese, ali i ujedinjavanje europskih država i stvaranje europskog građanstva. Ideja Europe regija manifestira se kroz istoimeni pokret čiji se program zasniva na izravnoj suradnji regija europskih država i to unutar Europske unije, ali i s regijama država nečlanica. Pobornici ove ideje smatraju da bi se na taj način Europa približila svojim građanima, a time bi se spriječili i mogući sukobi i sporovi između pojedinih država. Jedan od bitnih ciljeva Pokreta je osnivanje Regionalnog vijeća kao organa EU koji bi postupno dobio znatne ovlasti. Međimurje je uspostavom Međimurske županije dobilo legitimitet za regionalno integriranje te regionalne (županijske vlasti) mogu samostalno isticati svoje ciljeve i interese pri priključivanju pojedinim regionalnim integracijama.

5.1.1. Rezultati referenduma o ulasku Hrvatske u EU kao pokazatelj tendencije stanovništva Međimurja za nadnacionalno povezivanje

Stvaranjem neovisne hrvatske države nastupilo je razdoblje njezina uključivanja u brojne međunarodne integracije i organizacije što je bilo neophodno za njezino pozicioniranje unutar samog kontinenta kao i na globalnoj razini. Stvaranje novog zakonodavnog okvira dovelo je i do redefiniranja strateških ciljeva države, a kao najvažniji nametnuo se ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju. Ovaj cilj trebao je Hrvatskoj omogućiti postizanje trajnog mira kao preduvjeta učvršćenja državnosti i ekonomskog prosperiteta tijekom razdoblja društveno-političke i gospodarske tranzicije.

Po završetku pristupnih pregovora s EU i pred ulazak u punopravno članstvo, a prije samog referenduma provedeno je anketno ispitivanje o stavu stanovništva Međimurja o ulasku Republike Hrvatske u EU. Pozitivan utjecaj na razvitak Međimurja ulaskom u EU očekuje 31 % stanovnika dok 29 % smatra da neće biti nikakvih značajnih promjena za Međimurje. Vrlo je velik udio onih koji nemaju mišljenje (24 %) što je vjerojatno posljedica nedovoljnog poznavanja prednosti i mana ulaska u EU na razini čitavog društva. Među očitim euroskepticima nalazimo one koji smatraju da će ulazak Hrvatske u EU biti poguban za Međimurje (10 %) te one koji su mišljenja da će se razvitak Međimurja usporiti ulaskom u EU (6 %).

Slika 78. Rezultati anketnog istraživanja stanovništva Međimurja o predstojećem ulasku Hrvatske u EU i njegovom utjecaju na Međimurje.

Unatoč ovim rezultatima ankete, na referendum o ulasku Hrvatske u Europsku uniju izišlo je 51,80 % stanovnika Međimurja s pravom glasa što je 8,29 % više od prosjeka države. Prema službenim rezultatima stanovnici Međimurske županije najveći su pobornici ulaska Hrvatske u EU (ako izuzmemo rezultate glasanja u inozemstvu) s rezultatom 75,73 % što je za 9,46 % više od prosjeka države.

Tab. 3. Službeni rezultati referenduma o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji

Županija/inozemstvo	Izlaznost (%)	ZA (%)	PROTIV (%)
Zagrebačka županija	52,81	65,00	34,53
Krapinsko-zagorska županija	47,63	63,48	35,83
Sisačko-moslavačka županija	41,56	67,66	31,70
Karlovačka županija	45,81	66,69	32,59
Varaždinska županija	53,66	69,90	29,54
Koprivničko-križevačka županija	49,39	60,47	39,02
Bjelovarsko-bilogorska županija	45,60	62,22	37,24
Primorsko-goranska županija	50,18	68,81	30,67
Ličko-senjska županija	34,52	70,66	28,53
Virovitičko-podravska županija	44,27	65,45	33,97
Požeško-slavonska županija	44,08	70,14	29,23
Brodsko-posavska županija	42,30	72,61	26,74
Zadarska županija	38,57	61,50	37,72
Osječko-baranjska županija	45,23	67,55	31,89
Šibensko-kninska županija	37,06	63,74	35,46
Vukovarsko srijemska županija	38,63	69,02	30,22
Splitsko-dalmatinska županija	45,96	58,55	40,71
Istarska županija	49,18	68,40	30,91
Dubrovačko-neretvanska županija	46,30	56,93	42,22
Međimurska županija	51,80	75,73	23,72
Grad Zagreb	55,13	67,80	31,74
Ukupno županije	47,55	66,14	33,26
Inozemstvo	3,51	83,18	16,46
Ukupno Republika Hrvatska	43,51	66,27	33,13

Izvor: www.sabor.hr

5.1.2. Uključenost Međimurske županije u europske integracije i organizacije

Suvremeno globalizirano društvo, ali i politika stvaranja Europe regija potiču razne oblike udruživanja između pojedinih regija, ali i drugih jedinica lokalne samouprave ovisno o tradiciji i recentnoj upravno-političkoj organizaciji pojedinih europskih država. Iako je Hrvatska regionalnu suradnju započela još za vrijeme SFRJ ulaskom Hrvatske i Slovenije u Radnu zajednicu Alpe-Jadran, proces je ojačao nakon osamostaljenja Hrvatske, ali i rušenja željezne zavjese krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina 20. st. Danas se Hrvatska kao država, ali i mnoge njezine županije, gradovi i općine uključuju u različite europske integracije s ciljem ostvarivanja nacionalnih, regionalnih ili lokalnih ciljeva koji bi trebali doprinijeti održivom gospodarskom razvoju, a time i boljem životnom standardu svojeg stanovništva.

Međimurska županija aktivno se uključuje u europske regionalne integracije te je trenutačno članica pet takvih integracija: Ureda hrvatskih regija u Bruxellesu, Instituta europskih regija u Salzburgu, Skupštine europskih regija u Strasbourgu, Euroregija Mura-Drava te Saveza Alpe-Jadran.

Ured hrvatskih regija osnovan je 2007. godine od strane Agencije za razvoj Varaždinske županije (AZRA d.o.o.) s ciljem olakšavanja integriranja hrvatskih županija i gradova u europski prostor. Ured potiče umrežavanje i povezivanje hrvatskih regija s ostalim regijama Europe, pomaže pri osmišljavanju i institucionalizaciji regionalnih identiteta hrvatskih regija s ciljem lakše dostupnosti sredstvima namijenjenim regionalnim politikama i fondovima Europske unije. Osim Međimurske županije , članice su: Bjelovarsko-bilogorska županija, Krapinsko-zagorska županija, Zagrebačka županija, Grad Koprivnica, Grad Rijeka, grad Varaždin i općina Vidovec iz Međimurja (URL 47)

Institut europskih regija (IRE-Institut of the Regions of Europe/ Institut der regionen europas) povezuje europske jedinice lokalne samouprave, ali i različite institucije, organizacije te zainteresirane pojedince. Sjedište mu je u austrijskom gradu Salzburgu. Ova je organizaciji politički neovisna, naglašava sve veću važnost regija na temelju Lisabonskog sporazuma i potiče suradnju s ciljem jačanja ekonomskog potencijala regionalne i međuregionalne suradnje europskih regija (URL 48) .

Slika 79. Logo Instituta europskih regija. Izvor: URL 48

Skupština europskih regija politička je organizacija osnovana s ciljem promicanja sudjelovanja regija u donošenju odluka na europskoj razini te s ciljem promicanja međuregionalne suradnje kao i institucionalizaciji sudjelovanja regija u europskoj politici. Ciljevi su: poticanje međuregionalnog dijaloga, utjecanje na nacionalnu, europsku i međunarodnu politiku, poticanje međuregionalne i prekogranične suradnje te promicanje izvrsnosti raznolikosti europskih regija. Osnovana je 1985. godine sa sjedištem u Strasbourgu. Članice joj mogu biti regije, ali i organizacije te je danas u članstvu 250 regija iz 32 europske države i 14 međunarodnih organizacija. Pravo učlanjenja imaju regije svih država članica Vijeća Europe uz prihvaćanje temeljnih načela organizacije. Međimurska županija je ušla u članstvo 1999. godine (URL 49).

Slika 80. Logo Skupštine europskih regija. Izvor: URL 46

Euroregija Mura-Drava osnovana je u Čakovcu 2. listopada 2004. godine s ciljem jačanja prekogranične suradnje Hrvatske i Mađarske. Osnivači su: Međimurska županija,

Županija Zala i Županija Somogy, a sjedišta su u Čakovcu i Zalaegerszegu. Ostali ciljevi su: širenje gospodarskih i kulturnih veza, provođenje programa gospodarskog razvitka, suradnja nacionalnih manjina, jačanje sportskih veza, ekološka zaštita i ekogospodarenje te suradnja na zajedničkim pograničnim projektima Europske unije. Euroregija Mura-Drava otvoreni je tip regije za sve zainteresirane regije koje izlaze na obale rijeka Mure i Drave sve do ušća Mure u Dravu (URL 50).

Slika 81. Grbovi članica Euroregije Mura-Drava. Izvor: URL 50

Savez Alpe-Jadran sljednik je nekadašnje Radne zajednice Alpe-Jadran koja je egzistirala još u uvjetima blokovske podijele Europe, a osnovana je u Veneciji 1978. godine i predstavljala je početak regionalnog integriranja u prostoru srednje Europe. Promjenom geopolitičkih okolnosti od početka 90-ih godina 20. st. i širenjem Europske unije dolazi i do promjena unutar Radne zajednice s obzirom na ranije postavljene ciljeve jer su joj sve trenutačne članice u članstvu Europske unije. Od 2013. godine promijenila je ime u Savez Alpe-Jadran (Alpe-Adria), a iste godine u članstvo ulazi i Međimurska županija. Trenutačno sjedište Saveza je u Klagenfurtu u Koruškoj koja predsjeda Savezom. Članice su austrijske savezne pokrajine Koruška, Gradišće i Štajerska, Republika Slovenija, hrvatske županije Istarska, Karlovačka, Koprivničko-križevačka, Krapinsko-zagorska, Međimurska i Varaždinska te mađarska županija Vas. Osnovni cilj Saveza Alpe-Jadran jest suradnja u okviru EU-projekata te sufinanciranje *people-to-people* projekta iz zajedničkih sredstava Saveza. Djelovanje Saveza temelji se na dva stupa. Prvi je pružanje nekomplicirane i nebirokratizirane usluge servisa svima zainteresiranima za pojedine projekte pri čemu svaka članica preuzima ulogu tematske koordinacijske točke u smislu vodstva za pojedino tematsko područje, a Međimurska županija preuzela je tematsko područje Energije i zaštite okoliša. Drugi stup predstavlja raspodjela zajedničkih proračunskih sredstava Saveza za sufinanciranje kandidature pojedinih projekata Europske unije kao i za sufinanciranje manjih prekograničnih

projekata. Buduće širenje Saveza očekuje se prema pojedinim talijanskim regijama, ali pojedinim zemljama jugoistočne Europe (URL 51).

Slika 82. Logo Saveza Alpe-Jadran. Izvor: URL 51

5.1.3. Pripadnost Međimurja srednjoeuropskom kulturno-civilizacijskom krugu

Hrvatska je unatoč relativno maloj površini izrazito raznolika država na čijem se prostoru dodiruju tri velike geografske cjeline: Sredozemlje, Dinarski prostor i Panonska nizina koja pojedinim regijama Hrvatske daju bitno različita fizionomska obilježja. Granični položaj koji Hrvatsku prati tijekom čitave povijesti dovodi je u poziciju pograničnog prostora koji s jedne strane prima raznolike kulturno-civilizacijske utjecaje, no naglašenije predstavlja trusnu zonu izloženu sukobima i stradavanjima kao posljedicama ostvarenja strateških ciljeva snažnijih država. Hrvatska je regionalno izrazito složena cjelina, sastavljena od povijesno snažno izgrađenih regionalnih identiteta, međusobno dosta različitih, koje na okupu ponajprije drži ideja nacionalnog i političkog jedinstva. Regionalna obojenost važno je obilježje hrvatskoga identiteta, katkad do te mjere izraženo da je praktički nemoguće izdvojiti univerzalni hrvatski identitet pa je ispravnije govoriti o zbroju pojedinačnih regionalnih identiteta (Klemenčić, 2011).

Međimurje smješteno na krajnjem sjeveru Hrvatske, a prema uobičajenoj podjeli na kulturno-civilizacijske krugove[46] pripada srednjoeuropskom kulturno-civilizacijskom krugu kao dijelu europskog Zapada. Važno je napomenuti da regija Srednja Europa ne označava geometrijsko središte europskog kontinenta što je i teško izraziti s obzirom na mogućnost višestrukog definiranja dogovorene granice prema Aziji, već se geografska regija Srednje Europe odnosi na prostor od Njemačko-poljske nizine na sjeveru do Alpa na jugu i Panonske nizine na istoku. Ovo je prostor čije su države tijekom povijesti na različite načine bile povezane unutar velikih višenacionalnih država unutar kojih je dolazilo do snažnih vjerskih, kulturnih i političkih prožimanja koja su dovela do stvaranja specifičnog kulturno-civilizacijskog kruga. Njegove bitne odrednice nalazimo i u Međimurju. Ovaj kulturno-civilizacijski krug izrazito je kršćanski, no uz dominantno katoličanstvo iz njega dolaze i snažniji utjecaji protestantizma koji se upravo na području Međimurja i najduže zadržao unatoč snažnoj rekatolizaciji. U jeziku Međimurja postoji čitav niz germanizama i hungarizama koji su se do danas zadržali u govornom jeziku te predstavljaju tradicijski govor koji se unatoč dominaciji standardnog jezika nastoji očuvati i njegovati kao dio tradicije. Arhitektura Međimurja kako sakralna tako i profana odgovara arhitektonskim stilovima susjednih prostora Mađarske, Austrije i Slovenije. Zbog ruralne orijentacije prostora pa stoga i slabije urbanizacije, građevine su manjih dimenzija i skromnijih ukrasa, no istovjetnog stila što govori o perifernom položaju kako Hrvatske tako i Međimurja u odnosu na tadašnje centre moći poput Beča ili Budimpešte. Sličnosti možemo pronaći i u tradicijskoj kuhinji, folklornim i etnografskim elementima te načinu života i rada koji oblikuju radni mentalitet pa donekle i tradicijski život unutar obiteljskih domova

[46] U Hrvatskoj se izdvajaju tri kulturno-civilizacijska kruga. Sa zapada i juga Hrvatska je bila izložena utjecajima europskoga Sredozemlja. To je izrazito katolički civilizacijski krug, narodnosno pretežito romanski, a na Hrvatsku je utjecao preko Talijana. Na sjeveru to je srednjoeuropski civilizacijski krug, također pretežito katolički, ali i s primjesama židovstva i protestantizma. Utjecaji koje je Hrvatska primala ostvarili su se ponajprije kroz dodir s Germanima (Nijemcima, Austrijancima) te Mađarima. Treći kulturno-civilizacijski krug jest balkanski. Obilježen je pravoslavljem i islamom kojega su u Europu donijeli Turci. Za Hrvatsku su u kontekstu narodnosnoga dodira glavni predstavnici toga kruga Srbi te islamizirano slavensko stanovništvo Bosne i Hercegovine (Klemenčić, 2011).

Slika 83. Srednjoeuropski tip arhitekture u središtu Čakovca.

Fotografija: D. Jukopila, 2014.

5.2. Nacionalna razina prostornog identiteta

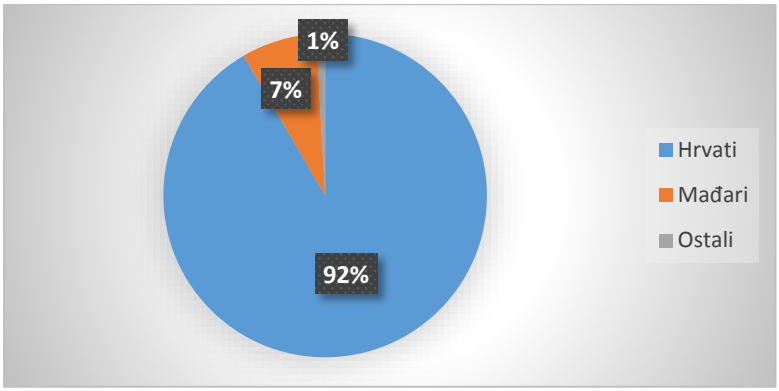
Pojam nacionalnog identiteta u današnjem smislu javlja se u 19. i 20. st. procesom modernizacije tj. integriranjem svih prostornih segmenata jednog naroda na temelju jedinstvenog književnog (standardnog) jezika, gospodarstva, političkog sustava i nacionalnih institucija. Narodi danas predstavljaju entitet koji se često poistovjećuje s državom te govorimo o nacionalnim državama čije se stanovništvo identificira s običajima i institucijama svoje države (Pejnović 2009).

5.2.1. Etnička dominantnost hrvatskoga stanovništva Međimurja

Međimurje je prostor s izrazito dominantnim udjelom hrvatskoga stanovništva koji bilježe svi popisi stanovništva od prvog 1857. godine do posljednjeg 2011. godine. Veliki utjecaj na etničku strukturu stanovništva imaju povijesna zbivanja, ali i položaj regije, u slučaju Međimurja pogranični. Na promjenu etničkoga sastava nisu utjecali niti brojni osvajači kroz povijest niti snažna mađarizacija tijekom dugotrajnih razdoblja uključenosti Međimurja u upravno-teritorijsku organizaciju Ugarskog Kraljevstva. Najveći udio Mađari su imali po popisu 1910. godine s udjelom od 7,5 %. U to je vrijeme i udio Hrvata bio najniži, ali i tada veći od 90 % (1880. – 90,5 %; 1910. – 91,6 %). Udio svih ostalih nacionalnih manjina je manji od 1 %. Doseljavanje Mađara započinje od 18. st kada su ih velikaši zapošljavali na svojim posjedima kao namještenike, sluge i ovčare, no oni predstavljaju onaj dio mađarskog stanovništva koji je uglavnom asimiliran, a danas se prepoznaju uglavnom po prezimenima ili prema imenima pojedinih naselja u koja su doselili. Nakon 1861. godine zbog izražene mađarizacije Međimurja započinje intenzivnije naseljavanje Mađara koji dolaze kao činovnici dok mađarski Židovi dolaze kao trgovci i stanovništvo koje obavlja slobodna zanimanja (Dugački, 1936). To se odrazilo i na promjenu etničke strukture tj. udjela Mađara u ukupnom stanovništvu. Po prvom popisu stanovništva 1857. godine zabilježeno je 612 Mađara da bi se njihov broj po popisu 1910. popeo na 7320. Najviše se doseljavaju u Čakovec kao središnje upravno naselje. Prema podatcima Mihovljanskog župnika 1700. godine u Čakovcu (koji je tada pripadao župi Mihovljan) nije bilo niti jednog Mađara, oko 1800. godine zabilježeno je njih 3,1 % da bi već 1910. godine njihov udio u stanovništvu Čakovca bio 46,6 %, čime su postali dominantno stanovništvo grada jer je istovremeno udio Hrvata bio 46,1 %.

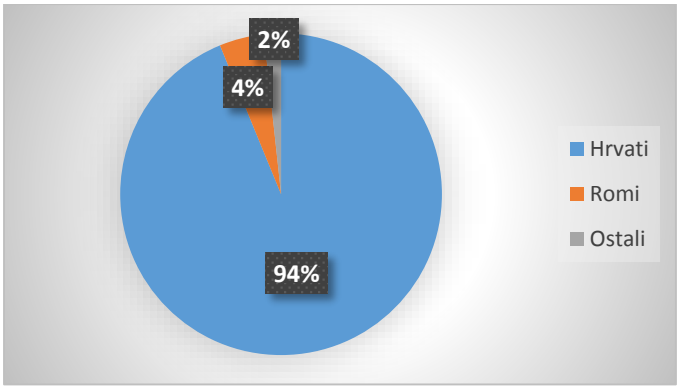
Najveći udio Hrvata u etničkoj strukturi Međimurja zabilježen je u popisu 1948. godine i iznosio je 98,7 % kao posljedica konačnog pripojenja Međimurja Hrvatskoj, a time i

slobodnog izražavanja nacionalne pripadnosti (Slunjski, Vuk, 2004). Prema rezultatima popisa 2011. godine u Međimurju živi svega 63 pripadnika mađarske nacionalne manjine (0,05 %) tako da danas govorimo o zanemarivom udjelu Mađarskog stanovništva u Međimurju.

Slika 84. Etnička struktura stanovništva Međimurja po popisu 1910. godine.

Danas su Romi najveća nacionalna manjina u Međimurju s udjelom 4,49 %. Od 5107 stanovnika koji su se izjasnili kao Romi najviše ih je u gradu Čakovcu (1039) te u naselju Nedelišću (1239), a naselja sa 100 ili više pripadnika romske nacionalne manjine su: Mala Subotica (694), Pribislavec (608), Orehovica (491), Mursko Središće (285), Kotoriba (320), Podturen (224) te Domašinec (100). S obzirom na nomadski način života romskog stanovništva, posebice u prošlosti, teško je pratiti i bilježiti njihov broj. Z. Dugački (1936) ih naziva Ciganima i navodi da su samo djelomično stalno naseljeni i to u Pribislavcu, Totovcu, Piškurevcu i Goričanu i najviše se bave košaraštvom.

Slika 85. Etnička struktura stanovništva Međimurja po popisu 2011. godine.

5.2.2. Utjecaj Rimokatoličke Crkve na očuvanje nacionalnog identiteta stanovništva Međimurja

Zbog specifičnog položaja Međimurja unutar upravno-političke i crkvene organizacije prostora Hrvatske i Mađarske, velika je važnost Katoličke Crkve u očuvanju prvenstveno nacionalnog identiteta stanovništva Međimurja, a zatim i regionalnog kulturnog identiteta. Osnutkom Zagrebačke biskupije 1094. godine kralj Ladislav iz dinastije Arpadovića podredio je Međimurje njezinoj jurisdikciji. Jedan od najstarijih zapisa o Međimurju također je i listina koja pokazuje da Međimurje pripada Hrvatskoj, a izdana je u Zagrebu 1226. godine. Razdoblje svojatanja Međimurja od strane Mađara započinje s vladavinom Juraja Zrinskog Starijeg koji je 1593. godine postao upraviteljem Zaladske županije, no čija je ambicija bila postati županom. Kako je prema povijesnom pravu tu funkciju mogao obnašati samo plemić koji je posjedovao posjed na području navedene županije, on je izdvojio Međimurje iz Varaždinske županije kojoj je do tada pripadalo i pripojio ga Zaladskoj županiji. Ova je odluka izazvala veliko nezadovoljstvo u Varaždinskoj županiji, a posebice kod hrvatskog katoličkog svećenstva. Ono u stoljećima koje slijede intenzivno i kontinuirano radi na očuvanju pripadnosti Međimurja Zagrebačkoj (nad)biskupiji unatoč nastojanjima Mađara da se i u crkvenoj organizaciji Međimurje podredi Mađarskoj. O toj borbi za odvajanje od mađarske crkvene jurisdikcije govori i podatak o borbi međimurskih pavlina krajem 17. st. za odcjepljenje od mađarskih pavlina. Vođa hrvatskih pavlina dr. Gašpar Malečić uspio je ostvariti pripojenje svetojelenskog samostana hrvatskoj pavlinskoj provinciji pri čemu su mu od presudne pomoći bili rezultati ankete provedene među međimurskim župnicima o nacionalnoj pripadnosti njihovih vjernika. Izjava svjetovnog svećenstva u Međimurju glasila je ovako: „*Mi podpisani ravnatelji župnih crkvi čitavog Međimurja, koje se nalazi među rijekama Dravom i Murom, pod gospodstvom tvrđe čakovečke – na poziv časnih otaca Hrvata reda sv. Pavla pustinjaka, koji se na našu svećeničku vjeru ovime očitujemo, svjedočimo i potvrđujemo: da je u cijelom kotaru spomenutog otoka dravsko-murskoga (tj. Međimurja) jedini hrvatski ili slavonski jezik materinski i općenit, kako u pogledu javne upotrebe, tako i glede obavljanja sakramenata pokore i ženidbe, te propovijedanja Božje riječi puku*“ (Damiš, 1994).

Osim jedinstvenog institucionalnog djelovanja Crkve izuzetno su značajna djelovanja svećenika koji su bili u izravnom doticaju s pukom odnosno vjernicima. Njihova ne samo vjerska, već i prosvjetiteljska funkcija osiguravala je stanovništvu osjećaj pripadnosti narodu od kojeg je odvojen pa je i njihovo jedinstveno djelovanje bilo izuzetno važno. Tako dr.

Damiš (1994) citira svećenika I. Lipnjaka koji piše: „*Od svih tih svećenika, koji su se te godine nalazili u Međimurju, nije se niti jedan pomađarivanjem ogriješio o prirodno i Božje pravo upotrebe materinjeg jezika u crkvi (i školi), nego su se neki osobito istakli u borbi za to pravo*.“. Kler se na različite načine odupirao mađarizaciji. Mihovil Gašparin, župnik iz Gornjeg Mihaljevca sastavio je mali i veliki katekizam za osnovne škole u Međimurju da bi spriječio nasilno nametanje katekizama na mađarskom jeziku. Ignacije Lipnjak, kapelan u Maloj Subotici osnovao je crkveni zbor koji je pjevao sakralne pjesme na hrvatskom jeziku, ali je njegovao i pjevanje hrvatskih narodnih pjesama. Provodio je i prosvjećivanje stanovništva o kulturnim i političkim pitanjima u kontekstu pripojenja Međimurja Hrvatskoj. Svoj rad nastavio je i kao župnik u Kotoribi. Dr. Vinko Žganec još je prije zaređenja pisao u hrvatskim novinama članak u nastavcima „Međimurje spava“ s ciljem poticanja stanovništva na angažiraniju borbu za nacionalna prava, ali je i zamjerao hrvatskim zastupnicima u peštanskom saboru nebrigu za Međimurje. Kasnije se posvetio sakupljanu i bilježenju hrvatskih crkvenih i svjetovnih međimurskih popijevki. Franjevac, otac Vendelin Vošnjak uspio je postići pripojenje samostana u Čakovcu Hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda sa sjedištem u Zagrebu (Damiš, 1994).

Kler se nastojao uključiti i u političko djelovanje. Tako su u Narodnom vijeću koje je pokušalo izvesti politički prevrat 1918. godine od 15 članova sudjelovala i tri svećenika: dr. Vinko Žganec, dr. Stjepan Vidušić i franjevac Kapistran Geci. Oni, ali i mnogi drugi svećenici uključili su se i u konačno pripojenje Međimurja Hrvatskoj na Badnjak 1918. godine. Iz svega navedenog vidljivo je da je uloga Katoličke Crkve bila velika, no opravdan se može postaviti i pitanje je li njezin angažman mogao biti veći ili drugačiji. Ivan Novak, hrvatski narodni preporoditelj, pjesnik i političar, organizator vojnog pohoda hrvatske vojske za odcjepljenje Međimurja od Mađarske 1918. godine u svom djelu „Istina o Međimurju“ iz 1907. godine zamjera i kleru i hrvatskoj politici nedovoljan angažman tijekom mađarskog upravljanja Međimurjem. On ne negira zasluge Crkve u očuvanju pripadnosti Međimurja Zagrebačkoj nadbiskupiji i trudu na očuvanju jezika, ali smatra da svećenstvo nije učinilo dovoljno na polju obrazovanja jer je stanovništvo Međimurja i dalje niskog stupnja pismenosti te navodi: „ Međimurac danas ne čita ili čita vrlo malo, Hrvatski ne čita jer mu omrziše sve što je hrvatsko, a magjarski ne razumije. I po tome je lako shvatljivo, da je Međimurac, koji je ekonomski na dosta visokom stepenu, kulturno zaostao.“ (Heršak, Šimunko, 1990). Iako je njegovo djelo pisano tijekom intenzivne mađarizacije i imalo je svrhu mobiliziranja svih snaga, kako Crkve tako i domaćeg stanovništva i hrvatske politike,

za borbu protiv Mađara ipak je u mnogim tvrdnjama bilo prekritično, ponekad i katastrofično poput citata „Dodjite, da vidite jednu veliku tragediju – tragediju nacionalnog umiranja“ što su u mnogim elementima opovrgnula zbivanja po oslobođenju Međimurja jer su efekti mađarizacije nestali gotovo „preko noći“ zajedno s povlačenjem mađarske uprave i mađarskog stanovništva.

Utjecaj Katoličke Crkve bio je važan i u razdoblju okupacije Međimurja 1941. – 1945. i to s aspekta odupiranja ponovnoj mađarizaciji, ali i ponovnim pokušajima mađarske Katoličke Crkve da izmjeni granice (nad)biskupija i stavi Međimurje pod crkvenu upravu biskupije Szomabately. Iako je Mađarska priznala Nezavisnu Državu Hrvatsku, njezin parlament 17. 12. 1941. donosi odluku o pripojenju Međimurja Mađarskoj. Istovremeno Veszpremski biskup Józéf Mindszenty ovu političku promjenu koristi za pokušaj promjena biskupijskih granica, no do njih nije došlo zbog stava Vatikana da se biskupijske granice mogu mijenjati samo po završetku ratnih zbivanja i nakon mirovnih pregovora. Unatoč tome komunikacija između Katoličke Crkve u Zagrebu na čijem je čelu nadbiskup A. Stepinac znatno je otežana. Nadbiskup Stepinac nije se niti jednim dekretom službeno obratio vlastima u Međimurju negirajući tako njihovo pravo na Međimurje. Čak su i svećenici u Međimurju postavljani bez dekreta, već bi kao mladomisnici „dolazili doma“ i preuzimali službe na župama. Stav Crkve možemo jasno vidjeti i iz pisma nadbiskupa Alojzija Stepinca generalnom vikaru za Međimurje koje mu je uputio 22. 5. 1942., a koje glasi (Damiš, 1994):

„Presvijetli gospodine!

Već sam nekoliko puta primio izvještaje o crkveno-političkom stanju u našem Međimurju kao i o poduzimanju akcije, da se Međimurje i u vjerskom (crkvenom) pogledu odcijepi od zagrebačke nadbiskupije, pa Vam u vezi s time odgovaram slijedeće:

Intervenirao sam, da Sv. Stolica nikako ne dozvoli odcjepljenje Međimurju od zagrebačke nadbiskupije. Rečeno mi je, a dano mi je i pismeno saopćenje, da dok traje rat Sv. Stolica neće nikako dozvoliti, da bi Međimurje u crkvenom pogledu podpalo pod Magjarsku.

Ali s tim u vezi upozoren sam, da saopćim hrvatskim svećenicima u Međimurju, neka bi se držalo strogo crkvenoga djelokruga, ničim ne davajući uzrok uredovanju magjarskih civilnih vlasti. Naročito neka bi svećenstvo pazilo na govore u crkvi i školi, jer bi takav jedan ili akcija mogla dovesti do toga, da naše svećenstvo bude silom istjerano iz Međimurja, što bi imalo za naš narod silno neugodnih posljedica.

Razumijem da je često puta teško sagledati očite nepravde, ali valja trpjeti uzdajući se u pravdu Božju.

Izvolite, presvijetli gospodine, gore rečeno saopćiti našem svećenstvu u Međimurju. Vas kao i sve svećenstvo u Kristu pozdravlja Vaš

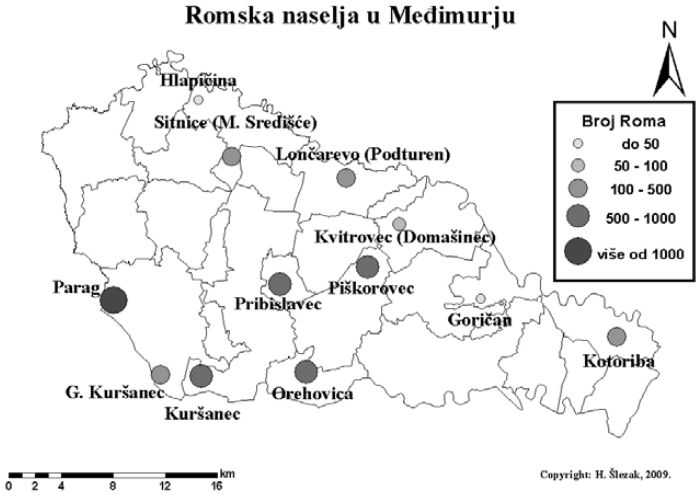
+ Alojzije (v. r.) nadbiskup"

Pretežito ruralno stanovništvo Međimurja bilo je većinom nepismeno, a pristup školovanju imala je samo manjina imućnijih stanovnika. Jedan od načina prosvjetljivanja stanovništva bio je i njegovanje narodnog jezika, a u nepostojanju knjiga za učenje jezika i pismenosti veliku ulogu imali su molitvenici. Iako se molitvenik definira kao zbirka molitava i pjesama za privatnu pobožnost i liturgiju, njihova uloga može biti i puno značajnija. Monsinjor Kolarić u intervjuu tako navodi da su u Međimurju molitvenici bili čuvari nacionalne svijesti i nisu služili samo za iskazivanje ljubavi prema Bogu već i prema domovini i svemu što je „horvatsko". Jedan od najpoznatijih molitvenika u Međimurju, koji mnogi vjernici i danas koriste je molitvenik „Jezuš navučitelj naš" koji je služio i kao podsjetnik na sva obiteljska zbivanja tijekom godine, ali i za učenje čitanja i pisanja na materinjem jeziku u razdobljima mađarizacije pa ga monsinjor Kolarić i naziva „Malom enciklopedijom duha". Uloga ovog molitvenika bila je izvorno duhovna i služio je izgradnji i podržavanju duhovnosti, očuvanja vjerničkih običaja vezanih u blagdane i posebna razdoblja tijekom godina poput adventa i korizme čime se stvarao i specifičan mentalitet pobožnosti upravo karakterističan za Međimurje. Socijalna ili društvena uloga molitvenika bila je u tome što je molitvenik bio i „obiteljska knjiga" ne samo na način jedine knjige koju je obitelj posjedovala već svojevrstan dnevnik obitelji jer su se na njegove korice i margine zapisivali važni događaji u obitelji. Stoga su se molitvenici i često nasljeđivali, a u Međimurju je postojao i običaj polaganja molitvenika u lijes zajedno s pokojnikom što ide u prilog tezi o molitveniku kao obiteljskom blagu tj. vrijednosti. Molitvenici su imali i kulturno-prosvjetiteljsku ulogu u vremenima kada škole nisu bile dostupne većini. Molitvenik je tada bio i „udžbenik" iz kojeg se učilo čitati i pisati u okrilju obitelji te je pridonio očuvanju narodnog hrvatskog jezika, jačanju nacionalne svijesti i očuvanju kulturne baštine.

5.2.3. Romi – pitanje suživota najveće nacionalne manjine Međimurja

U anketnom ispitivanju više je ispitanika dopisalo Rome kao tvorbeni element regionalnog identiteta Međimurja navodeći pri tome da je njihov broj veći nego u drugim hrvatskim regijama (županijama), a postoji i problem suživota hrvatske većine i romske manjine. Unatoč mjerama države i programima koji promiču toleranciju i integriranje romske populacije u svakodnevni život, razlike u tradiciji, načinu života te odnosu prema radu još uvijek kod značajnog dijela međimurske populacije izazivaju netrpeljivost prema Romima. Romi su u Međimurju najveća nacionalna manjina (4,49 %) i u Međimurju je koncentrirana trećina njihove ukupne populacije u Hrvatskoj. Međimurski Romi pripadaju skupini Roma Koritara. Podrijetlom su iz Rumunjske, odakle su se doselili tijekom 19. st. nakon ukidanja ropstva. Za sebe isključivo koriste naziv Bajaši, a govore jednim od rumunjskih dijalekata romskog jezika poznatog pod nazivom „ljimba d bjaš“ te im je danas jezik osnovni element identiteta (Šlezak 2009).

Romi žive u zasebnim etnički homogenim dijelovima naselja koja su često i fizički odvojena od hrvatskog dijela naselja dok su u gradovima izloženi izravnom kontaktu s ostalim stanovništvom. Drugi tip naseljenosti je periferna naseljenost u samim većinski hrvatskim naseljima. Veća koncentracija Roma je samo u nekoliko naselja dok ih u više od polovice međimurskih naselja nema ili su u malom broju. Nepostojanje prostornog aspekta integracije Roma u postojećim programima ima za posljedicu slabe rezultate socijalne integracije (Šlezak 2009.).

Slika 86. Naselja s više od 20 pripadnika romske nacionalne manjine u Međimurskoj županiji, stanje krajem 2008. Izvor: Šlezak, 2009.

Na temelju intervjua s nekolicinom Međimuraca o ovom problemu može se zaključiti da su dosadašnji pristupi rješavanju „romskog problema“ doveli do toga da se hrvatsko stanovništvo osjeća zapostavljeno u odnosu na romsko i često smatraju da su Romi previše zaštićeni te da se u velikoj mjeri niti ne pokušavaju integrirati u međimursko društvo. Njihova razmišljanja o romskoj problematici u ovom će radu biti podijeljena na ona s pretežito pozitivnim i druga s pretežito negativnim stavom o romskoj nacionalnoj manjini i bit će ilustrirana citatima.

Pretežito negativni stavovi o romskoj nacionalnoj manjini:

„Velik broj Roma živi u donjem Međimurju i težak je suživot neromske populacije s Romima zbog učestalih krađa i narušavanja reda i mira.“

„Moj stav je uglavnom negativan zbog negativnih osobnih iskustava. Oni su posebna kategorija stanovništva, tako se ponašaju i kod njih se tolerira ono što se kod ostalih ne bi, npr. kriminal.“

„Moja slika Roma je negativna (prema većini) jer nameću okolini osjećaj krivnje zbog svog siromaštva, a sami uglavnom prihvaćaju maksimalnu pomoć države.“

„Neprihvatljivo mi je njihovo neprilagođeno ponašanje i krađe.“

„Neprihvatljiva je činjenica da neradom mogu doći do sredstava za život.“

„Romska populacija se uvišestručila u posljednjih 20-tak godina, vjeruje da za nju postoje druga pravila ponašanja i viši stupanj tolerancije zbog siromaštva i visoke stope nezaposlenosti. Učestale su krađe, razbojstva, tuče i slično.“

Iz ovih razmišljanja jasno možemo uočiti veliku razliku između hrvatskog stanovništva Međimurja koje se diči radinošću i stavom da se samo radom može prosperirati u životu i romske manjine čiji tradicionalan način života bitno odstupa od većinskog stava. Velika razlika u obrazovanju uz izostanak radnog mentaliteta u smislu tradicionalnog rada ili klasičnog zapošljavanja u poduzećima ili na poljoprivrednim imanjima, otežava zapošljavanje Roma te ih većina živi od socijalne pomoći, a dio je sklon i nezakonitim aktivnostima. Kako se prema zakonu krađe u vrijednosti do 2000 kn (prema tvrdnjama osoba iz intervjua) ne karakteriziraju kao kazne već prekršaji, najčešće ne podliježu sankcijama.

Drugi dio ispitanika skloniji je suživotu i toleranciji unatoč primjećivanju istih negativnosti. To je stanovništvo koje pokušava prihvatiti različitost i načelno se zalaže za nju,

no i u njihovim odgovorima obično nakon „tolerancije“ nalazimo pojave koje su im teško prihvatljive što nas ponovo dovodi do teze da su trenutačne razlike u sustavu vrijednosti i načinu života između većinskog hrvatskog stanovništva i Roma teško premostive.

Pretežito pozitivni stavovi o romskoj nacionalnoj manjini:

„Nastojim ih shvatiti i prihvatiti jer i među njima ima onih koji se trude i žele uspjeti. Mislim da većina iskorištava situaciju i ne želi se mijenjati i prilagoditi.“

„Osim ustaljenog straha ukorijenjenog od malih nogu da su Romi opasni, vulgarni itd. i nekoliko incidenata u bolnici, na policiji, nemam negativan stav prema Romima. Kroz četiri godine života u Podturnu često sam bila u kontaktu s Romima i sva iskustva su mi bila pozitivna. Teže je prihvatiti njihove kulturalne aspekte – običaje unutar naselja.“

„Romska populacija je zbog malog broja uglavnom prilagodila sustav vrijednosti ostalima. osobno nemam primjedbi na njih.“

„Smatram da su svi ljudi jednaki bez obzira na boju kože, nacionalnost, rodnu pripadnost itd. Teže mi je prihvatljiva razina neobrazovanja kod romske populacije koja posljedično vodi do zakonodavnih ekscesa: krađe, provale itd.“

„Tolerancija – tolerantna sam prema romskoj populaciji, ali mi smeta njihovo traženje prava, a ne prihvaćanje obveza. Na primjer maloljetnička trudnoća kod romske populacije je svakodnevna i „prihvatljiva“, a kod ostalih djevojčica roditelji su pozvani na odgovornost kao i djeca. Društvo ne rješava taj problem.“

„Ne diram ih ako oni ne diraju mene.“

Najistaknutiji problemi, prema medijima, između većinskog hrvatskog stanovništva i romske manjine jesu oni vezani uz obrazovanje. Kako je pravo na obrazovanje ustavna kategorija, a sadržano je i u Konvenciji o pravima djeteta čija je Hrvatska potpisnica, ova složena problematika više je puta eskalirala u otvorene, i medijski popraćene, sukobe između roditelja hrvatske i romske djece. Iako je problem složen i ne odnosi se samo na etničku segregaciju već i na probleme poučavanja vezane uz dob romskih učenika koji često nisu istog uzrasta kao ostala djeca, problem različitog predznanja, a time i mogućnosti svladavanja nastavnih sadržaja pa i na problem spremnosti romskih roditelja da školuju djecu unatoč zakonskim odredbama o obveznom osnovnoškolskom obrazovanju do navršene 15. godine života, upućuje na postojanje „romskog pitanja“. Slijedi uvod iz presude Velikog vijeća

Europskog suda za ljudska prava iz kojeg je vidljivo da je ova problematika podignuta do razine Europskog suda za ljudska prava:

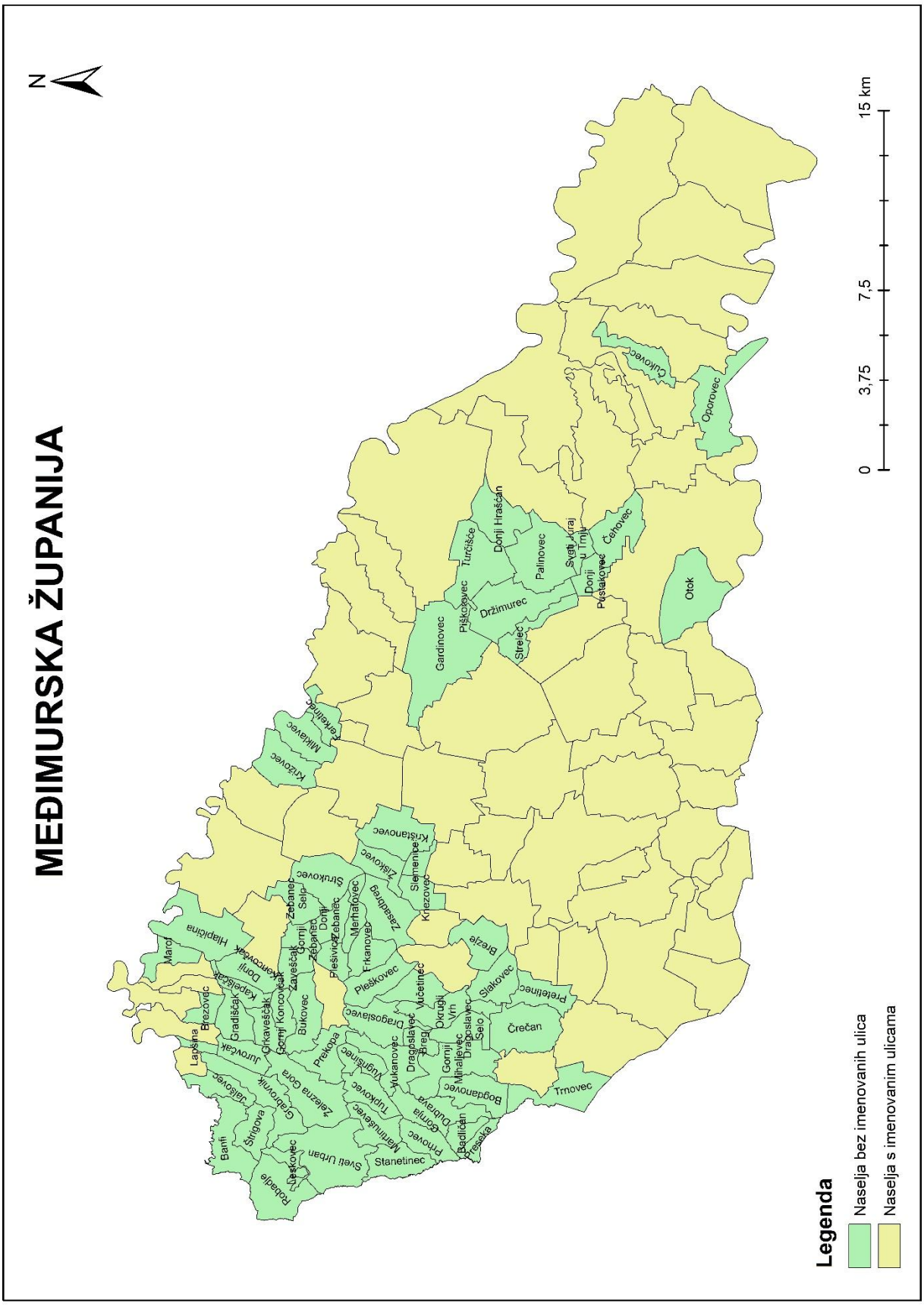
„1. UVOD:

Svojom odlukom od 16. ožujka 2010. Veliko je vijeće Europskog suda za ljudska prava(ESLJP) u slučaju Oršuš and Others v. Croatia (app.no.15766/03, od 08.05.2003.) sa 9 naprema 8 glasova osudilo Republiku Hrvatsku za kršenje čl.14. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (EKLJP), u sprezi sa čl.2. Prvog protokola uz istu Konvenciju. Svakom od 14 tužitelja - učenika segregiranih, isključivo romskih razreda osnovnih škola Međimurske županije u šk.god.2001./2002., dosudilo je pojedinačno po 4,500€ odštete zbog povrede njihova prava na obrazovanje te diskriminacije na temelju njihove etničke pripadnosti. Presudi prethodi odluka Ustavnog suda RH U-III-3138/2002 od 07. veljače 2007., te jednoglasna prvostupanjska odluka malog vijeća ESLJP od 17. srpnja 2008., a kojima je tužba bila odbijena.“

Iz uvoda presude Europskog suda za ljudska prava vidljivo je da unatoč pozitivnim zakonskim odredbama na nacionalnom nivou, mehanizmi za njihovu primjenu na regionalnom i posebice lokalnim nivoima nisu učinkoviti. Iz obrazloženja presude vidljivo je da se broj segregiranih razreda povećavao u međimurskim osnovnim školama, a provedena segregacija nije dala vremenski okvir za postizanja svog cilja, nije kurikulume i testiranja znanja i sposobnosti prilagodila romskoj populaciji te je izostanak pristanka roditelja Roma prihvaćala kao slaganje sa segregiranim razrednima odjelima. Povremeni, ali kontinuirani pojedinačni incidenti poput dvodnevnog zatvaranja Osnovne škole u Držimurcu od strane hrvatskih roditelja, u traženju odvajanja djece Roma od ostalih učenika ili afektivne izjave službenih osoba od kojih je ona tadašnjeg župana da Romi „trebaju biti strpani u lance, ukrcani u kamione i deportirani preko granice“ (citat preuzet iz Odluke Velikog vijeća ESLJP) posebice sporna i zabrinjavajuća, ukazuju na postojeće probleme, ali i veći angažman vlasti na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini u rješavanju romskog pitanja.

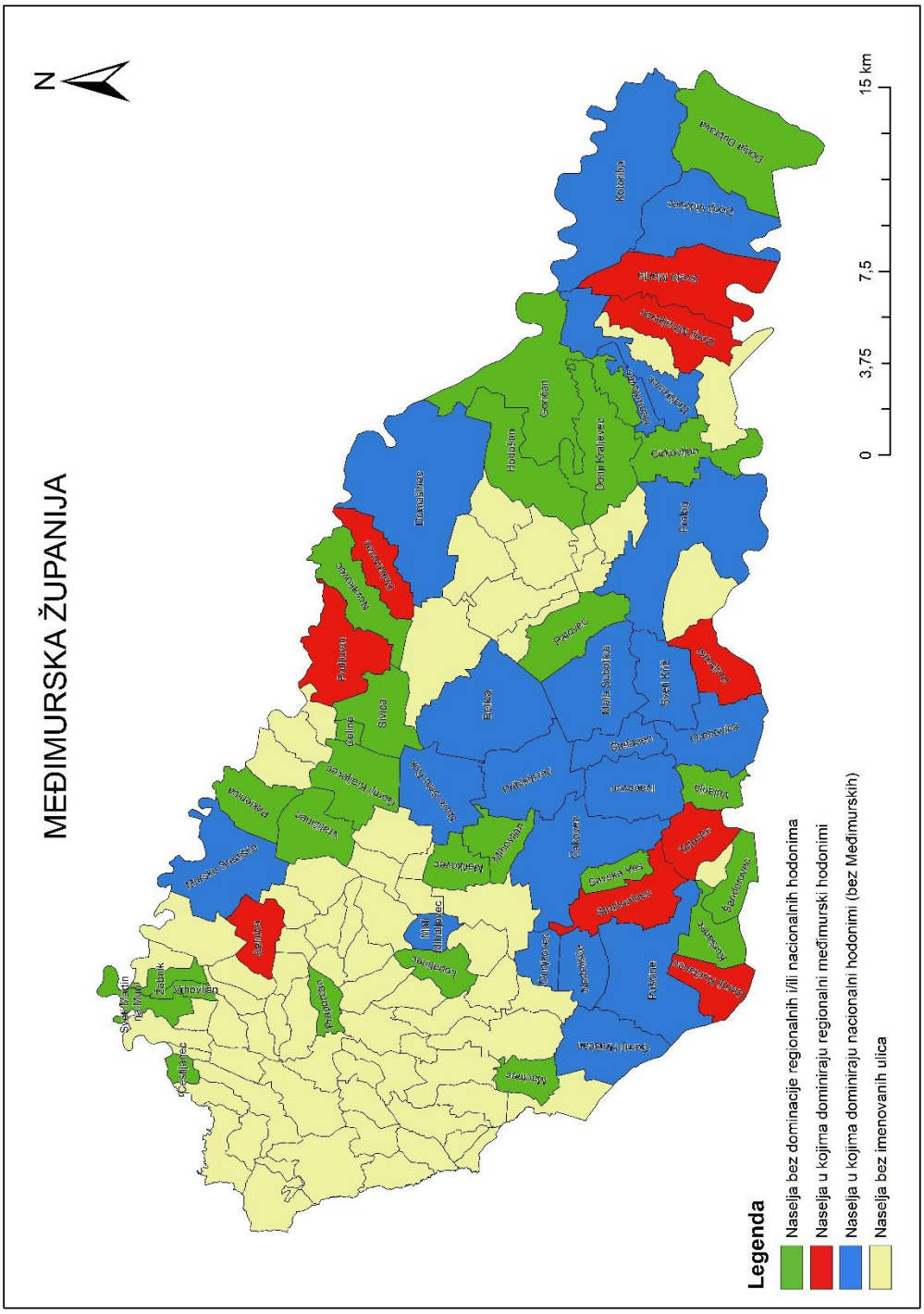
5.2.4. Analiza hodonima Međimurske županije kao pokazatelj identifikacije stanovništva

Gradska toponimija predstavlja jedan od vidljivih identitetskih simbola u prostoru te predstavlja važan izvor spoznaja o identifikaciji stanovništva s nacionalnom ili regionalnom/lokalnom sredinom. Imenovanje ulica je u domeni jedinica lokalne samouprave te imena ulica i trgova često održavaju političko-ideološka stajališta vladajuće garniture koja se mogu, ali i ne moraju podudarati sa stavovima stanovništva. Prema podatcima Hrvatske pošte na području Međimurske županije izdvojeno je 131 naselje od čega 73 naselja (55,72 %) nema imenovane ulice već su svi objekti u naselju imenovani imenom naselja i brojem.

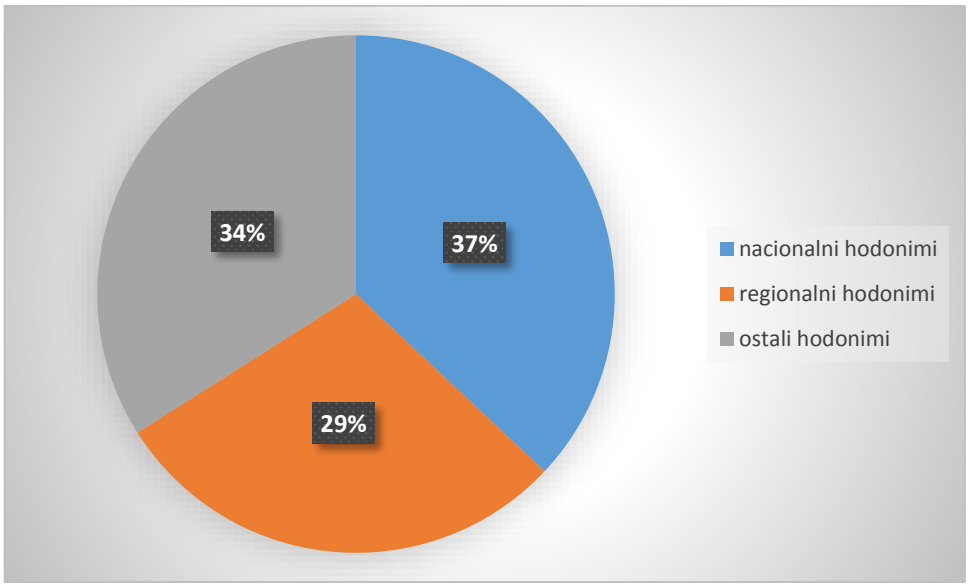
Slika 87. Naselja Međimurske županije bez imenovanih ulica

Takva naselja dominiraju u području gornjeg Međimurja s disperznim tipom naselja. Na preostalom području, ovisno o broju stanovnika to jest objekata u pojedinom naselju ima više ili manje razgranata mreža naselja. Ova naselja predstavljaju područje istraživanja hodonimima s ciljem utvrđivanja udjela nacionalnih i regionalnih hodonima te izdvajanja naselja prema dominantnom obilježju hodonima. Ukupno je analizirano 902 hodonima koja su podijeljena u tri skupine: nacionalni, regionalni (međimurski) i ostali hodonimi.

Slika 88. Naselja Međimurske županije prema dominantnom tipu hodonima

Naselja u kojima dominiraju nacionalni hodonimi su: Belica, Čakovec, Domašinec, Donji Vidovec, Draškovec, Dunjkovec, Gornji Hrašćan, Hermuševec, Ivanovec, Kotoriba, Mala Subotica, Mali Mihaljevec, Mursko Središće, Nedelišće, Novo Selo Rok, Orehovica, Prelog, Pribislavec, Pušćine, Sveti Križ, Štefanec. To su sva tri gradska naselja koja imaju i najgušću mrežu ulica, a uočava se i značajnija koncentracija u najgušćem, središnjem dijelu Međimurja duž osovina razvoja na regionalnoj razini. Naselja s dominacijom regionalnih hodonima su: Dekanovec, Donji Mihaljevec, Gornji Kuršanec, Podbrest, Podturen, Selnica, Strahoninec, Sveta Marija, Totovec. Ona nemaju izraženu koncentraciju, no zajednički nazivnik većine bi mogla biti pograničnost što se može tumačiti i izraženijom težnjom da se kroz nazive ulica pokaže pripadnost hrvatskom narodu i državi. Naselja u kojima su dominantni ostali hodonimi su: Celine, Cirkovljan, Čestijanec, Donja Dubrava, Donji Kraljevec, Goričan, Gornji Kraljevec, Hodošan, Kuršanec, Lopatinec, Macinec, Mačkovec, Mihovljan, Novakovec, Palovec, Peklenica, Praporčan, Savska Ves, Sivica, Sveti Martin na Muri, Šandorovec, Vratišinec, Vrhovljan, Vularija, Žabnik. Disperzno su prisutna po čitavom Međimurju, a njihov veliki broj može se objasniti i željom da se izborom imena ulica odaberu ona koja su neutralna te kako takva neće biti predmet čestih promjena ili ovakav izbor može biti posljedica negativnih povijesnih iskustava tijekom razdoblja odvojenosti od matičnog nacionalnog prostora.

Slika 89. Udio nacionalnih i regionalnih hodonima u Međimurju

Na razini županije najviše je nacionalnih hodonima. U ovu skupinu svrstane su povijesne ličnosti koje nisu rođenjem ili djelovanjem bile vezane izravno za prostor Međimurja, oronimi, toponimi i horonimi izvan Međimurja te nazivi nacionalnih institucija i nazivi koje možemo vezati uz državu. Među njima najzastupljenije su povijesne osobe među kojima se učestalošću izdvajaju Matija Gubec (27), braća Radić (24), Vladimir Nazor (24), Nikola Tesla (16), Ljudevit Gaj (14), Ban Josip Jelačić (13), August Šenoa (12), Ivan Goran Kovačić (11) te kralj Tomislav (10). Prema navedenim ličnostima uočljivo je da su najzastupljeniji oni koji su imali veliko povijesno značenje za okupljanje nacionalnog teritorija i borbu za stvaranje nacionalne države. Od oronima najčešće se koristi Kalnička ulica, od toponima Zagrebačka, Varaždinska, Ludbreška, Koprivnička, Bistrička i Vukovarska ulica, a od horonima Istarska ulica. Od ostalih hodonima nalazimo ulicu Matice hrvatske, Trg Republike i Trg hrvatskih velikana.

U skupinu regionalnih/međimurskih hodonima svrstane su povijesne ličnosti koje su rođene i/ili su djelovale na području Međimurja bez obzira bio njihov značaj važan izvan regionalnog prostora jer su iskaz regionalne identifikacije stanovništva, međimurski toponimi, hidronimi, dijelovi naselja koja nose lokalne nazive te ostali nazivi. Među povijesnim ličnostima najzastupljeniji su Zrinski (17) kao obitelj, ali se spominju i pojedinci najčešće Katarina Zrinski (5), zatim Vinko Žganec (15), Marko Kovač (13), Josip Štolcer Slavenski (9) i Frankopani (8). Od hodonima prema međimurskim toponimima najzastupljenija je Čakovečka ulica (22), a prema hidronimima Dravska (15) i Murska ulica (10). Zanimljivo je da su u čitavom Međimurju samo dvije Međimurske ulice.

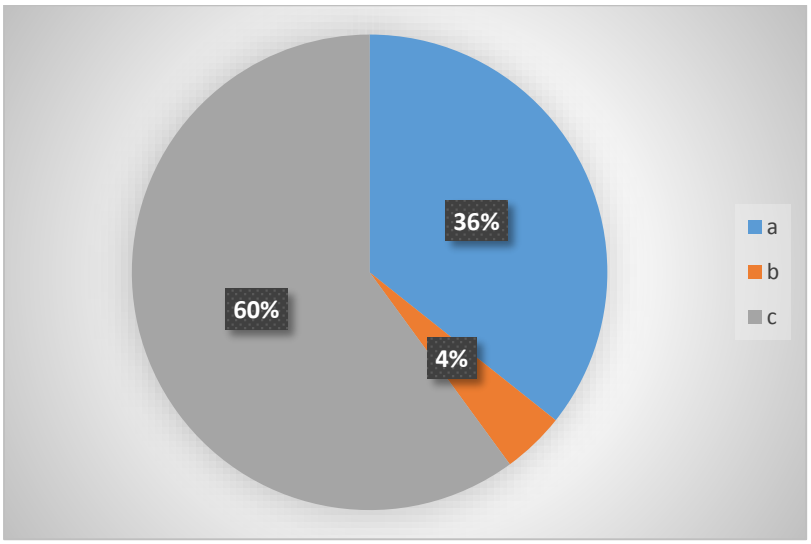
Skupina ostalih hodonima obuhvaća sve one hodonime koji se ne mogu izravno povezati niti s državom niti s Međimurjem iako dio njih ima obilježje lokalnih hodonima. Prvu skupinu čine hodonimi vezani uz povijesne događaje poput Ulice žrtava fašizma, Ulice novembarskih žrtava, Ulice hrvatskih branitelja, Ulice domovinskih žrtava, Trga slobode, Trga oslobođenja, a najzastupljenija je Prvomajska ulica (25). Dio hodonima opisuje izgled ili funkciju ulice te su imenovane prema pridjevima: duga, mala, gornja, donja, nova, kratka, zelena, prečna, a najzastupljenija je Glavna ulica (17). Važnost religije vidljiva je i u hodonimima vezanim najčešće uz crkve tj. svece zaštitnike: Trg Kalvarije, Trg sv. Florijana, Ulica Antuna Padovanskog, Trg sv. Marka, Pavlinska ulica, Ulica sv. Jelene, Trg sv. Lovre, Franjevački trg, Trg Male Gospe i sl. Kako su crkve smještene često u središnjem dijelu naselja one predstavljaju i svojevrsne orijentire te nazivi ulica služe za usmjeravanje prema njima. Sličnu orijentacijsku ulogu ima i skupina hodonima koja je naziv dobila prema dijelu

naselja s određenom funkcijom kao: Mlinarska ulica, Obrtnička ulica, Radnička ulica, Štamparska ulica, Industrijska ulica, Grobljanska ulica, Sajmišna ulica, Vinogradska ulica, a najčešće su Školska ulica (10) i Kolodvorska ulica (9). S obzirom na ruralna obilježja prostora i važnost poljoprivrede, mnogi nazivi dolaze od vegetacije ili su nastali na područjima gdje je nekada prevladavala određena vegetacija: Zavrtna ulica, Travnička ulica, Livadarska ulica, Konopljišće, Tratinska ulica, Med gaje, a najčešće su Cvjetna ulica (14) i Poljska ulica (12).

5.3. Regionalna razina prostornog identiteta u Međimurju

Regionalni identiteti zasnivaju se na poistovjećivanju s regijom, većim (nadlokalnim) prostorom i predstavljaju afektivnu vezu stanovništva s prostorom. Regionalni identitet predstavlja skup lokalnih identiteta povezanih zajedničkom svijesti o pripadnosti istom kulturnom krugu i zajedničkoj povijesti čime se istovremeno razlikuju od drugih, susjednih prostora.

U prilog osjećaju jake regionalne pripadnosti ide i rezultat anketnog pitanja kojim se htjelo utvrditi intenzitet osjećaja regionalne pripadnosti u odnosu na nacionalnu pripadnost. Rezultati pokazuju da čak 35,68 % stanovnika osjeća jaču pripadnost Međimurju nego Hrvatskoj. Za ovu se opciju opredijelilo uglavnom zrelo stanovništvo oba spola iako je kod muškaraca regionalna pripadnost jače izražena (38,75 % : 33,22 %). Jaču pripadnost nacionalnom korpusu iskazalo je samo 4,69 % stanovništva. Analiza je pokazala da ovu opciju zastupaju više žene i to posebice one visokog obrazovanja. Najveći dio stanovništva osjeća jednaku pripadnost i nacionalnom i regionalnom korpusu (60,3 %).

Slika 90. Dominantan osjećaj pripadnosti međimurskog stanovništva (a-jača regionalna pripadnost, b-jača nacionalna pripadnost, c-podjednaka regionalna i nacionalna pripadnost)

Anketne rezultate načelno su potvrdili i rezultati intervjua pri čemu je često naglašavana važnost osjećaja regionalne pripadnosti. Neki od zanimljivih odgovora na pitanje: „Koliko vam je važna nacionalna pripadnost u odnosu na regionalnu pripadnost?“:

„Osobnu pripadnost gradiram od lokalne prema globalnoj Čakovec-Međimurje-Hrvatska-EU.“

„Nimalo mi nije važna. Podrazumijevam osobni učinak osobe(a) kao relevantan bez obzira na regionalnu/nacionalnu pripadnost“

„Regionalna, nacionalna pripadnost meni osobno nisu važne. Odlazak iz velegrada Zagreba i život na selu nisu mi problem jer su udaljenosti male i povezanost dobra.“

„Značajna u velikoj mjeri jer nas lokalna pripadnost oblikuje i formira naše stavove. Trebamo se ponositi istom.“

5.3.1. Odnosi prema susjednim prostorima/regijama

Tradicionalne veze s prostorom varaždinske Podravine i stvaranje zajedničke industrijske regije kao i konurbacijskog prostora između Varaždina i Čakovca svrstava Varaždinsku regiju kao najvažniji prostor suradnje. Tu je osim geografske blizine i fizionomske homogenosti prisutna i sličnost regionalnog mentaliteta te bliskost jezika, životnih navika i običaja koji doprinose boljem međusobnom „razumijevanju“. Tijekom intervjua sugovornici najčešće iznose tezu da su u prošlosti animoziteti bili izraženiji dok se danas ogledaju u natjecateljskom duhu između dva središta različite veličine i različitog stupnja centraliteta što može izazvati kod djela stanovništva negativne emocije. Kao ilustracija navedenog mogu nam poslužiti neka od razmišljanja ispitanika:

„Međimurci su oduvijek u nekom jazu prema Varaždincima. Zadirkivanje, vicevi, nadmetanje na nivou napretka još je vidljivo, ali u znatno manjoj mjeri nego prije. Vidljivije je kod mladih, ne druže se i grupiraju.“

„Kao neutralni promatrač (obzirom da nisam rodom iz Međimurja) shvaćam da postoji doza animoziteta između varaždinskog i međimurskog prostora npr. neprihvaćanje poslovnih ideja iz Međimurja u Varaždinu.“

„Isti kao i prema ostalim naseljima unutar Međimurja. „Nikad nisu dovoljno dobri za nas“ – opet predrasude.“

„Postoji određena doza ljubomore, veći grad, više sredstava…“

„Vrlo sličan mentalni sklop žitelja. Mit o rivalitetu je još iz nekih prošlih vremena, sada to ne postoji.“

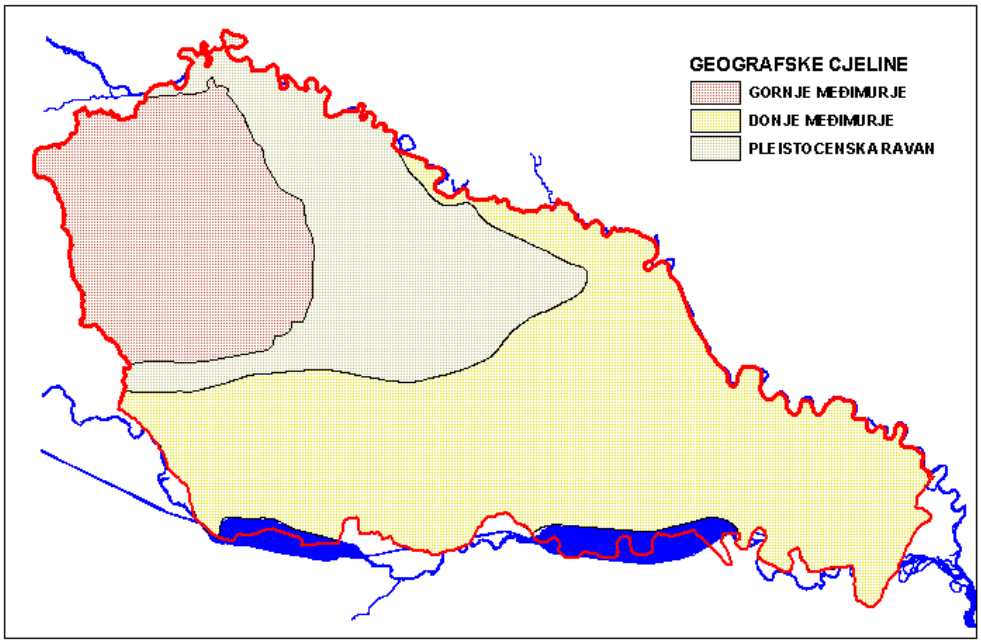
Varaždin i Čakovec mogu se smatrati dvojnom konurbacijom. Regionalna funkcija Varaždina i subregionalna Čakovca dopunjena je ulogom niza sekundarnih središta niže razine (Magaš, 2013.). Danas uz funkcionalno povezivanje dolazi i do prostornog povezivanjem stvaranjem sve izrazitije urbanizirane zone posebice duž državne ceste D3 na dionici Čakovec – Nedelišće – Pušćine – Gornji Kuršanec. Sve je manje slobodnog (poljoprivrednog) prostora između navedenih naselja posebice u zoni Čakovec – Nedelišće te je u budućnosti moguće očekivati potpunu urbanizaciju navedenog područja. Dnevne migracije izrazite su u oba smjera, a relativno mala zračna (12,17 km) i cestovna (14,81 km) udaljenost ne predstavljaju problem pri dnevnom migriranju posebice radne snage te učenika i studenata.

Slika 91. – Isječak autokarte Hrvatske područja Varaždin-Čakovec

5.3.2. Položaj u sustavima regionalizacije

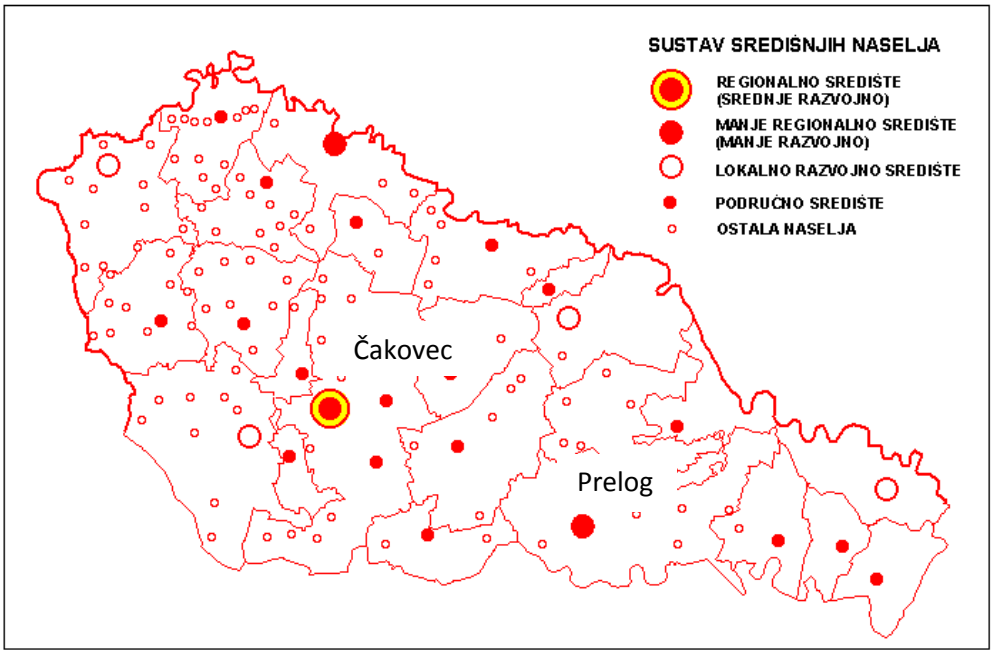
Prema Rogićevom *Nacrtu uvjetno-homogene regionalizacije SR Hrvatske* (1983), Međimurje je dio Zapadno-hrvatskog međuriječja, odnosno pripada Gornjo-podravsko međimurskom prostoru. Međimurje s internom diferencijacijom na petom stupnju dijeli se na gornje, srednje i donje Međimurje. Podjela je rezultat tradicionalnog, ali suvremenog izrazitog dinamičnog procesa transformacije geografske strukture kulturnih pejzaža (Rogić 1983.). Međimurje je smješteno na krajnjem sjeveru Republike Hrvatske. Kurtek (1974) navodi da je teritorijski jasno izdvojeno posebice u hidrografskom smislu jer su mu granice rijeke Mura i Drava dok se regionalna, a time i državna granica prema zapadu nalazi na obroncima Međimurskih gorica. Nizine u Međimurju i na desnoj obali Drave u Podravini jedinstvene su po svom sastavu i postanku, no zbog društveno i povijesno različitog razvoja nazivaju se donjim Međimurjem. Ovo je aluvijalna nizina koja na južnom rubu Međimurskih gorica prelazi u dravsku terasu 5 do 10 m višu od ostatka nizine. Gornje Međimurje poznato i po starijem nazivu Goričansko čine tercijarna pobrđa koja cijelom prostoru daju blago valovit izgled s malim visinskim razlikama. Klimatski je prostor jedinstvenih obilježja. Riječ je umjereno toploj vlažnoj klimi s toplim ljetima (Cfb).

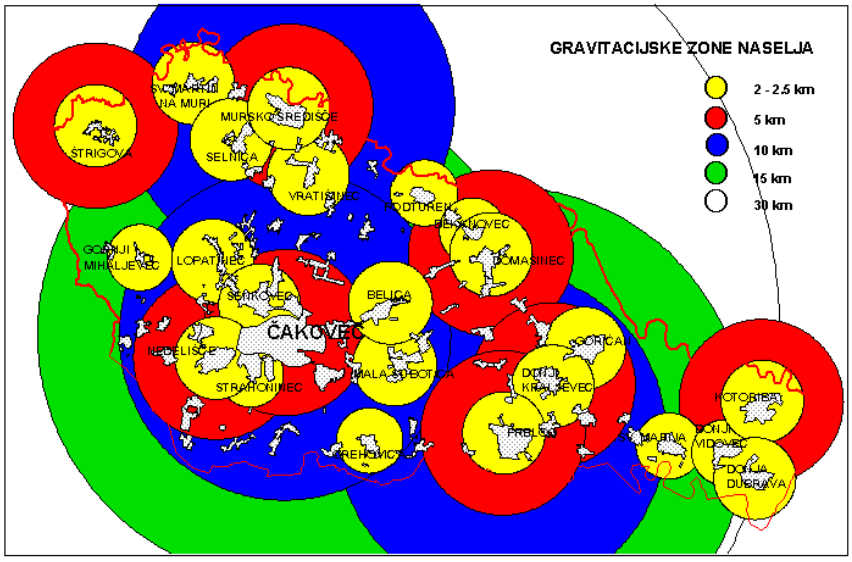
Slika 92. Reljefne cjeline Međimurja prema PPMŽ.

Izvor: Prostorni plan Međimurske županije 2001. godine

U nodalno-funkcionalnoj regionalizaciji Hrvatske Čakovec kao središte i najveći grad Međimurja ima status subregionalnog središta drugog reda s odgovarajućom koncentracijom centralno-funkcionalnih institucija subregionalnog ranga drugog reda s maksimalnom udaljenošću njegovog gravitacijskog perimetra cestovne izohronske linije od jednog do jednog i pol sata (Rogić 1984.). Danas je Međimurje dio Zagrebačke makroregije, odnosno Varaždinske regije. Kako je hijerarhijska diferencijacija mreže centara dinamična kategorija, suvremeni prostorni procesi ukazuju na promjene nakon uspostave neovisne Hrvatske odnosno uvođenja županijskog ustroja. Čakovec postaje županijsko središte i iako je i dalje u regionalnoj gravitacijskoj zoni Varaždina dobiva nove centralne funkcije. Istovremeno Prelog i Mursko Središće dobivaju status grada, a time i nove centralne funkcije.

Slika 93. Sustav središnjih naselja Međimurske županije.
Izvor: Prostorni plan Međimurske županije 2001. godine

Slika 94. Gravitacijske zone međimurskih naselja.
Izvor: Prostorni plan Međimurske županije 2001. godine

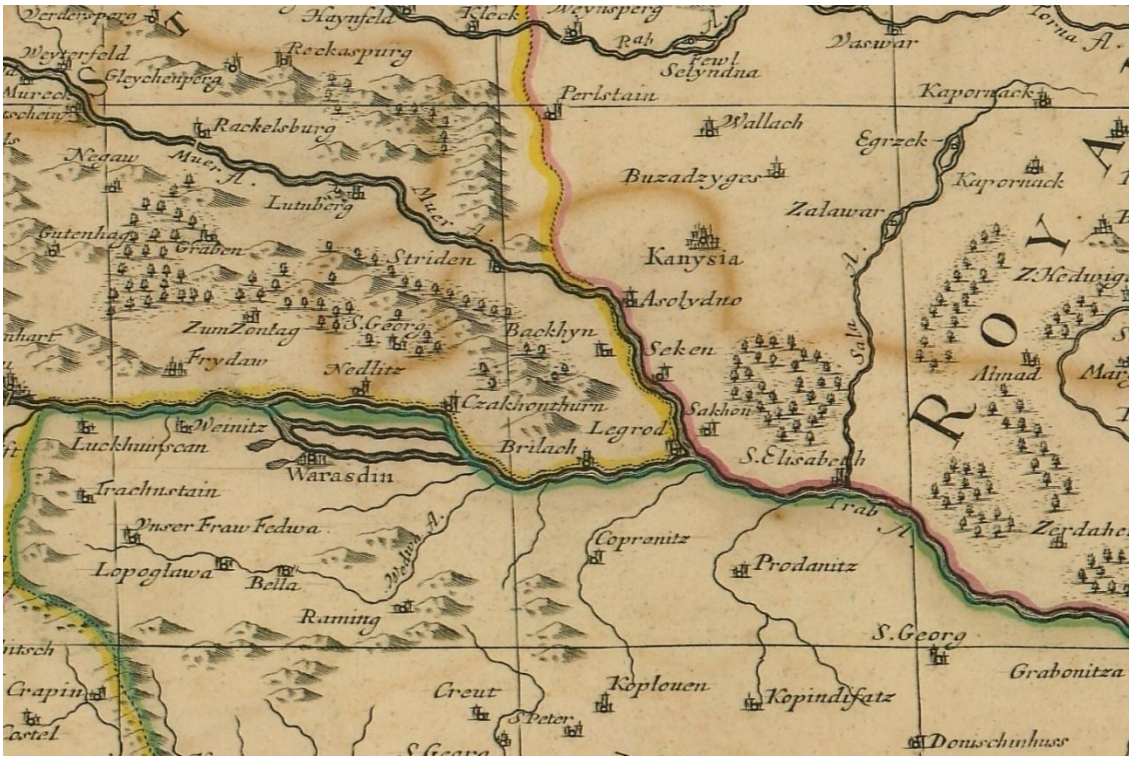
Uspješnost društvenog i gospodarskog razvitka i kroz to optimizacija uvjeta života i društvenog standarda posljedica su društveno-političkog ustrojstva države i iz danog sustava izvedene teritorijske organizacije države (Žuljić 2001.). Koncept administrativnih regija zasniva se na pokušaju poistovjećivanja regija s postojećom političko-teritorijskom podjelom zemlje na manje ili veće cjeline (Papić 1987.). Međimurje je s jasnim prirodnim granicama u odnosu na susjedne prostore te s historijskogeografskim razvojem koji ga je stavljao u različite državne tvorevine zadržao svoj regionalni identitet. Dobivanje statusa županije prema Ustavu koji u članku 131. stavku 1 kaže: „Područja županija određuju se zakonom tako da one budu izražaj povijesnih prometnih i gospodarskih čimbenika i sposobne da budu prirodne samoupravne cjeline u okviru Republike Hrvatske“, Međimurje postaje samoupravna teritorijska jedinica. Od donošenja Ustava do donošenja Zakona o područjima županija, gradova i općina 1992. godine bilo je razdoblje političkih previranja i pokušaja uspostave konsenzusa kojim bi se lokalne želje uskladile s ciljevima i potrebama države. Upravo je u Međimurju bilo veliko nezadovoljstvo prijedlogom uspostave Međimursko-zagorske županije. Tako Žuljić (2011) citira saborskog zastupnika iz Međimurja koji je javno izjavio da će „…njegovi Međimurci radije biti Turci nego Zagorci.“. Primjer je ovo animoziteta prema prvim susjedima, ali i izraz regionalnoga identiteta u smislu isticanja različitosti u odnosu na susjedni prostor. Zakon je uspostavio Međimursku županiju koja se teritorijski najvećim dijelom poklapa s prostorom ove tradicijske regije što je i cilj administrativne regionalizacije.

Slika 95. Upravno-politička organizacija prostora Međimurske županije.
Izvor: Prostorni plan Međimurske županije 2001. godine

5.3.3. Legrad – primjer promjene regionalnog identiteta

Rijetki su slučajevi da se prirodnim procesima promijeni položaj nekoga mjesta, a još rjeđi da tim promjenama naselje pripadne drugoj regiji. Ovakav slučaj nalazimo na području ušća Mure u Dravu, a odnosi se na područje općine i naselja Legrad. Do velike poplave 1710. godine legradsko područje bilo je dio Međimurja. U razdoblju nakon poplave dolazi do postupnog „prelaska“ Legrada na podravsku stranu tj. dolazi do prelaska naselja s lijeve na desnu obalu Drave čime dolazi i do promjene njegove regionalne pripadnosti.

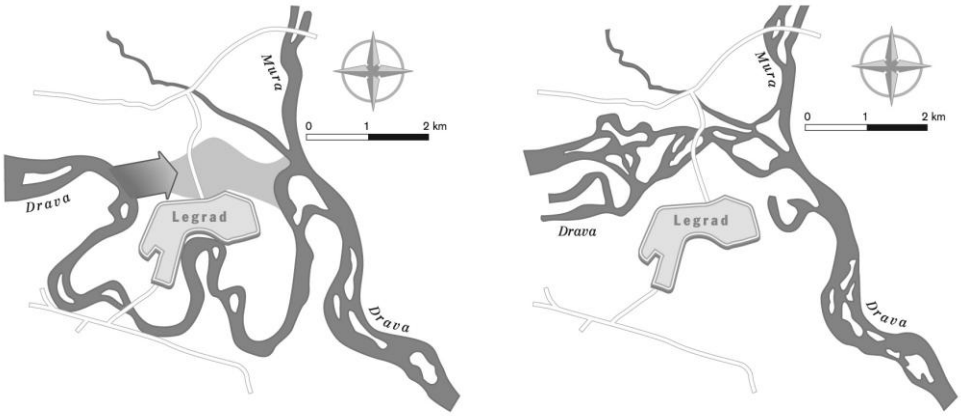
Slika 96. Granica na Muri i Dravi na Sansonovoj karti iz 17. st.
Izvor: Kartografska zbirka NSK

U kasno proljeće godine 1710. dolazi do velike poplave zbog obilnih kiša i otapanja snijega u Alpama, izvorišnom prostoru Drave. Iako je rijeka Drava meandrirajući nagrizala obale, sada zbog visokog vodostaja i bujica dolazi do probijanja meandra sjeverno od naselja i stvaranja novog toka kojim se kraćim putem Drava približila Muri na području ušća. Time je dotadašnji veliki meandar u kojem se nalazio Legrad postao svojevrstan riječni otok između novoformiranog riječnog korita Drave sjeverno od naselja i dotadašnjeg meandra južno od naselja. Kroz nekoliko desetaka godina uslijedilo je postupno isušivanje starog meandra. Kroz njega je teklo sve manje vode te se počeo zamuljivati i pretvarati u močvarno područje da bi

se naposljetku isušio. Ovaj se proces može vidjeti i na starim zemljovidima. Na onima iz 17. st. Legrad je sjeverno od Drave i pripada Međimurju što je vidljivo na Stierovoj karti iz 1650. godine, Sansonovoj iz 1657. godine, Homannovoj iz 1663. te Glavačovoj iz 1673. godine. dok je na kartama iz 18. st. Legrad s Podravske strane kao npr. u Nirnberškom velikom atlasu svijeta iz 1737. ili Christophovoj karti (Feletar, Glamuzina 2001.).

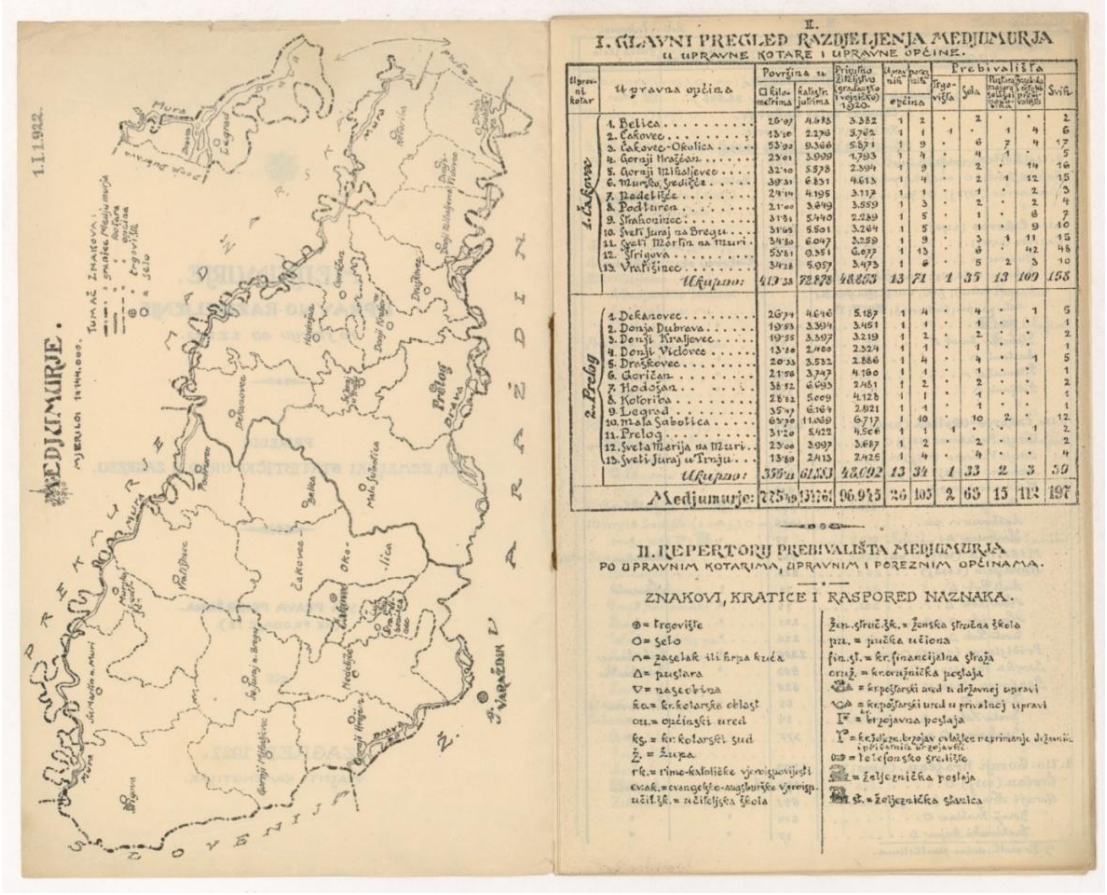

Slika 97. Granica na Muri i Dravi na Christophovoj karti iz 18. st.
Izvor: Kartografska zbirka NSK

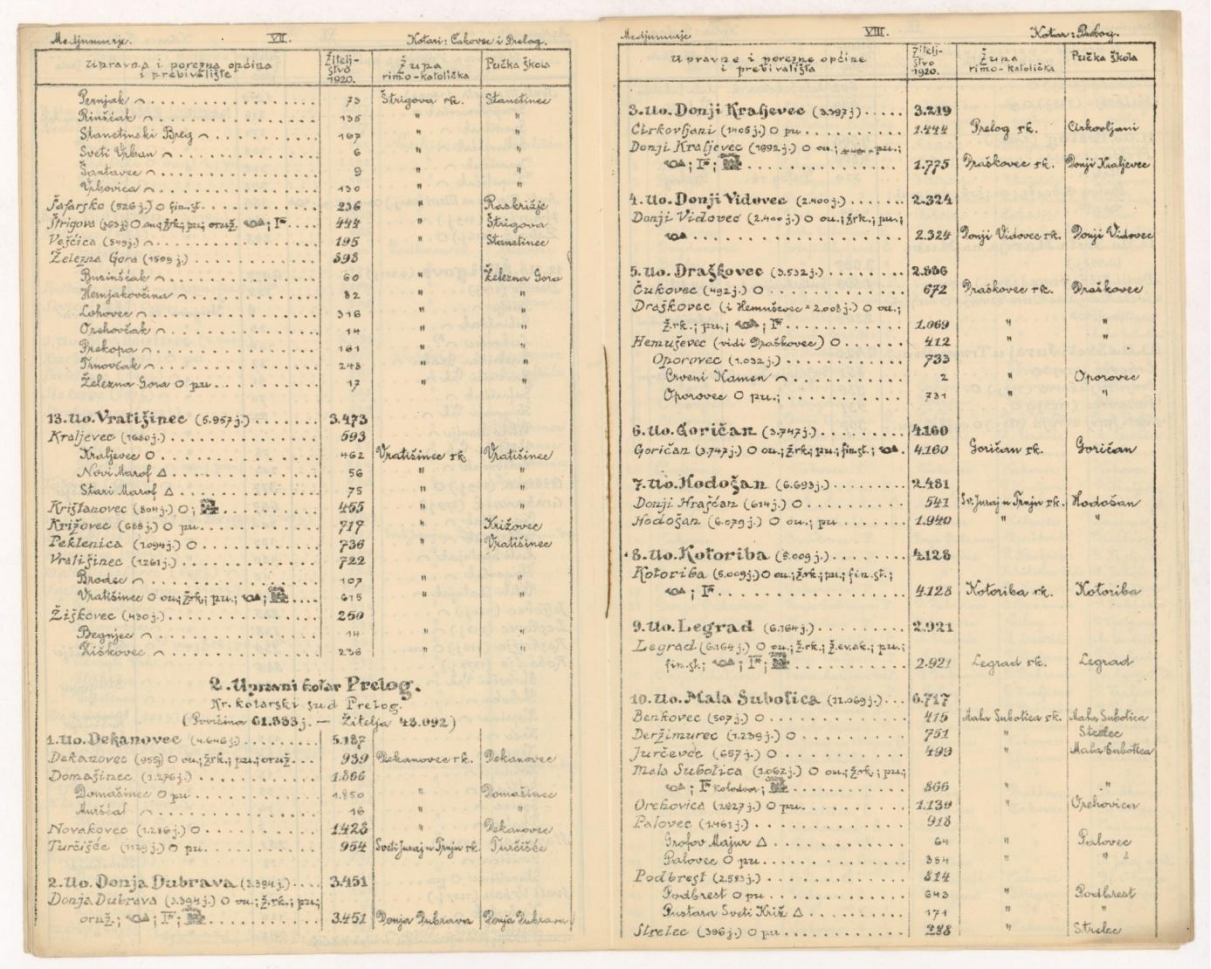
Slika 98. Skica procesa probijanja riječnog meandra kod Legrada. Izvor: Petrić, H., 1994

Da bi se ispitao današnji osjećaj regionalne pripadnosti stanovništva Legrada, provedeno je anketno ispitivanje u proljeće 2012. godine s ciljem utvrđivanja postoji li danas u regionalnoj svijesti stanovništva osjećaj nekadašnje pripadnosti Međimurju ili je prevladala pripadnost Podravini. Razlog ovog istraživanja je činjenica da je prostor Legrada unatoč prelaska u Podravinu još u 18. st. i dalje ostao u političko-upravnom smislu dijelom Međimurja. To možemo jasno vidjeti na dokumentu *„Međimurje: upravno razdjeljenje: po stanju od 1.1.1922.“* u kojem se na geografskoj karti Međimurja izdvaja prostor Legrada kao sastavni dio Međimurja unatoč smještaju na desnoj obali Drave. U tabličnom prilogu dokumenta navode se kotari i upravne općine Međimurja, a Legrad je naveden kao upravna općina u sastavu kotara Prelog[47]. Pripadajući statistički podatci govore nam da općina Legrad ima 35,47 km^2 površine u njoj živi 2921 stanovnik. U općini je navedeno samo selo Legrad u kojem se nalazi rimokatolička župa i pučka škola. Tek je promjenom upravo-teritorijskog ustroja 1931. godine Legrad pripojen Podravini odnosno pripada koprivničkom prostoru (Jukopila, 2013).

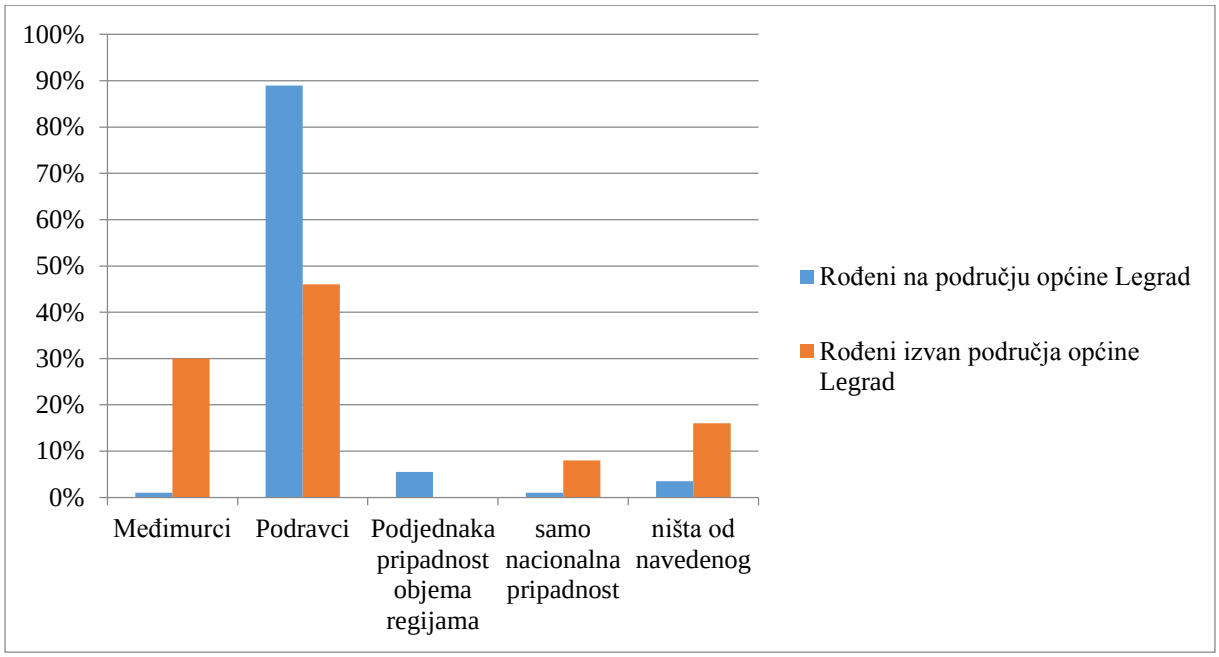
Slika 99. „Međimurje: upravno razdjeljenje: po stanju od 1.1.1922.“
Izvor: Kartografska zirka NSK

[47] Redni broj 9 u kotaru Prelog na tablici slike 4.

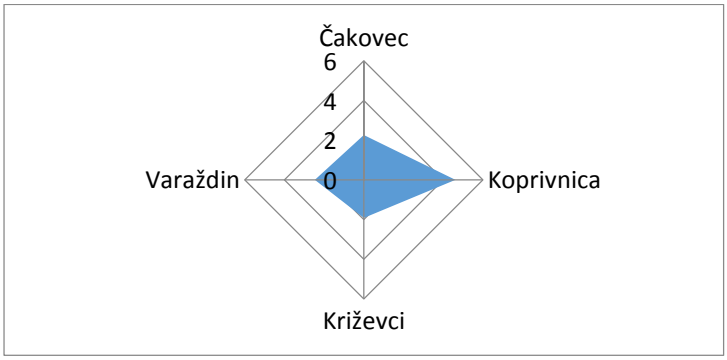
Slika 100. „Međimurje: upravno razdjeljenje: po stanju od 1.1.1922.“
Izvor: Kartografska zbirka NSK

Promjena položaja naselja u odnosu na rijeku Dravu značila je i promjenu u odnosu na tradicijsku regiju tj. dotad međimursko naselje postaje dijelom Podravine. Anketom provedenom u ožujku 2012. godine na uzorku od 124 ispitanika nastojalo se utvrditi postoje li još u kolektivnoj svijesti stanovništva osjećaji regionalne pripadnosti stanovništva Međimurju ili je došlo do promjene regionalnog identiteta. Anketom je utvrđeno da se većina stanovnika općine Legrad smatra Podravcima, no njihov je veći udio u skupini onih rođenih na području naselja Legrad (89 %) dok je u skupini doseljenika u općinu udio Podravaca znatno manji i iznosi 46 %. Od rođenih Legrađana samo se 1 % smatra Međimurcima dok je taj udio u doseljenom stanovništvu na područje općine čak 30 %. Uvidom u njihovo podrijetlo utvrđeno je da su to najčešće žene koje su udajom doselile iz Međimurja te doseljeni stanovnici iz susjednog mjesta Donja Dubrava (Jukopila, 2013).

Slika 101. Regionalna pripadnost stanovništva općine Legrad prema anketnom ispitivanju

Promjena geografskog položaja u odnosu na Muru i Dravu bitno je promijenila i geoprometni položaj Legrada i usmjerila tokove stanovništva i prometne veze duž toka Drave. To je uočljivo i prema rezultatima ankete koja je pokazala izrazitu usmjerenost prema Koprivnici kao najbližem gradskom središtu višeg stupnja centraliteta, dok je orijentacija prema ostalim obližnjim gradskim središtima puno slabije izražena. Mjerena Lickertovom skalom od 1 do 5 utvrđena je važnost Koprivnice, Čakovca, Varaždina i Križevaca za lokalno stanovništvo. Rezultati procjene govore o primarnoj važnosti Koprivnice (4,57) kao nodalno-funkcionalnog središta, dok su Varaždin (2,66), Čakovec (2,50) i Križevci (1,91) od sekundarne važnosti.

Slika 102. Funkcionalna usmjerenost stanovništva općine Legrad na nodalno-funkcionalne centre Varaždin, Čakovec, Koprivnicu i Križevce.

Današnju prepoznatljivost legradskog područja lokalno stanovništvo prepoznaje upravo u dijalektalnom govoru koji pripada međimursko-ludbreškoj arealu (Blažeka, 2008.), ali i u kulturno-povijesnim posebnostima vezanim uz obrambenu ulogu Legrada u razdoblju osmanske vladavine te u geografski prepoznatljivom položaju uz rijeku Dravu odnosno ušće rijeke Mure u Dravu.

5.4. Lokalna razina prostornih identiteta

Lokalna razina najčešće se promatra kao mjesto rođenja odnosno zavičaj, no ona je više od toga jer ne predstavlja vezu samo s prostorom, već je to i afektivna povezanost prema društvu tog prostora koja se očituje u prihvaćanju specifičnog sustava vrijednosti koji se oblikovao tijekom duljeg vremenskog razdoblja. Lokalni identiteti jači su u onim regijama koje su bile prostorno izolirane te onima u kojima proces modernizacije sporije napreduje što je donekle slučaj i s Međimurjem.

Temeljna podjela unutar Međimurja je podjela na dvije cjeline: gornje i donje Međimurje. Iako ova podjela proizlazi iz uvjetno-homogene regionalizacije prostora odraz je specifičnog načina života u svakoj od cjelina koja je dovela i do formiranja subregija sa specifičnim tradicijskim djelatnostima, formiranjem specifičnog tipa naseljenosti i oblikovanjem tipičnih ruralnih pejzaža, ali i stvaranjem sustava vrijednosti koji postaje bitan razlikovni element u unutarnjoj percepciji stanovništva. Razlike između ove dvije cjeline Međimurja možemo vidjeti u citatima na temelju odgovora dobivenih tijekom intervjua (23 ispitanika) sa stanovnicima Međimurja:

„Gornje Međimurci su normalniji, tiši u nastupu, imaju viši stupanj kohezije u obiteljskim i socijalnim odnosima. Načelno nema problema u međusobnim odnosima između te dvije grupe.“

„Razlika postoji u segmentu govora (narječja), čini mi se da je žitelj donjeg Međimurja bitno opterećeniji s potvrdom vlastite vrijednosti i priznanja.“

„Razlike postoje mada smatram da nisu jako izražene. Odnos između stanovnika je tolerantan, ali ne prihvaćaju se previše. Mislim osobno da nema većih razlika jer i jedni i drugi jednako marljivo i vrijedno i dalje obrađuju poljoprivredna područja, jedino što je gornje Međimurje zbog vinske ceste možda otišlo malo dalje u iskorištavanju resursa.“

„Donje Međimurje – tradicionalni, škrti, vole ogovarati. Gornje Međimurje – više okrenuti modernijem, naprednijem.“

„Stanovnici donjeg Međimurja bave se uzgojem kukuruza, krumpira, žitarica, a u gornjem Međimurju prevladava uzgoj vinove loze pa imaju više obitelji s problemima s alkoholom.“

„U gornjem Međimurju ljudi su skromniji, žive u naseljima koja nisu urbanizirana kao u donjem Međimurju. U gornjem Međimurju skloniji su konzumaciji alkohola jer im je pristupačniji u vinogradima i podrumima.“

„Stanovnici gornjeg Međimurja uglavnom žive na selu, obrađuju vinograde, skloniji su konzumiranju alkohola i žive skromnije. Stanovnici donjeg Međimurja žive u većim zajednicama.“

Iz svih ovih odgovora može se zaključiti da postoji razlika u govoru te načinu života. Gornje Međimurje ima disperznu naseljenost te vinogradarstvo kao prepoznatljivu djelatnost. Iz više odgovora vidljivo je da postoji i problem alkoholizma koji se dovodi u izravnu vezu s proizvodnjom vina, a time i njegovom dostupnošću. Stanovništvo donjeg Međimurja živi u okupljenom tipu naselja i orijentirano je prema ratarstvu, tradicionalnije i zatvorenije unutar obitelji s izraženom težnjom za napretkom i stjecanjem materijalnog bogatstva.

5.4.1. Lokalni animoziteti kao indikatori identiteta

Lokalni animoziteti vrlo su česta pojava u svim prostorima i proizlaze iz kompetitivnosti stanovništva. Iako najčešće ne postoje objektivne razlike između susjednih naselja (područja) one u percepciji domicilnog stanovništva mogu biti izrazito važne. Proizlaze iz afektivne povezanosti s prostorom rođenja ili života koja se zasniva na vlastitoj subjektivnoj slici kao i na subjektivnoj slici „susjeda“. Lokalni animoziteti ne dovode do velikih problema među stanovništvom šireg područja, no važan su element za stvaranje lokalnog identiteta često utemeljenog na predrasudama. U ovom radu sagledat ćemo najčešće slučajeve animoziteta, a to su animozitet između najvećeg gradskog središta i ostatka županije što u slučaju Međimurja znači ruralne periferije te animozitete između susjednih naselja.

Čakovec kao središte županije predstavlja i najveći grad županije koji je određene upravne funkcije imao i prije uspostave Međimurske županije. Kao žarište gospodarskih aktivnosti sekundarnog i tercijarnog sektora privlačio je stanovništvo te danas predstavlja najveće naselje, a i po nekolicini ispitanika „jedini pravi grad“ u Međimurju. Tradicija urbanog načina života u pretežito ruralnom prostoru stvorila je specifičan način života koji i danas stanovnici primjećuju kao „tipičan gradski“ u odnosu na funkciju rada i funkciju stanovanja. Mnogi ispitanici navode veliku razliku u stupnju obrazovanja kojem se u gradu poklanja velika pažnja, dok u ruralnoj okolici i danas znatno manja što je vidljivo i u obrazovnoj strukturi stanovništva što se dovodi i u vezu s mogućnošću zaposlenja. U gradu je primjetna i sve značajnija promjena strukture obitelji u smislu prevladavajuće dvogeneracijeske obitelji s manjim brojem djece dok je u ruralnim prostorima, unatoč prisutnim promjenama, još česta pojava i trogeneracijskih obitelji i većeg broja djece. Ruralna

područja njeguju i dalje rodbinske veze dok je u urbanim područjima sve naglašenija otuđenost, posebice od „ruralnog podrijetla“. U budućnosti se može očekivati daljnja urbanizacija ruralnih prostora jer je proces urbanizacije danas dominantan u ruralnim prostorima, a vidljiv u izgradnji naselja i kuća, transformaciji tradicijskih seoskih imanja u urbana te prihvaćanju sve više urbanih elemenata života unatoč bavljenju ruralnim djelatnostima.

Međimurska je županija najgušće naseljena hrvatska županija (156 st./km^2) i njezina je naseljenost gotovo dvostruko veća od one na razini države (76 st./km^2). S obzirom na pretežito ruralni karakter prostora, Međimurje je obilježeno velikim brojem naselja. Tako uz tri gradska naselja nailazimo i na 128 seoskih naselja različitog stupnja transformacije prema naseljima mješovitog tipa. Svako od tih naselja ima svoju povijest, a većina i crkvu kao tradicionalno mjesto okupljanja stanovništva izražene religioznosti, a najveća među njima dobila su i status općinskih središta (22 općine) što je značilo i lokalne upravne funkcije. Današnji animoziteti proizlaze iz međusobnog natjecanja u kvaliteti života stanovništva. Usporedbe su najčešće po pitanju izgradnje kuća, uređenja okućnica, postojanju i uređenju zajedničkih objekata unutar naselja (crkve, doma kulture, DVD-a, parka, spomenika i sl.). Postoje, za domaće stanovništvo vrlo izražene, razlike u govoru i to na vrlo malim prostornim udaljenostima po kojima se prepoznaju stanovnici pojedinog sela. Govori sela gornjeg Međimurja slični su susjednim slovenskim govorima dok u govorima donjeg Međimurja ima više hungarizama, specifičnih lokalnih naziva za pojedine pojmove te specifične upotrebe glasa lj umjesto l. Organizacija društvenog života vidljiva u postojanju KUD-ova, pjevačkih zborova (crkvenih i svjetovnih) te lokalnih nogometnih klubova predstavlja bitan element lokalnih identiteta pojedinih naselja pa se među njima i razvija svojevrstan rivalitet.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

Rezultati istraživanja tvorbenih elemenata i razina prostornih identiteta prinos su ukupnome korpusu znanja o regionalnom identitetu Međimurja, a istovremeno omogućuju koncepciju modela istraživanja regionalnoga identiteta primjenjivoga na sve hrvatske tradicijske regije. Rezultati proizišli iz provedenoga istraživanja također su pružili uvid u izraženost prostornih identiteta od lokalne do supranacionalne razine i dominantnosti pojedinih razina ovisno o složenim historijskogeografskim čimbenicima, ali i recentnoj upravno-političkoj organizaciji prostora.

Rezultati anketnoga istraživanja tvorbenih elemenata regionalnoga identiteta stanovnika Međimurja ukazuju na najvažniji element u domeni mentaliteta, odnosno na poduzetnost i radišnost stanovništva, a slijede međimurski govor, proizvodnja krumpira te kulturno-povijesno naslijeđe. Ovi su rezultati usporedivi sa sličnim istraživanjima drugih hrvatskih tradicijskih regija odnosno s, u ovom radu uspostavljenim, modelom ključnih tvorbenih elemenata identiteta hrvatskih tradicijskih regija. Iako sva navedena istraživanja imaju slične tvorbene elemente zanimljivo je promotriti njihove rangove. Međimurje se ističe upravo po najviše rangiranom mentalitetnom elementu - radišnosti i poduzetnosti, a visoko su rangirane i proizvodnja krumpira te vinogradarstvo kao prepoznatljive gospodarske djelatnosti proizišle prvenstveno iz radišnosti i poduzetnosti, a ne iz izrazito povoljnih prirodnogeografskih obilježja regije. U ostalim istraživanim tradicijskim regijama najviši rang, međutim, imaju govor i/ili elementi vezani uz tradiciju.

Jedan od ciljeva anketnoga istraživanja bilo je utvrditi one tvorbene elemente regionalnoga identiteta po kojima stanovnici Međimurja smatraju i osjećaju da su poznati ostalim stanovnicima Hrvatske i provjeriti ih anketnim istraživanjem izvan teritorija Međimurja, tj. usporediti unutarnju i vanjsku percepciju. Rezultati unutarnje percepcije su pokazali dominaciju radnoga mentaliteta vidljivoga kroz pojedine grane gospodarstva poput proizvodnje krumpira, vinove loze te postignutog stupnja gospodarskog napretka, dok su ostali tvorbeni elementi od sekundarnoga značenja. Anketno istraživanje vanjske percepcije, provedeno u drugim dijelovima Hrvatske, potvrdilo je mišljenje stanovnika Međimurja te je visoko rangiralo upravo proizvodnju krumpira, proizvodnju vina te radni mentalitet Međimuraca dok su elementi tradicije niže rangirani. Međimurju susjedne tradicijske regije poput Podravine, Hrvatskoga zagorja te Varaždinsko područje pripadaju istome kajkavskom kulturnome krugu i sličnih su mentalitetnih obilježja. Anketnim istraživanjem se željelo

utvrditi koji su to, u ovome slučaju, izraziti razlikovni tvorbeni elementi regionalnoga identiteta. Visoko su rangirani, s gotovo istim vrijednostima, odnos prema radu (radni mentalitet) i govor dok su niže rangirani tradicijski elementi i ekološka svijest. Navedeno ukazuje da je radni mentalitet stanovništva temeljni tvorbeni element identiteta Međimuraca prepoznat kao takav i izvan Međimurja.

Jedna od teza koja se više puta javljala tijekom intervjua, ali i u anketnim upitnicima, je ona o nedovoljnoj prepoznatljivosti Međimurja i Međimuraca među ostalim stanovnicima Hrvatske. Ova je teza potvrđena anketnim istraživanjem kako u Međimurju tako i izvan njega, iz kojega je vidljivo da čak 73 % Međimuraca smatra da njihova regija nije dovoljno poznata ostalim stanovnicima Hrvatske, a to potvrđuje,, iako manjim udjelom (61 %) i rezultat izvan Međimurja, čije stanovništvo spoznaje o Međimurju najvećim dijelom dobiva putem medija i kroz obrazovanje. Ovi se rezultati mogu staviti i u kontekst istraživanja relacijskih identiteta (Cifrić, Nikodem 2006) koja su pokazala da su upravo Međimurci regionalna skupina koja ima najveću razliku između mišljenja o sebi i mišljenja drugih o njima, što se može tumačiti i nedovoljnim poznavanjem Međimuraca uslijed odvojenosti od matičnog nacionalnoga korpusa.

Horonim Međimurje sa svojom simboličkom funkcijom za većinu je ispitanika tijekom intervjua jasno određivao smještaj regije uz rijeku Muru, a jedina dvojba bila je koristiti ga u službenoj inačici Međimurje ili u arhaičnom, a po mnogima i dijalektalnom izrazu Međimorje. Problematika ovoga horonima mnogo je složenija iako nema puno radova na ovu temu. Najiscrpniji i najkompleksniji je rad Z. Bartolića (1998) koji se temelji na interdisciplinarnom pristupu objedinjujući spoznaje lingvistike, povijesti, književne povijesti i geografije, međutim nije praćen i utemeljen na terenskom istraživanu, a koje je provedeno tijekom izrade ovoga rada. Temeljna teza njegova rada je da bi ispravno ime regije bilo Međimorje pri čemu se samo ime tumači apelativom otok na dijalektalnom govoru. Ovo se tumačenje dokazuje primjerima iz starije literature gdje se koristi u značenju otoka pri čemu se aludira na hidrografske granice Međimurja koje su tijekom povijesti predstavljale značajnu komunikacijsku prepreku prema susjednim prostorima, a time i pojačavale osjećaj izoliranosti karakterističan za otoke. Pojam otoka nalazimo i u latinskoj inačici Insula koju u različitim varijacijama nalazimo u starijoj literaturi posebice na starim geografskim kartama, no nikada samostalno već u varijacijama s imenima rijeka Mure i Drave. Istovremeno i strani izvori posebice na jezicima koji su u pojedinim razdobljima korišteni u samome Međimurju poput njemačkoga Murinsel u značenju murskoga otoka ili mađarski Muraköz u značenju područja

uz Muru sadrže ime rijeke kao osnovnu odrednicu imena. Zanimljivo je da niti jedan od sugovornika u intervjuu nije znao prijevod riječi međimorje (otok) već su je svi tumačili međimurskim načinom izgovaranja tj „po domaći“. Anketno istraživanje je pokazalo da većina stanovnika u Međimurju (49 %) i izvan njega (54 %) smatra da je horonim Međimurje vezan uz ime rijeke Mure, gotovo trećina smatra da je naziv proizišao iz latinskoga *Insula inter Muram et Dravam*. To su također oni iz skupine starijih ispitanika s višim obrazovanjem te je njihov odgovor posljedica prijevoda s latinskog koji jasno određuje prostor, a najmanje je onih koji ga tumače kao prijevod dijalektalnog naziva Međimorje na standardni jezik (18 % u Međimurju te 12 % izvan njega). Istraživanje ne potvrđuje tezu Bartolića koju je iznio kao mišljenje i svojevrsnu preporuku, već potvrđuje tezu o rijeci Muri kao okosnici prostora Međimurja unatoč tome što isti granični položaj ima i rijeka Drava. No Drava je eponim susjednoj tradicijskoj (Podravina), ali i prirodnoj regiji (podravina u smislu nizine uz rijeku Dravu) na njenim desnim obalama.

Radovi o naselju Legrad najčešće su povijesni radovi o ulozi ovoga naselja tj. utvrde u protuosmanlijskoj obrani. U identitetskome kontekstu Legrad je značajan zbog promjene položaja naselja u odnosu na rijeku Dravu, a time i promjenu pripadnosti različitim tradicijskim regijama. U starijoj se literaturi, ali i službenim dokumentima Legrad sve do 1931. godine navodi kao dio Međimurja iako je od velike poplave 1710. godine i probijanja novoga korita rijeke Drave sjeverno od naselja postao dijelom Podravine. Anketnim istraživanjem u ovome radu željelo se utvrditi postoje li i danas elementi međimurskoga identiteta u suvremenom stanovništvu nakon više od 300 godina od same poplave i osamdesetak godina nakon što je naselje i službeno prestalo biti dijelom Međimurja. Rezultati istraživanja jasno ukazuju na podravski identitet stanovništva dok je međimurski identitet prisutan samo kod doseljenika iz Međimurja. Promjena položaja u odnosu na rijeku Dravu usmjerila je komunikacijske i gospodarske tokove dominantno prema Koprivnici i tako ojačala proces tranzicije identiteta. Kao međimurski element identiteta preostao je govor koji pripada međimursko-ludbreškom arealu.

Kao što svaki pojedinac ima višestruke identitete jer tijekom života preuzima različite uloge tako i prostorne identitete možemo promatrati na više razina što znači da su pripadnici tradicijske regije ujedno pripadnici i viših i nižih razina od one koju osjećaju dominantnom. Upravo je rangiranje odnosno izdvajanje dominantnih prostornih identiteta jedan od ciljeva ovoga rada. Dominantna pripadnost jednoj od razina prostornih identiteta ovisit će o složenim historijskogeografskim čimbenicima koji će je ne samo odrediti već i mijenjati tijekom

povijesti u skladu s promjenama kako u samoj tradicijskoj regiji tako i u njenom bližem širem okruženju, a u suvremeno doba i na globalnoj razini. Kada je riječ o razinama prostornih identiteta najčešće se izdvajaju lokalna, regionalna i nacionalna razina koje su vezane uz prostor državnoga teritorija te supranacionalna razina vezana uz prostorne jedinice višeg ranga poput kontinentalnih ili globalnih.

Anketnim istraživanjem o izraženosti prostornih identiteta stanovnika Međimurja utvrđena je jaka povezanost s regijom te čak 36 % stanovništva Međimurja regionalni identitet pretpostavlja ostalim razinama dok je kod samo 5 % stanovništva dominantan osjećaj pripadnosti hrvatskome narodu. Najveći dio ispitanika, njih 60 % osjeća jednako nacionalnu i regionalnu pripadnost. Razloge ovakvih podataka možemo tražiti u izdvojenosti od matičnog nacionalnoga teritorija, ali i osjećaju napuštenosti od strane vlastitoga naroda koji se posebice javljao krajem 19. st. Usporede li se ovi rezultati s podacima popisa stanovništva iz 2011. godine vidljivo je da se regionalno izjasnio vrlo mali udio stanovništva Međimurja (0,1 %) što je usporedivo s istom pojavom u Istri (Okmaca, Sapač, 2011). Kako je riječ o dvije pogranične tradicijske regije, tijekom povijesti odvajane od nacionalnog prostora, moguće ih je uspoređivati. Obje regije imaju relativno veliki udio stanovnika s dominantnom izraženim regionalnim osjećajem pripadnosti (Istra 49 %, Međimurje 36 %) koji nije vidljiv u nacionalnoj strukturi iskazanoj rezultatima popisa stanovništva 2011. godine (Istra 12 %, Međimurje 0,1). Razloge ovako velikog odstupanja moguće je tražiti u anonimnosti ankete s jedne strane, te njenog izostanka u popisu, s druge strane unatoč proklamiranoj slobodi izražavanja mišljenja. Povijesna iskustva obje regije pokazuju nepovjerljivost prema politici i s tim vezanu određenu apolitičnost dijela stanovništva. Razlika u udjelu stanovnika koji imaju izražen dominantan osjećaj regionalne pripadnosti i onih koji su se popisom regionalno izjasnili svakako leži i u različitoj etničkoj strukturi stanovništva ovih tradicijskih regija jer je Međimurje etnički izrazito homogen hrvatski prostor (93,8 %) dok je u Istarskoj županiji udio Hrvata najmanji od svih županija (68,33 %), što pri izjašnjavanju može, uz sve one koji regionalnu pripadnost uistinu osjećaju, učiniti kompromisnim rješenjem za pripadnike manjina ili djecu etnički mješovitih brakova. Udio regionalno izjašnjenih u četiri dalmatinske županije kreće se od 0,04 % u Zadarskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji do 0,1 % u Šibensko-kninskoj županiji. Još niži udjeli zabilježeni su na istoku Hrvatske tj. prostoru 5 županija čiji bismo prostor mogli uvjetno promatrati kao tradicijsku regiju Slavoniju. Udjeli se kreću od 0 % u Virovitičko-podravskoj i Brodsko-posavskoj županiji pa do 0,03 % u Požeško-slavonskoj županiji. Etnička diferencijacija stanovništva u nešto heterogenijem

prostoru, izraženija posebice nakon Domovinskog rata, ali i upravno-politička razjedinjenost ovih dviju tradicijskih regija smanjuju regionalnu koheziju stanovništva, a time i osjećaj regionalne pripadnosti.

Podatak o 60 % ispitanika koji osjećaju jednaku nacionalnu i regionalnu identifikaciju ipak ide u prilog jako izražene regionalne svijesti u Međimurju i posljedica je svjesnosti o pripadnosti nacionalnom korpusu, ali i snažnoj povezanosti s regionalnim i lokalnim prostorom što se zorno može vidjeti i u jednom od odgovora u intervju „…lokalna nas pripadnost oblikuje i formira naše stavove. Trebamo se ponositi istom.“

7. ZAKLJUČCI

Tradicijske regije nisu samo znanstveni konstrukti već su oblikovane kroz povijest nizom homogenizirajućih čimbenika koji su stanovništvo pojedinoga prostora vezali uz sam prostor kroz stvaranje manje ili više izražene afektivne veze. One nastaju kao spoj individualnih i grupnih mentalnih karata oblikovanih na temelju dugotrajnoga zajedničkog života tijekom kojega su se stvarali specifični obrasci ponašanja i sustavi vrijednosti koji su imali kohezijsku ulogu za stanovništvo tradicijske regije, a ujedno su predstavljali i razlikovne elemente u odnosu na stanovništvo drugih, susjednih, regija.

U fokusu ovog doktorskog rada je Međimurje, najsjevernije smještena hrvatska tradicijska regija, koju odlikuje pogranični položaj, a time i određeni stupanj perifernosti u odnosu na državno središte i jezgre razvoja. Kako su tradicijske regije ujedno i historijskogeografske regije, upravo je povijesni kontekst od izuzetne važnosti jer je prostor Međimurja, posebice u razdoblju stvaranja modernih država bio dio interesne sfere susjednoga ugarskog prostora te je kao njegov dio bio izložen snažnoj mađarizaciji. Cilj mađarizacije nije bilo samo prisvajanje teritorija ovoga dijela hrvatskog etničkog prostora, već stvaranje tradicijske regije čiji će novostvoreni „međimurski identitet“ biti protuhrvatski argument pri određivanju granice Hrvatske i Mađarske. Unatoč izrazitoj mađarizaciji etnički homogeno stanovništvo Međimurja potpomognuto djelovanjem hrvatskoga katoličkog klera odupiralo se mađarizaciji i jačalo je osjećaj zajedništva vidljiv kroz vrlo izraženu regionalnu svijest koja se očuvala do danas. Analizirajući historijskogeografski razvoj Međimurja kroz ključna razdoblja koja su utjecala na njegovo teritorijsko određenje bitno je izdvojiti i naglasiti dvojnost položaja Međimurja koja je bila ključna za održavanje regionalnoga identiteta. Dvojnost proizlazi iz razlike u položaju Međimurja unutar upravno-političke organizacije i crkvene organizacije. Od srednjeg vijeka i prvog pisanoga spomena Međimurja ono funkcionira kao jedinstvena teritorijska cjelina. Stvaranjem samostalne hrvatske države i njezinom novouspostavljenom županijskom organizacijom, Međimurje dobiva status županije čime je došlo do poklapanja tradicijske regije i upravno-političke jedinice što je Međimurju dalo legitimitet za samostalno upravljanje teritorijem. Anketnim ispitivanjem stanovništva Međimurja o utvrđivanju intenziteta osjećaja regionalne pripadnosti u odnosu na nacionalnu pripadnost došlo se do podataka da se odvojenost od matičnog naroda tijekom povijesti odrazila na rezultate istraživanja. Iako je riječ o etnički vrlo homogenom prostoru hrvatskoga naroda, svega 4,69 % ispitanika dominantno osjećaju pripadnost hrvatskom narodu. Kod čak 60,3 % ispitanika osjećaj regionalne pripadnosti je identičan onom nacionalne pripadnosti dok

kod 35,68 % ispitanika prevladava osjećaj regionalne tj. međimurske pripadnosti. Sve navedeno potvrđuje prvu hipotezu da je Međimurje kao pogranična, ali etnički homogena regija tijekom povijesti bilo izdvajano iz nacionalnog prostora što je dovelo do jačanja regionalnog identiteta uz zadržavanje nacionalnog.

Osnovna podjela Međimurja na subregionalnoj razini temelji se na prirodnim obilježjima prostora, prvenstveno reljefnim. Međimurje se tako dijeli na gornje, srednje i donje Međimurje pri čemu se srednje i donje Međimurje zbog morfološke sličnosti često navodi samo kao donje Međimurje. Istraživanje lokalne razine prostornih identiteta pokazalo je da podjela na gornje i donje Međimurje postoji i danas iako je više sugovornika naglasilo da u suvremeno doba te razlike postaju sve manje značajne jer razvoj prometa, a time i mogućnosti zapošljavanja na području čitavoga Međimurja dovodi do boljeg međusobnog upoznavanja stanovnika gornjeg i donjeg Međimurja, a time i do smanjenja razlika među njima. Mentalitetne razlike zapažaju se i danas. Tako sugovornici navode da su stanovnici donjeg Međimurja više zatvoreniji unutar obiteljskih zajednica, orijentirani prema radu i izraženije kompetitivnosti dok stanovnike gornjeg Međimurja odlikuje veća otvorenost, međusobna suradnja i manje brojne obitelji. Iz svega navedenog potvrđuje se i druga hipoteza ovoga doktorskoga rada prema kojoj su lokalni identiteti ovisni o specifičnostima uvjetno-homogene regionalizacije Međimurja.

Treća radna hipoteza bila je da se percepcija Međimuraca o sebi razlikuje od percepcije vanjskog stanovništva Hrvatske. Istraživanje relacijskih identiteta Cifrića i Nikodema temelji se na mišljenju regionalnih skupina Hrvatske o sebi odnosno na osjećaju regionalne pripadnosti u smislu svjesnosti o sebi, svojim obilježjima i vrijednostima u odnosu na druge. Njihovo istraživanje pokazalo je da upravo Međimurci imaju najviše mišljenje o sebi. Tako u njihovu istraživanju relacijskih identiteta čak 97 % međimurskih ispitanika ima izrazito ili prilično dobro mišljenje o sebi dok nitko nema izrazito i prilično loše mišljenje. Istovremeno Međimurci imaju i najveću razliku između mišljenja o sebi (ocjena 4,59) i mišljenja drugih o njima (ocjena 3,82). Rezultati istraživanja provedenih tijekom izrade ovoga doktorskog rada pokazuju da su najvažniji tvorbeni elementi međimurske regionalne identifikacije vezani uz gospodarstvo, njegove pojedine grane (proizvodnja krumpira, vinogradarstvo), njegovu uspješnost te posebno uz radni mentalitet stanovništva. Zatim slijedi dijalektalni govor dok su kulturni elementi od sekundarnoga značaja. Iste rezultate pokazuje vanjska percepcija stanovništva, iako su vrijednosti procijenjene Likertovom skalom nešto niže u odnosu na unutarnju percepciju. Ta razlika može proizići iz nedovoljnog poznavanja

Međimurja i Međimuraca ostalim stanovnicima Hrvatske. Tako čak 72,92 % Međimuraca misle da oni i njihova regija nisu dovoljno poznati ostalim Hrvatima, a isto misle i ostali stanovnici Hrvatske iako je njihova procjena niža i iznosi 60,89 %.

Istraživanje tvorbenih elemenata regionalnog identiteta stanovnika Međimurja ukazalo je na znatno podudaranje s rezultatima sličnih istraživanja drugih tradicijskih regija Hrvatske i potvrdilo četvrtu radnu hipotezu. Najznačajniji tvorbeni element regionalnoga identiteta, prema provedenome istraživanju, jest mentalitet stanovništva koji može imati različite manifestacije, od karakternih obilježja stanovnika pa do obilježja koja proizlaze iz samih prirodnogeografskih obilježja prostora i uz njih vezanoga načina života, a u Međimurju se očituje kao radni mentalitet i privrženost radu kao temeljnoj regionalnoj vrijednosti koja stanovništvu osigurava željeni životni standard. Istraživanje je ukazalo na značaj jezika tj. specifičnog govora Međimurja koji predstavlja jedan od najvažnijih elemenata kojima se Međimurje razlikuje od ostalih tradicijskih regija bez obzira na njihovu jezičnu bliskost. Važan element regionalne identifikacije svakako je kulturna baština vidljiva kroz svoju nematerijalnu ili materijalnu sferu. Materijalizacija kulturnih elemenata najčešće se ogleda u kulturnim spomenicima koji upućuju na specifičnu naseljenost regije te različite kulturne utjecaje koje su na nju imali različiti povijesni čimbenici. Složeni povijesni odnosi i prožimanja kulturnih utjecaja u Međimurju stvaraju specifične kulturne krajolike koji osim što su važan element identifikacije postaju u suvremenom društvu važan element brendiranja regije kroz proces komodifikacije regije koja i sama postaje proizvod na širem, često globalnom tržištu. Nematerijalna kulturna baština važan je element regionalnog identiteta koji ukazuje na tradicionalne načine života. Izloženost urbanizaciji, globalizaciji i svim drugim suvremenim procesima, nematerijalna baština predstavlja relikt te zahtijeva posebnu skrb, kako pri samoj identifikaciji i znanstvenom pristupu njezine valorizacije tako i pri određivanju načina njezine zaštite, ali istovremeno i njezine prezentacije kao elementa regionalnog identiteta.

LITERATURA I IZVORI

Altaras Penda, I., 2005: Identitet kao osobno pitanje, *Revija za sociologiju* 36 (1-2), 55-62.

Banovac, B., 1997: Modernizacijski procesi i oblici teritorijalne pripadnosti, *Društvena istraživanja* 6 (1), 23-48.

Banovac, B., Blažević, R., Boneta, Ž., 2004: Modernizacija (i/ili europeizacija) hrvatske periferije-primjeri Istre, Like i Gorskog kotara, *Revija za sociologiju* 35 (3-4), 113-141.

Banovac, B., Boneta, Ž., 2006: Etnička distanca i socijalna (de)zintegracija, *Revija za sociologiju* 37 (1-2), 21-46.

Bartolić, Z., 1998: Toponim Međimurje, *Sjevernohrvatske teme, knjiga 5., studije i rasprave,* Matica hrvatska, Čakovec, 281-307.

Biškup, V., 2013: Međimurje-narod, običaji, arhitektura, *Radovi Zavoda za znanstveni rad*

HAZU Varaždin 24, 399-421.

Blažeka, Đ., 2008.: *Međimurski dijalekt*, Matica hrvatska, Čakovec.

Bunjac, B., Bunjac, B., Jahn, J., Matotek, V., Puzak, I., Šestak, M., 2003: *Pregled povijesti Međimurja*, Povijesno društvo Međimurske županije, Čakovec.

Bunjac, B., Stevanović, M., Vegh, I., 2013: Gramatike „međimurskoga" jezika iz 1942. godine, *Filologija* 61, 67-164.

Buturac, J., 1989: *„200-obljetnica župe Goričan"*, HKD sv. Ćirila i Metoda, Zagreb.

Cifrić, I., Nikodem, K., 2007: Relacijski identiteti, Socijalni identitet i relacijske dimenzije, *Društvena istraživanja* 16 (3), 331-358.

Crljenko, I., 2008: Izraženost identiteta u gradskoj toponimiji kvarnerskih i istarskih gradova, *Hrvatski geografski glasnik* 70 (1), 67-90.

Damiš, I., 1994: *Iz prošlosti župe Čakovec*, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima (sv. Ćirila i Metoda), Zagreb.

Dugački, Z., 1936: *Međimurje, zemlja i stanovništvo*, Pododbor Matice hrvatske u Čakovcu, Čakovec.

Feletar, D., Glamuzina M., 2001.: Die kroatisch-ungariche Grenze auf alten Landkarten, *Geoadria* 6, 81-91.

Feletar, P., 2005: *Istočno Međimurje*, Meridijani, Samobor.

Fujs, M., 2004: Prekmurje-podoba prostora, *Podravina* 3 (6), 49-62.

Fürst-Bjeliš, B., 1996: Pristup definiciji prostornog pojma tradicionalne regije,u: *I hrvatski geografski kongres: geografija u funkciji razvoja Hrvatske,* zbornik radova (urednik Pepeonik, Z.), 326-330.

Fürst-Bjeliš, B., 1998: Turopolje-položaj tradicionalne regije u sustavu geografske regionalizacije, *Acta Geographica Croatica* 33, 83-90.

Fürst-Bjeliš, B., 2011: Slike i mijene regionalnoga identiteta, Geografska imena na kartama ranoga novog vijeka; odabrani primjeri, u: *Zbornik radova s prvoga nacionalnog znanstvenog savjetovanja o Geografskim imenima* (ur. Skračić, V., Faričić, J.), Zadar 23.-24. studenoga 2009., Sveučilište u Zadru, Hrvatsko geografsko društvo, 67-72.

Fürst-Bjeliš, B., 2012: Turopolje-što je to?, Historijskogeografski pogled na prostorni pojam i identitet tradicijske regije, *Luč* 1 (1), 13-19.

Geiger, M., Zeman, Z., 2010: Mjesto življenja i integralna održivost-vitalnost lokalnog u globaliziranom svijetu, *Društvena istraživanja* 19 (3), 377-400.

Giddens, A., 2007: *Sociologija*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 538-539.

Glamuzina, N., Fuerst-Bjeliš, B., 2015: *Historijska geografija Hrvatske*, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Split, 16-17.

Haralambos, M, Holborn M., 2002: *Sociologija, Teme i perspektive*, Golden marketing, Zagreb, 446-451.

Heršak, E., 1999: *Etničnost i povijest*, Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb.

Heršak, E., Nikšić B., 2007: Hrvatska etnogeneza: pregled komponentnih etapa i interpretacija (s naglaskom na euroazijske/nomadske sadržaje), *Migracijske i etničke teme* 23 (3), 251-268.

Heršak, E., Šimunko, J., 1990: Međimurje-povijest, identitet i seobe, *Migracijske teme* 6 (4), 569-591.

Horvat, R., 1944: *Poviest Međimurja*, Prosvjetno-poviestno družtvo „Hrvatski Rodoljub“, Zagreb.

Hranjec, Z., 2014: *Tradicionalna jela Međimurja*, recepti međimurskih sokačica, Zrinski d.d., Čakovec.

Hraste, M., 1961: O pisanju imena mjesta, *Jezik:časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 9 (1), 7-11.

Ježić, M., 1992: Nešto kulturoloških razmišljanja o regionalizmu u Hrvatskoj i Europi, *Društvena istraživanja* 1 (1), 13-24.

Jukopila, D., 2013: Rijeka Mura-čimbenik oblikovanja regionalnog identiteta, *Ekonomska i ekohistorija,* 9 (9), 56-66.

Jukopila, D., 2014: Gospodarska razvijenost i radni mentalitet kao tvorbeni elementi regionalnog identiteta-primjer Međimurja u Hrvatskoj, *Acta geographica Bosniae et Herzegovinae* 2, 129-141.

Kalanj, R., 2003: Zov identiteta kao prijeporno znanstveno pitanje, *Socijalna ekologija* 12 (1-2), 47-68.

Kantar, S., Ivanek-Martinčić, M., Augustinović, Z., 2008: Mura-čovjek-priroda, *Podravina* 7 (14), 147-158.

Klemenčić, M., 2011: Zemljopisni i geopolitički položaj: sastavnice hrvatskoga identiteta, u*: Hrvatski identitet (ur. Lukić, Z.; Skoko, B.)*, Matica Hrvatska, Zagreb, 105-109.

Koludrović, B., 2011: Kome treba „Kome treba identitet?“, *Drugost* 3, 56-63.

Korunić, P., 2005: Nacija i nacionalni identitet, *Revija za sociologiju* 36 (1-2), 87-105.

Laci, S. 1979: Centralna naselja Međimurja, Prilog poznavanju funkcionalne organizacije kraja, *Radovi* 14, 19-40.

Laci, S., 1962: Donje Međimurje, regionalni prikaz, *Geografski glasnik* 24, 83-101.

Laci, S., 1982: Razvoj naseljenosti Međimurja, *Geografski glasnik* 44, 51-68.

Lučić, M., 2000: Hrvatski nacionalni identitet: propitkivanje znaka ili pogled u historijsku semiotiku, *Arhivski vjesnik* 43, 213-217.

Lukić, A., 2012: *Mozaik izvan grada-Tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske*, Meridijani, Samobor

Magaš, D., 2013: *Geografija Hrvatske*, Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju, Meridijani, Zadar.

Marinović-Uzelac, A., 1992: Regionalizacija iz vidokruga prostornog planiranja, *Društvena istraživanja* 1 (1), 69-85.

Marković, M., 2003: *Međimurje: Stanovništvo i naselja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.

Mejovšek, M., 2013: *Metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*, Naklada Slap, Jastrebarsko.

Mesarić Žabčić, R., 2008: Ruralni turizam i poduzetništvo: primjer Međimurske županije, *Acta turistica Nova* 2 (2), 181-204.

Mirošević, L., 2011: *Tvorbeni elementi prostornih identiteta u Dalmaciji (Južnoj Hrvatskoj)*, doktorski rad, Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju.

Mirošević, L., Vukosav, B., 2010: Prostorni identiteti otoka Paga i južnoga podvelebitskog primorja, *Geoadria* 15 (1), 81-108.

Nejašmić, I., 2008: *Stanovništvo Hrvatske: Demografske studije i analize*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.

Nejašmić, I., Toskić, A., 2013: Starenje stanovništva pograničnih područja Republike Hrvatske, *Acta Geographica Croatica* 40, 1-13.

Nisbet, R., 2007: *Sociološka tradicija*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 292-297.

Norton, W., 2006: *Cultural geography*, Oxford University Press, Oxford.

Okmaca, A., Sapač, M., 2011: *Regionalni i prostorni identitet Istre kroz stavove stanovništva*, studentski rad nagrađen rektorovom nagradom, mentor viši asistent dr.sc. Ivan Zupanc, Geografski odsjek PMF-a Sveučilišta u Zagrebu

Oliveira, J., Roca, Z., Leitão, 2010: Territorial identity and development: From topophilia to terraphilia, *Land Use Policy* 27, 801-814.

Paasi, A., 2002a: Bounded Spaces int he Mobile World: Deconstructing „Regional identity“, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 2002, vol. 93, No. 2, 137-148.

Paasi, A., 2002b: Place and Region: regional worlds and words, *Progres in Human Geography* 26 (6), 802-811.

Paasi, A., 2003:Region and Place: Regional identity in question, *Progres in Human Geography* 27(4), 475-485.

Papić, K., Koncepti regionalizacije, *Dela*, http://revije.ff.uni-lj.si/Dela/article/viewFile/1119/924 (24.4.2016.)

Patafta, D., 2005: Protureformacija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *Podravina* 4 (8), 33-46.

Pejnović, D., 2009: Geografske osnove identiteta i njegovo značenje za održivi razvoj geoprostora, u: *Zbornik radova 2. kongresa geografa Bosne i Hercegovine* (Neum, 8.-11. 10. 2008.), Sarajevo, 40-52.

Petrić, H., 1994: Drava preselila Legrad, *Hrvatski zemljopis* 1 (1)

Pokos, N., Mišetić, R., 2009: Temeljni demografski pokazatelji hrvatskoga pograničnog pojasa, u: *Sigurnost i obrana Republike Hrvatske u euroatlantskom kontekstu* (ur. Sinerić, T., Sobol, G.), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 227-246.

Ramuščak, LJ., 1981: Pokladni običaji u Međimurju, *Muzejski vjesnik* 4, 73-77.

Rendić-Miočević, I., 2009: Utjecaj arheološkog sustava Ilirika na proces hrvatske etnogeneze, *Archaeologia Adriatica* 3, 247-256.

Rogić, I., 1992: Hrvatska i njene regije, *Društvena istraživanja* 1 (1), 25-35.

Rogić, V., 1963: Geografski aspekti regije, *Geografski glasnik* 25, 113-120.

Rogić, V., 1983: Nacrt uvjetno homogene regionalizacije SR Hrvatske, *Geografski glasnik* 45, 75-89.

Rogić, V., 1984: Jednostavnost i fleksibilnost koncepta nodalno-funkcionalne diferencijacije SR Hrvatske, *Geografski glasnik* 46, 73-80.

Rogić, V., 1996: Bitnost problematike regionalizacije i njezin odnos prema županijskoj organizaciji, *Hrvatske županije kroz stoljeća*,(ur. Ivo Goldstein et al.), Školska knjiga, Zagreb, 149-154.

Roglić, J., 2006: *Geografske regije Hrvatske i susjednih zemalja, geografske posebnosti i razvojni procesi*, Sabrana djela, knjiga V., Školska knjiga i Geografsko društvo Split, Zagreb, Split.

Sarjanović, I., 2014: Slavonija – identitet regije i regionalna samoidentifikacija, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu,Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek.

Slukan Altić, M., 2008: Hrvatska u europskim regionalizacijama: Regionalizacija kao integracija ili geografija moći, *Društvena istraživanja* 17 (3), 351-372.

Slunjski, R., Vuk, M., 2004: *Demografske promjene u Međimurju od 1857. do 2001*., Insula, Čakovec.

Srša, I., 1994: O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama, *Kaj* 27 (4-5), 127-154.

Such, J., 2000: Nacionalni identitet naspram europskog identiteta, *Politička misao* 38 (4), 83-88.

Šakaja, L., 2003: Imaginativna geografija u hrvatskim ergonimima, *Hrvatski geografski glasnik* 65 (1), 25-45.

Šakaja, L., 2015: *Uvod u kulturnu geografiju*, Leykam international d.o.o., Zagreb.

Šlezak, H., 2009: Prostorna segregacija romskog stanovništva u Međimurskoj županiji, *Hrvatski geografski glasnik* 71 (2), 65-81.

Šlezak, H., 2010: Prirodno kretanje romskog stanovništva u Međimurskoj županiji-slučaj romskog naselja Kuršanec, *Hrvatski geografski glasnik* 72 (2), 77-98.

Šlezak, H., Šakaja, L., 2012: Prostorni aspekti socijalne distance prema Romima, *Hrvatski geografski glasnik* 74 (1), 91-109.

Španjol, Ž., Barčić, D., Rosavec, R., Dobrić, B., 2011: Biološko-ekološko i prostorno vrednovanje zaštićenih prirodnih vrijednosti u županijama sjeverozapadne Hrvatske, *Šumarski list* 1-2, 51-62.

Vrbošić, J.,1992: Povijesni pregled razvitka županijske uprave i samouprave u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja* 1 (1), 55-68.

Vugdelija, K., 2010: Lokalno, regionalno, etnički/nacionalno – razine i čimbenici identifikacije na primjeru Lovinačkoga kraja, *Senjski zbornik* 37, 261-296.

Vujević, M., 2007: Nacionalna identifikacija u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja* 16 (3), 379-404.

Vukosav, B., 2012: Dalmatinska zagora – formalni i vernakularni elementi definiranja tradicijske regije, doktorska disertacija, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb.

Vukosav, B., Fuerst-Bjeliš, B., 2015: Medijska percepcija prostornih identiteta: konstrukcija imaginativne karte dalmatinske unutrašnjosti, *Geoadria* 20 (1), 23-40.

Zeman, Z., 2007: Identitetske strategije: u potrazi za smislom, *Društvena istraživanja* 16 (6), 1015-1029.

Žuljić, S., 2001: Regionalno i teritorijalno ustrojstvo Hrvatske u razdoblju između godina 1945.-2000., *Ekonomski pregled* 52 (1-2), 3-28.

IZVORI

Belički kalamper v Međimurju, Općina Belica, Udruga međimurskih prozvođača merkantilnog krumpira, Belica, 2008.

FRANČIĆ, A., 2012: http://www.mtraditional.com/horonim.html (12. 3. 2016.)

Fuerst-Bjeliš, B., 2015: Prostorni identiteti: Komodifikacija i brendiranje regije, prezentacija s predavanja na kolegiju Ekonomija-kultura-identitet, ZŠEM, Zagreb (30. 10. 2015.)

Heršak, E., 2011: Identitet i dalje, prezentacija s predavanja na Odsjeku za povijest FFZG-a, Zagreb (17. 12. 2011.)

Hrvatski enciklopedijski rječnik, Novi Liber, Zagreb 2004., knjige III i VI.

Klaić, B., 1988.: Rječnik stranih riječi, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb

Međimurje kroz godinu, interaktivni CD-ROM, Muzej Međimurja Čakovec, Čakovec, 2007.

Mura – baština i budućnost, brošura projekta „Uspostavljanje institucionalnih kapaciteta Zaštićenog krajolika rijeke Mure“, Ekološka organizacija Lipa, Sveti Martin na Muri, 2004.

Pravilnik o vinskim cestama Zagrebačke županije, https://www.zagrebacka-zupanija.hr/media/filer_public/fc/f8/fcf8ba90-3e6b-4932-aa23-f3f5946d636c/pravilnik_o_vinskim_cestama.pdf

Prostorni plan Međimurske županije, Zavod za prostorno planiranje Međimurske županije, Čakovec 2001.

Referendum o pristupanju Hrvatske Europskoj uniji, www.sabor.hr/lgs.axd?t=16&id=21567, Državno izborno povjerenstvo, Zagreb, 2012.

Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika, JAZU, knjiga VI, 578.

ROCA, Z., Prostorni identitet i razvoj u glokaliziranoj ekonomiji i kulturi, file:///C:/Users/Danijel/Downloads/Roca%20Zoran%20_%20PROSTORNI%20IDENTITET%20I%20RAZVOJ%20[Compatibility%20Mode]%20(2).pdf (15. 2. 2016.).

Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, Popis stanovništva 2011., DZS, Zagreb.

Stanovništvo prema vjeri po gradovima/općinama, Popis stanovništva 2011., DZS, Zagreb.

Strategija prostornog uređenja RH, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zavod za prostorno planiranje, Zagreb, 1997.

Strateški marketing plan turizma Međimurske županije 2014.-2020., REDEA, Čakovec 2014.

Sveta Marija u Međimurju, Sakralni kulturno-povijesni vodič, Sveta Marija, 2008.

Zrinski u Međimurju (1546.-1691.), vodič stalnim postavom, Muzej Međimurja u Čakovcu, Povijesni odjel, Čakovec, 2007.

Županija Krapinsko-zagorska, Međimurska, Varaždinska, turistička autokarta Hrvatske, Večernji list, Zagreb, 2010.

Ne/izliječeni sveci, istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi na polikromiranim drvenim skulpturama iz Dijacezanskoga muzeja Zagrebačke nadbiskupije, MUO, Zagreb 2016.

URL 1 Karta Posebnog ornitološkog rezervata „Veliki Pažut“, http://www.zastita-prirode-kckzz.hr/zasticena-podrucja/posebni-rezervati/veliki-pazut (20.4.2016)

URL 2 Koncepti regionalizacije, http://revije.ff.uni-lj.si/Dela/article/viewFile/1119/924 (24.4.2016.)

URL 3 Đebi, J., Točno je i Međimurje i Međumurje i Međimorje, https://medjimurje.hr/aktualno/glas-javnosti/tocno-je-i-medimurje-i-medumurje-i-medimorje-2923/

URL 4 Mezga, J., Međimurje ili Međimorje?, https://medjimurje.hr/aktualno/glas-javnosti/medimurje-ili-medimorje-422/

URL 5, Bedeković, J., Tabula topografica Insulae Muro-Dravanae, https://www.google.hr/search?q=insula+muro+dravana&biw=1356&bih=630&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwim5ey5qdnMAhWDRhQKHQxwDDE

URL 6 Cantelli, G. Karta zapadne Hrvatske iz 1690. godine, https://www.google.hr/search?q=insula+muro+dravana&biw=1356&bih=630&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwim5ey5qdnMAhWDRhQKHQxwDDEQ_AUIBigB#imgrc=9jCTAGh9xdXJmM%3A

URL 7 Bajuk, .L. Horonim Međimurje, http://www.mtraditional.com/horonim.html (12.3.2016)

URL 8 Horonim Međimurje, http://emedjimurje.rtl.hr/medjimurski-rjecnik (12.3.2016.)

URL 9 Pojam regije, http://www.definiraj.com/1043/regija/ (26.4.2016.)

URL 10 Prikaz kotoripske utvrde G. G. Spalle iz 1670.godine

https://www. http://zrinskiroute.eu/ruta/kotoriba/ (21.1.2016.)

URL 11 Tlocrt tvrđave Čakovec autora G. G. Spalle, nastao između 1660. i 1670., pokazuje planirano proširenje sjevernog, južnog i istočnog bastiona te izvedeno proširenje zapadnog bastiona, http://zrinskiroute.eu/ruta/cakovec/ (21.1.2016.)

URL 12 Veduta tvrđave Čakovec autora Johanna Ledentua, nastala oko 1639. godine, http://zrinskiroute.eu/ruta/cakovec/ (21.1.2016.)

URL 13 Mali katekizam Ivana Kuhara, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=26600137 (17.3.2016.)

URL 14 Specifikacija proizvoda sukladno Uredbi 1308/2013, članak 94. za zaštitu oznake izvornosti sukladno članku 93., http://www.mps.hr/UserDocsImages/VINO/ZOI/Zagorje-Me%C4%91imurje.pdf (10.4.2015.)

URL 15 Vinogradarska podregija Zagorje-Međimurje, http://vinopedia.hr/wiki/index.php?title=Zagorje-Me%C4%91imurje (10.4.2015.)

URL 16 Ruralni turizam, https://www.ruralis.hr (10.4.2015.)

URL 17 Strateški marketing plan turizma Međimurske županije, http://medjimurska-zupanija.hr/home/wpcontent/uploads/2014/12/Strateski_marketing_plan_turizma__MZ_do_2020.pdf (10.4.2015.)

URL 18 Fotografija manifestacije Porcijunkulovo u Čakovcu, https://www.google.hr/search?q=porcijunkulovo&biw=1366&bih=643&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwihkIKI_qnMAhWsF5oKHeZjCFcQsAQILw#imgrc=XIdfsNgCTcOX9M%3A (24.4.2016)

URL 19 Međimurska vinska cesta, https://www.google.hr/search?q=me%C4%91imurska+vinska+cesta&biw=1366&bih=643&source=lnms&tbm=isch&sa=X&sqi=2&ved=0ahUKEwiuwNuVrarMAhUDIsAKHZaUBR0Q_AUIBigB#tbm=isch&q=me%C4%91imurska+vinogorje&imgrc=4jcv06z8brIOqM%3A (24.4. 2016.)

URL 20 Vuzmenke, List Međimurje, Arhiva 11. 4. 2012., https://medjimurje.hr/aktualno/arhiva/najvuzmenke-u-leskovcu-otoku-i-senkovcu-5373/ (24.4.2016.)

URL 21 Dvorac Tkalec, http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1041571&page=12 (24.4.2016.)

URL 22 Kaštel Banfi, http://www.zhrmku.org.mk/hrvatska-kulturna-bastina/dvorci-kurije-ljetnikovci/sjeverna-hrvatska/dvorac-banfi,-%C5%A1trigova (24.4.2016.)

URL 23 Kurija Terbotz, https://www.google.hr/search?q=kurija+terbotz&biw=1356&bih=630&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj1ifnL7dnMAhXkIJoKHeetBykQ_AUIBigB#i

URL 24 FOTO: Istraživanje potvrdilo-Mohokos nije najviši vrh Međimurja, članak u Međimurskim novinama 12. 1. 2015., http://www.mnovine.hr/vijesti/medjimurje/drustvo/foto:-istrazivanja-potvrdila---mohokos-nije-najvisi-vrh-medimurja

URL 25 Natale solum magni ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi in ruderibus https://books.google.hr/books?id=jbZQAAAAcAAJ&printsec=frontcover&dq=natale+solum&hl=hr&sa=X&redir_esc=y#v=snippet&q=paulo%20ante&f=false (12.3.2016.)

URL 26 Definicija identiteta, http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search

URL 27 Definicija identiteta, http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26909

URL 28 Udaljenost između varaždina i Čakovca, http://www.udaljenosti.com/udaljenost_varazdin_cakovec/ (15. 3. 2015)

URL 29 Međimurska vinska cesta, https://www.google.hr/#q=vinogradarstvo+u+me%C4%91imurju (7.4.2015.)

URL 30 Specifikacija ZOI u Republici Hrvatskoj, http://www.mps.hr/UserDocsImages/VINO/ZOI/Zagorje-Me%C4%91imurje.pdf (7.4.2015.)

URL 31 Definicija komodifikacije, http://struna.ihjj.hr/naziv/komodifikacija/25312/ (6.5.2016)

URL 32 Molitvenik Jezuš, ljubav moja, https://hr.wikipedia.org/wiki/Jezu%C5%A1,_ljubav_moja#/media/File:Krscanski_nauk_(1916).JPG (27.2.2016.)

URL 33 https://www.google.hr/search?q=tlocrt+%C4%8Dakovca&biw=1356&bih=630&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjo3MuGr9nMAhWDbhQKHaR6DEsQ_AUIBigB#imgrc=Q4QTXVEGDc0NEM%3A

URL 34 http://www.odmorumedjimurju.com/medjimurje.htm

URL 35 Obitelj Csak, http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3781 (21.1.2017.)

URL 36 Grofovi Celjski, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=11184 (21.1.2017.)

URL 37 Prijelaz hrvatske vojske preko Drave kod Varaždina 11. rujna 1848. F. Zalder, Beč, 1850., kolorirana litografija, 35,5 x 48,5 cm, GMV KPO, http://www.gmv.hr/izlozbe/varazdin_1848/images/7.0.html (15.1.2017.)

URL 38 Poziv građanstvu na mobilizaciju u vezi vojnih operacija u vrijeme pripojenja

Međimurja novostvorenoj Državi Srba, Hrvata i Slovenaca. Poziv je uputilo Poglavarstvo

grada Varaždina, a potpisan je gradonačelnik dr. Magdić. Tisak: tiskara Stifler 13. studeni 1918. g., http://www.stkpula.hr/hpm/p0218002.htm (21.1.2017.)

URL 39 Javna opća skupština 9. siječnja 1919. na trgu ispred franjevačke crkve u Čakovcu, na kojoj je donijeta Rezolucija o odcjepljenju Međimurja od Mađarske, http://ecakovec.com/wp-content/uploads/2011/01/skupstina_1919.jpg (21.1.2017.)

URL 40 Upute o sadnji krumpira Ivana Krstitelja Lalangua iz 1788. godine, https://www.google.hr/search?q=na%C4%8Din+kako+jabuke+zemeljske+saditi&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiE_6Sip7rTAhVB7BQKHaPTC_UQ_AUIBigB&biw=1354&bih=618&dpr=1#tbm=isch&q=ivan+krstitelj+lalangue&imgrc=PDiIU1wo7igHaM: (17.12.2016.)

URL 41 Bajuk, L.: Kola i obredni plesovi, Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, http://www.mtraditional.com/kolo_obrednipl.html (21.2.2016.)

URL 42 Bajuk, L.: Drugi plesovi, Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, http://www.mtraditional.com/drugi_plesovi.html (21.2.2016.)

URL 43 Bajuk, L.: Osnovna obilježja tradicijske glazbe Međimurja, Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, http://www.mtraditional.com/osnovna_obiljezja.html (21.2.2016.)

URL 44 Bajuk, L.: Podjela o motivsko-tematsko određenje tradicijske glazbe Međimurja, Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, http://www.mtraditional.com/podjela_motivtem_odred.html (21.2.2016.)

URL 45 Logo Instituta europskih regija, http://www.advantageaustria.org/de/oesterreich-in-germany/news/local/20160824_KERS_2016.de.html (24.6.2016.)

URL 46 Logo skupštine europskih regija, https://europeansting.com/2014/05/09/assembly-of-european-regions-european-business-summit-2014-made-in-europe-made-of-regions/ (24.6.2016.)

URL 47 Ured hrvatskih regija, http://www.varazdinska-zupanija.hr/repository/public/upravna-tijela/gospodarstvo-eu/ured-bruxelles/dokumenti/2711-ured-hr-regija.pdf (24.6.2016.)

URL 48 Institur europskih regija, http://medjimurska-zupanija.hr/2013/02/10/institut-europskih-regija-ire/ (24.6.2016.)

URL 49 Skupština europskih regija, http://medjimurska-zupanija.hr/2013/02/10/skupstina-europskih-regija-aer/ (24.6.2016.)

URL 50 Euroregija Mura-Drava, http://medjimurska-zupanija.hr/2013/02/10/euroregija-mura-drava/ (24.6.2016.)

URL 51 Savez Alpe-Jadran, http://www.alps-adriatic-alliance.org/wp-content/uploads/2016/02/The-AAA-Factheet-KRO.pdf (24.6.2016.)

URL 52 Bajuk, L.: Sakralna baština Međimurja, Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, http://mtraditional.com/sakralna_bastina.html

PRILOG 1 POPIS SLIKA

Slika 1. Karta Posebnog ornitološkog rezervata „Veliki Pažut“

Slika 2. „Tabula topographica Insulae Muro-Dravanae“ Josipa Bedekovića

Slika 3. Cantellijeva karta Hrvatske iz 1690. godine s horonimom „Magymorie, o Isola Della Muraezeriniana“

Slika 4. Geografska karta operacija za vrijeme drugog pohoda za oslobođenje Međimurja 24. prosinca 1918. godine

Slika 5. Karta Međimurja iz dokumenta „Međimurje: upravno razdjeljenje po stanju od 1. 1. 1922.“

Slika 6. Granica na Muri i Dravi na Christophovoj karti iz 18. st.

Slika 7. Rezultati anketnog istraživanja stanovnika Međimurja o podrijetlu horonima Međimurje.

Slika 8. Rezultati anketnog istraživanja stanovnika izvan Međimurja o podrijetlu horonima Međimurje.

Slika 9. Kamene sjekire, 5000 god. pr. Krista,

Slika 10. Askos, kultna posuda ukrašena bovidima, 7. – 5. st. pr. Kr.

Slika 11. Žara koja pripada halštatskoj kulturi, a rađena je bez upotrebe lončarskoga kola te obojena zemljanim bojama, 7. – 5. st. pr. Kr.

Slika 12. Arheološki lokaliteti u Međimurju

Slika 13. Kaciga antičkoga konjanika iz 2. – 3. st.

Slika 14. Brončana statua rimskoga boga Herkula

Slika 15. Kameni žrtvenik iz Svetog Martina na Muri

Slika 16. Povelja iz 1226. godine – jedan od najstarijih dokumenata iz povijesti Međimurja

Slika 17. Samostan sv. Jelene u Šenkovcu

Slika 18. Utvrda Kotoriba

Slika 19. Tlocrt dvora Zrinskih u Čakovcu

Slika 20. Slika 20. Veduta tvrđave Čakovec autora Johanna Ledentua, nastala oko 1639. godine

Slika 21. Prijelaz hrvatske vojske preko Drave kod Varaždina 11. rujna 1848.

Slika 22. Mali katekizam Ivana Kuhara

Slika 23. Poziv građanstvu na mobilizaciju u vezi vojnih operacija u vrijeme pripojenja Međimurja novostvorenoj Državi Srba, Hrvata i Slovenaca

Slika 24. Javna opća skupština 9. siječnja 1919. na trgu ispred franjevačke crkve u Čakovcu, na kojoj je donesena Rezolucija o odcjepljenju Međimurja od Mađarske

Slika 25. Tvorbeni elementi istarskog identiteta

Slika 26. Tvorbeni elementi regionalnog identiteta Dalmacije

Slika 27. Tvorbeni elementi regionalnog identiteta Slavonije

Slika 28. Osnovni elementi regionalnoga identiteta hrvatskih tradicijskih regija

Slika 29. Naselja Međimurja u kojima je provedeno anketno ispitivanje

Slika 30. Rezultati procjene važnosti obilježja po kojima su Međimurci poznati

Slika 31. Rezultati procjene stanovništva Međimurja o elementima identiteta koje ostali stanovnici Hrvatske povezuju s Međimurjem

Slika 32. Rezultati procjene razlikovnih elemenata identiteta u odnosu na ostalo kajkavsko stanovništvo

Slika 33. Rezultati odgovora na anketno pitanje: „Je li Međimurje dovoljno poznato ostalim stanovnicima Hrvatske?“

Slika 34. Županije u kojima je provedeno anketno ispitivanje o tvorbenim elementima regionalnog identiteta Međimurja

Slika 35. Načini na koje su ispitanici stekli spoznaje o Međimurju

Slika 36. Prepoznatljivost Međimurja ostalim stanovnicima Hrvatske

Slika 37. Tvorbeni elementi regionalnog identiteta-vanjska percepcija

Slika 38. Upute o sadnji krumpira Ivana Krstitelja Lalangua iz 1788. godine

Slika 39. Distribucija krumpira kombi vozilima

Slika 40. Primjer propagandnog letka

Slika 41. Grb općine Belica

Slika 42. Spomenik krumpiru u Belici

Slika 43. Poduzeće za otkup i plasman međimurskog krumpira

Slika 44. Toplice Sv. Martin

Slika 45 . Porcijunkulovo u Čakovcu

Slika 46. Međimurske vinske ceste

Slika 47. Lokacija objekata ruralnog turizma u Međimurskoj županiji

Slika 48. Primjer ženske odjeće u Međimurju početkom 20. stoljeća

Slika 49. Primjeri rekonstruirane narodne nošnje Međimurja

Slika 50. Vuzmenke u Leskovcu i Murskom Središću

Slika 51. Svadba u međimurskom naselju Belica početkom 20. st.

Slika 52. Sprovod u Belici početkom 20. st

Slika 53. Meso z tiblice

Slika 54. Kalapajsani kalamper

Slika 55. Međimurska gibanica

Slika 56. Karta kajkavskog narječja Mije Lončarića

Slika 57. Karta međimurskih poddijalekata

Slika 58. Poddijalekti međimurskog dijalekta s pripadajućim skupinama

Slika 59. Naslovnica Gramatike međimurskog jezika Ivana Christa iz 1942. godine

Slika 60. Kip sjedećeg Krista, *Premišljevčava* sveta, Tužnog Krista ili *Hrvaškog Jezuša*

Slika 61. Sakralni objekti Međimurja

Slika 62. Tradicijska međimurska kuća

Slika 63. Skica tradicijskog međimurskog seoskog gospodarstva

Slika 64. Skica tlocrta tradicijske međimurske *hiže*

Slika 65. Kuće zidanice u Donjoj Dubravi iz 1970. godine

Slika 66. Stari grad Čakovec

Slika 67. Obrambene zidine Starog grada u Čakovcu

Slika 68. Dvorac Tkalec

Slika 69. Kaštel Banfi

Slika 70. Kurija Zichy-Terbotz

Slika 71. Dvorac obitelji Feštetić u Pribislavcu

Slika 72. Ulaz u perivoj Zrinskih u središtu Čakovca

Slika 73. Disperzna naselja gornjeg Međimurja, isječak topografske karte M 1:25 000

Slika 74. Ruralni krajolik gornjeg Međimurja

Slika 75. Krajolik uz rijeku Muru

Slika 76. Zbijena naselja donjeg Međimurja izduženog i gomilastog tipa, isječak TK mjerila 1:25000

Slika 77. Razine prostornih identiteta

Slika 78. Rezultati anketnog istraživanja stanovništva Međimurja o predstojećem ulasku Hrvatske u EU i njegovom utjecaju na Međimurje

Slika 79. Logo Instituta europskih regija

Slika 80. Logo Skupštine europskih regija

Slika 81. Grbovi članica Euroregije Mura-Drava

Slika 82. Logo Saveza Alpe-Jadran

Slika 83. Srednjoeuropski tip arhitekture u središtu Čakovca

Slika 84. Etnička struktura stanovništva Međimurja po popisu 1910. godine

Slika 85. Etnička struktura stanovništva Međimurja po popisu 2011. godine

Slika 86. Naselja s više od 20 pripadnika romske nacionalne manjine u Međimurskoj županiji, stanje krajem 2008.

Slika 87. Naselja Međimurske županije bez imenovanih ulica

Slika 88. Naselja Međimurske županije prema dominantnom tipu hodonima

Slika 89. Udio nacionalnih i regionalnih hodonima u Međimurju

Slika 90. Dominantan osjećaj pripadnosti međimurskog stanovništva

Slika 91. Isječak autokarte Hrvatske područja Varaždin-Čakovec

Slika 92. Slika 92. Reljefne cjeline Međimurja prema PPMŽ

Slika 93. Sustav središnjih naselja Međimurske županije

Slika 94. Gravitacijske zone međimurskih naselja

Slika 95. Upravno-politička organizacija prostora Međimurske županije

Slika 96. Granica na Muri i Dravi na Sansonovoj karti iz 17. st.

Slika 97. Granica na Muri i Dravi na Christophovoj karti iz 18. st.

Slika 98. Skica procesa probijanja riječnog meandra kod Legrada

Slika 99. " Međimurje: upravno razdjeljenje: po stanju od 1.1.1922."

Slika 100. " Međimurje: upravno razdjeljenje: po stanju od 1.1.1922."

Slika 101. Regionalna pripadnost stanovništva općine Legrad prema anketnom ispitivanju

Slika 102. Funkcionalna usmjerenost stanovništva općine Legrad na nodalno-funkcionalne centre Varaždin, Čakovec, Koprivnicu i Križevce

PRILOG 2 POPIS TABLICA

Tab 1. Strukture anketiranoga stanovništva Međimurja

Tab. 2. Atrakcijska osnova Međimurja

Tab. 3. Službeni rezultati referenduma o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji

PRILOG 3 ANKETNI UPITNIK ZA RESPONDENTE IZ MEĐIMURJA

Poštovani, ova je anketa namijenjena istraživanju povezanosti Međimuraca s prostorom Međimurja. Anketa je anonimna, a prikupljeni će se podaci koristiti isključivo u znanstvene svrhe. U pitanjima s vrijednosnom skalom 1 označava najmanju važnost, a 5 najveću važnost.

ANKETNI UPITNIK

1. Spol M Ž

2. Dob a) 0-19 godina
   b) 20-59 godina
   c) više od 60 godina

3. Dosegnuti stupanj obrazovanja: a) manje od 8 razreda OŠ
   b) završena osnovna škola
   c) završena srednja škola
   d) završena viša ili visoka škola

4. Bavite se: a) poljoprivredom, šumarstvom, vinogradarstvom…
   b) obrtom, industrijom i građevinarstvom…
   c) uslužnim djelatnostima i javnim službama

5. Živim u naselju _____ (ime naselja).
   a) u navedenom naselju živim od rođenja
   b) u navedeno naselje doselio/la sam iz drugog međimurskog mjesta _____
   c) u navedeno naselje doselio/la sam iz mjesta izvan Međimurja.
      _____ (ime naselja)

6. Jeste li dio života živjeli izvan Međimurja? DA NE

7. Ako ste na 6. pitanje odgovorili DA, navedite razlog i mjesto gdje ste živjeli:
   a) školovanje, mjesto _____
   b) rad, mjesto _____
   c) ostalo _____(razlog), mjesto _____

8. Planirate li u budućnosti živjeti izvan Međimurja? DA NE

9. Ako ste u 8. pitanju odgovorili DA, navedite najvažniji razlog mogućeg iseljenja iz Međimurja._____
   _____
   _

10. Procijenite na skali od 1 do 5 važnost obilježja po kojima smatrate Međimurce prepoznatljivima.

    - međimurski govor 1 2 3 4 5

- međimursko kulturno-povijesno nasljeđe 1 2 3 4 5
- poduzetnost i radišnost 1 2 3 4 5
- proizvodnja krumpira 1 2 3 4 5
- nešto drugo, navedite što _____

11. Odredite svoj odnos prema Međimurju i Hrvatskoj:
    a) Osjećam jaču pripadnost Međimurju nego Hrvatskoj.
    b) Osjećam jaču pripadnost Hrvatskoj nego Međimurju.
    c) Osjećam podjednaku pripadnost Međimurju i Hrvatskoj.

12. Na skali od 1 do 5 odredite stupanj trenutačnog zadovoljstva životom u Međimurju.

1 2 3 4 5

13. Procijenite na skali od 1 do 5 s kojim bi susjednim prostorom Međimurje trebalo najuže surađivati.
    - Republika Slovenija 1 2 3 4 5
    - Republika Mađarska 1 2 3 4 5
    - Varaždinska županija 1 2 3 4 5
    - Koprivničko-križevačka županija 1 2 3 4 5
    - čitava Hrvatska 1 2 3 4 5

14. Kako će ulazak u EU utjecati na Međimurje?
    a) Međimurje će se brže razvijati
    b) Razvoj Međimurja će se ulaskom u EU usporiti
    c) Neće biti nikakvih značajnih promjena
    d) Ulazak u EU će biti poguban za Međimurje
    e) Nemam mišljenje

15. Smatrate li da je Međimurje dovoljno poznato ostalim stanovnicima Hrvatske?
    a) DA
    b) NE
    c) Nije mi važno

16. Procijenite na skali od 1 do 5 što mislite da ostali stanovnici Hrvatske najčešće povezuje s Međimurjem:
    - proizvodnju krumpira 1 2 3 4 5
    - etno glazbu 1 2 3 4 5
    - gospodarski naprednu regiju 1 2 3 4 5
    - književnika i putopisca Jožu Horvata 1 2 3 4 5
    - sportaše Filipa Udea i Dražena Ladića 1 2 3 4 5
    - proizvodnju vina 1 2 3 4 5
    - nešto drugo, navedite što _____

17. Procijenite na skali od 1 do 5 što razlikuje Međimurce od ostalih Hrvata kajkavskoga govornog područja?

- glazba i folklor 1 2 3 4 5
- odnos prema radu 1 2 3 4 5
- međimurski govor 1 2 3 4 5
- ekološka svijest 1 2 3 4 5
- nešto drugo, navedite što _____

Hvala na suradnji i sudjelovanju!

PRILOG 4 ANKETNI UPITNIK ZA RESPONDENTE IZVAN MEĐIMURJA

Poštovani, ova je anketa namijenjena istraživanju Međimurja. Anketa je anonimna, a prikupljeni će se podaci koristiti isključivo u znanstvene svrhe. U pitanjima s vrijednosnom skalom 1 označava najmanju važnost, a 5 najveću važnost.

ANKETNI UPITNIK

1. Spol M Ž
2. Dob a) 0-19 godina b) 20-59 godina c) više od 60 godina

3. Županija u kojoj živite _____
4. Županija u kojoj ste rođeni _____

5. Dosegnuti stupanj obrazovanja:
   a) manje od 8 razreda OŠ b) završena osnovna škola
   c) završena srednja škola d) završena viša ili visoka škola

6. Na koji ste način stekli spoznaje o Međimurju?
   a) neposrednim iskustvom (posjeta prostoru, rodbinske ili prijateljske veze)
   b) preko medija (TV emisije, novinski članci, turistički prospekti,…)
   c) poslovnim kontaktima
   d) geografskim obrazovanjem
   e) na drugi način. Navedite koji _____

7. Smatrate li da je Međimurje dovoljno poznato ostalim stanovnicima Hrvatske?
   a) DA
   b) NE
   c) Nije mi važno

8. Naziv Međimurje dolazi od:
   a) latinskog naziva „Insula inter Muram et Dravam“
   b) naziva rijeke Mure koja protječe regijom
   c) dijalektalne riječi „međimorje“ što znači otok
   d) nešto drugo. Navedite što _____

9. Procijenite na skali od 1 do 5 važnost obilježja po kojima smatrate Međimurje prepoznatljivima.

• međimurski govor	1	2	3	4	5
• međimursko kulturno-povijesno nasljeđe	1	2	3	4	5
• poduzetnost, obrtništvo i radišnost	1	2	3	4	5
• proizvodnja krumpira	1	2	3	4	5
• etno glazbu	1	2	3	4	5
• proizvodnja vina	1	2	3	4	5
• turizam	1	2	3	4	5

- nešto drugo, navedite što _____

Hvala na suradnji i sudjelovanju!

PRILOG 5 ANKETNI UPITNIK VEZAN UZ HORONIM MEĐIMURJE

Poštovani, ova je anketa namijenjena istraživanju Međimurja. Anketa je anonimna, a prikupljeni će se podaci koristiti isključivo u znanstvene svrhe.

ANKETNI UPITNIK

1. Spol M Ž

2. Dob a) 0-19 godina b) 20-59 godina c) više od 60 godina

3. Dosegnuti stupanj obrazovanja:
   a) manje od 8 razreda OŠ b) završena osnovna škola
   c) završena srednja škola d) završena viša ili visoka škola

4. Naziv Međimurje dolazi od:
   a) latinskog naziva „Insula inter Muram et Dravam“
   b) naziva rijeke Mure koja protječe regijom
   c) dijalektalne riječi „međimorje“ što znači otok
   d) nešto drugo. Navedite što

   _____

Hvala na suradnji i sudjelovanju!

PRILOG 6 ANKETNI UPITNIK - LEGRAD

Poštovani, ova je anketa namijenjena istraživanju hrvatskih tradicijskih regija. Anketa je anonimna, a prikupljeni će se podaci koristiti isključivo u znanstvene svrhe. U pitanjima s vrijednosnom skalom 1 označava najmanju važnost, a 5 najveću važnost.

ANKETNI UPITNIK

1. Spol M Ž

2. Dob a) 0-19 godina
   b) 20-59 godina
   c) više od 60 godina

3. Dosegnuti stupanj obrazovanja: a) manje od 8 razreda OŠ
   b) završena osnovna škola
   c) završena srednja škola
   d) završena viša ili visoka škola

4. Živim u naselju _____ (ime naselja).
   a) u navedenom naselju živim od rođenja
   b) u navedeno naselje doselio/la sam iz _____ (ime naselja)

5. Odredite svoju regionalnu pripadnost:
   a) Osjećam se Međimurcem
   b) Osjećam se Podravcem
   c) Osjećam podjednaku pripadnost prema obje pokrajine
   d) Osjećam samo nacionalnu, a ne i regionalnu pripadnost
   e) Ništa od navedenog

6. Procijenite na skali od 1 do 5 prema kojim su okolnim gradovima stanovnici Legrada orijentirani.
   - Varaždin 1 2 3 4 5
   - Čakovec 1 2 3 4 5
   - Koprivnica 1 2 3 4 5
   - Križevci 1 2 3 4 5

7. Po čemu je područje Legrada prepoznatljivo:
   a) dijalektalnom govoru
   b) kulturno-povijesnim posebnostima
   c) nešto drugo. Navedite što _____

Hvala na suradnji i sudjelovanju!

SUMMARY

Croatian traditional regions are present in the minds of the population as a basic form of regionalization throughout history and today are the most common spatial form of population identification. At the center of the geographic approach to the study of collective identification is space, in this paper the traditional region of Međimurje, where very complex interactions between natural and geographical features occur and determine the fundamental forms of population density and human activities, and later anthropogenic influences that continually transform the space giving it identity features at various levels from those local, through regional to national and/or supranational.

In order to have spatial (collective) identification in any given area it is necessary that the population develops awareness of the common territory, common history and common culture. This is only possible by a lengthy process of recurrent repeating of behavioral patterns and value system of the population that will at the same time differ from residents of neighboring areas.

The study of the formative elements of regional identity of Međimurje and the level of spatial identity contributes to the general body of knowledge about Međimurje, but will also enable a better understanding of the process of institutionalization of regions which is important to establish the optimal administrative-political organization. Separating the most important formative elements of regional identity of Međimurje and comparing them to the formative elements of regional identification in other Croatian traditional regions, based on similar studies, contributes to the determination of the relevant formative elements of regional identity that will also be applicable in future research. The main goals of the research were directed towards determining formative elements of regional identity, with special reference to the frontier position of the region and the importance of hydrographic border on the River Mura as an ethnic and historical frontier and according to the analysis of local, regional, national and supranational levels of spatial identity in Međimurje. The fundamental hypothesis of this doctoral thesis are: 1. Međimurje was allocated from the national territory as a borderline, but ethnically homogeneous region throughout history, which led to the strengthening of regional identity while retaining the national; 2. local identities depend on the specifics of conditional-homogenous regionalization of Međimurje; 3. the perception of residents of Međimurje about themselves differs from the outside perception of the Croatian population. A survey and interviews were used as the basic measuring instrument in this

thesis as they are the most suitable for testing public opinion and public attitudes. For better management a questionnaire was used in a semi-structured interview with open-ended questions, and the results obtained were not quantified but were used as personal views and thus quoted in the thesis.

The theoretical framework of this doctoral thesis is the problem of identity and the region i.e. regionalization and technical and scientific papers of a wider spectrum of science were analyzed in order to obtain a wider problem context and a multidisciplinary approach to the problems observed. Most social sciences deal with the notion of identity, both personal as well as the identity of larger or smaller communities. Geographic approach to the identity issue is based on the study of spatial identity as an expression of the relationship of individuals and/or communities to the space where they live which brings an emotional relationships to space that develops over a long historical period, and forms in relation to specific historical events.

As geographical research is related to space, most of the geographical papers are based on the study of links between regions and identity. Geospace by its own physiognomic characteristics takes on characteristics of identity that are then transformed by anthropogenic influence. This creates an interaction between the physical characteristics of geospace that determine the type of settlement and the ways and possibilities of valorization of space and human impact that leads to a transformation of the same geospace by activities in the space giving it identity features that will form an overall spatial image or mental map. Regional identity is approached from two aspects: one is the identity of the region, which is characteristic of nature and culture, and the other is the regional identification i.e. regional awareness which represents the identification of people to the region and is part of a broader identity.

The study of contemporary identity issues of Međimurje is not possible without knowing the historical dimension of the process that shaped the cultural landscape. Continuous population can be traced from the Stone Age, but the problem of the lack of written data until the 13th century as well as the lack of systematic archaeological research enables reconstruction mainly based on material sources. The inclusion of Međimurje in the spatial organizations can be traced back to the Roman period when there is a valorization of geographical position especially in the context of the Amber Road, which led from the north of Europe to its south. Early Medieval period was marked by invasions of peoples from the

east to the area of the Roman Empire, and at the turn of the 8th century came Slavic tribes that have established a new ethnic image basically kept up to the present, but the period from the 5th to the 8th century is extremely poor in physical evidence because of wars, migration and scarce documentary evidence hence are insufficient for the reconstruction of early Medieval life in Međimurje. During the High Middle Ages Međimurje was granted as an estate to foreign noble families who could thus perform the duty of Croatian bans that required them to own Croatian territory, and from the 13th century we find the first records that mention the name of Međimurje. The transition from the Ancient history to the New ages is marked by the Ottoman aggression and advance that positioned the area of Međimurje on the very frontier between the Habsburg and the Ottoman Empire. Since the mid 16th century the noble family Zrinski that had the possession of the entire area of Međimurje takes a major role in the defensive actions in Međimurje, and also in Hungary, hence the period from 1546 to 1691 is called the age of Zrinski. Their rule also marked the economic progress of Međimurje that in many areas of life existed almost as an autonomous territorial unit. After the age of Zrinski various noble families alternated in ruling over Međimurje. In the 19th century comes the abolition of serfdom, and thanks to ban Josip Jelačić Međimurje was returned to Croatia as Čakovec sub-county as part of the Varaždin county. After the period of absolutism in the Habsburg monarchy there is a reintroduction of the old borders, which in the context of Međimurje means annexation to Hungary, and then began a period of 58-years of Hungarian rule followed with strong Hungarization which ended at the end of World War I. From "Revolution of Međimurje" in late 1918 and the annexation to Croatia there is a period of involvement in the spatial organization of Croatia i.e. the state communities to which it belonged. The only exception was the period of World War II and again, though temporary, annexation to Hungary.

The study of formative elements of regional identity showed a high degree of correspondence between the results obtained by surveying in Međimurje and in other parts of Croatia. Elements related to work and work mentality of the population led by the production of potatos as the most recognizable business of Međimurje, viticulture, and more recently tourism were identified as the most important elements of fomative identity. The emphasis is also on work mentality of the population which is recognized by residents outside of Međimurje but by residents of Međimurje themselves as well. They consider it the main distinctive element in relation to the neighboring, culturally close regions. Although the creation of work mentality is a process which is difficult to quantify and thus corroborate with

exact figures, possible influences come through the Protestant work ethic during the reign of Zrinski, hard life conditions of the population in the general and dense agricultural population throughout history, migration and import of a different work ethic adopted while working abroad and the like. Another important element is the language i.e. the dialect of the population. Within Međimurje there are three subdialects and a number of local language specifics, but the language in Međimurje was used as means of negating the national identity because during intense Hungarization the creation of "Međimurje language" was emphasized. It was presented as a special, non-Croatian language in order to affect the denial of national belonging of the population to the Croatian people. A third group of elements are tradition and heritage that are reflected in the specific traditional dances and chants, costumes and customs related to religious holidays or life stages of residents. The fourth set of elements makes the architecture through sacred and secular heritage and unique rural landscapes of Upper and Lower Međimurje.

Looking at regions as territorial units of life of larger and smaller communities systematized in a hierarchical structure, spatial identities can be viewed from local identities through regional and national to supranational identities as results of growing globalization processes. The supranational level of identity refers to linking the region with regions outside the national territory. The process of connecting regions within Europe is very topical and is a kind of response to the unification of European countries and the creation of European citizenship. Residents of Međimurje were the biggest supporters of the Croatian accession to the EU with as many as 3/4 of the population voted in the referendum supporting the entry which is as much as 10% better than at the national level. Međimurje county is institutionally linked with the European regional organizations especially in the immediate surroundings to whose cultural and civilization circle it belongs. The concept of national identity in the modern sense appeared in the 19th and 20th centuries with the process of modernization i.e. integrating all spatial segments of a nation on the basis of a single literary (standard) language, economy, political system and national institutions. Međimurje region is distinctly ethnically and religiously homogeneous. Croats are the majority population and from the first census to the present their share is higher than 90%. Of national minorities the most numerous were Hungarians whose share of 7% was the highest at the time of the Hungarian administration and pronounced Hungarization at the turn of the 20th century. Today the Roma are the largest ethnic minority in Međimurje. The religious structure is dominated by Roman Catholics, and religious traditions and religiosity are important elements of regional identity.

Regional identities are based on identification with the region and represent an emotional connection of the residents with the area. Regional identity is a set of local identities connected with a common awareness of belonging to the same cultural circle and common history which also differ from other, usually adjacent spaces. The expression of regional identity in Međimurje is confirmed by a survey research with as many as 35% of respondents defining the regional (Međimurje) identification as dominant, with 60% of respondents defining the national identification of equal importance to the regional, while for only 5% of respondents define national identification as dominant. The local level is usually seen as the birthplace and homeland, but it does not represent the only link with space, but also emotional connection with the society of this area, which is reflected in the adoption of a specific set of values shaped in a prolonged period of time. The basic division within Međimurje is the division into Upper and Lower Međimurje and their inhabitants are perceived through the mentality specifics. Local animosities between some rural, often neighboring villages and city (especially Čakovec) and rural settlements are common.

It can be concluded through the analysis of scientific literature and conducted research that these working hypothesis have been confirmed in this thesis. And so the earlier provided data support the hypothesis that the Međimurje as a frontier, but ethnically homogeneous region throughout history has been allocated from the national territory which did not result in the loss of national identity, but strengthened a sense of regional identity in the population. The division of Međimurje to the Upper and Lower based on physiognomically visible features of the landscape is the basis of sub-regional division of the population and language, mentality and landscape differentiation of Međimurje. This confirms the second hypothesis of this doctoral thesis according to which the local identities depend on the specifics of conditional-homogenous regionalization of Međimurje. Comparing the previous investigations of relational identity (Cifrić, Nicodem), according to which residents of Međimurje have the highest opinion of themselves, but also the greatest difference between their own opinion and the opinions of others, and the results of the research in this study confirmed the difference between internal and external perceptions of residents of Međimurje and elements of their regional identity.

ŽIVOTOPIS AUTORA

Danijel Jukopila, profesor geografije, zaposlen je u OŠ Cvjetno naselje u Zagrebu i Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji s pravom javnosti u Zagrebu. Po završetku osnovne i srednje škole upisao je 1989. godine studij geografije na Geografskom odsjeku PMF-a u Zagrebu gdje je i diplomirao 1993. godine te stječe zvanje profesora geografije. Od iste godine započinje profesionalnu karijeru kao učitelj geografije u osnovnoj školi, a od 1998. godine i kao nastavnik geografije u gimnaziji. Godine 2009. upisuje poslijediplomski doktorski studij Geografije na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Tijekom profesionalne karijere redovito se usavršava na stručnim skupovima u organizaciji Županijskih stručnih vijeća, strukovnih udruga, AZOO-a, a i sam sudjeluje kao predavač na stručnim skupovima organiziranima za usavršavanja učitelja geografije. Uključio se u projekt e-škole kao mentor učenicima u sklopu mini projekta e-škole mladih geografa na temu „Zatvoreni poslovni prostori u zagrebačkoj Ilici“ 2004. godine. Aktivno je sudjelovao na stručnom skupu „Regionalni park Mura-Drava“ s predavanjem „Mura-čimbenik oblikovanja regionalnog identiteta Međimurja“, održao je predavanje na multidisciplinarnom kolegiju ZŠEM-a „Ekonomija-kultura-identitet“ s temom „Ekonomija i identitet-primjer Međimurja“. Od 2007. godine voditelj je Županijskog stručnog vijeća geografa područja Zagreb – jug. Status učitelja savjetnika dobiva 17. travnja 2009. godine, a od 2011. godine postaje mentor pripravnicima pri polaganju stručnog ispita iz geografije za središnju Hrvatsku. U razdoblju 2012. – 2014. godine član je Komisije za osnovno školstvo za dodjelu „Nagrade Ivan Filipović“. Član je povjerenstva za prosudbu pomoćnih nastavnih sredstava za potrebe Agencije za odgoj i obrazovanje 2011. godine, ispravljač završnih ispita vanjskog vrednovanja obrazovnih postignuća u 8. razredu osnovne škole u šk. god. 2008./2009. godine te recenzent HNOS-a za geografiju za osnovnu školu i član Stručne radne skupine za izradu Kurikuluma nastavnoga predmeta Geografija u sklopu Cjelovite kurikularne reforme.

Autor je i suautor više udžbenika, radnih bilježnica i metodičkih priručnika iz geografije za osnovnu i srednju školu te recenzent udžbenika i radnih bilježnica iz geografije za osnovnu školu kao i zbirke zadataka za gimnazije.

Sudjeluje na natjecanjima iz geografije od njihova začetka kao član povjerenstava na područnoj i županijskoj razini te sudjeluje u radu Državnog povjerenstva kao autor ispitnih pitanja i član prosudbenog povjerenstva, a od 2003. do 2005. godine organizator je županijskog natjecanja iz geografije u skladu s imenovanjem za tajnika Županijskog povjerenstva. Član je Upravnog odbora Hrvatskog geografskog društva 2006. godine, član je

Školskog odbora OŠ Cvjetno naselje od 2005. godine, a od 2008. godine obnaša ulogu predsjednika Školskog odbora OŠ Cvjetno naselje.

Objavljeni radovi:

JUKOPILA, D., 2013: Rijeka Mura-čimbenik oblikovanja regionalnog identiteta, Ekonomska i ekohistorija, 9 (9), 56-66. (A1)

JUKOPILA, D., 2014: Gospodarska razvijenost i radni mentalitet kao tvorbeni elementi regionalnog identiteta-primjer Međimurja u Hrvatskoj, Acta geographica Bosniae et Herzegovinae 2, 129-141. (A1)